

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Міністерство оборони України

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Міністерство оборони України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Проховник Павло Миколайович

УДК [[94:356.15](477)] «2014/2021»

ДИСЕРТАЦІЯ
**МІЖНАРОДНЕ ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЗБРОЙНИХ СИЛ
УКРАЇНИ В РОКИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ (2014 – 2021 рр.):
ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ**

032 – історія та археологія

Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ П.М. Проховник

Науковий керівник: Бураков Юрій Васильович,
кандидат історичних наук, доцент

Львів – 2023

АНОТАЦІЯ

Проховник П.М. Міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України в роки російської агресії (2014 – 2021 рр.): історичний контекст – кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – історія та археологія. – Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. – Львів, 2023.

Зацікавленість професійних істориків міжнародним військовим співробітництвом Збройних Сил України як науковою проблемою – викликана обставинами сучасної російсько-української війни. Воєнна агресія росії проти нашої держави, яка розпочалася у лютому 2014 року і призвела до анексії Криму та окупації частини території східних українських областей, суттєво активізувала міжнародне військове співробітництво України. Засудження світовою громадськістю бруталного порушення системи міжнародної безпеки в Європі, реальна загроза поширення подальшої російської експансії на континент підштовхнули уряди багатьох країн світу до надання військової допомоги жертві агресії – Україні. Цей процес відбувався, в основному, шляхом укладення двосторонніх домовленостей з окремими країнами-членами НАТО: США, Канадою, Великою Британією, Польщею, Литвою, Латвією, Естонією та іншими державами.

У вступній частині дисертації наведені аргументи щодо актуальності та наукової новизни досліджуваної проблеми. Визначені такі компоненти: об'єкт та предмет дослідження, його мета і завдання, практичне й теоретичне значення.

Основними проблемно-змістовними блоками дослідження є аналіз воєнно-політичної та військово-технічної співпраці з країнами НАТО та ЄС у період 2014 – 2021 рр., історія утворення та діяльності першого військового з'єднання трьох держав: Литви, Польщі та України – «ЛитПолУкрбриг» (LITPOLUKRBRIG). Окремим блоком вивчається історія військового

співробітництва Збройних Сил України в роки російсько-української війни (2014-2021), зокрема, участь у міжнародних військових навчаннях, тренувальних місіях, міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Аналіз історіографії з теми дослідження виявив суттєві прогалини у вивченні низки напрямків військового співробітництва, зокрема історії проведення спільних військових навчань, міжнародних тренувальних навчальних місій тощо. Це актуалізує представлену дисертаційну роботу.

До джерельної бази дисертації увійшли нормативно-правові документи, поточні архівні матеріали, значний масив інтернет-ресурсів, публікації в засобах масової інформації та ін. Вони дозволили комплексно проаналізувати і систематизувати факти, події і процеси, які розкривають сутність взаємовідносин України із міжнародними партнерами.

Визначено, що міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України є однією з головних складових зовнішніх відносин України, що здійснюється в межах реалізації стратегії держави щодо забезпечення національних інтересів країни у сфері зовнішньої політики, оборони та безпеки у відповідності з національним законодавством України та нормами міжнародного права.

Досліджено процес вироблення узгодженого курсу країнами-членами НАТО – Польщею та Литвою, щодо посилення синергії зусиль з міжнародного політичного та військового співробітництва із Україною, організації спільної високопрофесійної військової бригади імені князя Костянтина Острозького. У вересні 2014 р. у Варшаві керівники урядів трьох держав – Литви, Польщі та України підписали «Угоду щодо створення спільної військової частини» – «ЛитПолУкрбриг». Утворення регіонального альянсу – «Люблінського трикутника», першим кроком якого стало військове зближення трьох держав, слугує підтримці процесу інтеграції України у Європейський Союз та НАТО й, особливо, активізації спільних зусиль у протидії російській агресії в Східній Європі. На фоні дискусій у перші роки російсько-української війни щодо доцільності постачання Україні летальної зброї – Литва, першою з країн світу,

надала свої боєприпаси ЗС України (вересень 2016 р. – 150 тон набоїв для стрілецької зброї).

Проаналізований процес міжнародного військово-технічного співробітництва під час російсько-української війни (2014-2021). Особливу увагу відведено початковому етапу кооперації вітчизняного оборонно-промислового комплексу із західними партнерами щодо виробництва зразків озброєння та техніки.

Значна частина дисертаційної роботи присвячена міжнародній співпраці ЗС України у форматі спільних військових навчань. Досліджено особливості спільних навчань усіх родів та видів ЗС України з міжнародними партнерами. Навчання мали оборонний характер і були націлені на посилення бойових та оперативних спроможностей військ (сил) усіх країн-учасниць. Багатонаціональні військові навчання відіграли винятково важливу роль у підготовці підрозділів ЗС України для ведення ефективного спротиву на початковому етапі російської агресії.

Проаналізовано роль тренувальних навчальних місій країн-партнерів як важливого напрямку міжнародного військового співробітництва у роки війни. Особливу увагу зосереджено на очолюваній США тренувальній місії «JMTG-U» (Об'єднана багатонаціональна навчальна група Україна), яка розпочалася у березні 2015 р., а також канадській місії «UNIFIER» та британській «ORBITAL». Дві дружні до України держави – Польща і Литва також зробили внесок у ці навчальні зусилля, головним чином через «JMTG-U», а також на двосторонній основі. Інструктори Північноатлантичного альянсу до початку повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну у лютому 2022 р. проводили навчання військовослужбовців ЗС України відповідно до стандартів НАТО. Тренувальні місії відіграли значну роль у покращенні бойових та оперативних спроможностей українських військ (сил) та прискорили процес реформування ЗС України.

У дисертації проаналізована участь українських військовослужбовців в операціях з підтримання миру та безпеки, які відбувалися у 2014 – 2021 рр. під

егідою міжнародних організацій. Участь у миротворчих місіях надавала змогу підтримувати на належному рівні та підвищувати боєздатність українського війська, набути реального військового досвіду, значно покращити професійну підготовку особового складу підрозділів і частин ЗС України.

Встановлено, що Україна була єдиною з держав-партнерів НАТО, військовослужбовці якої брали активну участь в усіх без винятку основних операціях та місіях з підтримання миру та безпеки під проводом Альянсу.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному дослідженні історії становлення та розвитку міжнародного військового співробітництва у роки російсько-української війни (2014 – 2021 рр.). З'ясовані найважливіші напрямки міжнародного військового співробітництва. Предметно представлений історично-політичний контекст еволюції відносин України з НАТО. Проаналізовано практичне наповнення і якісний зміст спільних міжнародних військових навчань, спрямованих на покращення бойової підготовки Збройних Сил України. У науковий обіг уведено нові джерельні матеріали, зокрема, інтерв'ювання учасників спільних міжнародних військових навчань «Швидкий Тризуб» (Rapid Trident), які відбувалися на базі Міжнародного центру миротворчості та безпеки Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Практичне значення отриманих у дисертаційному дослідженні результатів полягає в тому, що вони інструменталізують знання з історії міжнародної військової співпраці як важливого чинника реформування та розвитку ЗС України, запровадження військових стандартів Альянсу, особливо досягнення взаємосумісності із збройними силами країн-членів і партнерів НАТО.

Результати дисертаційної роботи також можуть стати підґрунтям для поглибленого теоретичного вивчення історії російсько-української війни.

Дисертація створює перспективи для подальших наукових досліджень таких форм військової співпраці ЗС України на міжнародній арені як спільні військові навчання, тренувальні навчальні військові місії, міжнародна

миротворча діяльність, пошук шляхів модернізації та розвитку вітчизняного військово-промислового комплексу, співробітництво в галузі військової освіти.

Загальний висновок дисертаційного дослідження акцентує увагу на тому, що саме міжнародне військове співробітництво під час російсько-української війни є локомотивом руху України до членства в Північноатлантичному альянсі та до входження країни в ЄС; що міжнародне військове співробітництво є вагомим фактором у досягненні майбутньої Перемоги ЗС України над російським агресором.

Ключові слова: міжнародне військове співробітництво, російсько-українська війна, ЗС України, міжнародні військові навчання, міжнародні тренувальні місії, міжнародні операції з підтримання миру, російська агресія, Північноатлантичний альянс, бойові та оперативні спроможності, взаємосумісність.

ABSTRACT

Prokhovnyk P.M. International military cooperation of the Armed Forces of Ukraine during the Russian aggression (2014-2021): Historical Context– Proficiency scientific treatise on the rights of the manuscript.

A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 032 – History and Archeology. – Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy. – Lviv, 2023.

The research on the international military cooperation of the Armed Forces of Ukraine attracts the interest of professional historians as a scientific problem caused by the context of the current Russo-Ukrainian war. The Russian military aggression against Ukraine, which began in February 2014 and led to the annexation of Crimea and occupation of part of eastern Ukrainian regions, has significantly strengthened Ukrainian international military cooperation. The brutal violation of the international security system in Europe and a real threat of further Russian expansion on the continent have received condemnation from the world community and prompted many governments to provide military assistance to Ukraine which became a victim

of the aggression. This process took place mainly by entering into bilateral agreements of Ukraine with individual NATO member states: the United States of America, Canada, the United Kingdom, Poland, Lithuania, Latvia, Estonia, and other countries.

An introduction chapter of the dissertation presents arguments about the relevance and scientific novelty of the problem under study. The main components of the research such as practical and theoretical significance, purpose, tasks, object, and subject are defined in the chapter.

The main substantive body of the thesis comprises an analysis of Ukrainian military-political and military-technical cooperation with NATO and the European Union in the period 2014-2021 as well as a history of the creation and activities of the Lithuanian-Polish-Ukrainian Brigade (LITPOLUKRBRIG), the first international military formation of three states: Lithuania, Poland, and Ukraine. A part of the dissertation examines the history of military cooperation between the Armed Forces of Ukraine during the Russo-Ukrainian war (2014-2021), including participation in multinational military exercises, training missions, and peace support operations.

An analysis of the historiography on the research topic revealed significant gaps in the study of many areas of international military cooperation, including a history of joint military exercises, training missions, etc. This actualizes the presented thesis.

The source base of the dissertation includes regulatory and legal documents, archival materials, a significant array of Internet resources, media publications, etc. These materials allowed us to comprehensively analyze and systematize the facts, events, and processes that reveal the essence of Ukraine's relations with international partners.

The work defines the international military cooperation of the Armed Forces of Ukraine as one of the main components of Ukrainian foreign relations, which is carried out within the framework of the state strategy to ensure the national interests of the country in the areas of foreign policy, defense, and security under the national Ukrainian legislation and international laws.

The thesis investigates a process of developing the policy coordination of Poland and Lithuania, NATO member states, in strengthening the synergy of their efforts in international political and military cooperation with Ukraine. Also, it studies the organization of a multinational highly professional military brigade named Grand Kostiantyn Ostrogski. In September 2014, in Warsaw, the heads of governments of three states, Lithuania, Poland, and Ukraine, signed an "Agreement on the Establishment of a Joint Military Unit – LITPOLUKRBRIG". The first step after creating the regional alliance, the Lublin Triangle, was the military rapprochement of three states that supports Ukraine's integration into the European Union and NATO and especially reinforces collective efforts to respond to the Russian aggression in Eastern Europe. Against the backdrop of discussions at the beginning of the Russo-Ukrainian war about the feasibility of supplying Ukraine with lethal weapons, Lithuania was the first country in the world that provided ammunition to the Armed Forces of Ukraine (September 2016 – 150 tons of rounds for small arms).

The thesis analyzes the process of international military-technical cooperation during the Russo-Ukrainian war (2014-2021). Particular attention is paid to the initial stage of partnership between the domestic military-industrial complex and Western partners in the production of weapons and military equipment. It is proved that such cooperation was largely fragmentary and concerned the replacement of needed parts, components, and assemblies to repair weapons and equipment of the Armed Forces of Ukraine.

A considerable part of the dissertation is devoted to the international cooperation of the Armed Forces of Ukraine within the framework of joint military exercises. It explores the special features of joint exercises for all branches and services of the Armed Forces of Ukraine. These exercises were focused on training the Ukrainian troops for defensive operations and aimed to strengthen the combat capabilities of the forces of all participating countries. The multinational exercises played an extremely important role in preparing the Ukrainian military units to conduct effective resistance at the initial stage of Russian aggression.

The study analyzes the role of the military training missions in Ukraine from partner countries as an important area of international military cooperation during the war. Particular attention is paid to the US-led training mission JMTG-U (Joint Multinational Training Group Ukraine) that began in March 2015, to the Canadian Armed Forces training mission UNIFIER and the British training mission ORBITAL. Poland and Lithuania, two friendly states to Ukraine, have also contributed to these training efforts, primarily through the mission JMTG-U and on a bilateral basis. Before the Russian large-scale invasion of Ukraine on February 24, 2022, the NATO instructors trained the Ukrainian Armed Forces personnel per the Alliance standards. The training missions played a significant role in improving the operational capabilities of the Ukrainian troops and accelerated the reformation process of the Armed Forces of Ukraine.

The thesis analyzes the participation of the Ukrainian military personnel in the peace support operations that took place from 2014-2021 under the auspices of international organizations. Participation in peacekeeping missions made it possible to maintain and enhance the fighting efficiency of the Ukrainian military units, obtain the needed military experiences, and improve the training of the Ukrainian military personnel.

It has been established that Ukraine was the only one among the NATO partner states whose servicemen participated in the peace support operations and missions led by the Alliance.

The scientific originality of the obtained research results lies in the comprehensive study of the history of the formation and development of international military cooperation during the Russo-Ukrainian war (2014-2021). The research identifies the most important areas of international military cooperation. The historical and political context of the evolution of Ukraine's relations with NATO is presented in detail. The work analyzes the practical content and qualitative contents of the multinational military exercises aimed to improve the combat training of the Armed Forces of Ukraine. New source materials have been introduced into scientific circulation, in particular, they concern the interviews with participants of the joint

international military exercises "Rapid Trident" that have been held at the International Peacekeeping and Security Center in the Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy.

The dissertation results' practical significance is that they instrumentalize knowledge of the history of international military cooperation as an important factor in reforming and developing the Armed Forces of Ukraine, implementing the Euro-Atlantic standards, and achieving interoperability with the armed forces of the NATO members and partner countries.

The results of the research can also serve as a basis for an in-depth theoretical study of the history of the Russo-Ukrainian war.

The dissertation creates prospects for a further scientific study of different forms of the military cooperation of the Armed Forces of Ukraine in the international arena: joint military exercises, training military missions, international peacekeeping activities, partnership in modernizing and developing the domestic military-industrial complex, and academic military cooperation.

A general conclusion of the thesis emphasizes that the international military cooperation during the Russo-Ukrainian war is the driving force of Ukraine's movement towards gaining NATO membership and accession to the European Union; that international military cooperation is a significant factor in achieving the future Victory of the Armed Forces of Ukraine over the Russian aggressor.

Keywords: international military cooperation, Russo-Ukrainian war, Armed Forces of Ukraine, international military exercises, international training missions, international peace support operations, Russian aggression, North Atlantic Alliance, operational capabilities, interoperability.

Список публікацій здобувача

Колективні монографії:

1. Бураков Ю.В., Проховник П.М. Співробітництво Польщі та держав Прибалтики з Україною: військово-політичні аспекти/ Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego. Tom XV. «Bałtyk w dziejach ludów Morza Bałtyckiego». Monografia oparta o materiały z X Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego. Wolin 2-4 sierpnia 2019 / redakcją naukową Macieja Franza, Zbigniewa Pilarczyka. Toruń: Wydawnictwo Adama Marszałeka, 2021. S.380 – 398. (0.75 д.а.). *(Особистий внесок автора дисертації: аналіз співпраці у військовій сфері країн Балтії та України, що становить 75% тексту).*

2. Проховник П. М., Підкова І. З. НАТО// Світова історія ХХ–ХХІ століть. Енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 2. Л-Я / за ред. Ігоря Підкови і Романа Шуста. – 4-те вид., доопрац. і допов. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. – С. 143 – 146. *(Особистий внесок автора дисертації: аналіз історії Альянсу після розвалу комуністичного блоку до сьогодення, що становить 70% тексту).*

Статті, в яких опубліковані основні результати дисертації:

3. Проховник П.М. Міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України (на прикладі військового з'єднання «ЛИТПОЛУКРБРИГ») // Військово-науковий вісник. Львів: Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 2019, № 32. С. 157 – 167.

4. Pashchuk Y., Prokhovnyk P., Fedorenko V. Military-historical aspects of multinational military exercise Rapid Trident 2019 // Військово-науковий вісник. Львів: Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 2019, № 33. С. 3 – 18. *(Особистий внесок автора дисертації: аналіз історії міжнародних військових навчань, що становить 50% тексту).*

5. Проховник П.М. Історія міжнародних військових навчань «Швидкий Тризуб» як приклад військового співробітництва України – НАТО // Воєнно-

історичний вісник. Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2020. Вип. 1 (35). С. 40 – 44.

6. Проховник П.М. Історичні аспекти військово-технічного співробітництва Україна – НАТО на сучасному етапі/ // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». Острог: Національний університет «Острозька академія». 2020. Вип. 30. С. 51 – 60.

7. Проховник П.М. Міжнародна співпраця Україна – НАТО в умовах російсько-української війни: нормативно-правова база // Військово-науковий вісник. Львів: Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 2022, № 37. С. 98 – 114.

Наукові публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Проховник П., Бураков Ю. Аспекти співпраці України та «Вишеградської четвірки» // Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки.: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 15 – 16 травня 2019 р. – Л.: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2019. С. 60 – 63.

9. Проховник П., Бураков Ю. З історії співпраці України та «Вишеградської четвірки». // Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 16 – 17 травня 2019 р. – Л.: НАСВ, 2019. С. 339 – 340.

10. Проховник П.М. Війна в Африці 1998 – 2003: глобальні виміри. // Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ: тези доповідей Міжнародної наукової конференції 25 – 26 червня 2019 р. – Л.: НАСВ, 2019 – С. 191 – 193.

11. Проховник П., Пащук Ю. Міжнародні військові навчання «Репід Трайдент – 2019» у системі підготовки Сухопутних військ. // Застосування Сухопутних військ ЗС України у конфліктах сучасності: тези доповідей

науково-практичної конференції 14-15 листопада 2019 р. – Л.: НАСВ, 2019. С. 252.

12. Проховник П.М. Архівні документи як джерело вивчення АТО та ООС. / Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 29 листопада 2019 р. – К.: НУОУ, 2019. С. 34.

13. Юрій Бураков, Павло Проховник. Військово-політичні аспекти сучасного співробітництва держав Прибалтики з Україною. // Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки.: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 7 – 8 жовтня 2020 р. – Л.: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2020. С. 8 – 12.

14. Бураков Ю.В., Проховник П.М. Застосування методу «усної історії» у дослідженні військових навчань «Швидкий тризуб – 2020» / Застосування Сухопутних військ ЗС України у конфліктах сучасності: тези доповідей науково-практичної конференції 20 листопада 2020 р. – Л.: НАСВ, 2020. С. 224.

15. Павло Проховник. Роль Національної академії сухопутних військ у Львові у становленні військового капеланства / Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: тези доповідей I-ої Міжнародної науково-практичної конференції 27 листопада 2020 р. – К.: НУОУ, 2020. С. 207-208.

16. Проховник П.М. Аспекти сучасної миротворчої діяльності ЗС України/ Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності: Збірник тез доповідей науково-практичної конференції 18 листопада 2021 року. – Львів: НАСВ, 2021. С. 166 – 167.

17. Проховник П.М. Альянс Британія, Польща, Україна: історія та перспективи розвитку// Московсько-українське мілітарне і світоглядне протистояння: історія та сучасні виклики, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Кам'янець-Подільський, 10 листопада 2022 р.). Кам'янець-Подільський: НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2022, С. 132 – 135.

18. Павло Проховник. Врахування історичного досвіду участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під час агресії Російської Федерації / Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції 23 листопада 2022 р. – К. : НУОУ, 2023. С. 78.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	27
1.1. Стан наукового дослідження теми	27
1.2. Характеристика джерельної бази	40
1.3. Методологія дослідження	46
Висновки до розділу 1.....	51
РОЗДІЛ 2. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНЕ ТА ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНЕ МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО	53
2.1. Нормативно-правова база	53
2.2. Воєнно-політичне співробітництво України з країнами-членами, партнерами і союзниками НАТО і ЄС.....	69
2.3. «ЛитПолУкрбриг» – перше військове з’єднання трьох держав.....	96
2.4. Військово-технічне міжнародне співробітництво	104
Висновки до розділу 2.....	114
РОЗДІЛ 3. ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: УЧАСТЬ У МІЖНАРОДНИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАННЯХ, ТРЕНУВАЛЬНИХ МІСІЯХ, ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ	116
3.1. Найбільші міжнародні військові навчання на території України – «Об’єднані зусилля» та «Швидкий Тризуб».....	116
3.2. Міжнародні військові навчання за участю військовослужбовців СВ, ДШВ, ССО ЗС України.....	128
3.3. Міжнародні військові навчання за участю військовослужбовців ВМС ЗС України.....	143
3.4. Міжнародні військові навчання за участю військовослужбовців ПС ЗС України.....	154
3.5. Військові навчання за участю «ЛитПолУкрбриг», «Тиса».....	157
3.6. Тренувальні військові місії США, Великої Британії та Канади	162
3.7. Участь представників та підрозділів ЗС України в міжнародних	

операціях з підтримання миру і безпеки	168
Висновки до розділу 3.....	179
ВИСНОВКИ.....	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	193
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	229
ДОДАТКИ.....	231

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТО	–	Антитерористична операція
ДШВ	–	Десантно-штурмові війська
дшбр	–	Десантно-штурмова бригада
омбр	–	Окрема механізована бригада
СВ	–	Сухопутні війська
ССО	–	Сили спеціальних операцій
ПС	–	Повітряні сили
ВМС	–	Військово-морські сили
МОПМБ	–	Міжнародні операції з підтримання миру і безпеки
МО	–	Міністерство оборони
МВСп	–	Міжнародне військове співробітництво
МЦМБ	–	Міжнародний центр миротворчості та безпеки
ЗС України	–	Збройні Сили України
ЗС	–	Збройні сили
НАСВ	–	Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
ОВТ	–	озброєння та військова техніка
ОК	–	оперативне командування
ООС	–	операція Об'єднаних сил

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Військова агресія російської федерації (далі – РФ) проти України, анексія Криму та розв’язання війни на Сході нашої держави наприкінці лютого 2014 р., а пізніше й повномасштабне вторгнення військ РФ 24 лютого 2022 р. є безпрецедентним викликом для українського народу. Стоїть питання руба: бути чи не бути Незалежній Українській державі?

Після перемоги Революції гідності, що стала відповіддю громадянського суспільства на зрив проросійськими владними силами процесу підписання Угоди про Європейську інтеграцію України, 20 лютого 2014 р. розпочалося вторгнення російських військ на українську територію. Відбулося загарбання українських земель – Автономної Республіки Крим та частини територій Луганської та Донецької областей. З 24 лютого 2022 р. триває гаряча фаза повномасштабної російсько-української війни. Однак вже сьогодні можна констатувати, що керівництву кремля не вдалося досягнути реалізації жодних загарбницьких цілей.

Збройні Сили України (далі – ЗС України) впродовж війни 2014 – 2021 років відновили та наростили свій потенціал, а головне – ретельно підготувалися до повномасштабного вторгнення. Сьогодні ЗС України дають гідну відсіч противнику й крок за кроком звільняють від загарбників українські землі. Це, зокрема, стало можливим завдяки інтенсивному розвитку міжнародного військового співробітництва (далі – МВСп) України у роки російсько-української війни, яке суттєво вплинуло на підвищення боєздатності підрозділів українського війська і допомогло зупинити рашистів.

Як відповідь на воєнну агресію РФ Указом Президента України від 14.04.2014 № 405(2014) введено в дію рішення Ради національної безпеки та оборони України «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України». Згідно з ним на окремих територіях Донецької та Луганської областей розпочалась

широкомасштабна Антитерористична операцію (далі – АТО) із залученням ЗС України та інших силових структур України [14].

В умовах проведення АТО/ООС, ЗС України спільно з іншими силовими структурами та добровольчими підрозділами зупинили розповсюдження війни на іншій території, не допустивши реалізації планів ворога у східних та південних областях під назвою «новоросія». Вони здійснили локалізацію зони ведення бойових дій; вживши заходів із підвищення боєздатності підрозділів ЗС України, інших військових формувань, розвідувальних, правоохоронних органів; посиливши обороноздатність країни; забезпечивши підготовку військової компоненти, економіки та населення до оборонних дій.

«У 2014 р. під контроль української влади було повернуто понад 200 населених пунктів Донецької та Луганської областей, сформовано 29 нових бойових бригад і полків, створено окремі роди військ: Десантно-штурмові війська (далі – ДШВ) та Сили спеціальних операцій (далі – ССО), реформовано систему територіальної оборони, створено оперативний резерв, до якого було зараховано більше 198 тис. резервістів, які мали досвід виконання завдань у зоні бойових дій» [98,с.7]. АТО тривала до квітня 2018 р. (оголошено про завершення АТО 30 квітня 2018 р. й перехід до якісно нового етапу – ООС).

Винятково важливу роль у підтримці та підготовці бойових підрозділів ЗС України відіграли міжнародні військові навчання, міжнародні тренувальні місії, участь підрозділів ЗС України у миротворчих операціях та інші складові МВСп. У роки війни, 2014 – 2021 рр., ЗС України почали поглиблено вивчати особливості військових стандартів НАТО й стали на шлях їхнього впровадження у бойове повсякдення.

Саме МВСп під час російсько-української війни стало локомотивом руху України до членства у Північноатлантичному альянсі та до ЄС. Вивчення історії МВСп є актуальним завданням військово-історичної науки і одним із пріоритетних напрямків вивчення та узагальнення досвіду сучасної російсько-української війни в цілому.

Згідно Наказу Міністерства оборони України №218 від 23.07.2021 «Про здійснення міжнародного співробітництва МО України та ЗС України» «...міжнародне співробітництво в системі Міноборони здійснюється за такими основними напрямками:

- воєнно-політичний;
- військово-технічний;
- військовий.

Міжнародне співробітництво також може здійснюватися за іншими напрямками відповідно до законодавства України та розпорядчих документів» [26].

«Основні завдання військового співробітництва:

- сприяння реформуванню та розвитку ЗС для досягнення оперативної сумісності зі збройними силами держав-членів НАТО та ЄС, впровадження стандартів НАТО в усіх сферах військової діяльності, виконання військових критеріїв, необхідних для набуття членства в НАТО;
- нарощування оперативних (бойових, спеціальних) спроможностей ЗС для ефективного реагування на виклики та загрози національній безпеці воєнного характеру;
- організація та забезпечення участі підрозділів і особового складу ЗС України в МОПМБ під егідою ООН, ОБСЄ, інших міжнародних організацій у сфері безпеки, а також у багатонаціональних навчаннях, у рамках міжнародних договорів України;
- організація отримання міжнародної технічної допомоги, підготовка до державної реєстрації проектів (програм) міжнародної технічної допомоги, їх облік і координація виконання, а також здійснення інших функцій, передбачених нормативно-правовими актами» [25,с.5].

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема представленої до захисту дисертації безпосередньо пов'язана з планами науково-дослідної роботи Міністерства оборони України. Увійшла вона й до

плану науково-дослідної роботи Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (далі – НАСВ), де впродовж останніх років здійснюється ґрунтовне дослідження військово-історичних аспектів сучасної російсько-української війни. У НАСВ здійснено науково-пошуковий проект із запису усних свідчень учасників російсько-української війни, міжнародних військових навчань «Швидкий Тризуб».

Дисертаційне дослідження виконано в рамках науково-дослідних робіт «Співробітництво – 20» (номер державної реєстрації 0120U102915) та «Сприяння» (№ державної реєстрації 0123U101475) за замовленнями Генерального штабу ЗС України та командування НАСВ. Серед виконавців вказаних науково-дослідних робіт є і автор даної дисертації.

Мета та завдання дослідження. *Метою дисертаційного дослідження є комплексне вивчення історії та розвитку процесу МВСп у роки сучасної російсько-української війни з лютого 2014 р. до кінця 2021 р., передодня повномасштабного вторгнення РФ до Незалежної України. Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:*

- визначити ступінь розробки теми та репрезентативність джерельної бази дослідження;
- окреслити нормативно-правову базу МВСп;
- проаналізувати військову співпрацю України з НАТО та Європейським співтовариством;
- вивчити досвід утворення та функціонування міжнародного військового з'єднання трьох держав – «ЛитПолУкрбриг»;
- дослідити військово-технічне міжнародне співробітництво у роки сучасної російсько-української війни;
- проаналізувати досвід проведення міжнародних військових навчань за участю представників та військових з'єднань ЗС України;
- висвітлити роботу міжнародних тренувальних військових місій з підготовки військовослужбовців ЗС України;
- вивчити участь підрозділів ЗС України в МОПМБ.

Об'єкт дослідження – історія та розвиток міжнародного військового співробітництва ЗС України в роки російсько-української війни (2014 – 2021 рр.).

Предмет дослідження – історія формування міжнародного співробітництва у 2014 – 2021 роках, напрямів та форм діяльності, ролі та значення міжнародної співпраці в організації відсічі російському агресору.

Методи дослідження. Головним є основоположні принципи – історизм та об'єктивне висвітлення досліджуваного явища. У дослідженні застосовуються загальнонаукові методи, зокрема міждисциплінарний (на стиках гуманітарних наук – військової історії, політології, історії міжнародних відносин та ін.). Також використовуються методи – статистичний, логічний, порівняльний. Для оцінки діяльності військовослужбовців та підрозділів ЗС України в міжнародних військових навчаннях застосовувався метод «усної історії». Він полягав у розробці тексту опитувальника, інтерв'юванні учасників навчань, транскрибуванні записів інтерв'ю та аналізі результатів опитування. Учасниками проведеного поглибленого інтерв'ю були військовослужбовці міжнародних військових навчань «Швидкий Тризуб», які проводилися на території МЦМБ НАСВ з 2014 по 2022 роки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає, насамперед, в тому, що у дисертації й в українській історичній науці:

Уперше:

- комплексно досліджено історію становлення та розвитку МВСп у роки російсько-української війни (2014 – 2021 рр.);
- з'ясовано характер напрямів МВСп під час російсько-української війни (2014 – 2021 рр.);
- предметно представлений історично-політичний дискурс відносин Україна – НАТО в умовах російсько-української війни, як компонент загальноісторичного процесу євроатлантичної інтеграції України;
- проаналізована історична роль і значення міжнародних військових навчань для бойової підготовки ЗС України;

- уведено у науковий обіг нові матеріали інтерв'ювання учасників міжнародних військових навчань.

Уточнено: роль та значення МВСп у ході російсько-української війни (2014 – 2021 рр.).

Набуло подальшого вивчення:

- систематизація наукової літератури, опублікованих та неопублікованих джерел з проблеми дослідження, матеріалів опитування методом «усної історії»;
- історія співпраці України із державами Північноатлантичного альянсу та процес інтеграції України в Європейську Співдружність.
- питання щодо досягнення взаємосумісності підрозділів ЗС України та країн партнерів НАТО під час проведення спільних військових навчань.

Розглянуто питання про характер взаємодії державних військових структур України – Міністерства оборони України та Генерального Штабу із міжнародними структурами НАТО та ЄС.

Хронологічні межі дисертаційного дослідження охоплюють період з 20 лютого 2014 р. (вторгнення військ РФ у Крим, початок російсько-української війни) і до кінця 2021 р. (передодня повномасштабної агресії РФ проти України).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладені у доповідях на 11 конференціях, у тому числі шести – міжнародних: «Аспекти співпраці України та «Вишеградської четвірки». / Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки.: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 15-16 травня 2019 р. – Л.: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2019, «З історії співпраці України та «Вишеградської четвірки». / Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 16-17 травня 2019 р. – Л.: НАСВ, 2019, «Війна в Африці 1998-2003: глобальні виміри. / Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ: тези доповідей

Міжнародної наукової конференції 25-26 червня 2019 р. – Л.: НАСВ, 2019, «Міжнародні військові навчання «Репід Трайдент – 2019» у системі підготовки Сухопутних військ. / Застосування Сухопутних військ ЗС України у конфліктах сучасності: тези доповідей науково-практичної конференції 14-15 листопада 2019 р. – Л.: НАСВ, 2019», «Архівні документи як джерело вивчення АТО та ООС. / Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 29 листопада 2019 р. – К.: НУОУ, 2019», «Військово-політичні аспекти сучасного співробітництва держав Прибалтики з Україною. / Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки.: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 7-8 жовтня 2020 р. – Л.: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2020», «Роль Національної академії сухопутних військ у Львові у становленні військового капеланства / Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: тези доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції 27 листопада 2020 р. – К.: НУОУ, 2020», «Аспекти сучасної миротворчої діяльності ЗС України/ Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності: Збірник тез доповідей науково-практичної конференції 18 листопада 2021 року. – Львів: НАСВ, 2021.», «Врахування історичного досвіду участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під час агресії Російської Федерації / Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції 23 листопада 2022 р. – К. : НУОУ, 2023. С. 78.»

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційної роботи відображено у 18 наукових публікаціях, зокрема 10 одноосібних, з яких 1– в іноземному виданні (Польська Республіка); 5 внесені до переліку вітчизняних фахових видань з історії, 11 публікацій – у збірниках матеріалів Міжнародних та Всеукраїнських наукових конференцій.

Особистий внесок ад'юнкта. Дисертаційне дослідження є результатом самостійно виконаної наукової праці. Наукові здобутки, положення наукової новизни та висновки, що є у дисертації, являються особистим доробком

ад'юнкта. З матеріалів наукових праць, які опубліковані у співавторстві, дисертантом використовувалися лише ті твердження та ідеї, які є результатом його особистих досліджень.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що результати дослідження поглиблюють знання з історії МВСп. Дослідження дозволяє проаналізувати роль військового співробітництва ЗС України під час російсько-української війни. Результати дисертаційної роботи можуть стати підґрунтям для досягнення ефективних результатів в системі МВСп ЗС України та партнерів. Суттєвим є висновок про перспективи співробітництва України з глобальною структурою безпеки – НАТО, регіональними структурами: країнами Люблінського трикутника, з окресленим, проте не реалізованим у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії, перспективним альянсом Україна-Польща-Великобританія. Перспективними є подальші дослідження форм військової співпраці України на міжнародній арені, таких як: міжнародні військові навчання, тренувальні військові місії, миротворча діяльність, пошук шляхів модернізації та розвитку вітчизняного військово-промислового комплексу, співробітництво в галузі військової освіти,

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів зумовлене сукупністю положень, які сформульовані щодо наукової новизни. Наукові положення дисертації, зроблені висновки, відпрацьовані практичні рекомендації та пропозиції (Додаток Є) можуть бути застосовані: у наукових та дослідницьких роботах для майбутнього наукового осмислення феномену МВСп та його ролі у зміцненні держави, відновленні територіальної цілісності України, у досягненні Перемоги над російськими загарбниками; в активізації законотворчої та політичної діяльності як теоретичне підґрунтя з підготовки й прийняття нормативних і правових актів з питань МВСп ЗС України, національної безпеки, воєнної політики держави, для науково-обґрунтованого формування позиції відповідних суб'єктів з вищезначених проблем; у навчальних програмах військових закладів освіти для відпрацювання окремих тем та відповідних спецкурсів з історії України та українського війська,

всесвітньої історії, політології, історії міжнародних відносин, у підготовці розділів підручників та навчальних посібників з гуманітарних наук; конфліктології; при читанні навчальних курсів з відповідних дисциплін та проведенні практичних занять, в науково-дослідницькій роботі ад'юнктів та курсантів.

Обсяг і структура дисертації зумовлені завданнями і метою дослідження. Робота складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (310 позицій), термінологічного словника та додатків У першому розділі аналізується історіографія проблеми, джерелознавча база та методологія дослідження. У другому – вивчається воєнно-політичний та військово-технічний напрями співробітництва. Третій розділ присвячений воєнній співпраці. Загальний обсяг дисертації становить 265 сторінок, із них основного тексту – 192 сторінки, список використаних джерел – 36 сторінок, термінологічний словник – 2 сторінки, додатки – 35 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукового дослідження теми

Історіографію проблеми МВСп можна умовно поділити на два періоди: перший – з часу відновлення Незалежності України до лютого 2014 р. та другий – у роки російсько-української війни.

У першому періоді історіографії об'єктами наукових досліджень, здебільшого, були такі головні сфери взаємних інтересів України та країн-партнерів: воєнно-стратегічна, воєнно-політична та воєнно-технічна. Дослідження стосувалися таких складових МВСп: координація спільних заходів для підтримання миру, узгодження військових доктрин, узгодження військових напрямків і планів будівництва ЗС. Активно вивчалися істориками засоби взаємодії, планування кроків з надання взаємної допомоги та координації військової політики, проблеми обміну військовою інформацією, тощо.

У другому періоді історіографії активно вивчаються проблеми миротворчої діяльності ЗСУ, міжнародного контролю над озброєнням і вперше з'являються дослідження з таких нових складових МВСп, які притаманні часу російсько-української війни – міжнародні військові навчання та міжнародні тренувальні місії.

Активно вивчаються відносини між Україною і Північноатлантичним альянсом. Про це, зокрема, свідчить досить докладний аналіз вітчизняної історіографії відносин Україна-НАТО, представлений у статті М. Алексієвець, Л. Алексієвець, В. Знака [36]. У зазначеній праці чітко визначені основні напрями історіографії сучасних відносин нашої держави з Північноатлантичним альянсом, охарактеризовано їхній зміст, тенденції розвитку. Автори простежили внесок окремих науковців та інститутів у дослідження теми, окреслили перспективи вивчення цієї проблематики.

Алексієвець Л. та Алексієвець М. уперше в українській історіографії предметно висвітили історично-політичний дискурс відносин Україна-НАТО у період Незалежності нашої держави, як компонент загальноісторичного процесу євроатлантичної інтеграції [37]. Алексієвець Л. та Алексієвець М. в іншому дослідженні запропонували авторську періодизацію стосунків України з Альянсом. Вони роблять висновок щодо складного шляху відносин Україна-НАТО, що пролягав через Хартію про особливе партнерство, План дій, Інтенсифікований діалог з питань набуття членства та інших документів, у межах яких напрацьовано значний різнобічний потенціал для здійснення Євроатлантичного вибору[39].

Російська агресія істотно вплинула на політику безпеки ЄС, оскільки окреслила важливість єдиного курсу зовнішньої політики європейських країн. Вона виявила необхідність консолідованої роботи європейської спільноти у зміцненні силових структур. Питаннями співробітництва між Україною та НАТО займалися І. Долгов та В. Корендович. У своїй спільній статті «Конструктивне партнерство Україна-НАТО: оборонні аспекти» автори зазначають, що знаходячись у спільному геополітичному просторі, НАТО та Україна зіштовхуються із спільними викликами безпеці [93].

Питання трансформації відносин України з НАТО під впливом нападу РФ на Україну у 2014 р. проаналізувала львівська дослідниця О. Кушта. Вона висвітила ключові напрями співпраці на двосторонньому та багатосторонньому рівнях, окреслила шляхи удосконалення міжнародного співробітництва[120].

В роботі В. Венгера вивчаються напрями МВСп. Якщо розвиток відносин із країнами-учасницями СНД на сьогодні не є актуальним, то, співробітництво з регіональними міжнародними структурами й досі стоїть на порядку денному [63]. В. Школяренко піддав аналізу угоди між Україною та країнами Альянсу [243].

Історія співпраці України з Північноатлантичним альянсом у довоєнний період досить добре вивчена. Її аналізують та висвітлюють наукові та аналітичні центри, такі як «Центр міжнародної безпеки і партнерства»

(м.Львів), «Центр геополітичних досліджень Борисфен-Інтел» (м. Київ), «Центр конверсії, миру та роззброєння» (м. Київ) та ін. Значний внесок у дослідженні теми зробили: Національний інститут стратегічних досліджень, Інститут зовнішньої політики Дипломатичної академії України, Інститут Євroatлантичного співробітництва та ін.

Слід відзначити активну розробку та аналіз нормативно-правої бази МВСП. У цій царині присутні роботи фахових спеціалістів із міжнародного права, політологів, істориків. Так Д. Велігодський та Є. Мальцева аналізують передумови становлення співпраці України з Альянсом, розглядають нормативно-правову базу формування цього процесу [62].

Історію розвитку відносин України-НАТО до 2008 р. висвітлено у статті В. Бурдяка та І. Мороза [52]. О. Казакевич дослідив інституційний аспект інтеграції України до Альянсу [107]. М. Юрчак до ювілею двадцятип'ятиріччя відносин України й НАТО розглянула значення Альянсу у формуванні відносин нашої країни з ЄС [244]. Дисертаційна робота А. Магомедова «Україна і НАТО в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. ХХ ст. – початку ХХІ ст.» вивчає співробітництво у рамках нової геополітичної ситуації, що склалася в результаті розпаду Варшавського блоку, формуванні посткомуністичної Європи [130].

У вітчизняній історіографії варто виокремити праці таких істориків, як О. Івченко[106], А. Гальчинський[84], І. Тодоров[200], С. Віднянський[69], Л. Чекаленко[241], А. Мартинов[133], Л. Алексієвець і С. Прийдун [41], М. Алексієвець та Я. Секо [40].

Значний внесок у дослідження історії міжнародного співробітництва ЗС України належить фахівцям зі сфери військової безпеки, політологам. У колективній монографії «Воєнна безпека України на межі тисячоліть» дослідники Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України під загальним керівництвом доктора політичних наук, професора Г. Перепелиці, проаналізували зміни, що відбулись у зазначений період в сфері воєнної безпеки. Мабуть, вперше на високому науковому рівні

досліджено проблеми ВТС та надані пропозиції щодо його реформування. Ретельно проаналізовані також воєнно-економічні аспекти воєнної безпеки держави [77].

У вищезазначеній книзі автори привертають увагу до внеску нашої держави у зміцнення міжнародної безпеки, активної участі у створенні та розвитку світової і європейської систем безпеки, пріоритетним елементом якої є контроль над озброєнням. Окремо розглянуто внесок України в миротворчу діяльність ООН та ОБСЄ, зокрема участь ЗС України в миротворчих операціях 1992 – 2000 рр.[77, с.321 – 328].

У ґрунтовній монографії Г. Перепелиці «Конфлікти в пост-комуністичній Європі», проаналізовані проблеми європейської безпеки – регіональні та субрегіональні конфлікти. Дослідник визначає тенденції їх розвитку та шляхи врегулювання, а також залучення миротворців ЗС України до цих процесів [166]. У статті «Про нову роль армії у врегулюванні воєнно-політичних конфліктів» Г. Перепелиця виклав своє бачення причини виникнення конфліктів, залучення військового компоненту до виконання МОПМБ, його роль у вирішенні конфліктів. Автор наводить правову і політичну оцінку участі України в МОПМБ, при цьому робить справедливий висновок, що для України миротворчість – це засіб зміцнення національної безпеки [167].

Агресія РФ проти України, розпочата у лютому 2014 р., надала новий вимір МВСП Україна-НАТО. Альянс засудив агресію, яка зламала існуючу систему міжнародних відносин. Україна, після початку війни, зробила реальні кроки на шляху до членства в НАТО. Актуальними питаннями МВСП стали реформи щодо впровадження стандартів НАТО у практику ЗС України. Україна та Альянс розпочали якісно новий етап узгодження національного безпекового законодавства, згідно з принципами НАТО. Науковці активно розпочали вивчати вплив російсько-української війни на трансформацію відносин України з НАТО. Відзначалася недолугість попередніх політичних рішень, щодо позаблокового статусу для України. Такий напрямок характерний для публікацій А. Каляєва [108], О. Пошедіна [177], В. Корбина

[115], І. Комарницької [113], В. Трофимовича [204], В. Горбуліна, О. Власюка, Е. Лібанової, О. Ляшенко [87] та інших науковців, що вивчали співпрацю Україна-НАТО під кутом зору зовнішньополітичних небезпек і загроз.

Адаптацію діяльності безпекових міжнародних організацій в умовах викликів та загроз міжнародній системі безпеки досліджує львівський історик-міжнародник О. Кучик. Він вказує на незаперечні факти міжнародної солідарності щодо осуду російської агресії проти України. Дійсно, за роки російсько-української війни, особливо «гарячої фази», в рамках ОБСЄ і ООН, вдалося ухвалити певні міжнародно-правові документи, у яких засуджують дії РФ. Проте жодних інструментів силового характеру в цих міжнародних інституціях не передбачено. Це ставить, справедливо зазначає автор, перед міжнародною спільнотою питання адаптації міжнародних інституцій до сучасних умов. Виникає ситуація абсурду, «оскільки важко уявити державу-члена міжнародної організації, котра, порушуючи принципи діяльності організації, перебуває в керівних органах цієї структури» [117, с.68].

Міжнародне військове співробітництво від відновлення Незалежності до початку російсько-української війни вивчав історик з Національного університету оборони України А. Лухтан. У 2018 р. відбувся захист його кандидатської дисертації з військової історії на тему: «Міжнародне військове співробітництво України (1991 – 2013 рр.)» [127]. У дисертації вперше розкрито та систематизовано процес становлення МВСп України у зазначений період, його розвиток на прикладі співробітництва з Республікою Польщею, як країною-членом НАТО та Республікою Білорусь, як країною-учасницею СНД. Зрозуміло, що автор не передбачав, що Білорусь стане відкритим ворогом нашої держави, союзником РФ у повномасштабній агресії, а СНД буде тихо зникати з міжнародної арени. Саме з Білорусі почався наступ рашистів на Україну й досі звідти тривають ракетні обстріли наших міст та сіл. Разом з тим, дисертація А. Лухтана та пов'язані з нею статті мають важливе значення у вивченні проблеми: розкрито стан нормативно-правового і договірно-правового забезпечення процесу МВСп у передвоєнний період, проаналізований

позитивний досвід співпраці Україна-Польща, який у повній мірі яскраво розкрився у сучасних умовах війни [128].

До 2014 р. вивчення проблем МВСп відбувалося, в основному, у плані розгляду співпраці України з НАТО. Цікавою у цьому напрямку є кандидатська дисертація С. Речича «Воєнно-політичне співробітництво Збройних Сил України з НАТО (1991 – 2009 рр.)» [182]. Автор вперше узагальнив досвід початку співпраці ЗСУ з Альянсом. Докладно проаналізовано воєнно-політичне співробітництво, як систему до якої належать такі елементи: нормативно-правова база, структура суб'єктів та механізми здійснення співробітництва, програми (плани) співпраці.

Сучасне військове політичне співробітництво України з Північноатлантичним альянсом проаналізував науковець НАСВ Ю. Бураков [49]. Він вказує на те, що НАТО та безумовний лідер оборонного союзу – США, сприйняли агресію РФ проти України у 2014 р. як виклик міжнародному праву. Війна проти України спровокувала нестабільність усієї Європи та порушила загальну безпекову ситуацію. Вашингтон зробив ряд важливих кроків із підтримання безпеки: розмістив свої наземні сили в Польщі та балтійських країнах, відправив у Литву винищувальну авіацію в межах польсько-литовської поліцейської місії. Проте, як справедливо зазначає автор (і ця думка є пануючою у вітчизняній історіографії), за президентства Барака Обами позиція США була «нерішучою, зокрема у питанні щодо постачання летальної зброї Україні, як жертві агресії» [49, с.114].

В умовах російської агресії учасники Альянсу виробили спільний курс на тісне політичне та військове співробітництво із Україною, зокрема, у галузі модернізації військової техніки та озброєння, проведенні спільних військових навчань та тренувальних місій, забезпечення кібербезпеки, ін.

Ю. Бураков та П. Проховник проаналізували військово-політичні аспекти співпраці України з Польською Республікою та державами Балтії [51]. Автори зазначають, що НАТО оперативно відреагувало на розпочату російсько-українську війну, зокрема, «вже із середини березня 2014 р. літаки дальнього

радіолокаційного виявлення та наведення, почали виконувати завдання з баражування повітряного простору вздовж українського західного кордону для вивчення становища. В подальшому у Середземному та Балтійському морях відбувалося посилене патрулювання морських кордонів військовими кораблями Естонії, Франції, Німеччини, Бельгії, Норвегії, Канади, США, Туреччини та Нідерландів» [51,с.382].

Фундаментальними роботами, які відзначаються філософськими роздумами та планами на майбутнє щодо безпеки України, є праці академіка НАН України В. Горбуліна. В одному із інтерв'ю газеті «Урядовий кур'єр» він, розмірковуючи про долю сумнозвісного Будапештського меморандуму, зазначав: «...міжнародна система безпеки побудована на імперативі впевненості, що принцип відповідальності за прийняті обов'язки гарантовано спрацює». Однак, як демонструє практика міжнародного співжиття, відбувається повільне розмивання і деградація цінностей міжнародного спілкування. Дійсно, «чи захочуть громадяни якоїсь далекої країни воювати за країну, яка зацікавила «сусідній світ»? Відповідь прогнозована» [86].

У період, який передував початку російсько-української війни, відбувалися жваві дискусії щодо головних проблем ВТС ЗСУ з іноземними державами. На думку експертів, тут були присутні: невизначеність оборонної політики держави (підприємства ОПК залишалися без чітких орієнтирів та перспектив розвитку, що унеможливлювало якісне планування діяльності по створенню сучасних виробничих потужностей); низька дієвість державного управління оборонною сферою та ін. [75].

«Чи можливо взагалі говорити про стратегію ВТС у нашій державі?» – риторичне запитання ставить у 2011 році В. Грек – президент Асоціації «Українські оборонні технології», відзначаючи, що ВТС в Україні є явищем досить несистемним, котре, зазвичай, забезпечує продаж застарілих зразків озброєння та техніки зі складів МО України, а також продаж окремих запчастин та виконання робіт, визначених попередньо укладеними із іноземними замовниками контрактами. Так, виходячи із відсутності на державному рівні

програми із розвитку озброєння та військової техніки, не вбачається можливим говорити про ВТС України як системну стратегію держави [75, с.37].

Активно розробляється істориками та представниками інших галузей гуманітарної науки проблема участі ЗС України у миротворчих операціях. Окремі питання участі військовослужбовців та підрозділів ЗС України в МОПМБ в 2014 – 2020 рр. знайшли висвітлення у працях науковців НАСВ Т. Плазової та О. Тимощука[171]. Разом з тим аналіз історіографії свідчить, що не знайшли достатнього обґрунтування мотиви, які забезпечили участь ЗС України в міжнародній миротворчій діяльності у роки найбільшої воєнної загрози самій Україні.

У колективній монографії науковців Національного науково-дослідного центру оборонних технологій та воєнної безпеки України «Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи», проаналізовані воєнно-політичні аспекти миротворчої діяльності та шляхи підвищення ефективності участі ЗС України в них. Автори визначають як проблему – невирішеність питання підготовки миротворців у системі бойової підготовки частин (підрозділів) ЗС України, зокрема щодо впровадження досвіду держав-членів НАТО у програми підготовки штатних підрозділів, які залучають до участі в миротворчих операціях [136].

Окремі аспекти МВСп досліджено у кандидатській дисертації І. Козинця «Участь Збройних Сил України в міжнародній миротворчій діяльності (1992 – 2006 рр.)». Заслужують на увагу висновки, зроблені І. Козинцем, що одним із найважливіших напрямків подальшої розбудови ЗС України та ефективним механізмом підготовки військових формувань слід вважати практичну участь у МОПМБ та спільних багатонаціональних навчаннях, які відіграють важливу роль у підготовці офіцерів, штабів і військ [110].

Дослідження Г. Шелест присвячена участі військового контингенту ЗС України у миротворчих операціях під час початкового етапу російсько-української війни [242]. У дослідженні О. Котелянця розкрито механізм прийняття рішення щодо участі контингентів ЗС України у миротворчих

операціях. Він вказує на чіткий прописаний алгоритм дій – від запиту Секретаріату ООН до скерування контингенту у країну, яка є об'єктом миротворчої операції. Процедури та терміни прийняття рішень регламентовані законодавством. Однак, на практиці – вказує О. Котелянець, – виникають затримки щодо впровадження цих норм, зокрема порушуються зафіксовані процедури та часові терміни. Це призводить до невчасного оперативного реагування у кризовій ситуації [116, с.185].

У спільній статті військових істориків В. Макарова та І. Печенюка викладено результати дослідження правових засад ведення миротворчих операцій під егідою ООН. У роботі визначаються проблемні питання, які постають перед системою застосування сили у міжнародному праві та системою колективної безпеки, які перебували у процесі еволюції [132].

Дисертація відомого українського воєначальника С. Попка присвячена аналізу дій українських миротворців у ході операції з підтримання миру в Республіці Ірак [174]. Автор використав досвід, набутий ним під час виконання спеціальних завдань, проаналізував взаємодію з військовими контингентами Коаліційних сил в Іраку.

Міжнародне військове співробітництво ЗС України на прикладі військового з'єднання «ЛитПолУкрбриг» вивчав П. Проховник [179; 180]. З точки зору загроз сьогодення МВСп у руслі створення та діяльності спільних міжнародних військових з'єднань цілком виглядає доречним явищем.

Окремі фрагменти МВСп висвітлені у монографії, підготовленій в НАСВ – «Нарис історії Сухопутних військ Збройних Сил України (1991 –2021)». Зокрема у нарисі присутня коротка історія створення першого міжнародного військового формування України та Польщі – «УкрПолбат»[156].

У праці польського історика Я. Драуса розглядаються українсько-польські відносини 1991 – 2008 рр. Автор відзначає активну роль Польщі у відстоюванні українських інтересів у відносинах з ЄС, Вишеградською групою та іншими міжнародними регіональними організаціями [94].

В українській історіографії МВСп маловивченою проблемою є участь України у міжнародних військових навчаннях. У загальній масі досліджень щодо МВСп лише незначна кількість авторів торкалися організації та участі ЗС України у міжнародних військових навчаннях. Так А. Войціховський вказує, що участь України у військових навчаннях НАТО під назвою «Партнерство заради миру» відіграють важливу роль для досягнення взаємосумісності підрозділів ЗС України з військовими підрозділами Альянсу [79].

А. Магомедов розглянув міжнародні навчання в рамках програми НАТО з підтримки миру [130]. Ю. Недзельський вивчав участь українських військовиків у міжнародних навчаннях в аспекті програми «Партнерство заради миру» [159]. С. Соколюк, вчений Національного університету оборони України, дослідив історію проведення військово-морських навчань «Сі Бриз» у період з 2003 по 2009 роки. Він звернув увагу на зрив цих маневрів у період 2006 та 2009 роках проросійськими силами, які організували протестні виступи проти участі України в навчаннях спільно з НАТО й справедливо розцінює цей факт, як репетицію розгортання «гібридної війни» РФ проти України [188].

Науково-дослідна група Наукового центру НАСВ успішно проаналізувала міжнародні військові навчання «Швидкий Тризуб – 2019». Автори навіть застосували математичний метод в історичних дослідженнях, з тим щоб виявити формулу ефективності цих маневрів [273].

П. Проховник проаналізував усю історію міжнародних військових навчань «Швидкий Тризуб» на Яворівському полігоні як приклад військового співробітництва Україна-НАТО [178]. Він розглянув військові навчання як дієвий напрямок МВСп, спрямований на досягнення взаємосумісності підрозділів ЗС України з військовослужбовцями НАТО та їх країн-партнерами, апробації та запровадження військових стандартів та процедур НАТО, підвищення рівня боєздатності.

На відміну від вітчизняних дослідників, зарубіжні науковці активно вивчають організацію та проведення спільних міжнародних військових

навчань. Вони розглядають їх як власне форму тісного МВСп. Цікавим є науковий доробок американських дослідників з цього питання.

Доктор філософії Корнельського університету, доцент з міжнародних відносин Вест-Пойнту, Кайл Волфлі в своїй дисертаційній роботі провів системний огляд спільних багатонаціональних військових навчань після завершення «холодної війни», ввівши науковий термін «стратегічної невизначеності» у військовій сфері для передових країн світу. Він стверджує, що за часів «холодної війни», основні театри військових дій були чітко визначені, а стратегія та планування військових навчань чітко зосереджені на бойових діях звичайної війни. Нові типи загроз поширилися із закінченням «холодної війни», виникають часто в непрогнозованих та неочікуваних місцях, змушуючи військових постійно готуватися до імовірної війни в різних частинах світу та за різними сценаріями.

Цікавим є висновок Кайла Вольфлі, що спільні військові маневри відіграють здебільшого доктринальну та декларативну роль замість того, щоб бути дієвою раціональною відповіддю на об'єктивні воєнні загрози та проблеми безпеки у світі через реальне нарощення боєздатності військ. Як аргумент, науковець вказує, що в останні роки більшість спільних військових маневрів досить обмежені в ресурсах і попри значне зростання кількості залучених до них військових, більшість навчань не передбачають проведення широкомасштабних наступальних операцій, а зосереджуються на суто оборонних бойових діях та операціях з підтримання миру та безпеки [300]. (Цікаво, що на ці обставини звертають увагу і сучасні аналітики російсько-української війни. Українські війська блискуче проводять оборонні та контрнаступальні операції на окремих напрямках, що частково пояснюється хорошою підготовкою під час навчань).

Американські науковці Браян Ділан Бланкеншип (університет Маямі) і Раймонд Куо (Міннеаполіс) у спільній науковій праці «Демонстрація погроз чи рішучості? Причини та наслідки спільних військових навчань», презентованій на щорічній конференції Асоціації політичних наук Середнього Заходу 2017

року, зазначали, що багатонаціональні військові навчання є однією з найбільш дієвих демонстрацій військової співпраці та намірів. В середньому одне навчання військових у світі розпочинається кожні 8-9 днів. Є гіпотеза, що спільні військові навчання підвищують ризик виникнення війни. І це цілком справедливо. Варто згадати історію вторгнення військ РФ в Україну у лютому 2022 р., яке розпочалось після великих спільних російсько-білоруських навчань, у тому числі з території сусідньої Білорусії.

Навчання та альянси, вказують американські дослідники, виконують взаємодоповнюючі функції: перші дозволяють цілеспрямовано реагувати на військові провокації з боку супротивників, тоді як другі передбачають інституційні обмеження для партнерів і встановлюють загальні стратегічні обмеження взаємодії. У комплексі, альянси гасять наслідки ескалації конфлікту під час навчань, стримуючи супротивників від активізації суперництва. Науковці перевірили цю теорію за допомогою двоступеневої моделі співставлення результатів та наслідків багатонаціональних військових навчань. Як виявилось, що в цілому вони не загострюють суперництво, зокрема, знижуючи ймовірність ескалації потенційного військового конфлікту [249].

Доктор філософії Стенфордського університету Джордан Бернхарт у своїй дисертаційній роботі «Причини і наслідки спільних військових навчань» розглянув багатонаціональні військові навчання як один із способів побудови міждержавного співробітництва, про що сигналізують зовнішньополітичні наміри та розвиток ключових військових спроможностей країн учасниць. Спільне проведення військових маневрів сприяє зниженню ймовірних військових конфліктів та розвитку військово-технічного співробітництва. Кількість військових навчань та кількість країн-учасниць неухильно зростали за останні роки. Модель зростання не просто віддзеркалює реакцію НАТО на існуючі потенційні воєнні загрози, але й відображає геополітичні зміни в базовому середовищі світової безпеки [258].

З дослідженнями про історію МВСп пов'язана також історіографія сучасної російсько-української війни. Тут присутні праці С. Трояна [205; 295;

296; 297], В. Головка [85], П. Гай-Нижника та Л. Чупрія [83], А. Харука [238; 239] та інших авторів. Вони аналізують українсько-російські відносини в контексті геополітичного протистояння, політичний контекст московської агресії, висвітлюють хід окремих воєнних операцій та ін.

Доктори історичних наук С. Троян та А. Киридон у дослідженні «Грузія-2008 – Україна-2014. Російські стратегії домінування на пострадянському просторі» вказують на факт російської агресії проти Грузії, як пробну атаку кремлівських верховодів на світову систему міжнародних відносин. Світова громадськість проковтнула короточасну агресію російського диктатора путіна проти малої країни, чим надала йому шанс розв'язати війну проти України. Уроки війни у кавказькому регіоні не були засвоєні політичною елітою України, що призвело до вторгнення РФ в нашу країну у 2014 р. [109].

В іншій спільній роботі С. Троян та А. Киридон [295] зазначають, що на початку ХХІ століття українсько-російські відносини набули особливої гостроти через різне ставлення Києва та Москви до європейської, євразійської та євроатлантичної інтеграції, а також напруженість у безпековому полі двосторонніх відносин.

С. Троян та А. Киридон визначають такі основні причини війни Росії проти України: геополітичні, імперські, цивілізаційні, екзистенційні, особистісні та психологічні. Загалом, як справедливо пишуть автори «з російського боку вони зводяться до принципового заперечення української державності» [296, р.159].

Відомий український інтелектуал, колишній лідер української діаспори, Б.Гаврилишин у 2004 р. наполягав, що: «Україна стоїть перед серйозним вибором, який матиме наслідки і для всього західного світу. Це вибір між інтеграцією євроатлантичною і євразійською» [82]. Сучасна російсько-українська війна продемонструвала – вибір чітко зроблений Україною на користь європейської інтеграції.

Таким чином, аналіз історіографії проблеми дозволяє стверджувати про суттєві прогалини у вивченні ряду проблем МВСп у роки російсько-української війни 2014 – 2021 рр. Зокрема щодо повноти висвітлення військово-

політичного та військово-технічного співробітництва у цей період, аналізу такої форми МВСп, як міжнародні військові навчання, миротворчі та військово-тренувальні місії, що, певною мірою, актуалізує представлене дисертаційне дослідження.

1.2. Характеристика джерельної бази

Існує низка історичних джерел, які документують МВСп між Україною та іншими державами. Важливі історичні джерела з теми дослідження можливо класифікувати за *видами* письмових джерел. До них належать:

Архівні матеріали. Міністерства оборони, закордонних справ та інші урядові установи України накопичують архіви документів, доступ до яких можна отримати через Закон про свободу інформації або шляхом подання запиту до відповідного відомства. Архівні матеріали, такі як накази, плани, звіти, листи та інші першоджерела, відкривають нові сторінки в історії МВСп України.

Новинні ЗМІ. Новинні статті, репортажі, інтерв'ю, хроніки, представляють інформацію про останні події у міжнародному співробітництві, а також про історичний контекст відносин. Архіви новин, наприклад, ті, що ведуться великими газетами або телеграфними службами України та зарубіжних країн є значним історичним джерелом інформації.

Джерельна база з історії МВСп ЗС України під час агресії проти України є надзвичайно різноманітною. Варто виділити основні *комплекси* джерел вказаної наукової проблематики:

- виступи керівників держави, міністрів оборони, закордонних справ, відповідальних осіб за проведення заходів МВСп;
- нормативно-правові акти державних органів влади;
- міжнародні угоди та інші міждержавні документи;
- документи органів державної влади України (електронні стенограми засідань парламенту які присутні на офіційному сайті Верховної Ради України; матеріали адміністрації та Секретаріату Президента України,

Державної Ради з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, НІСД, Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України, РНБОУ, НІПМБ при РНБОУ, які розміщено на офіційних сайтах зазначених установ.

Для аналізу МВСп України використовувалися також архівні матеріали НАСВ, зокрема поточний архів МЦМБ НАСВ, поточний архів лабораторії військово-історичних досліджень НАСВ.

У дослідженні присутні інформаційні та інформаційно-аналітичні матеріали, звіти структур МО України, які безпосередньо брали участь у заходах співпраці. Важливі матеріали містять електронні документи, серед них офіційний сайт НАТО, де у хронологічному порядку розміщені офіційні документи, стенограми, комюніке, заяви та виступи офіційних осіб.

Широко використовуються у дослідженні матеріали «Центру інформації та документації Північноатлантичного альянсу», матеріали натівської періодики: газети, онлайн-газети, закордонна преса, щорічник «Новини НАТО». Активно аналізувався у ході вивчення МВСп періодичний аналітичний документ МО України – щорічник «Біла книга Збройних Сил України», а також аналітичні видання військового спрямування.

Особливістю джерел, які висвітлюють відносини України-НАТО, є різноманітний комплекс основоположних двосторонніх та односторонніх нормативно-правових документів, прийнятих як спільно з НАТО (*хартії, програми*), так і окремо Верховною Радою України (*постанови*), Президентом України (*укази*), Кабінетом Міністрів України, Радою національної безпеки і оборони України та Міністерством оборони, для узгодження українського законодавства зі стандартами НАТО задля подальшої інтеграції України в євроатлантичні структури.

Специфічними джерелами є міждержавні угоди, а також матеріали, які висвітлюють участь України у проведенні міжнародних військових навчань, за участю НАТО, миротворчих місій організованих Альянсом, щорічних

«Індивідуальних програм партнерства Україна-НАТО», угод, які передбачають надання допомоги та сприяння НАТО Україні у військовій царині.

Низка документів демонструють особливості функціонування представників та установ Альянсу в нашій країні, документів інших органів влади (*рішень, розпоряджень, наказів, рекомендацій, положень*), присвячених питанням МВСп.

Значну допомогу дослідникам МВСп надає збірник документів – хрестоматія «Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію», в котрій зібрані постанови Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року, якою було започатковано процес формування правових відносин України з НАТО, документи двостороннього співробітництва та Державні програми і плани співробітництва України з НАТО [39].

Історія військових миротворчих місій у новітній час представлена на офіційному сайті Міністерства закордонних справ України (розділ «Місія України при НАТО» у частині «Документи»[24]. На офіційному сайті Верховної Ради України у розділі «Законодавство» («Всі документи бази даних «Законодавство України») розміщені закони, звернення, постанови, протоколи, розпорядження та інші документи, які висвітлюють парламентський вимір МВСп [1].

Вивчення представлених на сайтах документів реконструює історію трансформації відносин між НАТО та Україною на офіційному рівні. Так, можна простежити наскільки нормативно-правові акти розвивали відносини з НАТО, наскільки впливали на суспільно-політичну ситуацію в Україні.

Офіційний сайт НАТО[31] містить докладні документи щодо діяльності організації. Так як Україна знаходиться у статусі партнера Альянсу з розширеними можливостями, то у розділі «Відносини з Україною» виокремлені тематичні напрямки співробітництва, зокрема такі: «Комісія Україна – НАТО (NUC)»; «Спільна робоча група НАТО-Україна з питань оборонної реформи»; «Партнерство: проектування стабільності співпрацею»;

Програма «Партнерство заради миру» та «Інструменти партнерства»; «Рада євроатлантичного партнерства»; «Представництво НАТО в Україні (NRU)». Ці збірки містять досить репрезентативні матеріали, що стосуються МВСП. Документація, представлена на офіційних сайтах, надає можливість з'ясувати реакцію Альянсу на розпочату у 2014 р. РФ війну проти України.

Важливі матеріали і документи є в електронній бібліотеці НАТО, зокрема цікава аналітика міститься у періодичному виданні «NATO Review», у електронному архіві «Енциклопедія НАТО» [310] з 2014 по 2019 рр., які розкривають різноманітні сторони військової співпраці Альянсу з Україною.

Стрімке розширення використання інтернет-ресурсу сприяє динамічному розвитку таких спеціальних історичних дисциплін: електронна археографія, історична інформатика. Публікація історичного джерела та надання віддаленого доступу до нього досліднику за допомогою новітніх технологій, демонструє необхідність впровадження прогресивних технологій в історичній науці. Історична інформатика сферою інтересів має використання в історичному дослідженні оцифрованих або електронних історичних джерел різноманітних форматів (текстових, аудіо-, відеоматеріалів та ін.).

Важливим комплексом історичних джерел із історії МВСП виступають періодичні видання. Наприклад численні онлайн-газети, іноземні видання, щорічник «Новини НАТО», тощо.

Тема сучасного МВСП в умовах широкомасштабної російсько-української війни на сьогоднішній день є однією з найбільш запитуваних в українському публічному просторі. У випуску телевізійних новин, стрічках інтернет-порталів або ж соціальних мережах звістки про надання військово-технічної, розвідувальної допомоги, проведення заходів навчання військовослужбовців ЗС України на території країн-партнерів по НАТО є пріоритетними у щоденному інформаційному потоці, який з дискусій у вузькому колі окремих спеціалістів перейшов у процес сприйняття та осмислення пересічними українцями.

Важливим історичним джерелом дисертаційного дослідження є «Біла книга Збройних Сил України». Цей аналітичний збірник є виданням органів

сектору безпеки і оборони України і видається раз на рік українською та англійськими мовами. У офіційній міститься інформація щодо діяльності державних структур, про стан реформування і заходи з проблем національної безпеки і оборони України.

Видання «Білої книги» здійснюється щорічно із 2005 року відповідно до положень ЗУ «Про демократичний контроль над військовою організацією та правоохоронними органами» від 19.06.2003 р. № 975-IV та було продовжено відповідно до положень ЗУ «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [4]. До 2018 р. збірник виходив у світ з періодичністю раз на рік, в 2019 р., у силу різних причин не вийшов. В 2020 р. був опублікований спецвипуск присвячений Держтрансслужбі, а у 2021 р. – оборонній політиці нашої держави. Значне місце у «Білій книзі» (окремо присутня глава) посідають питання МВСп, де аналізуються заходи із виконання програм співпраці.

В дисертації використані випуски «Білої книги», що стосуються російсько-української війни 2014 – 2021 рр.. На сторінках вказаного видання відбитий процес встановлення демократичного контролю над військовою організацією України, процес організації та проходження міжнародних військових навчань, діяльності міжнародних тренувальних місій тощо.

Досліджуючи МВСп ЗС України в роки російсько-української війни, варто звертатися до свідчень учасників подій, які стають джерелом завдяки безпосередній участі у цьому процесі. Це відбувається під час інтерв'ювання, соціоісторичних опитувань, що ґрунтуються на вербальній соціально-психологічній взаємодії дослідника з живим носієм інформації, за допомогою розроблених опитувальників (метод «усної історії»), у засобах масової інформації, особливо у засобах інтернет-мережі (сайти урядових організацій, фейсбук та ін.), спогадах учасників міжнародних багатонаціональних навчань та місій з підтримання миру під егідою ООН та НАТО.

«Усні свідчення» учасників заходів МВСп, задокументовані та опрацьовані дисертантом, і присутні у даному дослідженні. Відбувалося опитування учасників міжнародних військових навчань на МЦМБ. Поточний архів

науково-дослідної лабораторії військово-історичних досліджень Наукового центру НАСВ зберігає свідчення учасників навчань «Швидкий Тризуб», які відбувалися на Яворівському полігоні.

У ході виконання даного дослідження використані і довідкові видання. Так, залучений широко відомий у наукових колах «Стислий український дипломатичний довідник» (за ред. М. Кулінича та Г. Руденка). Він подає зміст термінів і понять, які є ужитку в дипломатичній практиці. Там же містяться біографії визначних українських громадсько-політичних та державних діячів, дипломатів; відомості про міжнародні події, в яких брала участь Україна; зміст деяких міжнародно-правових документів [306].

«Словник нормативно-правових і наукових термінів» розкриває тлумачення багатьох термінів щодо питань воєнної безпеки і оборони та МВСп[76]. Частина із наведених термінів та визначень розкрита у порівнянні із термінами, прийнятими в НАТО [76, с.7 – 95.].

Цікаві нормативно-правові документи МВСп розміщені у «Довіднику з питань міжнародного військового співробітництва», зокрема матеріали з організаційно-правових засад воєнно-політичної і військової співпраці, порядок здійснення допуску і умови перебування підрозділів ЗС іноземних держав на території нашої держави [303].

Важливим довідковим виданням є двотомна «Українська дипломатична енциклопедія» [309]. З 2009 р. колектив Інституту історії України НАН України випускає енциклопедичний словник-довідник «Україна в міжнародних відносинах». Останній шостий випуск відбувся у 2016 р. [308].

Певну роль у пошуку знань відіграли ґрунтовні енциклопедичні праці – такі як восьмитомна «Енциклопедія історії України» [304] та дев'ятитомна «Енциклопедія українознавства» [305]. Автор дисертації звертався також до відомого видання – «Словник іншомовних слів» [307] та не менш відомої у наш час енциклопедії, яка присутня увесь час під рукою, електронної «Вікіпедії» [302].

Комплексне використання документів і матеріалів органів державної влади, архівних джерел, інтернет-джерел, преси та науково-довідкових видань розширило джерельну базу дослідження і допомогло уникнути однобічного висвітлення подій МВСп ЗС України з іноземними державами.

1.3. Методологія дослідження

Методологічну основу дисертаційного дослідження складають різноманітні наукові методи, що використовувалися одночасно для забезпечення достовірності знань, вирішення поставлених завдань і обґрунтування зроблених висновків.

Діалектичний метод використовувався у вивченні теоретичних та практичних аспектів МВСп під час воєнної агресії РФ. В історичних дослідженнях важливе місце займають загальнонаукові методи, такі як: *аналіз і синтез, індукція й дедукція*. Ці методи були використані на всіх етапах дослідження, адже завдяки методу аналізу й синтезу вдалося забезпечити органічний взаємозв'язок одного цілого та його частин, виокремити пріоритетні напрямки міжнародної співпраці, зусилля інтеграції України в євроатлантичні структури. Це надає можливість виявити позитивні аспекти у реалізації євроатлантичних прагнень України, відстежити роль зовнішньополітичних чинників на цей процес. Саме ці методи дали змогу поєднати багатобічну інформацію й, на основі використання спеціальних історичних даних, сформуванню цілісної системи уявлень і знань про становлення взаємовідносин України в рамках МВСп.

Для всебічного аналізу проведення та розвитку міжнародних військових навчань за участі особового складу ЗС України використано *хронологічно-предметний метод*, котрий надав змогу наочно відобразити напрямок розробок і ступінь вивченості цієї складової військового співробітництва з огляду на часові періоди.

Необхідно зазначити, що, висвітлюючи хронологію проведення міжнародних військових навчань, використано *методика дослідження*

повсякденної історії, що в останні роки дедалі більше зацікавлює науковців. Вивчення щоденного життя людей, моделей поведінки, ефективності проведених заходів із бойового злагодження та досягнення взаємосумісності воєнних маневрів в системі підготовки до ведення бойових дій, багатьма істориками вважається однією з найбільш перспективних тем сучасної історіографії.

Застосування *емпірико-аналітичного методу* дозволило висвітлити передумови для розуміння ключових аспектів дослідження взаємовідносин України-НАТО, зокрема щодо визначання пріоритетних напрямків міжнародної співпраці, виявлення проблем у різних напрямках реалізації МВСп у роки російсько-української війни. Даний метод дозволив проаналізувати євроатлантичні прагнення України та виявити вплив різноманітних істотних чинників на процес упровадження міжнародних і євроатлантичних стандартів в українську безпекову та оборонну сферу, зокрема стандартів НАТО у ЗС України. Також цей метод дав змогу розглянути основні форми й тенденції міжнародної співпраці, зважаючи на виклики національній безпеці України з боку російських агресорів.

Системний аналіз розкриває структуру подій та явищ, висвітлює зв'язки між зовнішніми викликами. Незважаючи на те, що загрози повномасштабного вторгнення у 2022 р. розглянуті як відособлені феномени, яким притаманний власний зміст і функції, історія взаємовідносин України з НАТО свідчить, що саме започаткування важливих контактів між сторонами було ключовим чинником для активізації оборонних спроможностей українських ЗС. Аналіз загальної структури співробітництва України з НАТО допоміг виокремити пріоритетні для цього дослідження напрями, сфери і суб'єкти.

Використання *аналітичного методу* мало важливе значення для предметного виявлення й оцінювання конкретних історичних фактів і подій у процесі МВСп. Також завдяки аналітичному методу вдалося прослідкувати ефективність механізмів євроатлантичної системи колективної безпеки. Це, зокрема, активно проявилось у ході проведення міжнародних військових

операцій та військових маневрів. Інструментами превентивного впливу НАТО на агресора були дипломатичні як і інші форми й методи тиску.

Аналітичний метод дав змогу виявити місце та роль України в європейському співтоваристві, розкрити історичну необхідність інтеграції України в євроатлантичні союзи, проаналізувати форми й методи взаємодії нашої держави з країнами-членами НАТО, зокрема із головним локомотивом НАТО – США. Водночас *аксіологічний метод* дозволив проаналізувати основоположні засади та цінності, які є основою функціонування механізмів НАТО.

Вивчення теми МВСп держав є складним і багатограним процесом, який вимагає застосування різних методів дослідження. Деякі з найбільш доцільних методів дослідження, які варто використовувати при вивченні цієї теми, включають в себе наступні:

Огляд літератури: всебічне вивчення літератури з теми, яка включає передусім процес проведення бібліографічного аналізу, пошук існуючих академічних та неакадемічних книг, статей, опублікованих політичних документів, планів, звітів. Цей аналіз допоміг визначити ключові теми МВСп, дебати, головні тенденції в цій галузі та надати всебічний огляд історіографічного предмету дослідження.

Історичний аналіз: передбачає вивчення розвитку та еволюції процесу міжнародного військового співробітництва у певному проміжку часу, відстеження його генезису, а також визначення ключових поворотних моментів, подій і дійових осіб, які формують цю сферу. Це забезпечує історичний контекст для розуміння поточного стану МВСп та його майбутніх перспектив. Історичні дослідження наводять минулі приклади МВСп, надають уявлення про його розвиток у часовому вимірі. З допомогою історичного аналізу визначалися чинники, які сприяли успіху або невдачі зусиль у сфері МВСп.

Аналіз конкретних прикладів: потребував глибокого вивчення конкретних результатів МВСп, таких як спільні військові навчання, тренувальні та

миротворчі місії. Це конкретна допомога у визначені факторів, які сприяють успішній або неуспішній співпраці, а також поміч для того, щоби зробити висновки і узагальнення на основі конкретних прикладів.

Статистичний аналіз: передбачав збір і аналіз кількісних даних про МВСП, таких як кількість і тип спільних військових навчань, кількість учасників тих або інших військових маневрів, кількість персоналу, залученого до миротворчих місій, постачань ОВТ, тощо. Це допомогло виявити динаміку співробітництва, основні тенденції, закономірності та кореляцію в даних і перевірити гіпотези щодо факторів, які впливали на міжнародну співпрацю.

Порівняльний аналіз: цей метод дослідження передбачав порівняння практик військового співробітництва різних держав з метою виявлення подібностей, відмінностей і закономірностей. Порівняння МВСП різних країн виявило схожість і відмінності в мотивації, перевагах і викликах співпраці. Це допомогло визначити фактори, які сприяли успішній співпраці в різних контекстах. Порівнюючи практики військового співробітництва, досліджувались фактори, які сприяли успішній або неуспішній співпраці, і зроблено висновки та надано рекомендації щодо застосування кращих практик.

Дослідження передбачало поглиблений аналіз конкретного виду або видів МВСП між державами. Воно забезпечило детальне розуміння викликів, можливостей і результатів конкретних ініціатив співпраці, а також пролило світло на фактори, що сприяли успіху або невдачі.

Опитування та анкетування: використовувалося для збору даних від військовослужбовців і посадових осіб з різних країн під час проведення спільних військових навчань, міжнародних тренувальних місій. Опитування використовувалися для збору інформації про практики військового співробітництва, а також для виявлення спільних позицій або розбіжностей у військовій підготовці між військовиками різних країн. Також вони надали цінну інформацію про ставлення, мотивацію і сприйняття ключових зацікавлених сторін, залучених до МВСП, таких як, наприклад у військових навчаннях – рядовий та офіцерський склад підрозділу. Це підштовхнуло до глибшого

розуміння динаміки й викликів співпраці, а також визначило напрямки, які потребують вдосконалення.

Метод «усної історії» застосовувався у ході вивчення історії міжнародних військових навчань на території МЦМБ (Львівська область). Проводилися інтерв'ю з учасниками військових навчань «Швидкий Тризуб».

Якість роботи дослідника-інтерв'юера у ході застосування методу «усної історії» значною мірою визначила і якість новоствореного джерела, а також, безперечно, успіх всього дослідження. Очевидним є те, що форма, зміст і обсяг біографічної оповіді залежать від того, кому вона адресована, хто є носієм унікальних знань. Враховуючи це, до фаховості інтерв'юера ставились доволі високі вимоги під час дискусії щодо впливу та участі самого дослідника у створенні об'єктивного історичного джерела.

«Усна історія» – нова техніка для українських фахівців-істориків. В інтерв'ю з учасниками подій (бажано це роботи по «гарячих слідах») можна простежити окремі моменти боїв, повсякденний побут під час виконання завдань за призначенням, особливості морально-психологічного клімату військового колективу. Водночас, розповіді про унікальний досвід, набутий під час спільних військових навчань та маневрів, виконання завдань в багатонаціональному середовищі в оточенні колег військовослужбовців країн НАТО, доповнюють розуміння МВСп як системного явища із підготовки та реформування ЗС України. У майбутньому такі наративи стануть у нагоді при формуванні офіційної пам'яті про підготовку військовослужбовців ЗС України під час війни, розпочатої агресією РФ проти України у лютому 2014 р.

Інтерв'ю: інтерв'ю з військовими, політиками та іншими ключовими зацікавленими сторонами, які публікувалися у ЗМІ надали цінну інформацію про мотивацію, цілі та виклики МВСп. Ознайомившись з оцінками осіб, які мають безпосередній досвід військового співробітництва, вдалося краще зрозуміти фактори, що сприяли успішній співпраці, і перешкоди, які стояли їй на заваді.

Якісні методи дослідження забезпечили більш глибоке розуміння чинників МВСп, в тому числі політичних, економічних, стратегічних і культурних. Прикладами якісних методів дослідження стали тематичні дослідження конкретних випадків МВСп, а також безпосереднє спостереження за ходом військових навчань (застосовувалося автором при навчаннях «Швидкий Тризуб»).

Загалом, вивчення МВСп держав вимагало використання цілої низки дослідницьких методів для збору даних, аналізу закономірностей та висновків щодо факторів, які сприяють успішній співпраці. Поєднання цих методів забезпечило комплексне розуміння складнощів і викликів військового співробітництва на міжнародній арені.

Ці та інші методи наукового пізнання використовувались у комплексі та взаємозв'язку, що, безумовно, сприяло проведенню об'єктивного всебічного аналізу, обґрунтуванню теоретичних висновків та практичних рекомендацій.

Висновки до розділу 1

Історіографічний аналіз МВСп ЗС України дає підстави стверджувати, що означена дисертаційна проблема не повною мірою висвітлена історичною наукою. Наявні дослідження даної проблематики крізь призму багатьох наук формують надійну теоретичну підвалину для наукового вивчення МВСп ЗС України, ролі НАТО та їх партнерів в роки російсько-української війни.

МВСп активно вивчалось політологами і, в меншій мірі, істориками. Наукові дослідження активно проводилися у галузі вивчення взаємовідносин Україна-НАТО. В основному, доводилася доцільність перебування України під захистом Альянсу.

Менше вивчалось військово-технічне співробітництво в умовах розв'язаної РФ війни проти України у 2014 – 2021 рр. Не в повній мірі досліджувалися такі форми міжнародного співробітництва, як участь військових підрозділів ЗС України у міжнародних навчаннях. Поза увагою залишилася така важлива складова МВСп як тренувальні місії.

З історії трансформації та розвитку МВСп існує широка джерельна база, представлена, передусім, нормативно-правовими документами, статистичними матеріалами соціопитувань, публікаціями в ЗМІ, інтернет-ресурсами, спогадами очевидців та ін.

Вибір дослідницьких методів зумовлений специфікою предмета дослідження і поставленими дослідником перед собою завданнями. У дисертаційній праці використано загальнонаукові та спеціальні методи з практикованих в історичній науці принципів і методів наукового пізнання. Виходячи із міркувань специфіки теми новітньої історії України, широко використаний метод «усної історії».

Історичний інтерес до МВСп ЗС України як наукової проблеми, викликаний обставинами сьогодення, що дає змогу здійснити комплексний аналіз сильних та слабких сторін цього процесу у формуванні боєздатного війська в умовах широкомасштабної війни, яка й досі триває.

В цілому, аналіз наукової літератури, джерел та методичних прийомів з проблематики МВСп вказує на необхідність теоретичного вивчення процесів трансформації у сфері МВСп та виокремлення ролі та місця України у глобальних безпекових процесах та структурах.

РОЗДІЛ 2

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНЕ ТА ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНЕ МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

2.1. Нормативно-правова база

Україна дотримується основ національного законодавства при розробці стратегії та тактики міжнародного співробітництва у оборонній сфері. Основи МВСп зафіксовані у «Основних напрямках зовнішньої політики України», затверджених 2.07.1993 р. Постановою Верховної Ради України [7].

У «Основних напрямках зовнішньої політики України» вказується, що неодмінною умовою є активне входження до європейської спільноти. Важливою базовою вимогою у цьому напрямку є забезпечення національних інтересів держави. Головні завдання визначені такі: забезпечення стабільності міжнародного становища України, економічна інтеграція у світову економічну систему, підвищення добробуту народу та ін.

Важливим положенням є декларування миролюбності зовнішньої політики України. Для держави не існує ворогів, будь-які міжнародні конфлікти повинні вирішуватися лише через перемови. Наша держава не висуває територіальних претензій до інших країн і не визнає територіальних претензій щодо своєї. Задекларовано, що загроза військового конфлікту є загрозою загальній безпеці і миру у всьому світі.

З огляду на те, що, як стверджується у постанові, західним державам належить провідна роль в сучасній міжнародній системі, визначальною рисою зовнішньополітичних відносин України з цими державами є встановлення з ними взаємовигідних відносин військового та політичного партнерства, економічного співробітництва тощо.

У «Основних напрямках зовнішньої політики України» зафіксовано, що Україна сприяє розбудові ЗС, дотримуючись принципу необхідної оборони держави. Звідси, «Військова доктрина України» носить оборонний характер і

цьому сприяє співпраця з іншими країнами, передусім з державами Північноатлантичного альянсу.

У лютому 1994 р. Україною підписано Рамковий документ Програми НАТО «Партнерство заради миру»[8]. У ньому вона зобов'язалася укласти разом із Альянсом індивідуальну програму партнерства. У програмі є низка умов щодо співробітництва Україна-НАТО.

Через сучасну російсько-українську війну, для України набуває важливого значення пункт про прямі консультації з Альянсом, якщо учасник Програми НАТО «Партнерства заради миру» відчує загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності, безпеці.

Напрямок участі нашої країни у програмі «Партнерство заради миру», здебільшого, має політичний характер. Так він чітко окреслює співробітництво з Альянсом у воєнно-політичній, військово-технічній, військовій сферах, а також у науковій, екологічній, оборонній економіки й тощо. Програма передбачає спільну міжнародну миротворчу діяльність під керівництвом Альянсу, зокрема, увага звернена на досягнення взаємосумісності військових підрозділів України із військовими підрозділами держав-членів НАТО.

Згідно програми «Партнерство заради миру» держави-учасниці спільно щороку розробляють – «Робочу програму партнерства». Туди входять: графіки засідання комітетів і робочих груп Альянсу, військові навчання і тренування, конференції і семінари, різноманітні навчальні курси, тренувальні місії тощо. «Робоча програма партнерства» є основою, згідно якої розробляється «Індивідуальна програма партнерства України».

Важливим документом є «Угода про безпеку між урядом України та Організацією Північно-Атлантичного Договору»[18]. Підписана Угода 13 березня 1995 р., а ратифікована – 12 вересня 2002 р. Документ фіксує захист секретної інформації кожної сторони та заходи для її збереження.

Таємна інформація Північноатлантичного блоку, яка доступна Україні, стосується проведення військових операцій під керівництвом Альянсу. На основі «Угоди про безпеку між урядом України та Організацією Північно-

Атлантичного Договору» наша країна приймає участь у розробці секретних документів в рамках «Хартії про особливе партнерство».

Влітку 1995 р. ухвалена «Індивідуальна програма партнерства між Україною і НАТО». У вересні того ж року вона отримала схвалення на спеціальному засіданні Північноатлантичної Ради Альянсу «Україна-НАТО» [126]. Там же схвалений документ «Основні параметри Угоди про встановлення відносин спеціального партнерства між Україною та Організацією Північноатлантичного договору».

У подальшому, в 1996 р. розроблено документ – «Реалізація розширення і поглиблення відносин між Україною і НАТО». Президент України у 1996 р. створив «Міжвідомчу робочу групу з питань участі України в програмі ПЗМ», а у 1997 р. – «Державну міжвідомчу комісію з питань співробітництва України з НАТО» [126]. Ці органи повинні були координувати усі дії щодо партнерства і співробітництва України з Північноатлантичним блоком.

Незабаром, за «Меморандумом про взаєморозуміння між Урядом України та НАТО» був відкритий у Києві «Центр інформації та документації НАТО в Україні» [8]. На «Центр інформації та документації НАТО в Україні» визначалося інформувати українське суспільство про діяльність блоку. Працівники офісу Альянсу отримали привілеї та імунітети дипломатів.

Важливим документом у взаєминах нашої держави з Альянсом стала «Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО». Хартія була підписана керівниками країн-членів НАТО та Президентом України Л. Кучмою 9 липня 1997 р. під час чергового саміту НАТО у столиці Іспанії – Мадриді [21].

Ці вищенаведені документи стали основою активізації міжнародної співпраці між Україною та Північноатлантичним альянсом. Так у 1994 – 1999 роках відбулося більше ніж 600 заходів за програмою «Партнерство заради миру». У них були задіяні близько 5000 учасників з України. На військових навчальних курсах НАТО підготовлені понад 800 українських

військовослужбовців. У миротворчих операціях під егідою Альянсу (IFOR, SFOR, KFOR) були задіяні понад 6000 українських солдатів та офіцерів [73].

Вашингтонський саміт блоку (1999 року) ухвалив ПДЧ при вступі до НАТО, Програму військового розвитку Альянсу, нову Стратегічну концепцію НАТО та інші документи. На саміті було проголошено, що «Україна посідає особливе місце в євроатлантичному середовищі безпеки і є важливим і цінним партнером у сприянні стабільності і спільним демократичним цінностям» [65]. Розвиток відносин Україна-НАТО у ці роки продемонстрував рішучість нашої держави на шляху інтеграції з європейською спільнотою.

Прихід до влади в Україні представників партії регіонів на чолі з В. Януковичем і явно окреслений проросійський вектор зовнішньої політики його оточення, практично ліквідували позитивні досягнення попередніх років щодо зближення України і НАТО. З подій того часу можна із впевненістю говорити про руку кремля, яка у ті часи простягнулася для загарбання України. У часи президентства Януковича більшість законодавчих ініціатив, покликаних на гармонізацію двосторонніх відносин були проігноровані. Зокрема це: Укази Президента України «Про виклики та загрози національній безпеці України у 2011 році» від 10.12.2010 року [11] та «Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України» від 28.12.2010 року [13].

Незважаючи на переорієнтацію проросійської тогочасної верхівки Києва, відходу від політики співпраці з Брюсселем і зближенням із Москвою, представники Альянсу і далі заохочували Україну щодо участі в операціях з підтримання миру та безпеки під егідою блоку. НАТО й надалі було готове до МВСп, зокрема з питань реформування ЗС України. МВСп й надалі було умовою поширення стабільності та безпеки у Європі [96].

У 2012 р. важливим форматом співробітництва нашої держави та НАТО була «Індивідуальна програма партнерства між Україною і Альянсом». Вона передбачала реалізацію проекту удосконалення системи військової освіти у ЗС України (DEEP) [42, с.56].

При аналізі нормативно-правової бази співробітництва України-НАТО слід наголосити що військова співпраця регламентується і здійснюється відповідно до вимог: «Річних національних програм співробітництва Україна-НАТО», дворічних «Робочих планів Військового комітету Україна-НАТО» та його щорічних «Імплементацийних програм», а також «Індивідуальної програми партнерства між Україною і НАТО» (з кінця 2011 р. має назву – «Меню партнерства») у рамках Програми «Партнерство заради миру» та інших ініціатив Альянсу [189, с.56]. Вагоме значення надається «Державним програмам щодо впровадження нових зразків бойової техніки та озброєння».

У результаті російського вторгнення в Україну, захоплення Криму та східних областей країни, згідно ст. 15 «Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО» (1997 р.), 2 березня 2014 р. відбулося екстрене засідання «Комісії Україна – НАТО» (штаб-квартира НАТО, м. Брюссель) [53].

Усі країни-члени НАТО підтримали державний суверенітет України після російського вторгнення. Вони визнали дії РФ агресією проти суверенної держави та порушенням усіх норм міжнародного права [97, с.5]. В перші дні війни новообрана українська влада заявила про відмову від позаблокового статусу і взяла курс на вступ до ЄС та НАТО [71].

Під час саміту НАТО в Уельсі 4 вересня 2014 р. пройшло засідання «Комісії Україна-НАТО» [107]. Учасники Уельського саміту надали схвальну оцінку намірам України й визначили подальші кроки до інтеграції держави у систему Євроатлантичної безпеки [223].

Під час зустрічі «Комісії Україна-НАТО» усі члени Альянсу рішуче засудили вторгнення та незаконну анексію Кримського півострова та розв'язування «гібридної» війни на Донбасі. Країни НАТО закликали РФ зупинити агресію і розпочати конструктивний діалог з українською владою. Члени Альянсу заявили про право України захистити збройним шляхом свої території та населення країни. НАТО допомогло ЗС України досягнути високого рівня взаємосумісності між військовими підрозділами, проводячи спільні навчання та тренувальні місії.

На Уельському саміті НАТО підтримка союзників щодо України була визначена у ряді документів, зокрема у «Річній національній програмі», де наголошувалося на впровадженні широкомасштабних воєнних реформ у ЗС України [29].

Етапною подією стосовно євроатлантичної інтеграції та курсу України до НАТО став Указ Президента України від 24.09.2014 р. №744/2014 р., яким введено у дію рішення РНБО України від 28.08.2014 р. «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності». Цей Указ визначив пріоритетний зовнішньополітичний курс України на увесь період російсько-української війни. Документ чітко зафіксував розвиток відносин стратегічного партнерства України з США, ЄС та НАТО [27].

Вносилися і зміни до ст. 6, 8 Закону України «Про основи національної безпеки України» та ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», які відновили курс євроатлантичної інтеграції. Основним напрямком державної політики з питань національної безпеки і основою зовнішньої політики України стали питання входження країни до Альянсу. Сформулювалося завдання – досягнути критеріїв, необхідних для вступу до НАТО [9].

Цьому завданню мала сприяти участь військовиків України у спільних навчаннях з НАТО та у розгорнутих тренувальних місіях Альянсу. Перебування іноземних солдатів та офіцерів в Україні для проведення навчально-тренувальних місій та участі у спільних військових навчаннях під час російсько-української війни регламентувалося відповідними Законами «Про схвалення рішення Президента України про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України для участі у багатонаціональних навчаннях» [5].

Ще на початку війни (2014 р.) був підписаний документ за яким європейська спільнота надала 1,8 млн. євро для утилізації в Україні протипіхотних мін «ПФМ-1» у межах Трастового фонду НАТО-ПЗМ [42, с.52]. «НАТО та окремі держави-члени НАТО продовжуватимуть підтримувати

Україну – оскільки ми твердо віримо, що незалежна, суверена та стабільна Україна, віддана демократії та верховенству права, є ключем до євроатлантичної безпеки», – зазначалося головою Військового комітету НАТО, генералом П. Павелом (діючий президент Чехії)[160].

У 2015 р. підписана рамкова Адміністративна угода між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством. Документ став базовим для практичного співробітництва з країнами ЄС, зокрема участі України у різноманітних заходах, програмах й проектах Європейського оборонного агентства.

Розпочата агресором війна суттєво збільшила фінансові витрати на утримання армії та на закупівлю озброєнь які потребували ЗС України. На початковому етапі війни Україна не змогла отримати новітню зброю через політичні важелі, які застосовувала держава-агресор. «РФ застосовувала усі доступні важелі – погрози, шантаж, підкуп щоб не допустити зміцнення українських збройних сил. Проявів такої практики «неоголошених обмежень» для України було достатньо, зокрема і з боку країн ЄС» [71].

НАТО змушено було приступити до реалізації проектів із зміцнення оборони України за підтримки Трастових фондів. Через Трастові фонди проходило: удосконалення систем зв'язку та систем автоматизації управління військами; створювалися нові системи логістики та стандартизації. Виникала й удосконалювалася нормативно-правова база. Укладалися відповідні міжнародні договори. Вони ратифікувалися Верховною Радою України. Підписувалися імплементаційні угоди щодо їхнього виконання [43, с.77]. Багато з них мали не публічний характер.

Наприкінці 2015 р. відбулося підписання «Дорожньої карти військово-технічного співробітництва» між Україною та НАТО. Акцентовані пріоритети МВСп, зокрема – галузь стандартизація й кодифікація; реформування української оборонки; участь в програмі Альянсу «Розумна оборона»; поглиблення участі у військових науково-дослідних роботах, тощо [157].

У 2016 р. в Україні завершився «Комплексний огляд сектору безпеки і оборони» з боку керівництва НАТО. Було прийнято «Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони». Указом Президента України від 6.06.2016 р. № 240/2016, введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 20.05.2016 р. про «Стратегічний оборонний бюлетень» (відомий як «Дорожня карта оборонної реформи в Україні»).

У 2016 р. Президентом України створено «Комісію з питань координації євроатлантичної інтеграції України», головою якої призначено тогочасну віцепрем'єр-міністра із питань євроатлантичної інтеграції України Іванну Климпуш-Цинцадзе. «Комісія створена з метою забезпечення координації заходів щодо інтеграції України у євроатлантичний безпековий простір, підвищення ефективності виконання пріоритетних завдань із досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО), у тому числі в рамках річних національних програм співробітництва Україна-НАТО», – повідомляли у прес-службі адміністрації Президента.

Зазначалося, що головними завданнями Комісії були: здійснення аналізу, моніторингу та оцінки діяльності, що пов'язана із виконанням завдань у сфері євроатлантичної інтеграції. На Комісію також покладалася підготовка та внесення Президентові України пропозицій щодо розвитку співробітництва, вдосконалення правової бази з питань співпраці між Україною та НАТО [20].

Після Варшавського саміту НАТО у липні 2016 р. практична підтримка України з боку НАТО була викладена у «Комплексному пакеті допомоги Україні». Це стало важливим етапом розвитку співробітництва Україна-НАТО. Пакет мав на меті зміцнити, розширити та систематизувати підтримку з боку НАТО для України, забезпечити підвищення спроможностей України, гарантувати безпеку [44, с. 88].

В рамках проведення Британської військової операції «ORBITAL» у березні 2016 р. Велика Британія та Україна підписали «Меморандум про взаєморозуміння щодо більш тісного оборонного співробітництва, включаючи

обмін інформацією про потенційні загрози, спільні навчання, підготовку особового складу ЗС України та співробітництво у сфері військової техніки», термін дії документу складав 15 років [278].

У червні 2017 р. Верховна Рада України ухвалила закон, який відновлює членство в НАТО як стратегічну мету зовнішньої та безпекової політики. У 2019 р. набула чинності відповідна поправка до Конституції України щодо курсу на вступ в НАТО та ЄС [158].

МВСп України з Альянсом відбувалося в рамках окремих Імплементацийних угод. Наприклад, 13 грудня 2018 р. пройшло підписання «Імплементацийної угоди між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО щодо підтримки та постачання в рамках Трастового фонду із розмінування та протидії саморобним вибуховим пристроям».

Указ Президента України 2018 року «Про річні національні програми під егідою Комісії Україна-НАТО» ввів у дію «Положення про розроблення річних національних програм під егідою Комісії Україна-НАТО та оцінювання результатів їх виконання». Згідно положень документу, Кабінету Міністрів України було поставлене завдання – щорічно розробляти проекти річних національних програм під егідою «Комісії Україна – НАТО». Кабінет Міністрів України повинен був координувати діяльність центральних органів виконавчої влади та інших органів з виконання «Річних національних програм» [10]. Реалізація Указу «Про річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО» надала можливість досягнути певної відповідності чинних нормативно-правових актів із системою та механізмом координації діяльності органів виконавчої влади. Реалізація Указу сприяла подальшим крокам до євроатлантичної інтеграції України.

Надзвичайно важливою й переломною подією у взаємовідносинах Україна-НАТО було ухвалення 22 листопада 2018 р. Верховною Радою України в першому читанні законопроекту №9037. Він передбачав внесення змін до основного Закону нашої держави – Конституції України щодо інтеграції у Європейський Союз та НАТО. Цій ухвалі передував позитивний висновок

Конституційного Суду щодо відповідності законопроекту основному закону України. Висновок Конституційного Суду відкрив шлях до історичного поступу українського народу у цивілізований Європейський Світ.

7 лютого 2019 року Верховна Рада України переважаючою кількістю голосів (334 народні депутати проголосували за закон, 16 – проти) ухвалила Закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)».

Зміни внесені в преамбулу та до трьох статей Основного Закону, а також у перехідні положення щодо курсу стратегічного розвитку України з подальшим вступом до Європейського Союзу та в НАТО. Підтверджено європейську ідентичність українців та євроатлантичний курс країни. Визначено Президента України гарантом реалізації стратегічного курсу України в частині забезпечення набуття членства в ЄС та в Північноатлантичному Альянсі. Президент України урочисто підписав цей документ у Парламенті під час засідання у зв'язку з п'ятою річницею початку воєнної агресії РФ проти України [2].

У вересні 2020 року Президент В. Зеленський затвердив нову «Стратегію національної безпеки України», яка передбачає розвиток особливого партнерства з НАТО з метою членства в Альянсі [158].

Важливим нормативно-правовим документом де йдеться про співпрацю України з НАТО є «Державна програма розвитку ЗС України на період до 2020 року». У цьому документі відбиті п'ять стратегічних цілей розвитку, які базуються на основі прийнятих у НАТО принципів і стандартів. Перша – подальший розвиток системи управління ЗС. Друга – удосконалення системи оборонного планування, зокрема запровадження в ЗС України прозорого та ефективного управління ресурсами. Третя – набуття спроможностей ЗС України для гарантованої відсічі збройній агресії, оборони держави та участі у підтриманні миру. Четверта – створення єдиної системи логістики, впровадження удосконаленої системи медичного забезпечення ЗС. П'ята –

створення необхідного військового резерву та професіоналізація ЗС України [104].

У вищезгаданій Державній програмі окреслені чіткі терміни реалізації. За основну мету ставиться – набуття ЗС України спроможностей для швидкого реагування на загрози національної безпеки, захисту її суверенітету, територіальної цілісності. У програмі йдеться про необхідність досягнути натівських стандартів та критеріїв для вступу України у Північноатлантичний альянс.

План виконання основних заходів щодо переходу ЗС України на стандарти НАТО деталізував відповідні кроки на період до 2020 р. План виконання основних заходів повністю відповідав «Імплементативній програмі Робочого плану Військового комітету Україна-НАТО» та «Індивідуальній програмі партнерства України з НАТО». Ці документи були основними механізмами для досягнення взаємосумісності ЗС України та Альянсу [43, с.75].

План переходу на стандарти НАТО передбачав, що до 2020 р. Україна проведе реформи в оборонному відомстві та «зробить українське військо взаємосумісним з арміями країн Альянсу» [199].

«Дорожня карта оборонної реформи в Україні» мала метою набуття і підтримання ЗС України високого рівня бойової готовності й оборонних спроможностей. Оборонна реформа мала підвищити ефективність реагування на воєнні загрози та виклики, набуття високого рівня оперативної сумісності ЗС України зі збройними силами країн-членів Альянсу [16].

ЗС України активно впроваджували систему щодо виконання програми приведення усіх військових аспектів до стандартів НАТО. Прийнята нова редакція «Воєнної доктрини України» передбачала перехід до повної сумісності ЗС України з арміями країн НАТО [90].

Представники Альянсу брали активну участь у розробці «Логістичної доктрини» ЗС України, ряду інших аспектів військової реформи. Залучення воєнних спеціалістів НАТО, зусилля МО України, Генштабу та інших відомств принесли позитивні зрушення. Зокрема, були виконанні завдання Державної

програми розвитку ЗС України на період до 2020 р., бюджетні програми МО України згідно прийнятих в НАТО процедур, здійснено перехід до натівського методу оборонного планування. Здійснені були конкретні заходи у рамках «Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань воєнної реформи» і механізму «Процесу планування і оцінки сил», а також дорадчої місії при Представництві НАТО в Україні [47, с.140].

Відбувся перехід ЗС України на другий щабель участі у системі кодифікації НАТО. Виконана «Програма підключення ЗС України до автоматизованої системи управління та обміну даними», що забезпечило налагодження обміну даними із державами-учасниками кодифікованої інформаційної системи НАТО та безпосередньо із Агенцією НАТО з підтримки та постачання [46, с. 140].

Для допомоги Україні у протистоянні російській агресії створено «Трастовий фонд НАТО щодо знешкодження вибухонебезпечних предметів та протидії саморобним вибуховим пристроям». Реалізація цього проєкту втілювалася: Міністерством оборони України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Службою безпеки України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Національною поліцією України, Державною спеціальною службою транспорту.

Передбачалося здійснити наступні кроки:

- відпрацювати нормативну-правову базу щодо заходів із знешкодження вибухонебезпечних предметів та протидії СВП;
- розробити програму взаємосумісності залучених сил України з Альянсом;
- у подальшому розвивати усілякі спроможності щодо захисту цивільного населення від загроз саморобних вибухових пристроїв [54].

У цілому МВСп України отримало високу оцінку від керівництва держави. Так, Президент України сказав: «...за підтримки НАТО ми досягли значного прогресу у розвитку українського потенціалу кібербезпеки...Очікуємо, започаткування нового проєкту, спрямованого на посилення кіберзахисту виборчої інфраструктури України. Мова йде про

інформаційну систему». Глава держави наголосив на підтримці блоку у реалізації української оборонної реформи. «Досягнення стандартів НАТО та повна взаємосумісність з Альянсом є основними завданнями реформування галузі безпеки та оборони України» – сказав Президент [28].

Курс України на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору вплинув на усі сторони життя українського суспільства. Позначився він й на організації МВСп ЗС України, його обриси набули чітких реалій. До органів міжнародного співробітництва українського війська належать структурні підрозділи апарату Міноборони, Генерального штабу, інших органів військового управління, військових навчальних закладів, організацій та установ ЗС, завданнями й функціями яких є: організація, координація та здійснення міжнародного співробітництва за певними напрямками.

Розглянемо конкретні структурні підрозділи. Наприклад, відповідний підрозділ з апарату Міноборони виконує функції формування та реалізації державної політики за воєнно-політичним напрямом й несе відповідальність за воєнно-політичне співробітництво Міноборони та ЗС (орган воєнно-політичного співробітництва). Ще один підрозділ Міноборони відповідальний за функції військово-технічного напрямку та організацію й координацію ВТС (орган військово-технічного співробітництва). Відповідальність 316-ого структурного підрозділу Генштабу полягає у забезпеченні виконання завдань військового співробітництва, а також завдань щодо підтримання міжнародного миру і безпеки. Він є відповідальним за організацію та координацію військового співробітництва (орган військового співробітництва). Структурний підрозділ Генштабу, який відповідальний за реалізацію певних воєнно-політичних аспектів державної політики у галузі контролю над озброєнням та виконанням відповідних міжнародних зобов'язань. Він же є відповідальним за організацію та здійснення верифікаційної діяльності (орган контролю над озброєнням). Залучені до виконання завдань міжнародного співробітництва у воєнній сфері також розвідувальний орган Міноборони; структурні підрозділи

інших органів військового управління, військових навчальних закладів, організацій та установ ЗС. Завдання та функції їх окреслені щодо організації, координації та здійсненні міжнародного співробітництва за визначеними напрямками.

На початку 2020 р. Президент України Володимир Зеленський доручив Уряду подати офіційну заявку на участь України у «Програмі розширених можливостей НАТО». Ця програма започаткована під час проведення Уельського саміті НАТО у 2014 р., як окремий механізм надання країнам-партнерам максимальної підтримки у питаннях досягнення взаємосумісності з Альянсом (секторальна (оперативна) взаємосумісність на рівні логістики, управління військами, зв'язку тощо). Окрім цього доступ до Програми надавав можливість розширення взаємодії з НАТО [30].

У вересні 2020 р. Президент Володимир Зеленський затвердив нову «Стратегію національної безпеки України», яка передбачає розвиток особливого партнерства з НАТО з метою членства в Альянсі [158].

14 червня 2021 р. за зачиненими дверима у Брюсселі відбувся саміт Північноатлантичного Альянсу. Керівники країн-членів НАТО вкотре акцентували увагу на підтримці України в її прагненні щодо членства в Альянсі, наголосили на загрозі дій РФ для встановлення миру в регіоні [102].

Співробітництво ЗС України із інституціями ЄС здійснювалося у межах:

- «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони»;

- «Адміністративної угоди між Міністерством оборони України та Європейським оборонним агентством від 07.12.2015»;

- «Робочих планів співробітництва ЗС України та Секретаріату Ради ЄС у сфері Спільної політики безпеки і оборони»;

- «Зведених планів заходів міжнародного співробітництва МО України та ЗС України поточних років»[71,72].

З метою посилення оборонної спроможності України та військово-політичного співробітництва Україна-США у серпні 2021 р. була укладена «Рамкова угода між Міністерством оборони України та міністерством оборони США із стратегічних основ оборонного партнерства». Цей документ створив додаткові імпульси для посилення співпраці між Україною та США у сфері оборони. Угода значно підняла рівень практичного змісту в інтересах обох держав та загального підвищення рівня міжнародної безпеки.

На новий рівень була виведена й співпраця за напрямком ВТС. У тому ж 2021 р. укладена міжурядова угода між Україною і США. Йшлося про розробку проєктів у сфері досліджень, розробок, випробувань і оцінювання певних видів озброєння та військової техніки. Міжурядова угода створила умови залучення інвестицій з боку американського капіталу, запровадження нових оборонних технологій, розробку певних цільових проєктів щодо модернізації озброєння та військової техніки [48, с.66].

18 листопада 2021 р. Верховною Радою України ратифіковано «Рамкову військову угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки», укладену 16 жовтня 2020 р. в столиці Туреччини. Передбачалося поглиблення співробітництва за наступними напрямками: військова освіта, участь у спільних військових маневрах, удосконалення оборонно-промислового комплексу, обмін таємною військовою інформацією, логістика, військово-медична система та інші [3].

Опираючись на ґрунтовну правову базу МВСп на рівні держави, двосторонні документи з питань міжнародного співробітництва України, головні напрямки міжнародного співробітництва МО України та ЗС України: воєнно-політичне, військово-технічне та власне військове співробітництво, визначені у відповідних наказах МО України від 19.12.2017 р. №665 та від 23.07.2021 №218 «Про затвердження Порядку організації та здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України». Головні завдання, які визначені як пріоритетні у діяльності ЗС України полягали у:

- реалізації державної політики України у сфері оборони, подальшого розвитку співпраці із закордонними й міжнародними організаціями;
- у визначенні чітких завдань щодо втілення результатів міжнародної співпраці за воєнно-політичним напрямком на стратегічному рівні;
- скеруванні потенціалу заходів співпраці на конкретні проєкти та програми щодо розвитку силових структур для зменшення рівня загроз національній безпеці України у воєнній сфері;
- забезпеченні курсу особливого партнерства з НАТО з метою досягнення Україною повноправного членства в цій організації, подальшого співробітництва з державами-членами НАТО задля забезпечення обороноздатності держави;
- активізації стратегічного діалогу, проведення низки заходів стратегічних комунікацій, публічної дипломатії з НАТО, ЄС щодо питань воєнної політики, поглиблення євроатлантичної інтеграції, участі у міжнародних кампаніях з підтримання миру і безпеки;
- проведенні координації у межах компетенції МО, ЗС для набуття повноправного членства України в ЄС з метою забезпечення вільного та мирного розвитку української держави, суспільства та окремих громадян на основі європейських цінностей;
- підготовці різноманітних проєктів річних національних програм та інших програмних документів співробітництва Україна – НАТО;
- набуття взаємосумісності підрозділів ЗС України із ЗС країн членів НАТО під час спільних військових навчань, з метою набуття спроможностей до спільних дій за стандартами та процедурами ЗС країн НАТО;
- участь військовослужбовців ЗС України у МОПМБ під егідою міжнародних організацій [25, 26].

2.2.Воєнно-політичне співробітництво України з країнами-членами, партнерами і союзниками НАТО і ЄС

12 січня 2022 р., напередодні російського широкомасштабного вторгнення в Україну, Генсеком НАТО Єнсом Столтенбергом було наголошено: «Щодо членства. Ми підтвердили, що підтримуємо рішення, ухвалене на саміті у Бухаресті у 2008 році. Ми допомагаємо Україні просуватися на шляху до членства в НАТО шляхом проведення реформ, досягнення стандартів НАТО. Ми чітко заявили, що ми ніколи не підемо на компроміс щодо права будь-якої держави у Європі обирати свій шлях». Також, вкотре зазначалося, що НАТО й надалі робитиме усе для здійснення всебічної дієвої підтримки та допомоги у захисті суверенітету та територіальної цілісності України [185].

З моменту відновлення Україною незалежності у 1991 р. безпекове співробітництво з західними партнерами щорічно нарощувалося та, врешті-решт, стало основною рисою двосторонніх і багатосторонніх відносин, з прагненням подальшого вступу як до ЄС так і до НАТО. На початкових етапах співробітництва військова допомога Україні була значною мірою зосереджена на реформі оборонного сектору.

У відповідь на анексію РФ Криму у лютому 2014 р. та бойові дії на Сході України західні партнери значно активізували свою підтримку, підтверджуючи відданість ідеї захисту суверенітету і територіальної цілісності України. Військова допомога ЗС України стала ключовою частиною МВСп.

В наступному, після початку війни, 2015 р. Міністерство оборони України отримало гуманітарну, матеріальну, технічну допомогу майже на 104 млн. доларів США від 16 країн. Країнами-донорами стали: США, Республіка Польща, Канада, Сполучене Королівство Велика Британія та Північна Ірландія, Австралійський Союз, Словацька Республіка, Королівство Норвегія, Королівство Нідерланди, Французька Республіка, Чеська Республіка,

Королівство Іспанія, Республіка Албанія, Литовська Республіка, Латвійська Республіка, Швейцарська Конфедерація, Королівство Данія [43, с.73].

Гарантування колективної безпеки знову увійшло у порядок денний блоку НАТО. За відновлення цього положення активно виступили країни-члени НАТО, які раніше належали до так званого «соціалістичного табору».

Улітку 2018 р. відбулася дискусія у польському суспільстві щодо можливості розміщення на території країни американської військової бази. Керівники та громадськість держав Балтії, які скинули кайдани радянської імперії, схвалили ідею Польщі. Звичайно населення та політичні еліти цих країн прагнули захистити свою безпеку під американською парасолькою від агресивних зазіхань Москви. У цей час кремлівська пропагандистська машина волала про права росіян, про захист «руського миру» на території держав Балтії. У ході чергової зустрічі у Таллінні, керівники урядів Естонії, Латвії та Литви підтримали ідею щодо розміщення в регіоні постійної військової бази США.

«Присутність США в регіоні Польщі і країн Балтії з точки зору Естонії дуже важлива», – зазначив тодішній прем'єр-міністр Естонії Юрі Ратас. Країни регіону стояли на позиції єдності із США у сфері оборони. «Вважаю, що ми всі були б зацікавлені в присутності США в нашому регіоні», – сказав прем'єр-міністр Литви Саулюс Скверняліс. «Дуже важливо, що реалізуються рішення Варшавського саміту НАТО. Ми повинні продовжувати роботу, яка посилює безпеку, тобто продовжувати співпрацю з США», – наголосив прем'єр Латвії Маріс Кучінскіс [50, с. 115 – 116]. Було зрозумілим, що перед російською загрозою позиції Польщі та країн Балтії повністю співпадають.

Безумовний лідер НАТО, США, на початковому етапі російської збройної агресії наполягали на тому, що агресія проти України у 2014 р. не порушила безпеку в Європі та не становить загрози країнам блоку. США розмістили свої сухопутні війська в Польщі, країнах Балтії, а також надіслали до Литви винищувачі в межах польсько-литовської поліцейської місії [301, с. 82]. Все ж за роки президентства Барака Обами позиція США щодо безпекового курсу у

роки російсько-української війни відносно України залишалася досить поміркованою, зокрема у питанні щодо надання летальної зброї жертві агресії.

Його наступник – президент Дональд Трамп більш рішуче відреагував на загрозу східноєвропейським союзникам США з боку РФ. Трамп та його адміністрація відразу заявили про надання Україні бойової летальної зброї для стримування агресора[266].

Таким чином, російсько-українська війна відкрила нову сторінку у зовнішній політиці та політиці безпеки США в Європі. Американці прийняли рішення про необхідність нарощування військової присутності на східному кордоні НАТО і протидіяти агресії РФ на Сході Європи.

У лютому 2019 р. вищий законодавчий орган нашої країни – Верховна Рада закріпила у Конституції України курс держави на членство у Європейському Союзі та НАТО. Україна спрямувала свою діяльність на розвиток міжнародної співпраці з відповідними структурами безпеки ЄС, НАТО, Організацією з безпеки та співробітництва у Європі та Радою Європи, на основі яких формувалася нова архітектура європейського світопорядку.

У серпні 2019 р. авторитетні соціологічні інституції України – «Фонд демократичної ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та Київський міжнародний інститут соціології провели загальнонаціональне вивчення громадської думки населення стосовно визначення курсу України на вступ до Альянсу.

Соціопитування охопило 103 населених пункти у всіх областях України, окрім окупованих російським агресором територій (Автономної Республіки Крим, частини Донецької та Луганської областей). Було опитано 2040 повнолітніх респондентів. Статистична похибка вибірки не перевищувала 2,3%. За даними проведеного опитування вступ до Альянсу підтримували 41% респондентів, 36% розглядали як основну гарантію безпеки – позаблоковий статус країни, 7,5% продовжували розглядали військову співпрацю з Росією та країнами СНД. Соціологи відзначили, що у 2012 р. вступ до НАТО, як найкращий варіант безпеки, розглядали лише 13% опитаних громадян, 31% українців були прихильниками військового союзу з Росією, ще 31% – хотіли

позаблокового статусу України. Після початку російсько-української війни у 2014 р. спостерігається радикальна зміна громадської думки із цього питання. [50, с. 115 – 116].

У роки війни Україна у військовій сфері реалізовувала статус «Партнера НАТО з розширеними можливостями». Склалися програми партнерства України з блоком на середньострокову перспективу. Відбувалося співробітництва України з ЄС у рамках Спільної політики безпеки і оборони, залучення нашої держави до проєктів і трастових фондів ЄС щодо спроможностей у сфері оборони.

США надали найбільше військової допомоги Україні (Додаток Д). Американці надали нам з 2014 по 2021 рр. на двосторонній основі військової допомоги на 2,5 мільярди доларів [218]. Загалом в період з 2014 по 2021 роки США передали Україні дороговартісне медичне обладнання, броньовані автомобілі підвищеної прохідності «HMMWV» та відповідні запчастини до них, багато діапазонні засоби зв'язку «Harris», патрульні катери класу «Island», ПТКР «Javelin», прилади нічного спостереження, медичні аптечки та лабораторію для високоточного аналізу хімічних речовин, обладнання для розмінування, станції контрбатареїної боротьби ближньої дії «AN/TRQ-36», військовий одяг та взуття, бронежилети та кевларові шоломи та багато іншого. Як гуманітарну допомогу ЗС України отримали від США польовий шпиталь, сухі продовольчі набори, електрообігрівачі для приміщень, водолазне спорядження, генератори та обладнання для різних видів і родів військ. Україна окрім цього отримала можливість закупити низку зразків ОВТ: міні-БПЛА RQ-11B «Raven», ПТКР «Javelin». В липні 2020 року урядом США було схвалено продаж Україні 16 патрульних катерів «Mark VI» та відповідного обладнання [155].

Цей перелік озброєння та військової техніки, наданих США (як і іншими партнерами), взятий із відкритих джерел, тому, звичайно, він є лише частиною реальної мілітарної допомоги наших партнерів. Більш точна інформація про кількість озброєння та військової техніки, які передані ЗС Україні з часу

початку збройної агресії РФ, не може бути надана МО України, оскільки вона належить до інформації з обмеженим доступом (Додаток Г).

З початком російсько-української війни, у 2014 р. було проведено найбільшу кількість заходів у сфері МВСп на найвищому рівні ніж за попередні роки. Відбувся ряд зустрічей між керівництвом МО України та МО США, ЗС США, Надзвичайним і Повноважним Послом США в Україні, делегаціями Конгресу та Сенату США, представниками громадських організацій США та аналітичного центру «Атлантична Рада» (неурядовою організацією, яка об'єднує колишніх лідерів політичної еліти США). Основним порядком денним зустрічей були: питання безпеки, пошук шляхів врегулювання збройної агресії проти України, допомога ЗС України від американської влади, подальше ефективне двостороннє співробітництво на перспективу.

Важливими заходами співпраці стали проведені у квітні 2014 р. українсько-американські консультації щодо питань оборонної сфери та, як результат – створення у червні 2014 р. «Об'єднаного координаційного комітету з питань військового співробітництва та оборонного реформування». Долучитися до роботи у рамках Комітету запропоновано представникам Великої Британії та Канади. Координаційний комітет було створено з метою сприяння Україні у здійсненні реформи силового блоку. Головним завданням Комітету стало розроблення та запровадження дієвих механізмів взаємодії силових структур США та України у їх реформуванні, розпочали свою роботу 10 підкомітетів та відбулося виділення співпраці щодо медичного забезпечення ЗС України в окремий напрямок співробітництва [42, с.59].

Важливим було питання щодо купівлі Україною зброї для оборони від нападу. Дискусія розтягнулася на роки. Звичайно, оборонний потенціал агресора значно перевищував арсенал жертви нападу. Лише в квітні 2018 р. до України із США вперше прибули 210 ракет і 37 пускових установок протитанкових ракетних комплексів «Javelin» [201]. У червні 2019 р. американські законодавці зробили наступний крок – дозволили надавати Україні зенітні ракети наземного базування типу «поверхня – повітря».

Така пропозиція містилася у поправці до законопроекту щодо фінансування МО США. Поправка передбачала прибрати з тексту пункт, котрим заборонявся продаж Україні ракет до зенітно-ракетних комплексів, а саме ПЗРК. Такий військово-політичний крок став чітким «дзвінком» для кремля про те, що американський Конгресс займає непохитну позицію щодо війни проти України. Із заяви Стівена Пайфера, колишнього посла США в Україні, це стало логічним продуманим кроком після рішення Вашингтону надати ЗС України ПТРК «Javelin» [176].

Адміністрація Президента США Джо Байдена продовжувала підтримувати прагнення України вступити до НАТО. У спільній заяві президентів, оприлюдненій після зустрічі в Білому домі у вересні 2021 р., зазначалося, що «США підтримують право України самостійно визначати свій майбутній зовнішньополітичний курс без зовнішнього втручання, в тому числі щодо прагнень України вступити до НАТО» [220].

Міністр оборони США Ллойд Остін підкріпив цю заяву у ході візиту до України в жовтні 2021 р. [135]. Однак заяви та декларації не просували Україну до Альянсу. Президент Зеленський висловлював своє розчарування зволіканням західних лідерів щодо вступу України до НАТО [240].

Причини очевидного вагання американської адміністрації щодо членства України в НАТО, ймовірно, відбивали пересторогу небезпеки вступу України до Альянсу. На думку багатьох політиків того часу, вступ України до НАТО міг спровокувати російську військову відповідь у вигляді повномасштабної війни з втягуванням у неї США та можливим застосуванням ядерної зброї РФ. Такий сценарій не лише став би руйнівним для українців, але й міг спровокувати ядерну катастрофу світу; тому уникнення цього результату розглядалося як пріоритетне серед еліт США. Навіть за відсутності війни, зтяжна ворожнеча між США та РФ щодо України могла перекинутися на інші сфери. Оцінюючи ситуацію з погляду 2022-2023 рр. стає очевидним, що такі візії західних урядовців були не лише хибними, але навпаки стимулювали РФ до

повномасштабної війни на фоні вагань та пересторог, які оцінювалися агресором як слабкість колективного Заходу.

Не лише США допомагали постачанням зброї ЗС України, але й більшість країн членів НАТО долучалися до такого формату співпраці. Допомога надавалася як в межах НАТО, так і напряду окремими країнами за двосторонніми домовленостями.

Прикладом є МВСп Великої Британії та України. Співпраця обох держав є безперервним історичним процесом взаємодії в сфері безпеки [262]. У жовтні 2014 р. у відповідь на агресію РФ, уряд Британії оголосив, що буде розширена військова допомога ЗС України. Ця підтримка, на перших порах, включала надання не летальних видів озброєння та військової техніки, покликаних зменшити кількість втрат серед військових та цивільного населення в районах ведення бойових дій.

В березні 2015 р. Міноборони Великої Британії, проаналізувавши потребу ЗС України у сфері оборони, оголосило про вручення нового пакету не летальної військової допомоги для українського війська. Тодішній міністр оборони Майкл Феллон зазначав: «Україна – наш друг, вона в нужді, і ми повинні реагувати на запити, будь то обладнання або додаткове навчання» [257].

У прес-релізі від 6 березня 2015 р. військове відомство Королівства визначило загальну політику Великої Британії щодо військової допомоги Україні: «Політика Великої Британії з початку війни полягала в наданні не летальної допомоги українським збройним силам. Міноборони і надалі зосереджуватиметься на підтримці та допомозі, яка зменшить кількість загиблих та жертв серед ЗС України та цивільного населення» [257].

З початком агресії РФ проти України у 2014 р., на відміну від США, уряд Великої Британії виключив надання летальної зброї Україні на той час. Інші європейські лідери, включно з тодішніми канцлером Німеччини Ангелою Меркель і президентом Франції Франсуа Олландом також відкрито виступили проти озброєння України. Тогочасний міністр закордонних справ Британії

Філіп Хеммонд визнав різницю в думках серед союзників і право Великої Британії переглянути свою позицію щодо надання бойового озброєння та військової техніки: «Це національне рішення, яке має вирішувати кожна країна в Альянсі чи постачати летальну допомогу Україні. Велика Британія не планує цього робити, але ми залишаємо за собою право тримати цю позицію під контролем. Різні члени Альянсу займають різні позиції з цього питання і мають на це право. Однак ми поділяємо чітке розуміння того, що поки немає військового вирішення цього конфлікту, ми не можемо допустити, щоб українські ЗС України взагалі залишилися без військової допомоги» [272].

2018 р. став роком безпрецедентної активізації співпраці Великої Британії та України на вищому воєнно-політичному рівні. Відбулося 5 зустрічей керівництва МО України з Держсекретарем з питань оборони Об'єднаного Королівства, серед яких перший офіційний візит Міністра оборони України до Великої Британії за історію незалежності України та два візити до України Державного секретаря з питань оборони.

Британське оборонне відомство однієї з найбільших морських держав Альянсу продемонструвало безкомпромісну підтримку України в умовах загострення воєнно-політичної ситуації в акваторії Азовського та Чорного морів, зумовленого актом збройної агресії РФ проти корабельно-катерного складу ВМС ЗС України в районі Керченської протоки 25 листопада 2018 року. Були укладені домовленості щодо розвитку воєнного флоту ЗС України, модернізації ракетних комплексів підрозділів берегової охорони та систем спостереження на морі, постачання швидкісних катерів для патрулювання, морських тральщиків та комплексів радіоелектронної боротьби, розбудови інфраструктури базування кораблів, військових містечок, полігонів, обміну розвідданими. Велику увагу приділялося налагодженню зв'язків між ОПК двох країн та профільних структур військово-технічного співробітництва з урахуванням отримання МО України повноважень щодо закупівлі та постачання новітньої техніки та озброєння.

Співробітництво ЗС України та Великої Британії у 2019 – 2020 рр. інтенсивно розвивалося, демонструючи стратегічну значущість для обох країн. Рушієм посилення співпраці стали візити Міністра оборони Британії в Україну в серпні 2020 р. та МО України до Великої Британії в жовтні 2020 р. Делегацію до Великої Британії очолив Президент України В. Зеленський. Під час візиту було укладено «Меморандум про наміри між Міністерствами оборони України і Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії щодо підвищення спроможностей ВМС ЗС України».

Активно відбувалася військова співпраця України з Великою Британією у наступному, 2021 р. Втілювалися у життя домовленості, досягнуті під час візиту Президента України до Великої Британії у попередній рік. Акцент тут був зроблений на розвитку та підвищенні спроможностей ВМС ЗС України. 2021 р. був підписаний важливий документ – «Меморандум про реалізацію проєктів морського партнерства між консорціумом промисловості Великої Британії і ВМС ЗС України». Тоді ж була підписана «Міжурядова рамкова угода з посилення спроможностей ВМС ЗС України в рамках кредитної програми».

Перебуваючи з візитом в Австралії у жовтні 2021 р., на той час, міністр закордонних справ Великої Британії Ліз Трасс оголосила про створення нового тристороннього формату співробітництва Великої Британії, Польщі та України [202]. Розвідка Великої Британії вже мала дані про те, що російські війська готуються розпочати широкомасштабну агресію проти України. У цей момент Ліз Трасс наголосила, наскільки високою є загроза свободі, демократії та верховенству права у глобальному вимірі та чому такі країни, як Великобританія та Австралія, повинні реагувати разом. Вона заявила, що кремль не засвоїв уроків історії. Мрії про відновлення Радянського Союзу або такої собі «великої росії», яка окреслює територію за етнічною приналежністю та мовою є загрозою світового масштабу. «Ми працюємо з нашими партнерами над заходами високого впливу, спрямованими на російський фінансовий сектор та приватних осіб. Ми також зміцнюємо наше двостороннє партнерство після

переговорів на високому рівні в Лондоні в грудні – і ми розвиваємо нові тристоронні зв'язки з Польщею та Україною. Ми також наполягаємо на альтернативах у постачанні енергоносіїв, щоб країни менше поклалися на РФ у своєму газі», – зазначила Елізабет Трасс [260].

Запропонований Ліз Трасс проєкт оборонного союзу із трьох держав Великої Британії-Польщі-України мав би зупинити напад РФ. Однак цього не сталося. У цілому, на мою думку, участь України у союзі з Британією та Польщею не заперечує євроатлантичних прагнень України, а може бути лише певним доповненням цього процесу на подальшу перспективу [181].

Активно відбувалася у 2014 – 2021 рр. міжнародна військова співпраця України і Канади. У період з 2014 по 2021 рік Канада надала Україні понад 890 мільйонів доларів багатогранної допомоги для підтримки цілей безпеки та реформ в Україні. Допомога Канади Україні також включала постачання не летальної військової техніки та обладнання: системи зв'язку, що використовувалися для польових операцій; мобільний польовий госпіталь; обладнання для знешкодження вибухових речовин; медичні набори; прилади нічного бачення; засоби індивідуального захисту. Перша партія допомоги включала зимовий військовий одяг та взуття. Він був відправлений в листопаді 2014 р. за допомогою транспортного літака CC-177 Globemaster Королівських ВПС Канади.

У січні 2015 р. було відправлено морем дві партії не летального військового спорядження. У листопаді 2015 р. уряд Канади надав обладнання для знешкодження вибухівки на суму близько 3 мільйонів доларів [252].

У 2015 р. відбулися візити на офіційному рівні Міністра національної оборони Канади в Україну та Начальника Генштабу ЗС України в Канаду. Результатом проведених зустрічей і переговорів стало визначення пріоритетних напрямів співпраці у сфері оборони: проведення підготовки підрозділів ЗС України за участю канадських інструкторів на базі МЦМБ НАСВ; налагодження постійної комунікації керівництва оборонних відомств; проведення фахової та мовної підготовки представників ЗС України у

навчальних закладах Канади; надання гуманітарної та матеріально-технічної допомоги ЗС України в межах проведення АТО на Сході України.

Виконуючи попередні домовленості, Канада скерувала в Україну інструкторів, які з вересня 2015 р. розпочали загальновійськову та інженерну підготовку українських військових за стандартами НАТО. Окрім цього, продовжувалося надання широкого спектру гуманітарної допомоги, зокрема медичної. Україні передали мобільний польовий госпіталь з навчанням фахівців щодо його експлуатації. Крім того, ЗС України отримали 4 реанімобілі з сучасним обладнанням з можливістю одночасної евакуації до семи поранених, оснащені балонами з киснем, медикаментами, реанімаційним обладнанням [42, с.71].

З 2015 р. впроваджувалася у життя програма Уряду Канади з підтримки ЗС України в межах спільної «Об'єднаної оперативної тактичної групи – Україна» (операція «UNIFIER»). У межах програми з 2015 р. підготовлено понад 15 000 військовослужбовців ЗС України за різноманітними напрямками. У 2019 р. канадський уряд продовжив операцію «UNIFIER» до березня 2022 року. У 2020 р. канадськими інструкторами успішно підготовлені дві бойові бригади ЗС України з подальшим переведенням їх в райони бойових дій на Сході держави.

Основними напрямками оборонного співробітництва між Канадою та Україною у 2019 – 2020 роках були: дорадча допомога (6 канадських радників при МО України); спільна робота у безпекових заходах на кшталт «Міжнародного форуму з питань безпеки» у м. Галіфакс (Halifax International Security Forum) та «Міжнародної конференції з питань безпеки» у м. Ванкувер (Vancouver Security Conference); співпраця у військовій освіті та заходах з перепідготовки військовослужбовців (мовна підготовка викладачів та курсантів ВВНЗ ЗС України); операція «UNIFIER»; військово-технічне співробітництво (в основному стосувалося ремонту та модернізації вітчизняних зразків озброєння та техніки); участь у міжнародних військових навчаннях [47, с. 120 – 121].

Вагомим внеском у військову співпрацю між Україною та Канадою в 2021 р. було надання консультативно-дорадчої допомоги у межах проєкту «Технічна експертиза та передача потенціалу для підтримки реформ» (Promoting Reform Objectives through Technical Expertise and Capacity Transfer – PROTECT). Канадці долучалися до аудиту системи військової освіти в Україні, до комплексного функціонального огляду системи оборонного менеджменту в МО та ЗС України.

Інша дружня для українців держава – Республіка Польща була серед лідерів у наданні військової допомоги Україні, але як і у випадку з Канадою, ця допомога не афішувалася у ЗМІ. Підтримання діалогу у воєнно-політичній сфері між керівниками силових відомств України та Республіки Польща у 2014 – 2021 рр. було пріоритетним завданням з метою підтримання стабільності в регіоні.

Важливим напрямком співробітництва у 2016 р. стало проведення та організація представниками МО Польщі для особового складу ЗС України спеціальних курсів щодо планування та забезпечення переміщення і транспортування військ і вантажів. Генеральний штаб ЗС України підписав Технічну угоду між МО України та МО Республіки Польща щодо реалізації заходів військової підготовки ЗС України. У 2016 р. польські партнери долучилися до «Об'єднаної багатонаціональної групи з підготовки – Україна» та здійснювали підготовку військових підрозділів ЗС України[44. с. 84].

У 2020 р. Міністр оборони України на запрошення Міністра національної оборони Республіки Польщі взяв участь в урочистих заходах у м. Люблін з нагоди 5-ї річниці створення «ЛитПолУкрбригу». Спільне відзначення заходу продемонструвало позиції країн-учасниць, які полягали в тому, що спроби РФ знищити мир та стабільність у регіоні отримають консолідовану відповідь з боку України, Литовської Республіки та Республіки Польща. Викладено спільне бачення міністрів оборонних відомств щодо залучення «ЛитПолУкрбриг» в заходах бойового чергування збройних сил ЄС і НАТО.

Пріоритетним напрямком співпраці у 2020 р. стала підготовка ССО ЗС України, зокрема в рамках спільної участі українських спецпризначенців у підготовці з десантування та комплексних тренуваннях підрозділів спеціальних сил Республіки Польщі «Morswin-2020» [47, с.125]. За підтримки польських партнерів, у 2020 р. військовослужбовці ЗС України, які залучалися до виконання завдань в межах реалізації гуманітарного проекту «Евакуація 200», разом із членами їх родин пройшли психологічну реабілітацію в Польщі.

Важливого значення набула військова підтримка України з боку країн Балтії. Так, Литва – першою з держав світу у 2016 р. наважилася передати Україні летальну зброю – біля 150 тон набоїв до стрілецької зброї [122]. Ця держава – виробник набоїв, тому не потребувала узгодження цього рішення з державами НАТО. Литва створила прецедент і надала яскравий приклад іншим країнам НАТО виявити свій рівень підтримки боротьбі України проти російського агресора. Керівництво Литви наполягало на збільшенні військової присутності Альянсу у регіоні, вбачаючи у цьому піднесення рівня безпеки у регіоні.

Допомога Литви – п'ята за обсягом допомоги Україні, після США, Великої Британії, Канади і Польщі: У 2019 р. передано ЗС України Литвою майже 1 мільйон невикористаних боєприпасів для радянської стрілецької зброї загальною вартістю 255,5 тисяч євро [123]. Ця допомога була суттєвою у стриманні російської агресії.

У роки війни поглибилося воєнно-політичне співробітництво між МО України та міністерствами оборони країн Естонії, Латвії та Литви у багатосторонніх форматах. У травні 2015 р. Міністр оборони України вперше взяв участь у засіданні міністрів оборони країн Балтії, що відбувалося у Литві в місті Паневежис та у рамках навчання ССО «Flaming Sword». Він провів зустрічі з Головою комітету з питань національної безпеки та оборони Парламенту Литовської Республіки та міністрами оборони Литви, Латвії та Естонії.

Туреччина була стратегічним партнером України в Європі, на рівні з Польщею та Литвою. З 2016 р. турецька компанія «Aselsan» постачала радіостанції для українського війська, а у 2019 р. складальну лінію цих систем зв'язку було відкрито в Україні. Схожий сценарій стосувався і безпілотних літальних апаратів. У 2019 р. ЗС України отримали 6 комплексів ударних БПЛА «Bayraktar TB2». У 2020 р. представники уряду Туреччини та Кабінету міністрів України підписали угоду про військову допомогу Україні на суму у 36 мільйонів доларів. Ці кошти пішли на турецькі товари військового призначення. Україна купила у Туреччини ще 12 БПЛА «Bayraktar TB2», які розпочали нищити агресора на Донбасі ще до повномасштабного вторгнення 2022 року [161].

Турецька Республіка була одним з ключових партнерів України в регіоні, співпраця з яким нарощувалася з року в рік. Збереження стабільності та миру у Чорноморському регіоні, враховуючи агресивну політику РФ, спонукало до поглиблення стратегічного діалогу між Україною і Турецькою Республікою.

Співпраця Україна-Туреччина у 2021 р. зосереджувалася на спільних проєктах у військово-технічному напрямку, зокрема для розвитку ПС та ВМС України. Йшлося про передачу боєприпасів та артилерійських систем до побудованого для України корвету та нового будівництва корвету класу ADA (в серпні 2022 року Президент України присвоїв корвету ім'я «Гетьмана Івана Мазепи», а уже 2 жовтня в присутності Олени Зеленської у Стамбулі відбулась урочиста церемонія його спуску на воду. Даний корвет стане флагманом ВМС ЗС України після Перемоги у війні).

Виконувалися контракти щодо постачання турецьких ударних безпілотників «Байрактар». У 2021 р. Україна і Туреччина домовилися про будівництво «Спільного навчально-випробувального центру для обслуговування, поточного ремонту, модернізації «Байрактарів». Того ж року між оборонними відомствами двох держав були проведені воєнно-політичні консультації у форматі «Квадрига», які визначили напрямки співпраці у сфері оборони на найближчу перспективу[48, с.70].

Інші країни Європи, у тому числі лідери Європейського співтовариства Німеччина, Франція, хоча і засуджували на політичній арені російську агресію, проте не надавали активної допомоги зброєю. Берлін категорично відмовлявся від постачання зброї. У 2021 році було заблоковано Німеччиною постачання зброї Україні через НАТО. Разом з тим, слід відзначити фінансову допомогу. Німеччина з 2014 року надала Україні фінансової допомоги близько 2 млрд. євро (тільки за перші п'ять років війни сума допомоги становила понад 1,4 млрд) [70].

Відбувалися у 2014 – 2021 рр. контакти між оборонними відомствами України та Німеччини. У 2016 р. пройшов візит до Києва державного секретаря міністерства оборони в межах якого було підписано угоду між МО України та Федеральним міністерством оборони Німеччина щодо скерування військових консультантів ФРН до НАСВ. Тоді було підписано і «Меморандум про взаєморозуміння між МО України та Федеральним МО Німеччини щодо надання даних та послуг з кодифікації Північноатлантичного альянсу».

У ФРН лікувалися поранені українські воїни із зони АТО/ООС. Три десятки військовиків ЗС України щороку проходили навчання на фахових курсах перепідготовки у військових начальних закладах Німеччини за рахунок приймаючої сторони [44, с.85].

Співпраця України з Німеччиною характеризувалася високою інтенсивністю контактів на всіх рівнях. Так, лише у 2017 р. відбулося 19 спільних заходів, серед них – візити Міністра оборони України, його заступників у Німеччину, робочі спільні зустрічі, семінари, навчальні курси. Основними досягненнями співпраці були: поглиблення воєнно-політичних консультацій, надання дорадчої допомоги, ефективна робота інструкторів ФНР з курсантами НАСВ (Львів), організація лікування та проведення реабілітації поранених українських військовиків у німецьких лікувальних закладах Німеччини [45, с. 120 – 121].

Німеччина у 2020 році в рамках так званої «Ініціативи Федерального уряду з підвищення дієздатності» надала медичне діагностичне та лікувальне

устаткування на загальну суму 3,1 мільйонів євро. Українські лікарі регулярно брали участь у фахових програмах з підвищення кваліфікації у госпіталях Бундесверу. За сім років, з 2014 р. до 2021 р. у Німеччині на лікуванні перебувало 139 військовиків ЗС України [139]. Взимку 2020 р. Бундесвер надав ЗС України засоби індивідуального захисту для боротьби з пандемією COVID-19 та двадцять апаратів штучної вентиляції легень [92].

Протягом 2019 – 2020 рр. тривав активний воєнно-політичний діалог України з ФРН, спрямований на припинення збройної агресії РФ проти України, відновлення суверенітету та територіальної цілісності України, досягнення миру в Європі. В межах міждержавного діалогу проведено: візит у 2019 р. до Німеччини заступника МО України з питань європейської інтеграції; зустрічі міністрів оборони Німеччини та України у лютому та червні 2020 року; українсько-німецькі переговори та консультації генеральних штабів в серпні 2019 р. та у жовтні 2020 р.

Відбувалося співробітництво оборонних відомств у сфері кадрової політики, зокрема з питань оптимізації штатної структури МО України. Впроваджувалися стандарти кадрового менеджменту НАТО, вдосконалювалися управління персоналом, організація служби у військовому резерві, навчання держслужбовців, які працюють у системі МО України. Військовослужбовці ЗС України навчалися та стажувалися у ВВНЗ, військових частинах ФРН: Командно-штабній академії, Федеральному лінгвістичному центрі, військові медики – у військово-медичних клінічних центрах Бундесверу.

Мало місце співробітництво у сфері кіберзахисту, розвитку стратегічних комунікацій, бюджетного планування, аналізу медійного простору, безпеки в авіаційній сфері. В межах проведення заходів двостороннього співробітництва, тривала співпраця між ЗС України та Бундесвером щодо розмінування, знешкодження саморобних вибухових пристроїв, проводилися відповідні навчання та тренування українських саперів.

Активну участь Федеральне міністерство оборони Німеччини брало у підтриманні зусиль МО України з оборонної реформи, надаючи

консультативно-дорадчу допомогу на рівні радників за напрямками планування оборонних заходів, вдосконалення систем медичного та логістичного забезпечення, введення стандартів НАТО в освітній процес військових навчальних закладів України [47, с.122].

Українсько-німецький діалог забезпечив активну позицію Німеччини щодо посилення військового співробітництва у окремих напрямках, зокрема у військово-медичній сфері. Тривав процес лікування та реабілітації українських військових із зони АТО/ООС. У 2021 р. Уряд Німеччини виділив більше 5 млн. євро для розгортання у зоні бойових дій мобільного польового госпіталю «Role 2» виробництва Естонії [47, с.67].

Практичну підтримку Україні у часи війни надавала і Французька Республіка. Після початку російської агресії, упродовж 2015 р. оборонне відомство Франції допомагало у відродженні ВМС України. Франція запровадила реабілітаційні центри для поранених військовиків України. Відбувалася інтенсивна спільна лінгвістична та професійна підготовка військовослужбовців обох країн для зміцнення взаємодії [43, с.72 – 73]. У рамках співробітництва здійснювалися двосторонні консультації із питань європейської безпеки та стратегічного планування. Франція у 2018 р. виявила бажання надати допомогу у підготовці персоналу органів державного управління та з питань євроатлантичної інтеграції України [46, с.134].

Позитивна динаміка співпраці Україна-Франція за військовим напрямком окреслилася у 2019 – 2020 рр.. Це і зустріч Міністра оборони України з Міністром Збройних сил Французької Республіки у 2019 році, головною темою обговорення якої були: мирне врегулювання бойових на Сході України, інтеграції України в ЄС, надання Україні статусу партнера Альянсу з розширеними можливостями. Франція, зокрема, підтримала ініціативу Президента України щодо проведення на рівні очільників держав та урядів саміту країн-учасниць «Нормандського формату», який відбувся 9 грудня 2019р. в Парижі.

В червні 2020 р. Міністр оборони України відвідав з офіційним візитом Французьку Республіку. Під час поїздки обговорювалися питання підтримки позицій України у форматі «Норманді» щодо мирного врегулювання бойових дій в Україні. Українська сторона запропонувала ініціативу щодо відновлення діяльності «Спільної міждержавної комісії з питань озброєння та військової техніки», подальше засідання якої мало місце у лютому 2020 р. у Парижі. Активна участь у роботі Комісії представників МО України, очолюваних заступником Міністра оборони України з питань європейської інтеграції, дала імпульс відновленню діалогу з Французькою Республікою з питань військово-технічної співпраці та пріоритетів у галузі розробки та постачання озброєнь.

В липні 2020 р. стартував стратегічний діалог на рівні заступників Міністра оборони України і Французької Республіки, під час якого окреслено практичні заходи з посилення двосторонньої взаємодії між країнами щодо стабілізації ситуації на Сході України та підтримання миру та безпеки у регіоні. Започатковано діалог виробниками військової техніки та обладнання Французької Республіки, зокрема: компаніями Thales, Safran та MBDA [47, с. 123].

Париж підтримав долучення України до діяльності «Об'єднаного центру передових технологій з кібербезпеки НАТО». Тривала фахова підготовка українських військовиків у вищих військових навчальних закладах Французької Республіки [48, с. 67 – 68].

Інша європейська країна – Бельгія теж надавала допомогу Україні в рамках двосторонніх домовленостей починаючи з 2018 року. Бельгія приймала на лікування та реабілітацію українських військовослужбовців, що отримали поранення в ході бойових дій. Протягом 2018-2019 рр. в у бельгійському військовому шпиталі імені Королеви Астрід пройшли лікування та курс реабілітації дев'ять українських захисників. Всі витрати, пов'язані з їх транспортуванням, розміщенням, лікуванням та реабілітацією взяла на себе бельгійська сторона. З 2021 року започатковане навчання офіцерів ЗС України в Королівській військовій академії Бельгії.

У першому кварталі 2021 р. міністерство оборони Бельгії виділило одне місце для навчання офіцера ЗС України на вищому курсі штабних офіцерів у Королівській військовій академії протягом 2021 – 2022 навчального року. У вересні 2021 р. Королівство Бельгія передало Україні науково-дослідне судно «Бельгіка», яке перебувало на балансі Міністерства оборони Бельгії [228].

Надавали допомогу ЗС України і інші європейські держави. В рамках Трастового фонду НАТО з медичної реабілітації на території Болгарії з 2014 по 2021 рр. пройшли лікування 198 громадян України, які брали участь в ООС (АТО)[203]. Греція надала наступну гуманітарну допомогу: 30 000 євро для медичного центру «Гіппократ» м. Маріуполя та по 20 000 гривень мешканцям с. Сартана, заснованого у 19 столітті греками-переселенцями, які в жовтні 2014 року постраждали внаслідок обстрілу з боку російських військ. В 2015 році вісім українських військовослужбовців пройшли лікування та медичну реабілітацію у Греції [219].

У роки війни тривала реалізація українсько-данського проєкту «Північний сокіл-2015». У рамках проєкту відбулося транспортування повітряним шляхом у складних метеоумовах авіаційного пального та вантажів із американської авіабази Туле на полярну станцію Норд (Данія) на острові Гренландія. «Північний сокіл-2015» мав важливе значення для забезпечення життєдіяльності полярної станції. Навесні 2015 р. льотний та технічний персонал вантажного літака Іл-76 ВПС ЗС України виконав 50 польотів із загальним нальотом близько 110 год. Відбулося транспортування майже 490 тис. літрів авіаційного пального, 170 тон вантажів та 120 пасажирів на данську полярну станцію Норд на острові Гренландія [43, с.72].

Активно відбувалася співпраця між Україною та Норвегією. З 2015 р. МО України, спільно із Центром зі зниження ризиків корупції в оборонному секторі Норвегії (CIDS) розпочало реалізацію чотирирічного проєкту щодо запобігання корупції в системі Міністерства оборони України. Проєкт передбачав застосування ефективної й дієвої системи управління персоналом у МО України, заснованої на стандартах та принципах ЄС. За підтримки

норвезького уряду в Україні реалізовувалися три важливі для МО України проекти – «Проект адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку», «Проект зі зниження рівня корупції в системі управління персоналом МО України», «Проект із розвитку системи дистанційного навчання» [43, с. 84;44, с.122].

В цілому Україна розширювала у роки російсько-української війни міжнародну військову співпрацю з державами Північної Європи. Значно збільшилася кількість військових інструкторів зі Швеції у рамках участі в тренувальній місії збройних сил Канади «UNIFIER» в Україні. Відбувався обмін досвідом у галузі вищої військової освіти. Започатковано співпрацю у сфері безпеки та захисту військових складів, зокрема у ЗС України тривала реалізація проекту щодо впровадження автоматизованої системи обліку, їх класифікації за стандартами Північноатлантичного альянсу [45, с.135].

Продовжувалось військове співробітництво України із Португалією. В січні 2017 р. Міністр оборони України відвідав країну. Вперше у тому ж році українські військовослужбовці пройшли реабілітацію у госпіталі Португалії [45, с.124]. У 2018 р. відбувся офіційний візит в Україну Міністра національної оборони Португалії. У ході візиту було домовлено про участь Португалії у розбудові ВМС України. Поручувалися питання кібербезпеки, обміну досвідом, спільних дій у миротворчих місіях, розвитку нормативно-правової бази для поглиблення співпраці.

Істотно поглибилися у роки війни українсько-італійська співпраця. Організовано лікування та реабілітацію українських військовиків в лікарнях Італії. Відбулися двосторонні воєнно-політичні консультації. Розширено спектр військової співпраці у сфері тактичної медицини, гірсько-піхотної підготовки та кібербезпеки [46, с.135].

Досить неоднозначним було воєнно-політичне співробітництво України та Угорщини. Значне «охолодження» двосторонніх зв'язків спостерігалось у 2019 – 2020 роках через позицію представників влади Угорщини щодо мовного питання в українському Закарпатті. Спільні заходи ЗС України і Угорщини

обмежувалися навчаннями «Світла Лавина» інженерного батальйону «Тиса»[47, с. 129].

На відміну від Угорщини, співпраця військовиків України та Румунії здійснювалася за висхідною траєкторією. Так, у квітні 2016 р. у Бухаресті побував з візитом Президент України – Верховний Головнокомандувач ЗС України П. Порошенко. У складі делегації був й Міністр оборони України генерал армії С. Полторак. У ході візиту підписано угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії стосовно співробітництва у сфері перевезень військових вантажів [44, с.84]. У 2017 р. відбулася низка зустрічей начальників Генеральних штабів обох держав. І далі тривала участь військових підрозділів у складі багатонаціонального інженерного батальйону «Тиса». Військовослужбовці обох країн брали спільну участь у міжнародних військових навчаннях [45, с.124].

Українсько-румунська співпраця відбувалася переважно у підготовці та проведенні спільних військових навчань. Крім того, Румунія надавала Україні військову-технічну допомогу. Так у 2016 р. було надано військово-технічної допомоги обсягом на 250 тис. євро. У тому ж році Румунією внесені 500 тис. євро в роботу Трестового фонду Україна-НАТО з питань кібербезпеки [91].

Продуктивно співпрацювали військові моряки обох країн. У вересні 2018 р. вперше відбулося спільне військово-морське навчання на р. Дунай із залученням кораблів та підрозділів морської піхоти обох країн («Ріверайн – 2018»), а також навчання корабельного складу типу PASSEX у Чорному морі. Офіцери і моряки України проводили стажування на кораблях ВМС ЗС Румунії [46, с.138].

Двостороннє військово співробітництво України з Румунією зосереджувалося на проведенні курсової підготовки представників ЗС України у ВВНЗ Румунії та підготовці і проведенні спільних багатонаціональних навчань, таких як «Сі Бриз – 2020», «Ріверайн – 2020», морському тренуванні типу PASSEX. Крім цього, у 2020 р. підписано «Угоду між Кабінетом Міністрів

України та Урядом Румунії про технічно-військове співробітництво» [47, с.130].

Якщо українсько-румунська співпраця відбувалася головно у рамках підготовки військовиків на спільних навчаннях, то в межах співпраці Україна-Швеція, вирішувалися завдання із досягнення особистої безпеки військових. Шведські інструктори проводили заняття із надання невідкладної медичної допомоги для українських солдатів, які відбували у зону бойових дій [43, с. 72].

У 2016 р. відбувся перший в історії України обмін офіційними візитами керівників оборонних відомств двох держав. Було продовжено обмін досвідом у галузі інженерної підготовки. Активно проходило співробітництво між представниками «Центру знешкодження вибухонебезпечних предметів та розмінування збройних сил Королівства Швеції» (SWEDEC) та «Центру розмінування Головного управління оперативного забезпечення ЗС України» (м. Кам'янець-Подільський). Відбувався обмін досвідом між військовиками України та Швеції, розроблялися методики аналізу щодо знешкодження вибухових предметів. Тривала підготовка українських військовослужбовців у шведських ВВНЗ та центрах військової підготовки [44, с.73].

Від початку російсько-української війни налагоджена співпраця України у галузі військової медицини з Фінляндією. Українські військові медики у 2017 р. ознайомилися з протоколами та методиками проведення невідкладних медичних заходів як на полі бою так і у кваліфікованих медичних закладах за найкращими світовими стандартами у фінських госпіталях [45, с.123].

Допомагала ЗС України у боротьбі з російським агресором й далека Австралія (основний союзник США поза НАТО). Для забезпечення ЗС України оборонне відомство Австралійського Союзу передало речове майно та зголосилося увійти у Трастовий фонд Північноатлантичного альянсу з проблем оновлення системи зв'язку та поліпшення системи управління ЗС України[44, с.73].

У 2018 р. вперше відбувся візит в Австралію Міністра оборони України. Делегація взяла участь в урочистій церемонії відкриття міжнародних

спортивних змагань «Ігри Нескорених» (м. Сідней). Австралія та Україна підписали «Меморандум про співробітництво в оборонній сфері». Канберра надала Києву и фінансову допомогу в розмірі 250 тис. австралійських доларів для здійснення реабілітації поранених військовослужбовців [46, с.138].

Відбувалася військова співпраця України з далекою Японією. У конституції цієї країни є стаття 9 про відмову Японії від війни як суверенного права нації, а також застосування збройної сили для вирішення міжнародних суперечок. Токіо дуже обережно підходить до питань військового співробітництва. Однак перед загрозою широкомасштабної війни РФ проти України вперше були проведені українсько-японські консультації з питань безпеки. Прошли зустрічі та переговори в міністерстві закордонних справ, міністерстві оборони, об'єднаному штабі та на головній військово-морській базі сил самооборони Японії «Йокосука». Їхнім підсумком був Меморандум між міністерствами оборони України та Японії щодо початку співробітництва та обмінів у оборонній сфері [46, с.136].

Під час російської агресії відбувався активний воєнно-політичний діалог на рівні керівників оборонних відомств України та сусідньої Республіки Молдова. Керівники держави обговорювали питання безпеки, розвиток співробітництва в оборонній сфері. І Україна, і Молдова були перед загрозою повномасштабного вторгнення російських військ, тому налагоджували діалог у сфері оборони, заявляли про підтримку і зміцнення європейської безпеки та протидії російській агресії [44, с. 84].

В умовах розпочатої російської агресії проти України «Річна національна програма співробітництва Україна-НАТО на 2014 р.» не була опублікована. Проте відбувалися узгоджені заходи по лінії Україна-НАТО. Основними формами співпраці були різноманітні заходи, наприклад участь в операціях з врегулювання криз під проводом НАТО, оборонно-технічне співробітництво; реалізація оборонних та військових проєктів. Відбувалася підготовка українських військовиків за стандартами НАТО, участь у міжнародних навчаннях, тренувальних місіях тощо.

У ході засідання «Комісії Україна-НАТО» наприкінці 2014 р. було оголошено про початок практичної реалізації п'яти нових трасових фондів НАТО, а саме: розвитку систем зв'язку; розвитку систем логістики та стандартизації ЗС України; фізичної реабілітації (протезування) військовиків, поранених в антитерористичній операції; перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців; розвитку системи кібернетичного захисту України.

У 2015 р. затверджений важливий документ «План виконання основних заходів щодо переходу ЗС України на стандарти НАТО на період до 2020 року». У цьому ж році стартував процес відновлення участі України у процесі планування та оцінювання сил міжнародної програми НАТО «Партнерство заради миру». Був розроблений документ «Цілей партнерства», який містив 25 напрямків для МО та ЗС України щодо воєнної реформи. Практично всі «Цілі партнерства» мали реформувати ЗС України відповідно до стандартів НАТО. Наприкінці 2015 р. у штаб-квартирі Північноатлантичного альянсу відбувся семінар щодо обміну досвідом участі ЗС України в АТО.

Для допомоги Україні у реформуванні оборонної сфери Альянс розпочав за підтримки Трасових фондів НАТО модернізацію системи зв'язку та автоматизації управління військами; логістики та стандартизації; з розвитку системи кібернетичного захисту та інших напрямків. Було розроблено нормативно-правову базу. Укладені відповідні міжнародні договори, а також імплементаційні угоди на їх виконання.

Позитивних змін досягнуто в Програмах Альянсу щодо розбудови прозорості, цілісності, підзвітності, зниження корупційних ризиків та запровадження доброчесності в оборонних та безпекових інституціях. Затверджено Антикорупційну програму МО України, отриманий доступ до Логістичної електронної бази даних НАТО.

На саміті Альянсу у Варшаві 9 липня 2016 р., держави-члени НАТО схвалили «Стратегічний оборонний бюлетень» – своєрідну дорожню карту реформи ЗС України. Радники Альянсу брали участь у роботі груп Комітету

реформ МО та ЗС України. Натівські експерти долучалися до опрацювання проекту Державної програми розвитку ЗС України до 2020 р., проекту «Логістичної доктрини» та інших документів з питань оборони.

У липні 2017 р. Міністр оборони України приймав участь у роботі Північноатлантичної ради НАТО у Києві. Вона відбувалася під головуванням Генерального секретаря Альянсу Єнса Столтенберга та Президента України. Дата була приурочена до Двадцятиріччя підписання «Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО».

Країни члени-оборонного союзу надали Україні допомогу у рамках «Комплексного пакету допомоги для України». Практична підтримка відбувалася через програми Трастових фондів, що увійшли у КПД. Програми націлені на 13 галузях співробітництва. Вони у свою чергу містили 40 функціональних напрямків.

У 2017 р. МО України залучалося до реалізації чотирьох Трастових фондів НАТО, серед них: модернізація системи зв'язку і автоматизація управління військами; утилізація в Україні легких озброєнь, звичайних боєприпасів та протипіхотних мін; модернізація стрілецької зброї; логістика і стандартизація; розвиток національної системи протимінної діяльності та протидії СВП. Також МО України приймало участь у реалізації проектів чотирьох інших Трастових фондів, зокрема: зі зміни військової кар'єри на професійну цивільну; з кіберзахисту; з медичної реабілітації військовиків; з перезахоронення радіоактивних відходів.

Головними формами співробітництва в рамках трастових фондів були: надання партнерами матеріальної допомоги, постачання медичного обладнання, передача засобів зв'язку тактичного рівня, надання програмного забезпечення, здійснення фінансування робіт із утилізації легкого озброєння та стрілецької зброї, боєприпасів звичайного типу та протипіхотних мін ПФМ-1, перезахоронення радіоактивних відходів; дорадча та консультативна допомога Україні (діяльність радників ТФ, з питань надання Україні допомоги

державами-членами НАТО у рамках «Комплексного пакету допомоги НАТО для України» [46, с. 126 – 130].

Країни НАТО засудили анексію РФ українського Криму, підтримку москвою сепаратистського руху на Сході України під час початкового періоду російсько-української війни. Альянс неодноразово заявляв про відданість курсу «Особливого партнерства з Україною». В межах діяльності Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань воєнної реформи високого рівня, країни Альянсу сприяли реформуванню органів сектору безпеки і оборони України.

За участю Альянсу були реалізовані проєкти щодо закупівлі озброєння та військової техніки для ЗС України, активно впроваджувалися в українському війську стандарти НАТО. Важливим результатом у розвитку відносин Україна-НАТО стало надання Україні у червні 2020 р. статусу «Партнера Альянсу з розширеними можливостями». Ця подія була визнанням активної ролі України в зусиллях НАТО спрямованих на забезпечення миру та безпеки, успіхів України у реформуванні силового блоку держави, а також визнанням права України стати повноправним членом євроатлантичної спільноти. Це рішення дало поштовх для поглиблення співробітництва і досягнення взаємосумісності з державами Альянсу у військовій сфері [47, с. 131 – 132].

Україна прагнула реалізувати стратегічну мету – увійти на правах рівноправного члена й до ЄС. Участь України в ЄС дозволить у майбутньому залучити її до участі в «Спільній політиці безпеки та оборони». Українське керівництво брало активну участь у воєнно-політичному діалозі. Так протягом 2014 – 2021 рр. відбувалися робочі зустрічі керівництва Генерального штабу ЗС України з представниками Військового комітету Європейського Союзу. Відбувався діалог українського військово-політичного керівництва з представниками збройних сил країн-членів Вишеградської четвірки.

На початку російсько-української війни підрозділи ЗС України продовжували свої місії в межах домовленостей з ЄС. Так, вони приймали участь в оперативному чергуванні бойової тактичної групи ЄС «Helbros» (Греція, Болгарія, Румунія, Кіпр). Відбувалися переговори із питання залучення

підрозділів ЗС України до бойової тактичної групи країн Вишеградської четвірки (Словацька Республіка, Республіка Польща, Чеська Республіка, Угорська Республіка). Чергування цієї групи відбулося у 2016 р. Україна розширила свою участь в операції ЄС «EU NAVFOR ATALANTA».

Згідно з проєктом «Єдине європейське небо» представник ЗС України приймав участь у роботі Військової Авіаційної Ради (ESMAB). У листопаді 2018 р. пройшов візит до України виконавчого директора Європейського оборонного агентства. Домовлено про активізацію співробітництва у рамках Адміністративної Угоди між МО України та Європейським оборонним агентством. Україна погодилася на участь у реалізації проєктів в межах Постійного структурованого співробітництва у сфері безпеки і оборони ЄС (PESCO) [46, с. 139 – 140].

У 2019 – 2020 роках в межах співпраці з європейськими організаціями окремо слід виділити взаємодію МО України з ОБСЄ. Остання надавала суттєву допомогу у реалізації спільних проєктів. Українська сторона з квітня до серпня 2020 р була головою на «Форумі безпекового співробітництва ОБСЄ». Під час цього Форуму українська делегація чітко довела позицію держави щодо агресивної зовнішньої політики РФ, яка грубо порушила суверенітет і територіальну цілісність України. Представники ЗС України активно брали участь та всебічно підтримували Робочу групу ООН з прав людини з питань насильницьких чи недобровільних зникнень людей [47, с. 134].

У 2021 р., напередодні повномасштабного вторгнення Росії в Україну, зусилля МО України спрямовувалися на подальшу реалізацію ключових пріоритетів у сфері європейської інтеграції та розширенні формату воєнно-політичного діалогу з ЄС. Так тривав регулярний обмін інформацією між Україною та ЄС щодо безпекової ситуації на Сході України. Вказувалося на нарощення воєнної сили агресора навколо державних кордонів України, відзначалася активна мілітаризація окупованих територій, зокрема Криму.

У 2021 р. розпочалося співробітництво України та ЄС для отримання матеріально-технічної допомоги у рамках новоствореного «Європейського

фонду забезпечення миру» (European Peace Facility). Відбувалася робота щодо можливого розгортання в Україні військової дорадчо-тренувальної Місії ЄС (EU Military Advisory and Training Mission in Ukraine). Україна прагнула відновити участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під егідою ЄС, а також приєднатися до оборонних проєктів в рамках програми «Постійного структурованого співробітництва» (PESCO).

Важливою подією стало проведення 12 жовтня 2021 р. у Києві 23-го саміту «Україна-ЄС». У ході саміту обговорювалися питання щодо безпекової ситуації в окремих окупованих районах Східної України, Автономної Республіки Крим та м. Севастополь. Протягом року неодноразово відбувалися візити делегацій ЄС в зону ООС. Акцентувалося на практичній складовій співробітництва з ЄС, що підтвердило готовність МО України долати сучасні виклики та підвищувати рівень взаємосумісності спільно з державами-членами ЄС.

У 2021 р. тривав процес підготовки України до участі у МОПМБ під проводом ЄС «Алтея» (Боснія і Герцеговина). Реалізовувалися проєкти в рамках ініціативи «Східне партнерство». Військовики України приймали участь у заходах за проєктами «Матеріальна стандартизація» й «Єдине європейське небо». Відбувалися консультації з ЄС по питаннях допомоги від «Європейського фонду забезпечення миру» (European Peace Facility – EPF).

В 2021 р. започатковано та розгорнуто в Україні місії ЄС з консультативно-дорадчої допомоги та підготовки (EU Military Advisory and Training Mission). За мету місія обрала підтримку процесу реформування системи професійної військової освіти України. Місія надала консультації та тренувальну допомогу у підготовці військових фахівців. Її діяльність спрямовувалася на подальший розвиток навчальної матеріальної бази вищих військових навчальних закладів, у тому числі – Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

2 грудня 2021 р. на засіданні Ради ЄС було ухвалене рішення про надання Україні пакета допомоги у розмірі 31 млн. євро у рамках EPF Фонду. Допомога скеровувалася на посилення бойової спроможності ЗС України[48, с. 76 – 77].

Загалом міжнародна співпраця ЗС України з НАТО та їх партнерами, Європейським співтовариством сприяла посиленню бойових можливостей країни у протистоянні з російським агресором. Окрім того, активне співробітництво з ЄС у військовій сфері наближало до майбутньої реалізації стратегічного курсу України щодо набуття членства у Європейському Союзі.

2.3. «ЛитПолУкрбриг» – перше військове з'єднання трьох держав.

Важливого значення після початку російсько-української війни у лютому 2014 р., набула координація військової політики східноєвропейських країн. Усі країни так званого колишнього «соціалістичного табору» відчували загрозу імперської політики РФ. Першою реакцією світової спільноти стало запровадження економічних санкцій проти агресора. Європейська спільнота у цьому плані проявила певну згуртованість. Однак особливої уваги потребувало питання вироблення спільної політики у галузі безпеки й оборони, надання допомоги ЗС України. Одной політичної реакції із засудженням агресора було замало.

Досить вдалим слід вважати рішення керівників Литви, Польщі, України зі створення спільного військового з'єднання – бригади. Військовослужбовці трьох країн об'єдналися в одну оперативну одиницю – бригаду, де спільно готувалися до виконання завдань за призначенням.

На той час Президент Литви Даля Грибаускайте, коментуючи украї кволу реакцію міжнародного співтовариства на розпочату у 2014 р. війну РФ проти України, сказала: «Це означає, що Європа і світ дозволяє Росії не тільки залякувати своїх сусідів, але і застосовувати військову силу проти них» [299]. Даля Грибаускайте оцінила дії РФ як прояв міжнародного тероризму, як початок великої європейської війни, яка зачепить усі держави, насамперед Східної Європи.

Литовська президентка вірно підмітила, що світові лідери говорять про російсько-українську війну, як локальний конфлікт, про так звані незначні суперечки на Сході України. Згадала Даля Грибаускайте прямі погрози

очільника рашистів путіна про те, що достатньо його волі і російські солдати за два дні змогли б зайняти Варшаву, країни Балтії і Бухарест [88]. Звичайно, такі погрози російського керівництва призвели до погравлення тісного МВСп трьох сусідніх держав – України, Польщі та Литви.

Міжнародна військова співпраця трьох держав має історичні витоки. Відразу після проголошення незалежності Україною виникали плани щодо спільної підготовки військових. Перші кроки у цьому плані зробили польські й українські військовослужбовці. Вони досягнули згоди щодо створення спільного миротворчого батальйону «УкрПолбат».

Керівники оборонних відомств України та Польщі під час зустрічі 26 листопада 1997 р. підписали спільний документ – «Угоду у справі створення спільної військової частини для участі у міжнародних миротворчих та гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій». Пройшло жваве обговорення в суспільстві та в урядових колах цього кроку й 6 квітня 2000 р. Верховна Рада України ратифікувала цю Угоду [213]. Після ратифікації відбулося формування спільного військового підрозділу, який отримав назву «Українсько-польський миротворчий батальйон».

«УкрПолбат» у червні 2000 р. пройшов процедуру сертифікації на базі 232-го загальновійськового навчального центру (Україна). Результати сертифікації засвідчили спроможність «УкрПолбату» виконувати бойові завдання у складі так званих «багатонаціональних сил КФОР у Косово» (KFOR – англ. Kosovo Force, міжнародні сили під керівництвом НАТО, які відповідали за забезпечення миру у Косово на Балканському півострові).

Багатонаціональні сили КФОР діяли на Балканах згідно резолюції Ради Безпеки ООН № 1244. Вони приступили до виконання завдань у Косово 12 червня 1999 р. В липні 2000-го року українські військові спільного миротворчого контингенту були уведені до Косова. Вони розташовувалися у містечках Рака та Брезовиця. Українська частина «УкрПолбату» нараховувала 267 солдатів та офіцерів.

«УкрПолбат» діяв до травня 2011 р., до часу, коли «Угода між Україною та Республікою Польща щодо створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях» добігла кінця й вже не поновлювалася.

Українсько-польський миротворчий батальйон був втіленням практичної реалізації МВСп двох дружніх сусідських держав в умовах нагнітання РФ міжнародної напруженості із сусідами. Це виявилось у розв'язанні агресії РФ проти незалежної Грузії у 2008 р.

Українсько-польський миротворчий батальйон відійшов в історію, однак отримала розвиток інша ідея МВСп у Східній Європі. З метою підвищення міжнародного військового співробітництва й безпеки у регіоні створилася литовсько-польсько-українська бригада («ЛитПолУкрбриг»).

Колишній міністр оборони Литви Раса Юкнявічене в одному із інтерв'ю сказала: «2008 року народилася ця ідея... Спочатку була ідея, щоб і Латвія та Естонія були разом із нами, але вони сказали, що, можливо, для них це не настільки цікаво. На жаль, коли в Україні обрали Януковича президентом, все зупинилося – в Україні не було пріоритетом вступ чи співпраця з НАТО» [224].

Спроба змінити зовнішньополітичний курс України на євроінтеграцію призвів до народної Революції Гідності. Перемога Майдану та втеча проросійської владної верхівки з України надали можливості повернутися до курсу співробітництві країн Східної Європи.

Розпочата РФ війна проти України, загарбання Криму, окупація частини східних областей докорінно змінила безпекову ситуацію у регіоні. Наступними об'єктами нападу ставали країни Східної Європи. Нова ситуація вимагала об'єднання військових оборонних зусиль держав регіону.

У вересні 2014 р. міністри оборонних відомств трьох держав – Польщі, України та Литви повернулися до плану створення спільного військового об'єднання – військової бригади. Передбачалося входження до бригади військових частин трьох держав. У столиці Польщі – Варшаві, тоді ж відбулася зустріч керівників урядів трьох країн. Була підписана «Угода між урядами

України, Литви і Польщі щодо створення спільної військової частини» – «ЛитПолУкрбриг» (LITPOLUKRBRIG).

Верховна Рада України 4 лютого 2015 р. ратифікувала міжурядову Угоду, а 20 лютого 2015 р. Президент України підписав Закон «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Литовської Республіки, Урядом Республіки Польща стосовно створення спільної військової частини» [64].

В Угоді зазначалося, що «за згодою Сторін командування та підрозділи бригади мають бути готовими до участі в міжнародних операціях, що проводитимуться на підставі мандата Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй. ...Виділення сил до складу бригади не зачіпатиме національного суверенітету кожної з держав сторін стосовно права самостійного прийняття рішення щодо розгортання власних сил для участі в конкретній операції». 20 березня Сейм Республіки Польщі та 26 березня 2015р. Сейм Литовської Республіки ратифікували Угоди про створення LITPOLUKRBRIG [79, с. 159 – 160].

Міністри оборони України, Польщі та Литви 24 липня 2015 р. у Львові, в актовому залі НАСВ поставили історичні підписи на іншому документі – технічній Угоді щодо створення багатонаціональної бригади «ЛитПолУкрбриг».

У повідомленні пресслужби МО України зазначалося: «Метою створення багатонаціональної військової частини є підвищення рівня взаємної довіри та співпраці між країнами, а також покращення безпекової ситуації у регіоні». Крім того, служба у багатонаціональній бригаді дозволила українським військовим опанувати передові стандарти підготовки військ та досягти їх оперативної взаємосумісності [224].

МВСп України сприяло: підвищенню рівнів взаємної довіри між країнами, покращенню безпекової ситуації в регіоні, поширенню й впровадженню передового досвіду (стандартів) із планування, забезпечення та застосування військ (сил) в галузі загальної системи підготовки військ, а також –

підтримувало високий рівень бойової готовності під час російсько-української війни.

Кількісний склад «ЛитПолУкрбриг» був у межах 4500 військовиків, з них – 3500 військовиків ЗС Польщі, 350 – ЗС Литви і 560 – ЗС України [16,17]. Центром дислокації командування бригади обрано місто Люблін (Польща), неподалік від кордону з Україною. До штабу командування входило 58 польських, 18 українських та 5 литовських офіцерів. Підрозділи бригади залишалися у місцях постійного базування на територіях своїх держав, усі вони підпорядковувалися командувачу LITPOLUKRBRIG під час проведення вишколів, навчань та проведення військових операцій.

У LITPOLUKRBRIG увійшли десантники, однієї з кращих у ЗС України, 80-ї окремої аеромобільної бригади (дислокована неподалік кордону із Польщею, у м. Львові), литовський батальйон уланів імені Великої княжни Литовської Бірутес та польський 5-й батальйон підгалянських стрільців. Також до бригади увійшли підрозділи артилерії, сапери та логісти з польської 21-ої бригади підгалянських стрільців [198].

У ході роботи восьмої сесії Міжпарламентської асамблеї у складі Сейму Литовської Республіки, Сейму та Сенату Республіки Польща та Верховної Ради України, прийняте рішення щодо присвоєння бригаді ім'я видатного полководця середньовіччя – Великого гетьмана Литовського Костянтина Острозького [192].

19 квітня 2018 р. під час проведення симпозіуму на тему «Литовсько-польсько-українське військове співробітництво: спільна історія, спільні виклики» у Любліні, виникла ідея присвоїти бригаді ім'я Великого гетьмана Литовського Костянтина Острозького. Науковці трьох країн були одностайні у цьому питанні – військове співробітництво Польщі, Литви і України об'єднувало сусідні держави протягом століть.

Спільні війська держав під проводом великого князя Костянтина Острозького перемогли російську армію під м. Оршею 8 вересня 1514 р. Ця переможна битва армії Великого князівства Литовського, значну частину якої

складали українські війська, із силами Московської держави стала виявом військового таланту Великого гетьмана Литовського Костянтина Острозького.

35-тис. армія князя Костянтина Острозького здійснила прихований маневр – непомітно переправила свої війська на правий берег Дніпра і в ніч на 8 вересня 1514 р. завдала потужного удару переважаючому 50-тисячному російському війську. Московіти понесли значні втрати – 30 тис. солдатів було полонено, у тому числі й самого очільника, князя І. Челядніна і 8 воєвод.

Завдяки перемозі об'єднаних сил під Оршею зупинилася експансія московитів на Східну Європу [137]. Найменування новоствореної бригади на честь Великого гетьмана Литовського Костянтина Острозького має символічне значення у часи нового наступу московитів на Східну Європу.

Нова бригада отримала бойовий прапор у жовтні 2017 р. під час зустрічі міністрів оборонних відомств трьох держав у штаб-квартирі у м. Любліні. У цьому місті відбулася трьохстороння зустріч президентів України, Польщі та Литви. Напередодні відбулися переговори президентів Литви та Польщі у Варшаві. Президенти Литви та Польщі погодилися щодо негативних викликів, які несе російська агресія проти України.

Лідери держав підкреслили, що РФ протягом останнього часу виявляє імперські тенденції до розв'язання війни. Така політика РФ, звичайно, викликала занепокоєння країн регіону й призводила до поглиблення МВСп.

Під час польсько-литовських переговорів обговорювалася й тема російсько-української війни. Президент Польщі А. Дуда чітко заявив: «Наші позиції з цього питання однозначні. Вважаємо, що немає іншого шляху – окупацію Криму, а також територій Луганської і Донецької областей має бути припинено. РФ має звідти піти» [129].

Під час Варшавської зустрічі, президенти ухвалили безпекову декларацію. У декларації наголошувалося на: «...потребі збереження рішучої союзницької позиції...у відповідь на загрози у середовищі безпеки». Підкреслено на значенні військової присутності США у Східній Європі, зміцненні східного флангу НАТО. Даля Грибаускайте сказала історичну фразу, яка має всі підстави

бути ключовою для відносин трьох країн-засновників LITPOLUKRBRIG: «Коли ми разом – ми сильні» [129].

На Люблінській зустрічі трьох президентів у 2017 р. Президент України наголосив: «... сьогодні наша бригада – це перша ластівка, коли ми робимо зміни і модернізацію наших Збройних Сил відповідно до стандартів НАТО». Він звернув увагу на можливості розширення співробітництва у цьому напрямку. Оскільки й інші партнери України виявили зацікавленість у створенні подібних багатонаціональних військових з'єднань.

«Я хочу вам відкрити ще таємницю, і інші наші сусіди дуже уважно вивчають наш позитивний досвід і виходять з пропозиціями щодо створення аналогічних бригад за участю інших держав. Я дуже вітаю це і думаю, що це ще одне підтвердження того, наскільки ефективний і позитивний цей досвід», – сказав президент України [175].

До 2021 р. на чолі LITPOLUKRBRIG був український командир – бойовий офіцер полковник Дмитро Братішко, його заступником був офіцер ЗС Литовської Республіки, а начальником штабу – офіцер ЗС Республіки Польща. На сьогодні LITPOLUKRBRIG очолює полковник Збройних сил Республіки Польща Ярослав Мокжицький.

LITPOLUKRBRIG провели численні військові навчання. На них формувався професіоналізм офіцерів та солдатів бригади. Першими були навчання «Анаконда – 2016». У ході його проведення LITPOLUKRBRIG відпрацьовувала розгортання командного пункту, виконання процесу ухвалення військових рішень, питання супроводу та переміщення військових підрозділів тощо.

Наступні військові навчання «Кленова арка – 2016», стали етапом підготовки до успішної сертифікації бригади. У ході проведення навчань, батальйони Литви і Польщі мали завдання утримувати оборону, а український десантно-штурмовий батальйон – виконувати рейдові дії у тилу умовного противника. Історія створення і діяльності військового з'єднання

LITPOLUKRBRIG є виявом практичного втілення міжнародного співробітництва трьох дружніх держав.

2.4. Військово-технічне міжнародне співробітництво

ВТС з НАТО у оборонній сфері, як напрямок МВСп, виникло ще після відновлення Україною незалежності. Згідно Указу Президента України від 1999 р. «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» визначалася мета такої співпраці. Вона передбачала забезпечення національних інтересів і безпеки держави, оснащення ЗС та інших військових формувань сучасними зразками озброєння і військової техніки, іншими товарами військового призначення. Йшлося також про розвиток експортного потенціалу військово-промислового комплексу. Планувалося значно підвищити науково-технічний й технологічний потенціали оборонної галузі України» [13].

ВТС України та НАТО відбувалося в рамках «Річних національних програм співробітництва Україна-НАТО», «Дворічних Робочих планів Військового комітету Україна-НАТО» та його щорічних «Імплементаційних програм», а також «Індивідуальної програми партнерства між Україною і НАТО» («Меню партнерства») у рамках Програми «Партнерство заради миру» та інших ініціатив Альянсу [189].

Зауважу, що упродовж 1990 – 2000 рр. головним партнером України з ВТС з урахуванням частки імпорту/експорту товарів як військового так і подвійного призначення тривалий період була РФ. Проте сукупний двосторонній обсяг торгівлі зброєю України з РФ поетапно зменшувався з 30-32% (2000 – 2002 рр.) до 20-24% (2007 – 2008 рр.). Експерти зазначають, що українську продукцію країна-агресор закупляла тоді, коли російський ОПК не в стані був забезпечити певні технічні показники відповідної якості щодо комплектації російської продукції для експорту та з метою уникнення створення дублюючого виробництва для зразків озброєння та військової техніки (ОВТ) [75, с. 15].

Результатом тривалої інтеграції з РФ стало суттєве відставання оборонно-промислової сфери України в технологічному плані від багатьох військових експортерів розвинутих країн світу. Проте, не зважаючи на це, вдалося зберегти головні позиції в галузі оптоелектронного та радіо-приладобудування. Обмеженими є можливості українського військово-промислового комплексу в питаннях серійного виробництва озброєння та техніки. Зокрема, це стосується випуску приватними підприємствами в промислових масштабах лазерних комплексів мирного призначення, а також радіолокаційних елементів, виготовлення підприємствами прицілів для танків та артилерійських комплексів тощо.

Що стосується галузі проектування і розробки систем надвисоких радіочастот та будівництва станцій радіоелектронної розвідки, то їх виробництво втрачено, оскільки завод «Точмаш» перебував на території міста Донецьк, окупованого РФ.

В умовах російсько-української війни, у березні 2014 р. новим урядом України було прийняте логічне рішення про повне припинення ВТС із Росією як країною-агресором. Як наслідок, для забезпечення своїх оборонних потреб Україна звернула увагу на потенціал військово-технічного сектору західних країн. Україна відмовилася від позаблокового статусу і законодавчо визначила намір вступити до ЄС і НАТО.

Водночас, як відзначав заступник голови Державної служби експортного контролю України В. Полянський, слід було активізувати зусилля щодо захисту національних економічних інтересів України при здійсненні міжнародного ВТС. Ставилася завдання організації протидії «намаганням окремих представників іноземних держав використовувати теми нерозповсюдження й експортного контролю в інтересах отримання конкурентних переваг для власних експортерів на міжнародних ринках зброї» [75, с.45].

З метою організації допомоги Україні у зміцненні оборонної спроможності та подальшого реформування сектору безпеки і оборони, у грудні 2014 р. розпочалася практична реалізація 5-ти нових трастових фондів

Північноатлантичного альянсу. Це – розвиток системи логістики та впровадження стандартизації НАТО у ЗС України; розвиток системи зв'язку та автоматизації в українській армії; впровадження системи перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців у мирний час; удосконалення системи фізичної реабілітації (протезування) військовослужбовців, поранених в ході російсько-української війни; подальшого вдосконалення кібернетичного захисту держави [43, с. 63].

Водночас, упродовж російської агресії проти нашої держави, МО України, Міністерство закордонних справ України спільно з іншими міністерствами та відомствами активно розробляли заходи, щодо збільшення частки ВТС України з країнами-партнерами. Пріоритетними напрямками у цій співпраці стали: формування довірливої бази у військово-технічній сфері з метою розширення можливостей поглиблення ВТС; діяльність двосторонніх комісій з ВТС згідно з міжурядовими двосторонніми угодами; пошук зацікавлених у купівлі продукції українського ОПК зарубіжних партнерів та іноземних спецекаспортерів; участь українських делегацій на міжнародних виставках озброєння та техніки, відвідування авіакосмічних салонів [75, с. 41].

Важлива роль у розвитку МВСп ЗС України та Альянсу відводилися Департаменту військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки МО України. Департамент мав забезпечувати проведення української політики у сфері ВТС. Сприяти якісному розвитку озброєння, військової та спеціальної техніки (ОВТ), здійснювати та координувати науково-дослідні та науково-конструкторські роботи щодо ОВТ. На Департамент покладалося закупівля ОВТ, налагодження зв'язків і з іншими державами, міжнародними кампаніями для оснащення української армії сучасними зразками озброєння, товарами військового призначення та інше [23].

16 грудня 2015 р. Україна та Альянс підписали важливий документ, «Дорожню карту військово-технічного співробітництва між НАТО і Україною». Документ націлював на подальше активне МВСп, насамперед на

удосконалення сил і засобів ЗС України. Сприяв кодифікації ЗС України, переходу їх на стандарти НАТО.

«Дорожня карта військово-технічного співробітництва між НАТО і Україною» сприяла поглибленню співробітництва у галузі проведення спільної військової науково-дослідної роботи; участь у спільних випробуваннях зброї та військової техніки; підвищення кваліфікації українського персоналу, залученого до ВТС з НАТО [157].

Переважна кількість заходів, зафіксованих у «Дорожній карті», зосереджувалася на діяльності «Робочих груп» під началом «Наради національних керівників у галузі озброєнь (CNAD)». Цей комітет Альянсу високого рівня є відповідальним за співпрацю у галузі ОВТ. Планувалося, що спільна робоча група Україна-НАТО з ВТС розробить свою програму співробітництва взявши за основу «Дорожню карту» [157].

Українські експерти констатували, що найбільшим досягненням України у ВТС з країнами-членами ЄС та НАТО могли стати проведення спільних досліджень, впровадження серійного виробництва модерних зразків ОВТ для забезпечення потреб ЗС України, а також спільний вихід на військові ринки інших країн. Експерти зазначали, що організація спільної роботи, щодо створення новітніх військових комплексів із західними країнами, передбачала впровадження принципу співпраці «*juste retour*» (по-справедливості), що є визначальним для країн Альянсу. Суть його полягала в погодженні зі стратегічними партнерами спільного виробництва зразків ОВТ з безумовним врахуванням пропорції, згідно якої, залежно від того, скільки держава внесла коштів у спільну розробку та виробництво озброєння, розраховується кількість замовлень, що будуть передані для відпрацювання підприємствами ОПК цієї держави» [75, с. 18 – 19].

Результати діяльності «Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва» були досить суттєвими. У дослідженні І. Долганова справедливо відзначено, що реалізація основних напрямів оборонно-технічного співробітництва на початковому етапі російсько-

української війни відбувалася шляхами обміну інформації та просуванням українських ініціатив під час засідань комітетів та груп, що відкриті для участі країн-партнерів. Така тактика дозволяла, певною мірою, володіти інформацією щодо сучасного стану та напрямків розвитку ОВТ. Українські спеціалісти мали змогу обмінятися досвідом, вивчати напрацювання колег з НАТО. Це сприяло просуванню інтересів національного ОПК у практику [75, с. 18 – 19].

Досліджуючи різноманітні аспекти ВТС України з Альянсом слід наголосити на активній участі представників МО України в засіданнях таких структур НАТО як: «Конференція національних директорів з питань озброєнь НАТО», «Комітету з питань стандартизації». Ці структури були відкриті для участі країн-партнерів, у тому числі України.

Активна і послідовна участь українських військових спеціалістів у роботі структур Північноатлантичного альянсу стали передумовою вивчення та впровадження передових натівських стандартів у розробці та виробництві нових видів ОВТ. Це значно розширило мережу ринків збуту озброєння та військової техніки вітчизняного виробництва, відкрило доступ до новітніх технологій, дало поштовх залученню іноземних інвестицій і, врешті-решт, сприяло проведенню модернізації свого військового арсеналу озброєнь, диверсифікації власних озброєнь та військової техніки [75, с. 18 – 19].

13 жовтня 2014 р. в штаб-квартирі НАТО у Брюсселі пройшло засідання «Спільної робочої групи Україна-НАТО», де розглядалися питання проведення української воєнної реформи. Делегацію України очолював тодішній заступник Секретаря РНБО України М.Коваль. Українська делегація ознайомила учасників з перспективами розвитку воєнно-політичної ситуації в Україні, також акцентувала увагу присутніх на пріоритетних напрямках роботи української влади із проблеми підвищення обороноздатності країни в умовах війни, яка розгорнулася на Сході держави [229].

Під час візиту до штаб-квартири НАТО, українська делегація зустрілася із заступником Генерального секретаря Альянсу з питань оборонної політики та планування Х. Брауссом. В ході зустрічі сторонами обговорювалися питання

здійснення комплексного огляду безпекового сектору та оборони України для визначення пріоритетів, засад і напрямів подальшого практичного співробітництва в середньостроковій та довгостроковій перспективі. Учасниками також обговорювалося питання імплементації Трастових фондів, започаткованих під час вересневого Саміту Альянсу в Південному Уельсі 2014 р., які були спрямовані на реформування оборонного сектору України.

Для допомоги Україні у реформуванні ЗС України, вирішенні нагальних питань, пов'язаних із наслідками збройної агресії РФ, НАТО розпочало практичну реалізацію проєктів щодо зміцнення обороноздатності держави через Трастові фонди [45, с.77].

Успіхи ВТС України з НАТО, зокрема стан і перспективи співробітництва в оборонно-технічній сфері, а також співпрацю в рамках робочих груп «Конференції національних директорів з озброєння», «Агенції НАТО із забезпечення» і «Організації НАТО з питань науки і технологій», обговорено на засіданні «Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва» у січні 2015 р. [208].

Зрештою, у листопаді 2015 р. на засіданні «Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва» вдалося сформулювати «Дорожню карту інтеграції в оборонно-технічній сфері». В чергове представниками Альянсу було наголошено на тому, що НАТО і надалі здійснюватиме дієву підтримку ЗС України у сфері оновлення озброєння та військової техніки та впровадження стандартів НАТО у повсякденну діяльність українського війська [226].

В червні 2016 р., у ході засідання «Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва» розглядалися положення «Державної цільової оборонної програми розвитку озброєння та військової техніки на період до 2020 р.». Йшлося, також, про реалізацію проєктів Трастових фондів НАТО для України, питання реформування національного ОПК. У результаті було узгоджено «Положення про діяльність «Спільної робочої групи» та

оновлену версію документу «Дорожня карта Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва» [222].

Більша частка фінансової допомоги Альянсу надалі надавалася Україні через програми Трастових фондів блоку. МО України, як основний бенефіціар допомоги, залучалося до реалізації ряду заходів. Серед них: заходи по удосконаленню комплексів зв'язку та автоматизованого управління підрозділами; заходи щодо знешкодження протипіхотних мін типу ПФМ-1 і звичайних боєприпасів; протидії саморобним вибуховим пристроям та ін. [44, с. 88].

Проблеми з впровадження у життя «Державної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2020 року» та інші питання обговорювалися у червні 2017 р. у Києві на черговому засіданні «Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва» [68].

Наступного року таке засідання «Спільної робочої групи Україна-НАТО» пройшло в Одесі. Там теж йшлося про реалізацію програм Трастових фондів НАТО щодо кроків по досягненню сумісності з блоком в галузях оборони, модернізації навчальних програм спеціалістів сектору безпеки і оборони в галузі оборонно-технічного співробітництва [183].

Відзначено, що реформування систем логістики і стандартизації здійснюється у рамках досягнення Україною «Цілей партнерства», виконання заходів «Робочого плану Військового комітету Україна-НАТО» з використанням консультативно-дорадчої допомоги Альянсу [191].

Слід звернути увагу на те, що у досліджуваній період провідну роль у сфері ВТС з державами-членами НАТО відводилося Державному концерну «Укроборонпрому», утвореного КМУ державного об'єднання з метою ефективного забезпечення управління та функціонування суб'єктів господарської діяльності держави у сфері оборони, модернізації, утилізації виготовлення та ремонту озброєння та техніки. Структура брала участь у різноманітних організаціях НАТО, таких як NATO Industrial Advisory Group,

під егідою якої підприємства України задіювались в проведенні багатонаціональних досліджень у сфері озброєння та військової техніки. Налагоджено спільну роботу з НАТО «Support and Procurement Agency» (NSPA)[121].

У розпал російсько-української війни, NSPA вийшла з ініціативою включення підприємств ОПК України до переліку виробників продукції оборонного призначення. Це рішення надало можливість нашим виробникам приймати участь у тендерах на постачання товарів та послуг для членів і партнерів Альянсу в межах програми «Random Brokerage Services».

Підприємства ДК «Укроборонпрому» активно співпрацювали з іноземними партнерами (виготовлення та поставка авіаційних керованих ракет, послуги з ремонту та модернізації бойових літаків і гелікоптерів тощо). Перспективними були спільні контракти по випуску високоточних боєприпасів та засобів ураження, виготовлення протитанкових керованих ракетних комплексів, високотехнологічних засобів ураження для артилерійських систем та мінометів, техніки ППО, авіації. Державне підприємство «Антонов» приймало активну участь у програмі «Strategic Airlift Interim Solution». Українське гідроакустичне обладнання в межах концепції «Розумна оборона» використовувалося в проекті «Захист портів» [121].

Україна розглядала можливість співпраці з американською авіакомпанією Boeing в галузі оновлення та модернізації ударної авіації ЗС України. Це впливало із заяви, розміщеної на особистому сайті тодішнього секретаря РНБО Олександра Турчинова. Згідно з повідомленням, Турчинов зустрівся з директором Boeing Defense, Space and Security for Central and Eastern Europe Стенлі Прусінскі. У рамках зустрічі сторони обговорили співпрацю українського оборонно-промислового сектору та компанії Boeing [298].

Значну роль в експорті зброї та техніки відведена Громадській спілці «Ліга оборонних підприємств України» (Ліга) – недержаним профільним об'єднанням національних приватних виробників озброєння і військової техніки. Станом на 2021 рік до її складу входили близько 70 провідних

вітчизняних приватних компаній – виробників оборонної продукції за напрямками: бронетехніка, безпілотні літальні апарати, військові кораблі, військова авіація, засоби радіолокаційного спостереження та радіоелектронної боротьби, засоби зв'язку та захисту інформації, засоби радіаційного, хімічного та бактеріологічного захисту, засоби тактичної медицини, військова електроніка та прилади, модернізація військової техніки та озброєння бойових літаків, особиста зброя та спорядження, тренажери та симулятори. [125].

Заступник директора Департаменту контролю над озброєннями та ВТС Міністерства закордонних справ України Р. Німчинський звернув увагу на те, що співпраця ВТС України з іноземними партнерами виходила з урахування насамперед євроінтеграційних прагнень та відповідних інтересів нашої країни. Таким чином, успіх у розвитку ВТС з іноземними державами прямо пропорційно залежав від ретельного та безумовного дотримання Україною міжнародних зобов'язань з окремими країнами щодо розвитку МВСп [75, с. 18 – 19].

Аналізуючи можливості співпраці у сфері ВТС України та ЄС, Директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння В. Бадрак відзначив цікавий парадокс. Хоча практично не існує правових перешкод для розвитку ВТС, але, частка співпраці ЄС та України протягом усіх років незалежності у цьому сегменті не перевищувала, за даними, які подає Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, 2,5% від загального обсягу ВТС України з іноземними державами [75, с. 68].

Голова Експертної Ради Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння Л. Поляков відзначав: «Незважаючи на те, що Україні все ж таки вдалося зберегти суттєвий науково-технічний потенціал, незважаючи на те, що в оборонний бюджет почали вкладати більш значні суми на закупівлю озброєння, але загалом ситуація як у правовому полі, на жаль, так поки що і у фінансовому, бо ці кошти не настільки значні, щоб зацікавити більш провідних виробників озброєння, все ще нагадує клаптикову ковдру. Тому що немає закону про військово-технічне співробітництво, і у нас для іноземних компаній

діють одні правила, для вітчизняних державних – інші, а для вітчизняних приватних – ще інші» [172].

Експерти Фонду Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва наводять переваги для економіки України як від ВТС з державами-членами Альянсу так і загалом від вступу країни до НАТО. Як вважають науковці, вступ до НАТО надасть імпульсу закордонним інвесторам для приходу в Україну. Відбудеться збільшення інвестицій в економіку України, оскільки безпека та економіка тісно пов'язані (так в Чехії, Польщі, Угорщині впродовж року після оголошення про вступ до НАТО інвестиції збільшилися у 3,5 рази).

Вступивши до НАТО, Україна, з великою вірогідністю, очікуватиме аналогічного ефекту, який значно перевищуватиме можливі економічні проблеми. Також вступ до Альянсу передбачає поліпшенням клімату для промислової діяльності в Україні, зумовлене покращенням міжнародного інвестиційного іміджу України. Зі вступом України до НАТО нівелюється стереотип в очах міжнародних інвесторів «пострадянської країни» з верховенством корупції та злочинності над правом.

Членство в західних інституціях є чітким сигналом для західного інвестора про те, що країна живе за прозорими економічними правилами. Крім цього, членство в НАТО наблизить перспективи вступу України до ЄС, відкриє європейський ринок та приєднає до відповідних програм розвитку. Також, НАТО дасть змогу заощаджувати на обороні і тим самим акумулювати наявні в державі кошти продуктивніше для розвитку вітчизняної економіки (зокрема її військового сегменту). Необхідно відзначити, що витрати на приєднання до НАТО збільшують ВВП країни.

В цілому, вступ до Північноатлантичного Альянсу слугуватиме потужним стимулом для поглиблення ВТС нашого оборонно-промислового комплексу із західними партнерами, відкриє нові можливості на світовому ринку озброєнь, що, безумовно, сприятиме розвитку української економіки.

Висновки до розділу 2

Загалом відзначу, що співпраця України з НАТО та її партнерами базується на достатній та ґрунтовній правовій базі, основи якої закладені на початку 1990 рр. Під час російсько-української війни українська влада у сфері військово-політичної діяльності здійснила ряд практичних заходів, котрі сприяли ефективній протидії російській агресії. Серед таких – відмова від позаблокового статусу та закріплення вектору євроатлантичного розвитку країни в Конституції України, прийняття нової «Воєнної доктрини» та «Стратегії національної безпеки України», Закону України «Про національну безпеку». Окреслені заходи політико-правового характеру дозволили сформувати стратегічний фундамент для реформ та суттєвого зближення України з НАТО.

Двостороннє посилення оборонного співробітництва у 2014 – 2021 рр. стало основою посилення та підвищення обороноздатності України. Залучення міжнародної допомоги (матеріальної, технічної, консультативної, дорадчої, гуманітарної) від США, Канади, Великої Британії, ФРН, Республіки Польщі, Литовської Республіки та інших партнерів сприяли підвищенню спроможностей ЗС України та оборонній реформі українського війська. Підписання низки міжнародних угод з країнами-членами НАТО допомогли розвинути військову інфраструктуру, налагодити виробництво і постачання озброєння, бойових кораблів, безпілотних літальних апаратів. Головною метою усіх проведених заходів були: підвищення взаємосумісності ЗС України зі збройними силами НАТО та розвиток боєздатності вітчизняного війська.

Крім цього, в умовах російсько-української війни країни-члени НАТО – Польща та Литва виробили курс щодо посилення синергії зусиль з політичного та військового співробітництва із Україною, зокрема, у галузі модернізації військової техніки та озброєння, проведення спільних військових навчань, у створенні спільної високопрофесійної військової бригади імені князя Костянтина Острозького. Для українських військовослужбовців служба у спільній бригаді надала можливість вивчити та адаптувати для власних потреб

стандарти і рішення у галузі безпеки країн НАТО, а для офіцерів та солдатів Польщі і Литви безцінним є досвід війни з російським агресором, яким діляться українські воїни із побратимами по зброї.

Щодо ВТС слід зазначити, що з 2014 року закладено основу щодо кооперації вітчизняного оборонно-промислового комплексу із західними партнерами щодо виробництва зразків озброєння та техніки.

Чіткий курс держави на членство в Альянсі відкрив нові можливості для конкурентоздатних оборонних виробництв України. Однією з конкурентних переваг України була наявність замкнутого циклу виробництва відомих на світовому ринку зразків озброєння в галузі ракетобудування, суднобудування, танкобудування, будівництва систем протиракетної оборони. У цьому контексті повністю нівелюється міф, що вступ України до НАТО призведе до занепаду українського ОПК, що пов'язане із здійсненням переозброєння українського війська та запровадження військових стандартів НАТО.

РОЗДІЛ 3

ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: УЧАСТЬ У МІЖНАРОДНИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАННЯХ, ТРЕНУВАЛЬНИХ МІСІЯХ, ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ

3.1. Найбільші міжнародні військові навчання на території України – «Об'єднані зусилля» та «Швидкий Тризуб»

За час російсько-української війни 2014 – 2021 рр. значно зросла кількість та масштаби військових навчань у Європі. Одним із головних каталізаторів збільшення військових маневрів членів та партнерів НАТО в Європі було нарощення масштабів військових навчань з боку РФ та її союзників, які відпрацьовували ведення бойових дій в умовах сучасної широкомасштабної війни. Таким, наприклад, був задум найбільших за останні 40 років військових навчань «Восток – 2018», які армія РФ провела спільно з підрозділами Монголії та КНР. На головному військовому полігоні Цугол Забайкальського краю, до фінальної фази навчань одночасно залучалися близько 25 тисяч військових, 7 тисяч одиниць військової техніки, 25 бойових повітряних суден. Одночасно відбулося розгортання угруповання флоту в Далекосхідній та Північній морських оперативних зонах і хоча офіційно задекларованою метою навчань були суто оборонні дії, експерти, небезпідставно, вважали, що кремль готувався до діаметрально протилежного сценарію військових операцій [80].

Україна у роки російсько-української війни активізувала власні військові навчання й приймала участь в організації і проведенні міжнародних навчань, щороку збільшуючи їхню складність та масштаби.

Крім багатонаціональних навчань, ЗС України проводили окрему серію командно-штабних навчань «Козацька воля» в яких одночасно залучалися усі роди та види ЗС України. Перша фаза навчань – командно-штабна. Під час неї відпрацьовувався перехід на J-структуру НАТО, а штабні офіцери здійснювали

тренування із розробки та проведення операції за нормативами Альянсу. Друга частина – практична: війська, виконуючи тактичні завдання, вдосконалювали свої навички на полігонах. Це дало змогу військовим пригадати, як треба проводити активні маневри та діяти в умовах наступу. Адже впродовж останніх років проведення ООС на Сході України, через обмеження мінськими домовленостями, саме ці дії можна було побачити досить рідко.

22 – 25 вересня 2020 р. на території усіх вітчизняних військових полігонів, в акваторіях Чорного й Азовського морів відбулись масштабні стратегічні навчання СВ, ВПС, ВМС під назвою «Об'єднані зусилля – 2020» за участі військовослужбовців країн-членів НАТО: Великої Британії та США. Невипадковим, на мою думку, стало те, що ці навчання були симетричною відповіддю на скупчення російських військ для навчань «Кавказ-2020» поблизу кордону України, а також спільних білоруських і російських військових маневрів біля північних кордонів України [164].

Ця відповідь України, з приводу підготовки повномасштабної російської агресії, за своїм форматом була явищем унікальним, оскільки одночасно у маневрах взяли участь 12000 військовослужбовців, 8000 з яких впродовж практичної фази навчань перебували на військових полігонах та у розташуваннях навчальних центрів. Залучалось також близько 50 артустановок різного калібру, до 80 танків та 450 бойових бронемашин. 20 бойових кораблів і суден забезпечення протягом навчань виконували практичні завдань в акваторії Чорного та Азовського морів. Вперше практичне застосування отримали новітні зразки озброєння та техніки, нещодавно прийнятої на озброєння ЗС України такі як комплекс «Нептун» та «Вільха», а також БПЛА «Bayraktar Tь2».

Головними завданнями, які ставились на навчаннях «Об'єднані зусилля – 2020» були: підвищення рівня взаємосумісності підрозділів ЗС України та держав-партнерів і членів НАТО, практичне виконання завдань у багатонаціональному середовищі за стандартами та процедурами НАТО.

В межах навчань було проведено розгортання систем управління підрозділів територіальної оборони України із залученням понад 7000 військовослужбовців резерву. Під час навчань відпрацьовувались різні способи застосування підрозділів територіальної оборони спільно з іншими силовими структурами. У маневрах взяла участь військова авіація США, відпрацьовувались спільні дії ССО та ДШВ у різних умовах обстановки. Практично здійснено процес прийняття, обробка та передача відповідної розвідувальної інформації від партнерів у інтересах вогневого ураження.

Ще однією особливістю «Об'єднаних зусиль – 2020» стало застосування частинами та підрозділами ракетних військ і артилерії в синергії з роботою авіації ПС та зенітними ракетними військами. Мало місце продовження планових заходів підготовки військових із залученням інструкторів тренувальних місій «JMTG-U», «UNIFIER», «ORBITAL». Відбувся обмін даними про наземну та повітряну обстановку, зокрема з використанням літаків «Awacs» та БПЛА «Rq-4d Global Hawk». Окрім різних видів ЗС України, долучались представники інших військових формувань та правоохоронних органів. Заходи планування та застосовування підрозділів здійснювалися із використанням військових процедур та стандартів НАТО [164].

Президент України Володимир Зеленський, під час відвідування навчання «Об'єднані зусилля – 2020», акцентував увагу на тому, що вони стали чітким сигналом міжнародної потужної підтримки України у захисті своєї територіальної цілісності та суверенітету і безпеки в Європі в цілому. «Це ще один сигнал потужної міжнародної підтримки України у захисті своєї територіальної цілісності та безпеки в Європі. Наш бойовий досвід стає частиною навчальних програм, що високо цінуються в усьому світі. Свідченням цього є участь у навчаннях представників наших держав-партнерів», – зазначив Президент України [150].

З 28 по 30 вересня 2021 р. відбулися стратегічні командно-штабні навчання «Об'єднані зусилля – 2021», які були повністю підготовлені із дотриманням стандартів НАТО. Навчання відбувалося у три етапи. 28 вересня

2021 р. на території полігону МЦМБ НАСВ відбулася практична фаза тренувань. Далі вони проводилися із відпрацюванням можливого наступу противника на північному та на приморському південному напрямкам.

Стратегічне командно-штабне навчання «Об'єднані зусилля – 2021» стало підсумком підготовки ЗС України до можливого вторгнення армії Російської Федерації. За результатами навчань військові підрозділи з високими оцінками, отримали відповідний сертифікат і мали би у 2022 році заступати на бойове чергування у складі контингенту НАТО. Однак повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р. різко змінило плани.

У навчаннях «Об'єднані зусилля-2021» були задіяні 12,5 тисяч солдатів та офіцерів, більше 600 одиниць озброєння і військової техніки. В «Об'єднаних зусиллях – 2021» були залучені військові підрозділи з 15-ти країн, серед них 11-члени Північноатлантичного альянсу, 4– країни-партнери НАТО[162].

За планами стратегічного командно-штабного навчання «Об'єднані зусилля – 2021» на Приазов'ї відпрацьовувала навички багатонаціональна батальйонна тактична група. До її складу входили підрозділи бригади морської піхоти ЗС України, а також рота 1-го піхотного полку Великої Британії та підрозділ 1-го амфібійного полку Швеції. Багатонаціональна батальйонна тактична група відпрацьовувала контрнаступальні дії з метою не допустити евакуації противника морем. До відпрацювання бойової операції долучалися підрозділи ВМС та Державної прикордонної служби України.

Командування міжнародних навчань високо оцінило дії та підготовку українських військових частин, зокрема керівник Стратегічного командування ЗС Великої Британії генерал Патрік Сандерс вказав, що учасниками успішно виконано поставленні керівництвом навчань завдання. «Ці навчання продемонстрували, що не тільки держави-партнери НАТО надають підтримку Україні, а і представникам наших країн є чого повчитися в українських військових», – сказав генерал Патрік Сандерс [193].

Генерал-лейтенант Валерій Залужний, Головнокомандувач ЗС України, підкреслив, що сценарій цих навчань максимально наближений до

прогнозованих реальних подій у контексті ситуації, яка складалася на той час на кордоні з РФ та з адміністративною межею АР Крим. «Об'єднані зусилля – 2021» стали черговим кроком України до вступу в НАТО, оскільки офіцери Альянсу працювали у штабах ЗС України не тільки як спостерігачі, а й на штатних посадах під час планування. Вони брали участь в проведенні навчань у наших бойових порядках і досягли рівня взаємосумісності», – сказав Головнокомандувач ЗС України.

Підкреслю, що навчання мало винятково оборонний характер. Воно спрямовувалося на захист України, підвищення її оборонних спроможностей та досягнення взаємосумісності зі ЗС держав-партнерів[193].

З 2006 р. в рамках Програми ПЗМ, у відповідності до «Планів проведення в рамках військового співробітництва багатонаціональних навчань на території України ЗС України та їх участі у навчаннях поза межами України на поточний рік», затверджених відповідними Указами Президента України, щорічно (за виключенням 2009 року) в Україні відбувалися багатонаціональні військові навчання «Швидкий Тризуб» (англ. «Rapid Trident»). Вони стали продовженням багатонаціональних військових навчань «Щит миру», які розпочалися у 1994 р.

У 2006 – 2007 рр. військові навчання «Швидкий Тризуб» включали лише командно-штабну фазу комп'ютерного навчання бригадного рівня. Вони проводилися у Києві на базі Центру імітаційного моделювання (ЦІМ) Національної академії оборони України (з грудня 2008 р. – Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського). У навчаннях «Швидкий Тризуб – 2006» взяли участь 248 військовослужбовців.

З 2008 р. відбулися суттєві зрушення у навчаннях, вони, окрім командно-штабної фази, включали і польову фазу на базі Яворівського полігону (тепер МЦМБ НАСВ) із залученням різних зразків озброєння та військової техніки.

До 2013 р. метою навчань «Швидкий Тризуб» ставилась підготовка до спільних дій у складі багатонаціональних сил підрозділів країн-членів НАТО та їх партнерів під час коаліційних операцій. Тому основна тематика навчань цього періоду пов'язана з підготовкою до участі військовослужбовців країн-

учасниць до злагоджених дій у міжнародних миротворчих операціях зі встановлення миру під егідою ООН.

Завдання, які ставилися перед учасниками навчань того періоду: відпрацювання досвіду попередніх американсько-українських вишкочів шляхом створення для командирів і штабів умов, які наближені до реальних, при практичному відпрацюванні ними питань з організації, управління та забезпечення операцій з підтримки миру [195].

Зовсім іншого значення та змісту для всіх учасників маневрів «Швидкий Тризуб» набув у 2014 – 2021 рр. в умовах відкритої збройної агресії РФ проти України. У вересні 2014 р. на базі МЦМБ НАСВ відбулися масштабні навчання, участь у яких приймали військовослужбовці з України, США, Великобританії, Канади, Болгарії, Азербайджану, Латвії, Литви, Грузії, Німеччини, Республіки Молдови, Норвегії, Польщі, Румунії, Королівства Іспанія. Значна кількість представників армій країн-учасників засвідчила і міжнародну підтримку України у боротьбі з російським агресором.

Під час проведення практичної фази навчань «Швидкий Тризуб» було залучено 700 одиниць зброї та понад 150 військових автомобілів і бойових машин. Загалом у них взяли участь майже 1200 військовиків. Найбільшою групою була українська: 600 офіцерів ЗС України, курсанти НАСВ, військовослужбовці підрозділів морської піхоти та Національної гвардії України. Серед закордонних учасників найчисельнішою була група від армії США – 200 бійців 173 парашутно-десантної бригади командування СВ США в Європі [144].

З 20 липня по 1 серпня 2015 р. у МЦМБ НАСВ проводились навчання «Швидкий Тризуб – 2015» за участю 1800 військовослужбовців з 18 країн світу. Цікавим і показовим виявився основний сценарій військових навчань. За ним сили учасників спрямовувалися на врегулювання уявного збройного конфлікту, який виник на території країн Скандинавії – «...імперія вирішила відновити «історичну справедливість» і повернути собі території Балтії і Причорномор'я, які у минулому належали їй. Загарбані були Естонія, Литва, частина Польщі,

які залишилися відрізаними від військ НАТО» [153]. Як бачимо, по-суті, сценарій маневрів відповідав сьогоденним задумам кремлівського керівництва щодо відновлення Російської імперії.

У наступному, 2016 р. в навчаннях взяли участь понад 1832 військовиків із 13 країн світу. Сценарій навчання ґрунтувався на протистоянні країн умовного блоку «СКОЛКАН» (співзвучно зі словом «орки») проти країн-членів НАТО. Значна увага під час цих навчань була зосереджена на командно-штабній фазі. Як критично відзначив присутній на маневрах, на той час заступник командувача СВ ЗС України генерал-лейтенант Руслан Хомчак: «...На жаль, не видно роботи штабів, в яких працюють офіцери усіх армій, а ця робота сьогодні найбільш скрупульозна – це планування, а результати планування ми лише частково побачили сьогодні у діях» [148].

З 08 вересня по 23 вересня 2017 р. пройшли навчання «Швидкий Тризуб – 2017». До участі в них було залучено вже близько 2500 військовослужбовців з 15 країн [145]. Із урахуванням критичних зауважень генерала Р. Хомчака темою навчань була обрана «Робота штабу багатонаціональної дивізії (бригади) під час планування дій у визначеній зоні відповідальності. Управління підпорядкованими підрозділами під час ведення оборонних та стабілізаційних дій».

Аналогічно до маневрів попередніх років відпрацьовувалися: розвиток багатонаціонального, регіонального та міжвидового військового співробітництва; обмін досвідом та підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами та штабами ЗС України, США, інших держав-членів та партнерів НАТО [32]. Особливістю проведення польової фази навчань стало здійснення десантування вантажу в інтересах підрозділів СВ ЗС України 20 вересня 2017 р. з військово-транспортного літака С-130 (ВПС ЗС США) (1 літако-виліт), в інтересах підрозділу ССО – АН-26 (ВПС ЗС України) (2 літако-вильоти) [142].

У наступних навчаннях «Швидкий Тризуб – 2018» (вересень 2018 р.) взяли участь понад 2200 військовослужбовців з 14 країн-учасниць [141]. Цілями та метою навчань визначалися: підтримка української оборонної реформи ЗС

України та Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО; введення в дію та тестування Центру імітаційного моделювання МЦМБ для проведення командно-штабних навчань до рівня бригади; розвиток та вдосконалення оперативних спроможностей СВ ЗС України відповідно до стандартів НАТО з урахуванням досвіду проведення Антитерористичної операції в східних областях України [33, 60].

Особливої уваги з точки зору кількісного, тематичного та змістовного наповнення заслуговує розгляд питання організації та проведення українсько-американського командно-штабного навчання із залученням військ «Швидкий Тризуб – 2019», які мали місце на території МЦМБ НАСВ в період з 13 по 28 вересня 2019 р. Участь у них взяла безпрецедентна, за всю історію їхніх проведення, кількість бійців – 3682 з 14 країн світу. Найбільші іноземні контингенти були представлені арміями США та Канади [140].

Командно-штабна фаза проводилася з широкомасштабним застосуванням систем імітаційного моделювання Центру імітаційного моделювання МЦМБ НАСВ та Центру імітаційного моделювання Національного університету оборони України, тобто, поєднання сучасних потужних комп'ютерів та унікального програмного забезпечення, які дозволяють моделювати дії своїх підрозділів та умовного противника у єдиному віртуальному просторі і в режимі реального часу [34].

Для проведення навчання було залучено понад шість сотень одиниць автомобільної техніки та бойових броньованих машин різного класу, а також чотири гелікоптери Мі-8 бригади армійської авіації, які виконували у рамках навчання широкий спектр завдань: від медичної евакуації, до висадки десанту. Виконувались вправи бойових стрільб. Крім того, для підвищення реалістичності маневрів у рамках проведення польової фази застосовувались сучасні системи імітації бойової стрільби «MILES».

«Швидкий Тризуб – 2019» проведено з урахуванням діяльності, спрямованої на підготовку українських військовослужбовців різних військових спеціальностей за стандартами НАТО із залученням іноземних інструкторів

США, Канади, Великої Британії, Литви, Естонії та Польщі. Темою командно-штабної фази навчання окреслювалося: «Планування застосування та управління підрозділами багатонаціональної дивізії під час відбиття збройної агресії противника та відновлення положення по Державному кордону України».

Сценарій навчань був заснований на «збройному конфлікті між двома умовними блоками сусідніх країн». За сценарієм країна агресор під умовною назвою «ГРІСІУС» окупувала частину північної території України в районі Ковель, Сарни. В Україні, за сценарієм, був уведений правовий режим воєнного стану. Уряд України звернувся до держав блоку НАТО з проханням надати військову підтримку для відновлення територіальної цілісності та суверенітету України. Блок НАТО увів на територію України багатонаціональний корпус «Схід» (у складі двох дивізій) з метою надання допомоги ЗС України у відновленні територіальної цілісності, державного суверенітету та проведенні подальшої стабілізаційної операції [34].

В цілому за результатами навчань «Швидкий Тризуб – 2019» українська гірсько-штурмова бригада з підрозділами підсилення отримали оцінку за стандартами НАТО «В+», що відповідає вітчизняній оцінці – «добре». Вперше за весь період підготовки та проведення навчань за участю іноземних спостерігачів бригада була сертифікована за стандартами НАТО.

17 вересня 2020 р. на території МЦМБ НАСВ розпочалися масштабні військові навчання «Швидкий Тризуб – 2020». На урочисте відкриття маневрів на полігон, на гвинтокрилі прилетів Президент України – верховний головнокомандувач ЗС України Володимир Зеленський [279], що в чергове підкреслило значущість цих військових міжнародних заходів. «Я радий розпочати свою робочу поїздку на Львівщині з візиту до Міжнародного центру миротворчості та безпеки. Радий зустрічі з українськими воїнами та нашими друзями – військовими армій країн НАТО. Вітаю всіх вас з початком масштабних міжнародних військових навчань», – виголосив Президент України [182].

Понад 4 100 військовослужбовців з дев'яти країн-учасниць брали участь у спільних навчаннях армії США в Європі та ЗС України «Швидкий Тризуб – 2020», які відбулися 16-25 вересня в МЦМБ НАСВ.

Під час навчань автором даної дисертації було здійснено соціоісторичне дослідження ефективності їх проведення в період з 14 по 25 вересня 2020 р. методом анкетування та інтерв'ювання 80 учасників навчань. Серед респондентів військовослужбовці різних підрозділів СВ ЗС України, які приймали участь у навчаннях: обпитувалися, як командири структурних підрозділів, так і рядові бійці.

За результатами збору, аналізу та узагальнення інформації в ході навчання «Швидкий Тризуб – 2020» визначено:

- міжнародні навчання такого класу забезпечують ефективне впровадження стандартів НАТО у повсякденну діяльність підрозділів ЗС України;
- навчання сприяють підвищенню боєготовності та взаємосумісності підрозділів під час планування та виконання спільних завдань з військовослужбовцями армій країн-партнерів;
- сильною стороною проведених навчань є високий рівень планування заходів, а також якісна навчально-матеріальна база МЦМБ НАСВ.

Слід підкреслити, що в МЦМБ НАСВ є високотехнологічні навчально-тренувальні комплекси, побудовані в розпал російсько-української війни. Серед них: Комплекс відділу імітаційного моделювання в якому розміщується штаб бригади разом із штабом батальйону для підготовки та проведення командно-штабної фази навчань, оснащений комп'ютерною системою моделювання воєнних конфліктів та бойових дій військ на тактичному рівні – «Joint Conflict and Tactical Simulation» (JCATS).

У Центрі присутня система імітаційного обладнання «Віртуальне бойове середовище – 3» (VirtualBattleSpace – 3), для підготовки військовослужбовців ЗС України на рівні рота-взвод-відділення для їхніх спільних дій); Комплекс MILES (призначений для підготовки інструкторів з використання системи

MILES, багатоцільової інтегрованої лазерної системи імітації бойових дій, яка використовується під час проведення занять з тактичної підготовки (навчань) для підвищення ефективності та реального висвітлення результатів вогневого ураження); Комплекс «Квартал населеного пункту» («Mount Site»).

Останній призначений для проведення практичних занять за різними темами з відпрацювання проведення зачистки місцевості (clear), виконання пошукових операцій (обшук місцевості, обшук будинку), обшук потенційно небезпечної ділянки місцевості різними методами руху по периметру, операцій на техніці в умовах підвищеної небезпеки застосування саморобних вибухових пристроїв у проходженні потенційно небезпечних ділянок, дотримуючись основних принципів захисту військ в умовах підвищеної небезпеки, оборона в місті, звільнення заручників, проведення патрулювання.

Під час проведення опитування учасників навчань, виявлено ряд проблем, які потребуватимуть подальшого вивчення та врахування під час проведення міжнародних військових маневрів на території України у майбутньому, зокрема:

- недостатнє забезпечення учасників холостими набоями. У зв'язку з обмеженою кількістю холостих боєприпасів до стрілецької зброї та до іншого озброєння була суттєво знижена ефективність проведення польової фази навчання із застосуванням багатоцільової комплексної лазерної системи ураження цілей «MILES». Це пов'язано, насамперед, з тим, що в Україні відсутнє виробництво боєприпасів, зокрема і холостих. Забезпечення підрозділів здійснювалося за рахунок раніше створених запасів ще радянського періоду, які на той час значно зменшилися, а по деяких видах озброєння взагалі були відсутні;
- не зважаючи на усі заходи, які вживалися керівництвом ЗС України для впровадження стандартів НАТО в повсякденну діяльність, залишався низьким рівень володіння англійською мовою (з усіх опитаних військовослужбовців ЗС України лише 9% мали відповідні сертифікати про володіння англійською мовою, близько 15% використовували англійську мову для спілкування з

військовослужбовцями іноземних країн під час виконання спільних завдань, в побуті) [35].

У 2021 р. в Україні відбулися традиційні міжнародні військові навчання «Швидкий Тризуб – 2021». В них брали участь військовики 15 країн НАТО загальною чисельністю понад 6000 солдатів та офіцерів, декілька сотень одиниць бойової техніки у тому числі й авіація. Один із керівників цього масштабного навчання, бригадний генерал Владислав Ключков відзначав: «Підрозділи та штаби ЗС України, США, країн НАТО і держав-партнерів досягли взаємосумісності, до якої прагнули. Ми можемо діяти разом на землі та у повітрі, створюючи нову архітектуру колективних оборонних дій. Тож навчання «Rapid Trident-2021» досягло своєї мети» [138].

Міжнародні військові маневри «Швидкий Тризуб – 2021» були завершальним етапом підготовки підрозділів СВ ЗС України перед повномасштабним вторгненням російських агресорів 24 лютого 2022 р. Вони носили винятково оборонний характер й були націлені на посилення спільних оборонних спроможностей країн-учасників.

Важливою ланкою стали спільні дії з поглиблення взаємосумісності зі ЗС США та інших держав-партнерів. 20 вересня 2021 р. на базі МЦМБ НАСВ відбулося урочисте закриття навчань [100].

Загалом, спільні міжнародні військові навчання були покликані підвищити військову готовність і оперативну сумісність збройних сил країн-членів шляхом надання можливостей для спільних тренувань і співпраці. Основними особливостями цих навчань були:

а) багатонаціональна участь військових. У спільних військових навчаннях НАТО брали участь ЗС багатьох країн з метою сприяння співробітництву і взаємосумісності між різними ЗС;

б) реалістичні сценарії маневрів. Ці навчання призначені для моделювання реалістичних сценаріїв, з якими сили НАТО можуть зіткнутися під час реальних операцій, зокрема нападу рашистської імперії.

Найбільш масштабні міжнародні військові навчання «Об'єднані зусилля» та серія щорічних навчань «Швидкий Тризуб» зіграли важливу роль у розвитку МВСп і підготовці ЗС України для відсічі широкомасштабної російської навали, яка розпочалась у лютому 2022 р.

3.2. Міжнародні військові навчання за участі військовослужбовців СВ, ДШВ, ССО ЗС України.

Аналізуючи військові навчання СВ за участі підрозділів ЗС України в роки російсько-української війни у період 2014 – 2021 рр. слід звернути увагу на навчання «Saber Guardian» («Охоронець Меча»). Ці щорічні багатонаціональні навчання під проводом сухопутних військ США в Європі були найбільшimi за розміром і розмахом з моменту свого створення. З 2013 р. вони відбувалися в Україні, Болгарії, Угорщині та Румунії і спільно проводилися компонентами сухопутних сил країн-учасників. Дві основні мети навчання залишалися незмінними: збільшення взаємосумісності ЗС країн-учасниць, посилення співпраці з регіональної безпеки [74].

«Saber Guardian – 2014» проводилися з 19 березня по 04 квітня 2014 р. в Республіці Болгарія. Відбулося тренування штабів за стандартними НАТО під час планування операції з підтримання миру, організовано управління та контроль за виконанням завдань підрозділами за допомогою автоматизованих систем управління. Участь в навчаннях взяли 1500 військовослужбовців, з яких 15 українців [284].

У 2015 р. військові навчання «Saber Guardian» було об'єднано з «Rapid Trident» та проводилися 20-31 липня в Україні на території МЦМБ НАСВ. З метою підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами ЗС України та підрозділами збройних сил країн-партнерів відпрацьовувались питання щодо планування та проведення операцій широкого спектру. Від України участь у навчаннях взяли 670 військовослужбовців, від інших країн – 963 представники. «Цьогорічна підготовка була більш складною, оскільки ми об'єднали командний пункт «Saber Guardian» і польові навчання «Rapid Trident» в єдиний

захід», – сказав полковник Альфред Рензі, співдиректор з підготовки навчань [282].

У 2016 р. 13 військовослужбовців ЗС України взяли безпосередню участь у навчаннях «Saber Guardian», які 26 липня – 07 серпня мали місце на території Румунії. Відбулося тренування штабних офіцерів зведеного багатонаціонального управління з планування та управління діями підрозділів у різних військових операціях [283].

У 2017 р. багатонаціональне КШН з залученням військ «Saber Guardian» проводилося у Румунії, Угорщині та Болгарії 10-27 липня. До тренування офіцерів багатонаціонального штабу щодо планування та управління підрозділами від України долучилося 150 військовослужбовців. Загалом до навчань було залучалися 25 000 військовослужбовців із 20 країн членів та партнерів НАТО. Церемонія відкриття навчань мала місце на військовій базі Нове Село на півдні Болгарії [134].

З метою підвищення рівня взаємосумісності з підрозділами ЗС держав-членів НАТО 116 військовослужбовців ЗС України та 10 одиниць військової техніки залучалися до військових маневрів в Румунії «Saber Guardian – 2019» в період з 02.06.2019 по 28.06.2019 [291].

Багатонаціональне навчання «Saber Guardian – 2021» проходило з 25.05 – 05.06.2021 в Угорщині. До практичного виконання завдань у багатонаціональному середовищі за стандартами та процедурами НАТО, підвищення рівня взаємосумісності долучилися 130 військовослужбовців ДШВ ЗС України зі штатним озброєнням та технікою. Під час практичної фази навчань поблизу міста Варпалота, відбиваючи атаку умовного ворога, військовослужбовці зайняли визначений район. Використовуючи особливості рельєфу місцевості та високу маневреність підрозділів, українські десантники з мінімальними втратами вміло відбили атаку противника, продемонструвавши поєднання бойового досвіду та креативного мислення [292].

Окрему увагу слід звернути на щорічні навчання 7-ї армії, що проводяться Командуванням сухопутних військ США в Європі та Африці. Одне

з них «Saber Junction» («Схрещені Мечи») основним завданням мало здійснення оцінки готовності підрозділів армії США до виконання сухопутних операцій у спільному об'єднаному середовищі та сприяння оперативній сумісності з країнами-членами Альянсу і партнерами.

Навчання відбувалися переважно на полігонах Графенвер та Хохенфельд на півдні Німеччини. Американські збройні сили, дислоковані в Європі, регулярно проводили такі види навчань з країнами-членами Альянсу і країнами-партнерами з метою підвищення взаємосумісності і боєздатності [286].

137 військовослужбовців ДШВ ЗС України 13 – 30 вересня 2018 р. вперше взяли участь у навчаннях «Saber Junction – 2018» в Німеччині. Відпрацьовувалось практичне виконання завдань у багатонаціональному середовищі за процедурами та стандартами НАТО з метою підвищення рівня взаємосумісності з підрозділами ЗС держав-членів НАТО.

Українці розпочали навчання з того, що за сценарієм маневрів «захопили» польовий штаб батальйону 173 бригади США і групу італійських спецпризначенців [285]. Підрозділ 13-го одшб 95-ї одшбр ДШВ ЗС України, який брав участь у навчанні «Saber Junction-2018», імітуючи батальйон позначення дій противника, отримав завдання організувати оборону міста Убенсдорф у складі сил «OpFor».

Зі слів учасника, командира десантно-штурмової роти капітана Івана Федоренка, це навчальне містечко, збудоване спеціально для відпрацювання бою в умовах урбанізованої місцевості. «В епізоді з обороною міста було задіяно дві роти сил «OpFor». Завдання нашої – утримувати сам населений пункт, а американська має заблокувати підступи до міста. Решта сил «OpFor» повинно взяти під контроль аеродром», – уточнив офіцер. Таким чином, відпрацьовувався дуже важливий тактичний хід сучасної російсько-української війни – утримання населеного пункту із максимальним виснаженням та поразкою противника.

У попередньому епізоді навчання «Saber Junction– 2018», підрозділ українських військовослужбовців, котрий увійшов до складу багатонаціональної БТГр «Блекфут», здійснив переміщення до району зосередження із розташуванням для нічного відпочинку. «Там у районі, командир нашої батальйонної тактичної групи капітан Шортер уточнив наступну задачу підрозділам. Завдання для нас було складне – пробити коридор для основних сил у бойових порядках супротивника. Але я не сумнівався, що ми зможемо виконати його вчасно і якісно», – розповів капітан Іван Федоренко. Виходячи в район виконання завдання українські десантники успішно відбили кілька атак противника. В підсумку ротою успішно зроблено коридор у бойових порядках противника та захоплено ключові ділянки місцевості[287].

Практичне виконання завдань у багатонаціональному середовищі згідно процедур та стандартів НАТО, підвищення рівня взаємосумісності з підрозділами збройних сил держав-членів НАТО стало головним завданням навчань «Saber Junction – 2019» з 10.09.2019 по 30.09.2019. До Німеччини цього разу прибули з України 135 десантників та 14 одиниць військової техніки.

За словами командира 173-ї повітрянодесантної бригади ЗС США полковника Кеннета Бургеса, робота з українськими десантниками для нього була одним задоволенням, оскільки їм не потрібно було повторювати задачі. «Відверто кажучи, я буду сумувати за цими чесними та мужніми хлопцями», – відзначив він. Командир роти українських десантників лейтенант Дмитро Капітула зазначив, що для нього особисто та й для його підлеглих навчання такого змісту дуже корисні: «На них ми практично відточуємо свої навички та ділимося досвідом з іншими військовиками провідних країн світу». Заключна церемонія спільного фото учасників навчань завершилася словами вдячності українських «марунових беретів» військовим-партнерам за ефективне спільне навчання та отриманий досвід, якого вдалося набути у досить стислі терміни навчань [288].

Не змінювалися основні завдання військових маневрів «Saber Junction» і у 2020 році. З 15.08.2020 по 28.08.2020 ЗС України в Німеччині представляли

23 військовослужбовці, 4 одиниці техніки взводної тактичної група 80-ї окремої десантно-штурмової бригади ДШВ, яка дислокована у м. Львові. Навчання відбувалося на базі «Багатонаціонального міжвидового центру з підтримки боєготовності» в місті Хохенфельс із залученням представників 17 країн.

Львівські десантники – оборонці Луганського аеропорту на початковому етапі війни, які сьогодні героїчно захищають нашу Батьківщину, відточували майстерність під час спільних дій з військовими 503 батальйону 173-ї повітрянодесантної бригади ЗС США в Європі. Вони виконували різнобічні навчально-бойові завдання. Зі слів командира тактичної групи 80-ї одшбр старшого лейтенанта Дениса Яценка: «Виконував завдання в складі роти «Альфа» під час штурму позицій та опорних пунктів противника, як на відкритій, так і в умовах урбанізованої місцевості. Також діяли в якості мобільних блокпостів та груп швидкого реагування. Окрім цього, здійснювали оборону опорного пункту в складі роти вогневої підтримки для прикриття протитанкових засобів союзників, відбивали ворожі атаки. Успішно знищували танки, бронетехніку та піхоту умовного противника» – повідомив офіцер [289]. Львівські десантники відпрацьовували бойові навички, які знадобилися їм у подальшій обороні держави.

Багатонаціональні навчання «Saber Junction – 2021» відбулися на базі військового полігону Графенвер у Німеччині та тривали тиждень, до 24 вересня. Україну представили 119 військовослужбовців. «Як і на всіх навчаннях, ми готуємося до будь-яких непередбачених обставин і покращуємо відносини з союзними країнами і партнерами», – сказав підполковник армії США Кевін Райан, директор групи контролю навчань в Об'єднаного багатонаціонального центру готовності [290]. Військовики України активно опановували на навчаннях військові стандарти та процедури НАТО, продемонстрували високий рівень взаємосумісності із партнерами по маневрах.

Наступною серією повторюваних навчань армії США в Європі були військові навчання «Combined Resolve» (Об'єднана Рішучість), що проводилися 7-им командуванням підготовки армії США в «Об'єднаному центрі

багатонаціональної готовності» в Баварії в Німеччині. Під час навчань «Combined Resolve» здійснювалася перевірка здатності бригади проводити військові операції у різних умовах бою, що швидко змінюються. Американські ЗС, дислоковані в Європі, регулярно проводили такі види навчань з країнами-союзниками і партнерами з метою підвищення взаємосумісності і боєздатності. Навчання «Combined Resolve» основною метою мали демонстрацію здатності швидко мобілізувати сили НАТО в Європі враховуючи розвиток театру бойових дій у Східній Європі для підтримки союзників та партнерів по НАТО у разі виникнення необхідної бойової обстановки [73].

Об'єднана механізована рота 92-ї бригади імені кошового отамана Івана Сірка прибула в 2016 р. до Об'єданого багатонаціонального навчального центру в Німеччині для участі в багатонаціональних навчаннях «Combined Resolve-2016». 230 військовослужбовців ЗС України вперше прибули з новітніми зразками вітчизняної бронетехніки – БТР-4Е, БРЕМ-4РМ та машиною БММ. Українська піхота діяла у складі американського батальйону «BLUFOR». Також українські офіцери залучалися до роботи штабу у відділі розвідки, планування та матеріально-технічного забезпечення цього батальйону. «У нашій смузі наступу були засідки «противника» з бойовими машинами. Ми їх «знищували», маневрували – багато було роботи для піхоти», – розповів Андрій Третяк, командир механізованої роти, після завершення міжнародних навчань [151].

Окрім піхотинців, підрозділ ССО ЗС України також брав участь у «Combined Resolve-2016». Відпрацювалися заходи планування і управління багатонаціональними підрозділами під час руху, розгортання в передбойових і бойових порядках, ведення оборонних і наступальних операцій вдень і вночі.

З 24 травня по 16 червня 2017 р. підрозділ ЗС України у складі механізованої роти із 133 військовиками на бойових машинах піхоти БМП-2 та танковим взводом на вітчизняному Т-64БВ (всього 18 одиниць броньованої техніки) долучилися до багатонаціонального навчання із залученням військ «Combined Resolve» у центрі підготовки 7 армії США (м. Хохенфельс,

Німеччина). За легендою навчань, група уявних країн північного регіону Європи, умовно названих «Сколканською імперією», прагнули відновлення історичної справедливості та повернення територій, які належали Шведській імперії у 1561 – 1721 роках (цікаво, що сценарій співпадає із сьогоденними закликами керівництва рашистської імперії повернути колишні землі країн Балтії).

У цих міжнародних навчаннях також брали участь військові підрозділи з США, Туреччини, Фінляндії, Угорщини, Франції, Великої Британії, Албанії, Косово, Македонії, Литви, Румунії та Норвегії. Використання учасниками навчань системи лазерної імітації стрільби і ураження (MILES) сприяли відтворенню максимально реалістичних умов бою [105].

Наступного 2018 р., з 23 квітня по 12 травня, у Федеративній Республіці Німеччина практичне виконання завдань у багатонаціональному середовищі за процедурами та стандартами НАТО виконували 140 військовослужбовців 14 омбр на Т-84 спільно з ротою десантників із 79 одшбр ЗС України.

Виконуючи марш, танковий взвод декілька разів вступав у зустрічний бій з умовним противником, який перебував у засідці. В результаті бою нашим танкістам вдалося знищити декілька «ворожих» танків «Abrams». Не зазнавши значних втрат, зведений підрозділ ЗС України дістався попередньо визначеної точки призначення. Миколаївські десантники спільно з танкістами 14-ї бригади змусили керівництво навчань поспіхом змінювати сценарій та плани самих навчань, оскільки вони умовно знищили не лише «Abrams», але і чотири БМП «Bradley», два гелікоптери «Apache» та кілька «HMMWV» і 20 військовослужбовців умовного «противника», відправивши їх на відпочинок.

Наш зведений підрозділ увійшов до складу «OpForce» (батальйону позначення дій противника). Як правило основним завданням таких підрозділів є влаштування засідок, напади і протистояння так званим основним силам військових навчань, які, за чисельністю, кількісним та якісним складом озброєння та військової техніки завжди переважають.

Проте організатори навчань не могли передбачити, що українська ротна тактична група не зазнає значних втрат в ході «боїв», при цьому знищивши значну кількість «противника», та займе позиції в глибокому оперативному тилу, де закріпиться. А все це стало можливим завдяки неупередженій системі лазерної імітації бою: зафіксовано попадання або вогневе ураження – відповідно військовослужбовець «загинув», а бойова машина виведена з ладу або знищена.

Наші військовослужбовці потрапили на міжнародні навчання після того, як повернулися з реальних бойових дій на Сході України, відповідно, наміру піддаватися не мали. Втративши під час імітованого бою 1 БТР, 2 танки та 13 військовослужбовців підрозділ перевиконав поставлені завдання, що, відповідно до планів навчання, надало РТГр наступного дня право продовжити активні бойові дії з того місця, на якому вони були припинені. Решта не заплановано знищених підрозділів змушені були розпочинати все з початку.

Варто відзначити мудрість та гнучкість в прийнятті рішень керівництвом навчання. Оскільки українські військові нав'язали нешаблонний сценарій дій, було здійснено всебічну переоцінку тактичного становища підрозділів та використано нестандартну ситуацію для наближення навчання до реальності бою. Усі учасники навчань погодилися, що використання досвіду воїнів воюючої країни у військовому середовищі є надзвичайно цінним та корисним. Командир зведеного батальйону «OpForce», офіцер армії США, висловив щире захоплення діями наших військовослужбовців: «Наступного разу потрібно запросити лише українців, а далі тільки спостерігати за ними» [245].

Закінчився 2018 навчальний військовий рік в Німеччині черговою серією навчань «Combined Resolve», які тривали з 26 листопада по 14 грудня. Знову черговий підрозділ в кількості 149 військовослужбовців на високому рівні представив ЗС України на міжнародній арені військових навчань.

«Combined Resolve» в 2019 р. стали хорошим досвідом практичного виконання завдань у багатонаціональному середовищі за процедурами та

стандартами НАТО для 150 військовослужбовців 93 омбр «Холодний Яр» із застосуванням 13 штатних одиниць техніки.

Розпочавшись в Німеччині на базі «Багатонаціонального центру Хохенфельс» 08.08.2019, активна фаза навчань завершилася 24 серпня. Аналіз проведених дій, здійснений українськими військовослужбовцями та керівником українського контингенту полковником Русланом Шевчуком після повернення з маневрів, підкреслив успіхи ротної тактичної групи при виконанні поставлених на навчаннях завдань, оскільки усі продемонстрували злагодженість та професіоналізм на кожному етапі навчання.

«Рота продемонструвала вміння швидко долати значні відстані у важких умовах. Механіки-водії продемонстрували вправність на ґрунтових гірських дорогах вночі та вдень, підрозділи активно діяли в обороні та наступі, використовуючи бойовий досвід та демонструючи його нашим партнерам», – підсумував полковник Руслан Шевчук[241].

Командир роти капітан Олександр Борщ, командир взводу молодший сержант Дмитро Циганко, гранатометник солдат Юрій Павлюченко за відмінні показники у навчанні, проявлену ініціативу та високий професіоналізм під час активної фази багатонаціональних навчань були нагороджені командуванням бригади пам'ятними відзнаками 93 омбр «Холодний Яр» ЗС України.

Високу оцінку надано й американськими спостерігачами-інструкторами українському військовому підрозділу, який вразив партнерів рішучими та швидкими діями, нестандартним прийняттям рішень, що більше притаманно діям в бойових умовах. Така динамічність, непередбачуваність, а іноді «агресивність» дій стала неочікуваною для умовного противника та надала ефективні результати. Українські військовослужбовці в чергове продемонстрували на навчаннях «Combined Resolve» характер та бойовий досвід, набутий під час виконання завдань по захисту незалежності України у роки російсько-української війни [41].

Свою майстерність та професіоналізм на навчаннях «Combined Resolve» з 08.08. 2020 по 28.08. 2020 демонстрували і представники ССО ЗС України. 250

військовослужбовців елітного підрозділу із залученням 16 одиниць штатної техніки під час навчань отримали завдання здійснити пошук та знищити зенітно-ракетний комплекс «противника». Група спецпризначенців успішно виконала це завдання та, в подальшому, успішно евакуювалася повітряним шляхом із залученням чотирьох гелікоптерів зі складу авіації сил BLUFOR – два UH 60 «Black Hawk» та один «CH 47 Chinook», за вогневої підтримки бойового вертольоту «AH-64 Apache». Складності виконанню поставлених завдань додавало те, що операція відбувалася у темну пору доби [154].

Аналізуючи участь підрозділів ЗС України у військових маневрах на території Німеччини не можна оминати й таку форму військового співробітництва як танкові змагання «Strong Europe Tank Challenge» (Сильна Європа). Це міжнародні військові змагання танкових підрозділів ЗС країн-членів НАТО. Організовувалися ці змагання спільно Командуванням ЗС США в Європі та Командуванням СВ ЗС Німеччини. Метою змагань було зміцнення військового партнерства, що дозволяло забезпечити досягнення взаємосумісності між учасниками змагань та сприяння активному обміну та вдосконаленню тактичних прийомів, еволюції методів і процедур практичного застосування танкових підрозділів військовослужбовцями країн НАТО і країн-партнерів. Вперше багатонаціональні змагання стартували в Німеччині у Навчальному центрі Командування підготовки 7-ої Армії США Графенвер у 2016 р. [186].

Уже в 2017 р. на запрошення організаторів танкових змагань «Сильна Європа», участь у них взяли військовослужбовці-танкісти 14 омбр. Українські військовослужбовці єдині серед усіх учасників, хто приймав участь у змаганнях незадовго після повернення з реальної війни та мав бойовий досвід боротьби з ворожими танками та військовослужбовцями РФ.

«Досвід українського взводу, який воював проти російських танків, надзвичайно корисний для нас. Це один з мотивів запрошення України до змагань. Сподіваюсь, вони братимуть у них участь і надалі», – оголосив на турнірі командувач СВ ЗС США у Європі генерал Бен Ходжес. Танковий взвод

14 омбр ОК «Захід» з модернізованими танками Т-64БВ попри усі технічні труднощі, зумів вибороти п'яте місце з шести. На шостому місці тоді зупинилась команда військовослужбовців Польщі, на озброєнні якої перебували нові «Leopard 2A5».

Танкові змагання в чергове підкреслили те, що перемога в сучасній війні можлива лише за поєднанням двох основних чинників: професійний військовослужбовець та сучасна техніка і озброєння відповідно. Якщо у професіоналізмі українських військових сумнівів не виникало, то стало очевидним, що жодна модернізація застарілого озброєння не наближає його за тактико-технічними характеристиками до сучасних взірців. Модернізований танк Т-64БВ катастрофічно програв у потужності силового агрегату, далися в знаки недоліки конструктивного рішення та застарілість трансмісії, що найбільш очевидним було під час виконання вогневих завдань з рухом бойової машини заднім ходом.

На танкові змагання 2018 р. українські танкісти прибули в Німеччину у перші дні червня. Зробивши висновки з попередніх змагань, цього разу українські військовослужбовці змагалися на вітчизняних танках Т-84, які стали глибокою модернізацією танка Т-80, здійсненою Державним підприємством «Завод ім. Малишева» та Харківським конструкторським бюро ім. Морозова, котрі входили до складу ДК «Укроборонпром». Проте цього виявилось недостатньо, за підсумками змагань українські танкісти посіли останнє 8 місце. Цього разу основною причиною програшу стали затримки під час стрільби з основної гармати танка [170]. Стало очевидним, що українському війську потрібна сучасна техніка, яку не можливо повністю компенсувати лише шляхом модернізації радянських бойових машин із застарілими конструктивними та технічними характеристиками.

В 2019 – 2021 роках танкові змагання були заплановані, проте не проводилися у зв'язку із складною епідеміологічною ситуацією у світі та Європі (COVID -19).

Ще одним навчанням за участі 16 військовослужбовців підрозділів зв'язку ЗС України стали маневри у Німеччині «Combined Endeavour – 2014» («Комбіновані зусилля»). Це багатонаціональне КШН підрозділів зв'язку головною ціллю ставило підвищення рівня взаємосумісності підрозділів зв'язку країн-членів та партнерів НАТО [42].

Багатонаціональні командно-штабні навчання «Regex», як і усі попередні, забезпечували підвищення рівня взаємної сумісності учасників від НАТО та партнерів. Українські військові брали участь у цих навчаннях 2014, 2016 та 2018 роках.

«Regex» 2016 р. організувалися 17 – 28 жовтня у Боснії і Герцеговині та надали можливість 65 військовослужбовцям з України долучитися до реалізації політики НАТО щодо розвитку оперативних спроможностей країн-партнерів НАТО [280]. 17 – 21 вересня 2017 р. Regex організувалось на території Королівства Йорданія. Участь у них взяли 14 військовослужбовців ЗС України[46].

Багатонаціональне тактичне навчання «Flaming Sword» («Палаючий меч») стало майданчиком для тренувань на території партнера України – Литовської Республіки. 01 – 20 травня 2016 р. свої навички вдосконалювали 10 представників ССО ЗС України та держав-членів НАТО. Весною 2018 р. підвищили рівень взаємосумісності та набули навичок спільних дій у складі багатонаціональних сил ще 63 військовослужбовці ССО ЗС України спільно з підрозділами ССО держав – членів та партнерів НАТО. Від України залучалося 6 одиниць техніки [234].

110 військовослужбовців та 13 одиниць техніки ССО ЗС України 12 – 28 червня взяли участь у «Flaming Sword» 2019 р., які відбувалися у Литві. Військові відпрацьовували практичне тренування питань з управління під час переміщення, забезпечення організації руху опору у неворожому та частково ворожому середовищі; роботу штабу з планування спеціальних операцій; досягнення високого рівня взаємосумісності підрозділів країн-учасниць у ході виконання спільних завдань. Проводилась оцінка підрозділів за стандартами

НАТО (SOFEVAL) в межах «Програми перевірки та зворотного зв'язку Концепції оперативних можливостей НАТО».

Підрозділ 140 центру ССО ЗС України було сертифіковано за стандартом «NATO Evaluation» як підрозділ «Special Operations Forces» в результаті чого він здобув право бути залученим до складу сил швидкого реагування Альянсу (спеціальний підрозділ НАТО, до складу якого входять СВ, ССО, флоту та ПС; цим силам відводиться до п'яти днів для готовності відреагувати на будь-яку кризу в будь-якому місці на Землі) [95].

З 2015 р. в Грузії під егідою керівництва сухопутних військ США в Європі, проводились військові навчання «Noble Partner» («Шляхетний партнер»), щорічні військові маневри з головним завданням підтримки інтеграції партнерів НАТО до спільних дій у складі «Сил реагування НАТО» [269].

У «Noble Partner – 2017» взяли участь 29 військовослужбовців ЗС України [267], а наступного року ще 96 українських військових набували навичок та досвіду спільних дій у складі багатонаціонального підрозділу під час ведення різних видів бою з нанесенням вогневого ураження живої сили та техніки противника за основними процедурами та стандартами НАТО під час навчань «Noble Partner – 2018» [268].

Стабільним майданчиком для вдосконалення навичок підрозділів зв'язку, кіберзахисту та захисту інформації стала серія щорічних багатонаціональних навчань НАТО та країн-партнерів з відпрацюванням елементів взаємосумісності та проведенням випробувань новітніх технологій телекомунікацій і кіберзахисту, відповідних сценаріїв щодо їх бойового застосування «CWIX– Coalition Warrior Interoperability exercise» («Сумісні коаліційні військові навчання»). Ці навчання проходили щоліта на базі Начального центру об'єднаних сил у м. Бидгощ в Республіці Польщі [255].

«Унікальний досвід та знання, отримані нашими офіцерами під час навчань, має знайти практичну реалізацію під час виконання ними своїх службових обов'язків у штатних підрозділах військ зв'язку ЗС України», –

заявив керівник української військової делегації полковник Віктор Лісаконов, аналізуючи проведені дії з особовим складом української кіберкоманди під час багатонаціональних навчань «CWIX – 2018» [210].

З 11 по 28 червня 2018 р. в Республіці Польщі вдосконалювали взаємосумісність захищених телекомунікаційних мереж сили НАТО та їх партнери, досліджуючи та випробовуючи інноваційні технології, досягаючи технічної та оперативної взаємосумісності мереж комунікації та зв'язку в умовах ведення бойових дій. Від України залучались до навчань 9 військовослужбовців

Під час навчань «CWIX – 2019» (відбувалися з 10 – 27 червня 2019 р.) у Польщі тренувалися 10 військовослужбовців ЗС України зі штатним озброєнням та технічним обладнанням.

«Завдання забезпечення військово-технологічної переваги у кіберпросторі набуває надзвичайної важливості, тому країни Альянсу приділяють особливу увагу цьому питанню під час навчань. Збройні Сили України не залишаються осторонь цієї тенденції. Участь нашого кіберпідрозділу є яскравим підтвердженням цього», – наголосив незмінний керівник делегації ЗС України полковник Віктор Лісаконов [209].

«CWIX – 2020» відбувалися того року дистанційно через обмежені заходи, викликані світовою пандемією COVID-19. Україна приєдналася до цих заходів в червні 2020 р. та була представлена 17 військовослужбовцями ЗС України з обладнанням [225].

14 військовослужбовців ЗС України успішно виконали поставлені завдання під час навчанні НАТО «CWIX – 2021», що відбувалося з 7 по 25 червня 2021 р. у Польщі. Офіцери-зв'язківці успішно склали спільні тести для досягнення взаємосумісності з кібернетичними системами безпеки держав-членів НАТО.

Наші військові вкотре продемонстрували професіоналізм виконуючи спільні завдання в складі багатонаціональної цільової групи кібернетичної безпеки. Участь у заходах такого співробітництва з Альянсом допомогла

набути досвіду у застосуванні сучасних технологій із захисту інформаційного простору та телекомунікаційних систем зв'язку. Встановленні робочі контакти з експертами в галузі кібернетичної безпеки провідних країн світу та обмін досвідом сприяли зміцненню авторитету ЗС України[111].

Українські артилеристи разом із колегами із Республіки Польща, США та Королівства Данія виконували завдання за призначенням під час міжнародних навчань «Dynamic Front – 2021» («Динамічний Фронт»), котрі відбулися 06.05 – 26.05.2021 р. в Польщі. Таке співробітництво з іноземними партнерами дозволило українцям ділитися власним досвідом та вдосконалити вміння та навички з ведення розвідки та дій у складі багатонаціональних сил за стандартами НАТО [230].

В Литві з 14 по 25 вересня 2020 р. відбулися міжнародні військові навчання з питань вдосконалення кібернетичної безпеки «Amber Mist – 2020», участь в яких взяли 6 військовослужбовців ЗС України[47, с. 133].

Багатонаціональне навчання «Amber Mist– 2021» в Литві допомогло підвищити рівень взаємосумісності захищених телекомунікаційних мереж держав-членів та партнерів НАТО на всіх театрах ведення бойових дій. Від України 6 військовослужбовців-зв'язківців долучилися до цього заходу [48, с.108].

Окрім вище вказаних військових навчань окремі військовослужбовці та підрозділи ЗС України брали участь у таких військових маневрах:

- «Iron Wolf» («Залізний Вовк») – Литовська Республіка (2 спостерігачі у 2017 р. та 12 військовослужбовців служби правопорядку ЗС України у 2019 р.);
- «Anaconda» («Анаконда») – Польща (51 військовослужбовець ЗС України у 2016 р.);
- «Flaming Thunder» («Палаючий Грім») – Литовська Республіка (37 військовослужбовців ЗС України у 2016 р.);
- «Platinum Lion» («Платиновий Лев») – Республіка Болгарія (47 військовослужбовців ЗС України у 2017 році);

- «Trojan Footprint» («Троянський Слід») – Республіка Болгарія (35 військовослужбовців ЗС України у 2019 р.);
- «Night Hawk» («Нічний Яструб») – Данія (18 військовослужбовців ССО ЗС України у 2021 р.);
- «Сільвер Сейбер» («Срібний Меч») – Україна (200 військовослужбовців ЗС України у 2021 р.);
- «Kozak Mace» («Козацька Булава») – Україна, МЦМБ НАСВ (600 військовослужбовців ЗС України у 2021 р.);
- «Trojan Footprint» («Троянський Слід») – Румунія (30 військовослужбовців ЗС України у 2021 р.).

Основними особливостями міжнародних навчань СВ були: а) вироблення оперативної сумісності, навчання дали можливість перевірити і оцінити оперативну сумісність ЗС різних країн, в тому числі систем зв'язку, обладнання і тактики; б) підвищення боєздатності. Беручи участь у спільних навчаннях, ЗС України вдосконалювали свою підготовку і боєздатність, покращували свою ефективність щодо дій у різних умовах сучасного бою.

3.3. Міжнародні військові навчання за участю військовослужбовців ВМС ЗС України

Навчання «Sea Breeze» («Морський Бриз») є найбільшими багатонаціональними військовими навчаннями, які проводилися в акваторії Чорного моря у територіальних водах України починаючи з 1997 р. у відповідності до Меморандуму про взаєморозуміння і співробітництво в галузі оборонних та військових відносин між США та Україною.

«Sea Breeze – 2014» продовжили серію цих щорічних українсько-американських навчань в період з 08 по 10 вересня. Підвищення рівня взаємосумісності підрозділів морських сил держав-учасниць щодо планування та проведення операцій з підтримання миру і антитерористичних операцій з безпеки на морі, залишилося незмінним завданням чорноморських маневрів. Важливим питанням стало відновлення спроможностей ВМС ЗС України.

Україну представляли у навчаннях 2014 р. понад 900 військовослужбовців, 2 літаки і 3 вертольоти та 7 кораблів ВМС. Кількість учасників від країн-партнерів становила 1143 військовослужбовці та 6 кораблів [42, с. 80].

31 серпня – 12 вересня 2015 року «Sea Breeze» розширили географію. Вони проводилися у трьох місцях: в акваторії Чорного моря, порті м. Одеса та на сухопутній локації навчального центру ЗС України «Широкий лан». У цих навчаннях головний акцент було зроблено на підвищенні рівня взаємосумісності між підрозділами ВМС ЗС України та підрозділами ЗС країн-партнерів під час планування та проведення операцій з безпеки на Чорному морі. Участь у маневрах взяли більше 1 тисячі військовослужбовців, 13 кораблів і катерів, 3 літаки, 4 вертольоти ВМС ЗС України та 126 представників США, Німеччини, Італії, Британії, Румунії, Швеції, Молдови, Болгарії, Греції, Туреччини. Навчання мали певну специфіку щодо тактики і стратегії їх проведення, зумовлену окупацією РФ Криму. Метою навчань стало сприяння безпеці в Чорноморському регіоні та бойове злагодження екіпажів суден ЗС країн учасниць [61].

Під час проведення активної фази навчань кораблі ВМС України, США, Румунії та Туреччини здійснили рейд з порту міста Одеси та відпрацювали навчально-бойові завдання з проводки за мінними тралами. Подальша морська компонента маневрів передбачала навчання з протиракетної оборони, перевантаження військових вантажів під час руху суден морем, забезпечення взаємодії з підрозділами морської авіації.

Моряки України, Молдови і США здійснили розгортання підрозділів берегової охорони та відпрацювання рейдових, пошукових дій, висадку морського та повітряного десантів, забезпечення охорони та утримання критично важливих об'єктів цивільної інфраструктури від умовного ворога [184].

Більше 2000 військовослужбовців, 22 кораблів, 10 літаків, 9 вертольотів ВМС ЗС України та близько 1000 осіб, 4 кораблі від 15 країн-партнерів взяли участь в навчаннях «Sea Breeze – 2016» 18 – 31 липня 2016 р. в акваторії

Чорного моря. Організатори навчань – Україна і США, запросили до маневрів військовослужбовців Великої Британії, Болгарії, Греції, Грузії, Італії, Іспанії, Литви, Молдови, Норвегії, Польщі, Румунії, Туреччини, Швеції і Фінляндії. Українською стороною, окрім ВМС ЗС України і ДПС України, також було залучено особовий склад і техніку СВ, ПС та НГУ [187].

«Sea Breeze – 2017» відбулися 10 – 23 липня 2017 р. в акваторія Чорного моря. Керівництво навчань надало високу оцінку спільним діям 1200 військовослужбовців із участю 23 кораблів, 25 літаків та вертольотів ЗС України та більше 1200 військовим країн-партнерів із залученням 7 кораблів, 1 підводного човна, 4 літаків [146].

«Sea Breeze – 2018», українсько-американські командно-штабні навчання із залученням військ, які відбувалися наступного року (09 – 21 липня) в акваторії Чорного моря мали дещо інший характер. Там відпрацьовувались спільні дії за стандартами НАТО під час проведення операцій з підтримання миру у чорноморському регіоні. 1500 українських військових та 2200 військовослужбовців країн-партнерів із озброєнням та військовою технікою, 20 кораблів, 5 підводних човнів, 20 літаків та вертольотів під час навчань пройшли бойовим походом морем близько 2500 миль, здійснили 200 бойових вильотів літаків із нальотом 105 годин, виконали більше 400 стрибків з парашутом на воду (виконувалися тренувальні стрибки і у нічний час). Новинкою стало залучення до маневрів військових дайверів, які провели під водою більше 70 годин [59].

«Sea Breeze – 2019», українсько-американське КШН, мало місце 01–12 липня 2019 р. в акваторії Чорного моря. Мета навчань залишилася незмінною. Від України брали участь – 875 військовослужбовців з озброєнням та військовою технікою. Від країн-партнерів – 1672 військовослужбовців з озброєнням та військовою технікою, 9 кораблів та катерів, 1 літак [56].

У межах урочистих заходів з нагоди завершення міжнародних навчань «Sea Breeze – 2019» у Чорному морі, 15 кораблів ВМС ЗС України, а також США, Грузії, Канади, Великої Британії, Туреччини, Румунії та Болгарії чотирма

кільватерними строями пройшли одним курсом у напрямку узбережжя Одеси. Участь в параді кораблів брали: ракетний есмінець ЗС США «Carney», британський есмінець «Duncan», флагман українського військового флоту «Гетьман Сагайдачний», артилерійські броньовані катери «Аккерман» та «Прилуки», канадський та турецький фрегати «Toronto» і «Thurgutreis», фрегат «R. Ferdinand» і корвети «Sebastian» та «Lastunul» морських сил Румунії, корвет Болгарії «Vodry» і катер берегової охорони Грузії «Ochamchire» [149].

Зі слів віце-адмірала Лізи Франчеті, командувачки шостого оперативного флоту ВМС США: «Навчання «Sea Breeze» надали безліч унікальних можливостей для набуття нових знань і навичок, і продемонстрували високий рівень співпраці між США та нашими регіональними союзниками і партнерами для забезпечення готовності та оперативної сумісності в Чорноморському регіоні» [212].

«Sea Breeze – 2020» проходили в акваторія Чорного моря у період 20 –26 липня 2020 р. Відпрацювання за стандартами провідних країн світу дій багатонаціональних штабів та сил під час планування і проведення міжнародної операції із встановлення миру стало завданням для близько 2000 військовослужбовців, 14 кораблів, катерів та суден, 15 літаків та вертольотів України та 1672 військовослужбовців з озброєнням та військовою технікою, 7 кораблів та катерів, 1 літак партнерів по НАТО [196].

25 липня 2020 р. кораблі НАТО постійної військово-морської групи SNMG2, котрі брали участь в навчаннях «Sea Breeze», зайшли в порт міста Одеси. Візит відбувався згідно з «Планом заходів міжнародного співробітництва МОУ та ЗС України». Завітали такі іноземні військові кораблі: фрегат Королівських ВМС Іспанії «Alvaro De Bazan», фрегат морських сил Румунії «Regina Maria» та фрегат ВМС Турецької Республіки «Yildirim» [114].

Двотижневі навчання у Чорноморському регіоні «Sea Breeze – 2021» стали спільним багатонаціональним заходом за участю 5 000 чоловік особового складу, 30 кораблів і 40 літаків з України, США, НАТО та країн-партнерів. «Sea Breeze – 2021» відбувалися протягом періоду з 28 червня по 10 липня 2021

року. Такі навчання допомагали розбудувати спроможність і оперативну сумісність між союзниками і партнерами по НАТО.

Ситуація у Чорноморському регіоні постійно ускладнювалася в роки російсько-української війни, особливо перед повномасштабним вторгненням рашистів у лютому 2022 р. Нарощування військової присутності кораблів РФ у загарбаному Севастополі та Новоросійську загрожувала як Україні, так і стратегічним інтересам чорноморських держав – учасникам Альянсу, іншим державам Середземноморського басейну.

Однією з подій, що мала практичне значення під час військово-морських навчань, стала операція з ліквідації наслідків аварії цивільного судна, яке затонуло та блокувало частину причалу Одеського порту. Американські, українські, канадські, польські та грузинські водолази працювали над проектом, який мав за мету збільшити доступ до чорноморських портів та покращити безпеку на морі [293].

Ще однією серією навчань у роки російсько-української війни, крім «Sea Breeze» за участі ВМС ЗС України, стали навчання «Riverine» («Річкові»). Це не тільки міжнародні, а й міжвідомчі навчання, що мали практичну складову боротьби із сучасними викликами у регіоні та підтримки відповідного рівня безпеки у прикордонній зоні. Навчання включали спільні дії у складі багатонаціональних корабельних груп, захист вільного судноплавства, підтримку прикордонної безпеки, заходи тактичного маневрування, здійснення пошукових операцій та універсальної оборони кораблів, патрулювання берегової смуги, висадку морського, повітряного десантів на річці Дунай [231].

Українсько-румунське навчання «Riverine – 2018» вперше розпочалося в портовому місті Ізмаїлі та тривало з 4 по 6 вересня. Метою навчань ставилось підвищення взаємосумісності і спроможностей катерних тактичних груп під час проведення операцій з безпеки судноплавства річкою Дунай. Від України – 100 військовослужбовців з озброєнням та військовою технікою, 4 кораблі. Від країн-партнерів – 100 військовослужбовців, 6 кораблів, 2 літаки і 1 вертоліт [281].

Вдруге українсько-румунські навчання «Riverine» проводилися з 04 по 06 вересня 2019 р. Тематика та мета навчань в дельті ріки Дунай залишилися незмінними. 35 українських військовослужбовців на 3 кораблях, а також 68 румунських військовослужбовців на 4 кораблях, за підтримки 3 вертольотів двох країн вчилися спільно протидіяти можливим загрозам безпеки в даному регіоні [99].

«Riverine – 2020» відбувалися 08 – 11 вересня 2020 р. Українські та румунські моряки не лише відпрацьовували спільні дії багатонаціональних катерних тактичних груп для підвищення взаємосумісності підрозділів на річці Дунай, але й забезпечували завдання з бойового тралення ділянок акваторії Дунаю, імітуючи відбиття повітряного нападу умовного противника в умовах специфічної річкової навігації. Ці заходи навчально-бойової підготовки проводились уперше та зумовлені були тим, що впродовж останніх років повені активно сприяли ерозії берегової лінії Дунаю на окремих ділянках. Це призвело до потрапляння в русло ріки вибухонебезпечних предметів часів Першої та Другої світових воєн, які потребували оперативного знешкодження [169].

28 вересня 2021 р. в Румунії в м. Тульча відбулося урочисте відкриття двосторонніх українсько-румунських навчання «Riverine – 2021». 30 військовослужбовців, 9 кораблів та суден та 1 вертоліт ВМС ЗС України взяли участь у цих навчаннях. Українську групу військовиків очолював командувач ВМС ЗС України контр-адмірал Олексій Неїжпапа, Румунію представляв командувач МС Румунії контр-адмірал Міхай Панаїта. «Ці, вже щорічні, військово-морські навчання засвідчують дружбу і партнерство наших країн та розуміння важливості забезпечення безпеки у річкових секторах та протоках. Вони стали гарною нагодою підвищення рівня взаємосумісності, вдосконалення спроможностей та відпрацювання міжнародних стандартів взаємодії», – наголосив командувач морських сил ЗС України контр-адмірал Олексій Неїжпапа [67].

Спільне тренування ВМС США та країн-партнерів типу PASSEX стали ще одним міжнародним морським майданчиком для забезпечення здатності

морських сил спілкуватися та співпрацювати під час війни або гуманітарної кризи в певному регіоні.

У 2017 р. тренування PASSEX проводилися в акваторії Чорного моря 20 – 22 березня, 05 квітня, 27 липня відповідно. До навчань від українського військового флоту залучалися екіпажі та кораблі рейдового тральщика «Генічеськ», ракетний катер «Прилуки», фрегат «Гетьман Сагайдачний». В основу навчань лягло відпрацювання виконання навчально-бойових завдань та тактичних процедур на морі за стандартами НАТО.

У 2018 р. кораблі НАТО спільно з корабельно-катерним складом ВМС ЗС України маневрували в рамках тренування PASSEX в акваторії Чорного моря. Від НАТО залучалися кораблі «Постійної військово-морської групи НАТО №2 SNMG2» і «Постійної протимінної військово-морської групи НАТО №2 SNMCMG2». Метою маневрів було підвищення рівня взаємосумісності екіпажів кораблів, спільні дії у складі багатонаціонального тактичного з'єднання та вдосконалення способів використання в сучасній війні катерних тактичних груп. Проведено спільні протимінні дії у відповідності до стандартів НАТО. Тренування відбувалося за участі трьох тактичних груп: протимінних кораблів, багатоцільових кораблів та артилерійських катерів.

Фрегати «De Ruyster» ВМС Нідерландів, «Fatih» ВМС Туреччини, «Regele Ferdinand» МС Румунії та ВМС ЗС України «Гетьман Сагайдачний» відпрацювали взаємодію з катерними тактичними групами малих броньованих артилерійських катерів ВМС ЗС України «Вишгород», «Бердянськ», «Аккерман», «Лубни» та «Кременчук».

Мінні тральщики «Lupu Dinescu» МС Румунії, ВМС Туреччини «Anamur» та рейдовий тральщик «Генічеськ» ЗС України під час пошуку виявили якірні і донні міни-імітаторів з подальшим обстеженням їх водолозними групами. Допоміжне судно ВМС ФРН «Rhein» і морське водолозне судно ВМС ЗС України «Почаїв» забезпечили пошук та виявлення мін під час навчань [274].

В квітні 2019 р. ракетний катер ВМС ЗС України «Прилуки» спільно з фрегатом Королівських ВМС Канади «Toronto» виконували завдання з

маневрування та артилерійської стрільби із залученням морської авіації ВМС ЗС України. Ракетний катер «Прилуки» прийняв на борт двох офіцерів фрегату «Toronto» для безпосередньої участі у керівництві діями групи. Дії екіпажу українського судна отримали високу оцінку з боку командування ВМС партнерів з міжнародного військового співробітництва [194].

7 травня 2019 р. до українського порту Одеса з триденним дружнім візитом прибув британський розвідувальний корабель «Echo». В Одесі відбулася зустріч представників Командування ВМС ЗС України та Королівських ВМС Великої Британії на якій йшлося про поглиблення міжнародного співробітництва українських та англійських військових моряків [212].

29 вересня 2020 р. в Чорному морі корабельно-катерна група ВМС ЗС України провела спільні навчання типу PASSEX з есмінцем американських ВМС «Roosevelt». Відпрацьовувались завдання із підвищення взаємосумісності кораблів двох держав за стандартами НАТО.

Група кораблів та катерів під час переходу морем відпрацювала тактичне маневрування, заходи налагодження зв'язку, протиповітряну оборону. Командувач ВМС ЗС України контр-адмірал О. Неїжпапа заявив, що спільні маневри з кораблями США є надзвичайно важливим досвідом, який підвищує готовність до спільного захисту безпеки та стабільності в Чорноморському регіоні. Він сказав: «Тренування типу PASSEX є чудовою нагодою для вдосконалення майстерності, морського вишколу та обміну досвідом між екіпажами кораблів двох держав» [197].

Одним із багатонаціональних майданчиків вдосконалення вмінь та навичок особового складу морської піхоти ВМС стали багатонаціональні навчання під проводом Командування морської піхоти США «Platinum Eagle» (Платиновий орел), що охоплювали територію Чорноморського, Кавказького та Балканського регіонів. Основною метою навчань були: налагодження взаємосумісності ЗС НАТО з країнами партнерами в ході підготовки військових до спільних дій з протидії сепаратизму в регіоні.

Ротаційні сили присутні в Чорноморському регіоні з 2010 року. Це дало можливість сформувати морську, повітряну та наземну групу стабілізаційних безпекових сил в регіоні. «Здатність передових військ вести взаємодію між військовими з країнами-партнерами у Східній Європі, забезпечуючи при цьому здатність до швидкого реагування на кризи, зробила його важливою цілорічною місією для Європейського командування США та їхніх партнерів на Східноєвропейському театрі військових дій» [276].

20 лютого – 03 березня 2017 р. в Румунії, у Центрі бойової підготовки «Смардан» Галацького повіту, проводилися міжнародні військові навчання «Platinum Eagle – 2017-1». У заході брали участь 500 військовослужбовців (з них 30 морських піхотинців українських ВМС) з Болгарії, Республіки Македонія, Чорногорії, Сербії, Румунії, Словенії, України та США [246].

Друга частина цих навчань «Platinum Eagle – 2017-2» відбулася в Румунії в інший час, 23 квітня – 05 травня того ж року. Відпрацювання навичок ведення оборонних та наступальних дій за відповідними процедурами та стандартами НАТО стали основним лейтмотивом цих міжнародних військових навчань.

У 2018 р. морські піхотинці ВМС ЗС України також двічі приймали участь у навчання «Platinum Eagle» в Румунії. 11 – 17 лютого 2018 р. набували навичок спільних дій 29 військовослужбовців ЗС України [254]. 27 серпня – 08 вересня того ж року ще 45 військових з України удосконалювалися у навичках з управління вогнем та виконання різних видів тактичного маневрування [246].

Багатонаціональні тактичні міжнародні військові навчання із залученням військ ЗС України – «Platinum Igle-1» (березень 2019 р.) та «Platinum Igle-2» (вересень 2019 р.), які відбувалися на румунській землі в чергове допомогли вдосконалитися у військовій майстерності трьом десяткам українським військовослужбовцям [277].

Морські піхотинці ВМС ЗС України взяли участь у ще одній серії багатонаціональних навчань під спільним керівництвом Сил оборони Грузії та армії США в Європі «Agile Spirit» (Спритний Дух) [247].

«Agile Spirit – 2017» були організовані й проводилися в терміни 31 серпня – 13 вересня в Грузії. Головним завданням було: відпрацювання навичок ведення бойових дій оборонного бою, рейдові дії та проведення наступу. Відбувалася бойова стрільба зі штатного озброєння техніки за стандартами НАТО. 73 військовослужбовці 36 окремої бригади морської піхоти ЗС України відпрацьовували навчально-бойові завдання під час командно-штабної та польової фаз маневрів на полігонах «Орфоло» і «Бронетанковому навчальному центрі» в Ахалціхе (Грузія). «Мета участі в заході – відпрацювання спільних дій українського підрозділу з підрозділами країн-членів і країн-партнерів Альянсу, підвищення польового та повітряного вишколу в багатонаціональному середовищі», – йшлося у повідомленні МО України. Підкреслено, що військові навчання такого масштабу із залученням українських морських піхотинців та морської авіації поза Україною проводилися вперше [207].

Десятиденні командно-штабні навчання «Agile Spirit – 2018» відбулися з 2 вересня на військовій базі «Сенакі» у Грузії. Ця військова локація практично була знищена військами РФ, що вдерлися в Західну Грузію під час російсько-грузинської війни 2008 р. У них взяли участь 237 військовослужбовців з десяти країн-членів НАТО та партнерів Північноатлантичного союзу (серед яких і представники морської піхоти ЗС України). Новинкою військових навчань стало проведення деяких етапів заходу у вигляді комп'ютерної симуляції бойових зіткнень [206].

В навчаннях «Agile Spirit – 2019» (з 27 липня по 12 серпня), які відбувалися теж у Грузії взяли участь 107 морських піхотинців ЗС України із залученням 1 одиниці техніки та 1 катера. У цих навчаннях відпрацьовувалися навички спільних дій у складі багатонаціонального підрозділу. Виконувалися різноманітні навчально-бойові завдання за процедурами та стандартами НАТО в умовах проведення щільного загальновійськового бою [55].

У ході військових маневрів «Agile Spirit – 2021» взяли участь понад 2500 військових з 15 країн-членів НАТО та країн-партнерів, серед яких: Грузія,

США, Україна, Велика Британія, Польща, Туреччина, Румунія, Латвія, Естонія, Азербайджан, Німеччина, Іспанія, Італія, Канада та Литва. Від України до навчань долучилися військовослужбовці десантно-штурмової роти окремого батальйону морської піхоти та офіцери управління окремої бригади морської піхоти і командування морської піхоти (78 військовослужбовців, 2 кораблі). За змодельованим сценарієм багатонаціональний батальйон грузинських, американських та українських військ проводив оборонні та контрударні операції зі знищення умовного противника. Міжнародні військові навчання завершилися бойовими стрільбами на полігоні «Орфоло» поблизу міста Ахалціхе [248].

У міжнародній співпраці моряків мали місце і навчання з вузької військової спеціалізації – інженерної та протимінної підготовки. Так, з 1 по 8 серпня 2021 р. в акваторії Чорного моря відбувалися багатонаціональні протимінні навчання «Дайв – 2021». Участь в маневрах взяли військові моряки з України, Болгарії, Грузії, Румунії, Азербайджану та США. Відпрацьовувалися елементи проходження тактичної групи кораблів з використанням новітніх зразків водолазного спорядження, спеціального обладнання рятувального судна українських ВМС України «Олександр Охрименко» і гідрографічного судна воєнно-морських сил Румунії «Александру Катанеану» [101].

З тим, щоби загальна картина участі українських моряків у міжнародних заходах з підготовки військ була повною, додаю, що окрім вище перелічених спільних маневрів, військовослужбовці та підрозділи ВМС ЗС України у роки російсько-української війни (2014 – 2021 рр.) брали участь ще у таких воєнно-морських навчаннях:

- «Sea Shield» (Морський Щит) – Румунія (250 військовослужбовців, 1 корабель, 1 вертоліт, 1 гідроакустична станція ЗС України у 2015 р., 2 військовослужбовця ЗС України у 2017 р.);
- «Shabla» (Шабля) – Республіка Болгарія (54 військовослужбовці ЗС України у 2017 р.);

- «ІТА-MINEX» – Італійська Республіка (1 військовослужбовець ЗС України у 2017 р.).

Особливостями міжнародних військових навчань підрозділів ВМС були наявність гнучкості у їх організації, виходячи із складної воєнно-політичної ситуації в басейнах Чорного та Азовського морів. Спільні військові навчання були розроблені таким чином, щоб бути гнучкою відповіддю на дії РФ у регіоні і дозволяти вносити корективи відповідно до мінливого середовища безпеки і наявних у НАТО та їх партнерів військово-морських сил і засобів.

3.4. Міжнародні військові навчання за участю військовослужбовців ПС ЗС України

У роки російсько-української війни активно брали участь у МВСп представники ПС ЗС України. Так, в 2014 р. 2 військовослужбовці, а у 2015 р. 20 військовослужбовців та 1 літак ПС ЗС України брали участь у навчаннях «Trident Juncture» («Об'єднаний Тризуб») в Італії та Іспанії відповідно. Ці навчання були спрямовані на підготовку «Сил реагування НАТО» та інших сил Альянсу і підготовку їх до будь-яких викликів сучасності. Це дозволило військовикам України злагоджено діяти разом з натівськими партнерами та мати можливість відпрацювати певні моменти реагування на кризові ситуації з міжнародними організаціями НАТО [253].

Відбувалася у роки війни тісна співпраця українських і польських військових авіаторів. Українсько-польське навчання авіаційних підрозділів «Safe Skies» («Захищене небо») відбулося 14 – 15 жовтня 2015 р. в повітряному просторі України. Відпрацьовувалась взаємосумісність авіаційних підрозділів ЗС України та ЗС Республіки Польщі. Два українські екіпажі на бойових літаках та три польські військові літаки навчалися виконувати спільні бойові завдання в небі над Україною. Забезпечував польоти особовий склад радіотехнічних підрозділів та пунктів наведення авіації в районах здійснення польотів ПС ЗС України[43, с. 88].

Багатонаціональні військові навчання «Clear sky» («Чисте небо»), які відбувалися 8 – 19 жовтня 2018 р. на вітчизняних аеродромах «Гавришівка» та «Старокостянтинів» стали найбільшими міжнародними авіаційними навчаннями в історії Незалежної України. Участь у них взяли близько 1000 представників з 9 країн світу (США, Бельгії, Данії, Естонії, України, Польщі, Нідерландів, Румунії та Великої Британії) та 40 літаків.

Впродовж двох тижнів зусилля військових пілотів зосереджувалися на підтримці суверенітету повітряного простору, виконанні заходів із повітряного перевезення, здійсненні авіаційної підтримки, проведенні пошукових та рятувальних завдань, медичній евакуації повітряним способом, заходів із кіберзахисту, управління авіаційними підрозділами. Окрім льотних екіпажів до навчань залучалися зенітні та радіотехнічні підрозділи, основним завданням яких було успішне виявлення та знищення умовного ворога.

Керівник навчання від ПС України генерал-майор Андрій Ярецький, у промові на аеродромі «Старокостянтинів», підсумував: ««Чисте небо – 2018» – важливий захід, який дозволив вдосконалити спільну з партнерами підготовку військ, а також підвищити взаємосумісність з метою підтримання регіональної безпеки та стабільності у Східній Європі» [58].

На жаль, під час навчань сталася трагічна подія. Під час здійснення ознайомчого навчально-бойового польоту 16 жовтня близько 17.00 у районі с. Уланів (200 кілометрів південніше м. Києва) зазнав авіакатастрофи літак Су-27. Повітряним судном керував заступник командира повітряного командування «Схід» ЗС України полковник Іван Петренко та пілот 194-ї винищувальної ескадрильї Національної гвардії ВПС Каліфорнії підполковник Сет «Джетро» Нерінг. Обидва пілоти загинули [275].

Відпрацювання питань охорони військових аеродромів, проведення пошуково-рятувальних заходів мали місце під час проведення українсько-британських тактичних навчання із залученням військ «Warrior Watcher» (Воїн Спостерігач). По 38 військовослужбовців від України та Великої Британії у

2019 р. та 38 українців та 8 британців у 2020 р. вправлялися у вдосконаленні професійних навичок на військовому аеродромі у місті Луцьку [47, с. 123].

На базі Об'єднаного центру бригади тактичної авіації м. Васильків Київської області ПС ЗС України з 04 по 13 жовтня 2021 р. успішно провели українсько-британські навчання «Warrior Watcher – 2021». Учасниками навчань було розроблено плани охорони та оборони аеродрому. Спільно відпрацьовано етапи планування та процедури керівництва ризиками у зазначеній сфері, відповідно до стандартів НАТО.

Під час проведення «Дня високоповажних гостей» делегація ЗС Британії ознайомила з елементами підготовки військовослужбовців ЗС України британськими інструкторами. Також відбулась робоча зустріч британської делегації на чолі з віце-маршалом авіації Яном Дугвідом, командиром 11-ої групи Королівських ВПС Великої Британії, з робочою групою ПС ЗС України, очолюваною заступником командувача ПС генерал-майором Андрієм Алімпієвим. Сторони обговорили можливості посилення співпраці щодо підготовки українських військових в межах тренувальної місії «ORBITAL» та проведення подальших спільних навчань військових пілотів[235].

Особливістю міжнародних військових навчань ПС було запровадження регулярного графіку їх проведення. Альянс регулярно проводить спільні військові навчання протягом року, в тому числі як широкомасштабні навчання за участю багатьох країн, так і менш масштабні, спрямовані на відпрацювання конкретних навичок відповідних сил і засобів. Загалом, спільні військові навчання НАТО відігравали вирішальну роль у підтриманні боєготовності і оперативної сумісності збройних сил країн-членів і були важливим інструментом сприяння безпеці і стабільності в євроатлантичному регіоні і за його межами.

Таким чином, напередодні повномасштабного вторгнення рашистів в Україну, вітчизняні ВПС використовували власні наявні можливості, а також доступні ресурси партнерів із НАТО щоби належним чином підготуватися під час міжнародних військових навчань до існуючих загроз повномасштабної

війни із застосуванням авіаційної компоненти ЗС, але кількість цих заходів у порівнянні із іншими видами ЗС України була в рази меншою.

3.5. Міжнародні військові навчання за участю «ЛитПолУкрбриг», інженерного батальйону «Тиса»

Під час російсько-української війни значна увага у міжнародному військовому співробітництві надавалась організації та підготовці навчань багатонаціонального підрозділу «ЛитПолУкрбриг».

У роки російсько-української війни відбувалися військове навчання серії «Marle Arch» («Кленова Арка»).

На навчаннях, які пройшли 08 – 19 вересня 2014 р. в Польщі, відпрацьовувалась підготовка штабу багатонаціонального батальйону щодо проведення завдань із підтримання миру та безпеки. До складу зведеного батальйону увійшли польські, литовські та українські військовослужбовці. Від України участь у навчаннях брали 22 військовослужбовці [236].

Цікаво, що у день завершення цих міжнародних військових навчань, на той час Міністр оборони України Валерій Гелетей в столиці Польщі підписав відповідну угоду з міністрами оборони Польщі та Литви про створення спільного військового з'єднання – «ЛитПолУкрбриг» [227].

У 2015 р., 9 – 22 листопада, у Литовській Республіці відбулися чергові щорічні навчання «Marle Arch» уже спільної литовсько-польсько-української бригади. Навчання зосереджувалися на відпрацюванні миротворчих завдань. За легендою навчань – в уявній країні Балтії з метою протидії загрозам і викликам, що надходять на регіон із боку агресивного сусіда, розгортаються оборонні заходи. Сценарій навчань базувався на тих реаліях бойових дій, з якими, на жаль, зіштовхнулася Україна, тому для українських військовослужбовців це було хорошою нагодою подивитися на події в східних регіонах нашої держави зі сторони сусідів, обмінятися досвідом зі своїми колегами з країн-членів НАТО.

«Збереження миру і стабільності – наше спільне завдання і в контексті функціонування багатонаціональної бригади – це першочергове завдання», – зазначив офіцер штабу ЛитПолУкрбригу Андрій Кіхтан. За його словами, основними викликами, які стояли на той час перед державами-учасницями були: так звана гібридна війна та сусідство з агресором, який окрім військової техніки та озброєння, активно використовує інформаційно-психологічний вплив і пропаганду, нехтує добробутом цивільного населення та міжнародним гуманітарним правом. Навчання переважно зосереджувалося на нових методах інформаційних операцій, інформаційній війні, співпраці з місцевим населенням, представниками ЗМІ. Україну представляли 35 військовослужбовців. В рамках участі військовослужбовців «ЛитПолУкрбригу» український військовий досвід, навички та знання оперативно впроваджувалися в багатонаціональну бригаду [259].

7 листопада 2016 р. «Кленова арка» стартувала на території МЦМБ НАСВ у Львівській області. У рамках військових навчань українські, польські та литовські військовослужбовці на чолі з канадськими інструкторами відточили навички процесу планування та прийняття рішень.

«Ми зрозуміли намір командира багатонаціональної бригади, провели дослідження нашої зони відповідальності і почали напрацьовувати варіанти операції українського дшб. Це складне завдання, яке вимагає зусиль і досвіду в галузі процедур НАТО. Ми використовуємо ці практики під наставництвом канадських інструкторів. Впевнений, що після участі в цих навчаннях мій підлеглий персонал буде краще підготовлений до виконання закордонних операцій», – пояснив командир українського повітряно-десантного батальйону майор Олег Баляс [261].

За словами заступника командира «ЛитПолУкрбригу» полковника Володимира Юданова такі навчання дозволили військовослужбовцям країн-учасниць розвинути свій професіоналізм, покращити навички та виробити спільне бачення оперативних процесів у міжнародному підрозділі. Ці навчання дали змогу 94 військовослужбовцям з України та 106 військовим країн-

партнерів дізнатися про передові методи у проведенні військової операції з кризового реагування. Така передача знань сприяла побудові дружніх відносин і побудові довіри серед учасників міжнародного військового з'єднання [261].

Наступне щорічне навчання міжнародної бригади відбулося 2017 р. в Республіці Польщі. «Під час цьогорічної «Maple Arch» ми підготували штаби польського, українського та литовського батальйонів, визначених у підпорядкування «ЛитПолУкрбригу», до участі в операціях з підтримання миру і безпеки. Важливо наголосити, що штатна структура українського десантно-штурмового батальйону була адаптована відповідно до структури НАТО», – зазначив полковник ЗС України Володимир Юданов [211].

Під час маневрів на території Навчального центру СВ Польщі «Демба», близько п'ятисот військовиків із чотирьох країн пройшли навчання із злагодження спільних дій в умовах виконання завдань багатонаціональної бригади. Україну представляли воїни 80-ї і 95-ї одшбр та 25-ї опдбр. Як повідомив співкерівник навчання полковник ЗС України Дмитро Братішко: «Сценарій військових маневрів був розроблений із залученням представників усіх країн. Це дозволило забезпечити динамічність, реалістичність та тактичну складність, аби краще підготувати штаби батальйонів приймати правильні рішення за непростих тактичних обставин» [211].

«Кленова арка – 2018» відбулася у жовтні в Україні, на Житомирщині. У ході навчання здійснювалася підготовка та оцінювання штабів підрозділів національних складових «ЛитПолУкрбригу» до спільного виконання завдань. Вишкіл пройшли 100 військовослужбовців з штатним озброєнням та військовою технікою з України та близько 350 військовослужбовців від країн-партнерів. Було підвищено рівень взаємосумісності між штабами та підрозділами багатонаціональної бригади.

«У цьому році навчання проходили вперше на Житомирщині, і приймаючою стороною були ДШВ ЗС України. Основною метою навчання для української сторони було набуття досвіду по використанню стандартів і процедур НАТО при плануванні бойового застосування і управління військами.

Цим самим ми зробили ще один крок у нашому наближенні до стандартів НАТО», – оцінив вишкіл солдатів та офіцерів командувач ДШВ ЗС України генерал-майор Євген Мойсюк [57].

Навчання «Marle Arch» наступного року хоча і були заплановані, але не відбулися через складну світову епідеміологічну ситуацію COVID-19.

Наступний вишкіл міжнародної бригади відбувся разом із союзниками з Північноатлантичного альянсу. Навчання пройшли у Об'єднаному навчально-тренувальному центрі НАТО в Грузії (з 17 по 26 листопада 2021 р.). Протягом двох тижнів у навчаннях брали участь представники штабу батальйону 80-ї одшбр ДШВ української армії, військовослужбовці з «ЛитПолУкрбриг», збройних сил Грузії, Литви, Польщі, Північної Македонії, Болгарії та Канади.

У 2015 – 2016 рр. військовослужбовці «ЛитПолУкрбригу» приймали участь також у міжнародних навчаннях «Common Challenge» («Спільний виклик») на базі загальновійськового полігону ЗС Республіки Польща «Демба». За словами заступника командира «ЛитПолУкрбригу» полковника Володимира Юданова: «Це сертифікаційне навчання відчинило двері для майбутнього розвитку «ЛитПолУкрбригу» та стало ще одним аргументом на користь існування багатонаціональних військових з'єднань і участі України в них» [251].

У 2021 р. вперше в Україні з 19 по 31 липня на території МЦМБ НАСВ проведено навчання «ЛитПолУкрбриг» під назвою – «Три мечі – 2021». Метою навчань була оцінка рівня кваліфікації підпорядкованих підрозділів литовсько-польсько-української бригади під час виконання умовного оборонного завдання. У навчаннях брали участь понад 1200 військовослужбовців (з них 700 українців) та залучалося понад 200 бойових машин[265].

У відповідності до міждержавної угоди підписаної 15 листопада 2002 р. в Будапешті головами генеральних штабів України, Угорщини, Словаччини та Румунії було створено міжнародний інженерний батальйон «Тиса». Завданням цього інженерного підрозділу є запобігання та швидке реагування на загрози

повеней, а також боротьба з наслідками стихійних лих в Карпатському регіоні [89].

Міжнародні командно-штабні навчання українсько-румунсько-словацько-угорського інженерного батальйону «Blonde Avalanche» («Світла Лавина») проходили щорічно, починаючи з 2003 року на території країни однієї з учасниць [103].

Не зважаючи на розв'язану російськими агресорами війну в Україні, «Blonde Avalanche» відбулися у 2014 р. 02 – 06 вересня на території МЦМБ НАСВ у Львівській області. Відпрацьовувалась підготовка штабу спільного батальйону та відповідних національних модулів, що підвищило взаємосумісність підрозділів армій учасниць. Україну представляли 63 військовослужбовці із залученням 33 одиниць інженерної техніки. Країни-партнери забезпечили участь 46 осіб та 10 одиниць військової техніки [42, с. 80].

На навчаннях «Blonde Avalanche» у наступних 2015, 2016, 2017 роках ще 54 військовослужбовці інженерних військ ЗС України пройшли вишкіл і підняли рівень взаємосумісності з партнерами в Угорщині, Румунії та Словаччині відповідно [43, с.99; 44, с.110; 45, с. 151].

У 2018 р. «Blonde Avalanche» знову повернулася в Україну на базу МЦМБ НАСВ у Львівській області (01 – 05 жовтня). Було проведено оцінку ефективності дій національних складових багатонаціонального інженерного батальйону «Тиса». Від України залучалося 300 військовослужбовців зі штатним озброєнням та технікою, від партнерів також було залучено близько 300 інженерів на штатній техніці [143].

2019 року багатонаціональне командно-штабне навчання проходило в Угорщині з 15 по 20 вересня. В чергове відбулося оцінювання ефективності дій національних складових багатонаціонального інженерного батальйону «Тиса». Вишкіл пройшли 13 українських військовослужбовців-інженерів, які вдосконалювали фахову підготовку [40]. Ще 6 офіцерів-інженерів підвищили рівень взаємосумісності між штабами національних складових

багатонаціонального інженерного батальйону «Тиса» під час навчань «Blonde Avalanche» на початку вересня 2020 р. в Румунії [250].

Напередодні широкомасштабного вторгнення російського агресора, багатонаціональне навчання «Blonde Avalanche – 2021» відбулося з 26.09 по 01.10 у Словаччині із залученням 17 військовослужбовців ЗС України [46, с.108].

Навчання спільних військових підрозділів «ЛитПолУкрбриг» та інженерного батальйону «Тиса» хоча і різні за змістом, що пов'язано із призначенням самих підрозділів: кооперація з метою виконання завдань по підтриманню миру та протидії воєнних загроз в регіоні та подолання наслідків стихійних лих відповідно, проте вони вимагали ефективної комунікації і координації між країнами-учасницями і їхніми відповідними військовими командуваннями, а також проводилися у відповідності до процедур та стандартів НАТО.

3.6. Тренувальні військові місії США, Великобританії та Канади

З березня 2015 р. союзники України з Північноатлантичного альянсу зосередилися на довгостроковій нелетальній допомозі, особливо на підготовці українських ЗС через тренувальні військові місії. Основні зусилля союзників скеровувалися на організації та виконанні, очолюваній США військовій тренувальній місії «JMTG-U» (Об'єднана багатонаціональна навчальна група – Україна), канадській операції «UNIFIER» та британській операції «ORBITAL», розпочатих у 2015 р.

Дві дружні до України держави – Польща і Литва також зробили значний внесок у ці навчальні зусилля, головним чином через «JMTG-U», а також на двосторонній основі. У період з 2015 р. по січень 2022 р. «JMTG-U» під керівництвом США підготувала понад 27000 українських військовослужбовців, канадська «UNIFIER» – 33346 військовослужбовців та британська «ORBITAL» – понад 22000 чоловік особового складу ЗС України та інших вітчизняних силових формувань [263]. Таким чином, за роки російсько-української війни, з

2015 по 2022 роки три міжнародні тренувальні місії підготували понад 82 тисячі українських військовослужбовців.

Від початку військової агресії рашистів проти України, США та їхні європейські партнери застосували багато підходів, щоб спільно протидіяти загрозі з боку росіян. Одним з таких підходів стала підготовча тренувальна місія «JMTG-U» зі штабом в с. Старичах (Яворівський р-н, Львівська обл.) на території МЦМБ НАСВ. Ця місія армії США, як керівника багатонаціональної навчальної групи, полягала у підготовці, оснащенні та розвитку навчального центру МЦМБ та наданні практичної військової допомоги в підготовці військовослужбовців України.

У 2014 р. Європейське командування ЗС США запропонувало МО України та ЗС України двосторонню співпрацю та допомогу у проведенні оборонної реформи. Пізніше до співпраці у підтримці цих зусиль приєдналися Канада та Велика Британія. Це заклало підвалини для однієї з найглибших форм військової підтримки України – тренувальної місії «JMTG-U». Навчальний центр МЦМБ НАСВ, де відбувалася навчальна місія, отримав фінансову та матеріальну підтримку уряду США [264]. Таким чином значно зміцнилася і навчально-матеріальна база НАСВ.

Керівництво щодо надання допомоги у розвитку МЦМБ НАСВ покладалося на Командування 7-ї армії США, що базується на військовій базі у Графенвері у Німеччині. Головною метою тренувальної місії стала трансформація та перехід СВ ЗС України з радянської системи управління та планування на західну модель, що відповідала прийнятим стандартам НАТО. Для реалізації тренувальної складової навчальної місії в основному було залучено військові підрозділи сил Національної гвардії армії США [264].

До 2020 р. підготовка військовослужбовців ЗС України на території МЦМБ НАСВ відбувалася на ротаційній основі підрозділами Національної гвардії Оклахоми, Національної гвардії Нью-Йорка, Національної гвардії штату Теннессі, 2-ю бригадою 101-ї повітряно-десантної дивізії і Національною гвардією штату Вісконсін. Міжротаційні періоди тривали приблизно дев'ять

місяців. Оскільки «JMTG-U» стала досить широкомасштабною та нестандартною тренувальною місією, 7-е командування підготовки армії США в Європі розробило спеціальний навчальний курс підготовки штабів та підрозділів [264].

Підготовка штабів батальйонів здійснювалась впродовж всього курсу підготовки. Під час індивідуальної підготовки з військовослужбовцями штабу проводилися теоретичні заняття із вивчення функціональних обов'язків, процесу планування та порядку прийняття рішень. Чітко був прописаний алгоритм дій військового процесу прийняття рішень MDMR щодо Планування бойових дій за стандартами НАТО, здійснювалося ефективне управління підрозділами під час виконання завдань, які планувалися іноземними інструкторами. Під час колективної підготовки відбувалися радіо тренування зв'язківців та штабні тренування.

Підготовка підрозділів здійснювалась в два етапи: індивідуальна підготовка: термін підготовки – 3 тижні; колективна підготовка – термін підготовки 6 тижнів [32].

Індивідуальна підготовка проводилась згідно програми з використанням модульної системи, яка прийнята як стандарт у ЗС США: медична підготовка; індивідуальна вогнева підготовка; пересування на полі бою та за його межами; підготовка зі зв'язку; маскування, вибір, заняття та облаштування вогневих позицій; вогнева підготовка у складі «двійок» [32].

Колективна підготовка також проводилася за стандартами ЗС США: спільні дії в складі відділень; спільні дії в складі взводів; спільні дії в складі роти; спільні дії в складі батальйону [32].

Злагодження відділень здійснювалось протягом 2 тижнів та включало в себе підготовку відділень за напрямками: дії на ділянці із забудовами; реакція на контакт; засідка/протидія засідкам; відділення у розвідці; пророблення проходів у загородженнях; пересування у складі відділення; заняття на VBS-3; тактико-стройове заняття без використання боєприпасів; тактико-стройове заняття з використанням холостих боєприпасів; бойові стрільби відділень [32].

Підготовка взводів тривала 2 тижні та включала в себе проведення таких занять: взвод у наступі; патрулювання/контрольно-пропускний пункт/реакція на контакт; зачистка траншей; взвод у розвідці/операції у місті; бойові позиції взводу; польові навчання; тактико-стройове заняття без використання боєприпасів; тактико-стройове заняття з використанням холостих боєприпасів; бойові стрільби взводів [32].

Підготовка на рівні рот тривала один тиждень, шляхом проведення тактичних навчань без бойової стрільби, з використанням системи лазерної імітації бойових дій «MILES» та підрозділу позначення дій противника OpForce [32].

Тренування батальйону проводилося терміном 5 діб та завершувалося батальйонними тактичними навчаннями без бойової стрільби з використанням системи лазерної імітації бойових дій MILES та підрозділу позначення дій противника [32].

Починаючи з 2019 р. на базі Навчального центру підготовки підрозділів МЦМБ НАСВ було розпочато підготовку на рівні бригади. Вона складалася зі злагодження та підготовки на рівні відділень, взводів, ротних тактичних навчань, батальйонних та бригадних тактичних навчань відповідно.

Злагодження бригади (у складі управління бригади та двох БТГр), здійснювалося протягом 5 діб та завершувалося бригадними тактичними навчаннями без бойової стрільби з використанням системи лазерної імітації бойових дій «MILES» та підрозділу позначення дій противника [32].

В межах роботи «JMTG-U» в 2020 р. проведено оцінку роботи МЦМБ НАСВ з опитуванням особового складу, який залучався до підготовки в рамках тренувальної місії. За результатами тренувальної місії відзначені значні здобутки у розбудові навчально-матеріальної бази МЦМБ. Розбудова МЦМБ НАСВ, у сукупності з підвищенням рівня фахової підготовки інструкторів та керівництва місією «JMTG-U», сприяло нарощенню її спроможностей та потенціалу [264]. В травні 2021 р. керівництво «JMTG-U» передислокувалося з

Яворівського полігону (МЦМБ НАСВ) до нового оперативного штабу місії «UNIFIER», розташованого в Києві.

З початку російської агресії проти України у лютому 2014 р. були вибудовані міцні зв'язки військового міжнародного співробітництва з Великою Британією. З 2015 р. – з початку тренувальної місії Великої Британії «ORBITAL» і до повномасштабного вторгнення російських військ у лютому 2022 р., підготовлено близько 22 000 військовослужбовців ЗС України.

На початку місії 75 військовослужбовців ЗС Великої Британії проводили заняття з медичної, логістичної, базової піхотної та розвідувальної підготовки з українськими військовими [294].

У вересні 2020 р., напередодні російського вторгнення, британський міністр оборони Бен Воллес активізував підтримку України з боку Королівства, оголосивши, що Велика Британія очолить багатонаціональну ініціативу з морської підготовки ВМС України. Курси проводилися Королівським флотом та військово-морським персоналом зі Швеції, Канади та Данії. 100 військовиків ЗС Великої Британії працювали на ротаційній основі в складі короткострокових навчальних груп (STTTs), які координувалися командою штаб-офіцерів у штаб-квартирі «ORBITAL» у Києві [270].

З 2015 р. тренувальна місія «ORBITAL» декілька разів розширювалася. Так у 2021 р. навчання військовослужбовців ЗС України в рамках місії включало: надання медичної допомоги на полі бою, навчання базовим навичкам поведінки на полі бою та виживання в бойових умовах; протидію саморобним вибуховим пристроям; підготовку до оборонних операцій у міському середовищі; оперативне планування; інженерну підготовку; контр-снайперську боротьбу, протидію бронетехніці та артилерії.

В рамках операції «ORBITAL» було проведено навчання українських інструкторів. Випуск цих інструкторів було здійснено у Навчальному центрі підготовки підрозділів МЦМБ НАСВ з передачею та адаптацією відповідних навчальних програм. Також розширилася сфера залучення до навчання інших видів ЗС України. Так в межах місії «ORBITAL» у 2018 р. навчальні команди у

складі Королівських ВМС та представників морської піхоти приступили до тренування особового складу ВМС ЗС України[256].

Операція «UNIFIER» – це тренувальна місія ЗС Канади на підтримку ЗС України зі штаб-квартирою у Києві. Основна мета місії – надання допомоги у підготовці сил безпеки України. Це сприяло відновленню та нарощенню потенціалу і спроможностей усіх сил сектору безпеки у відбитті та протидії агресії РФ. Управління місії координувало свої зусилля з іншими партнерами та союзниками, такими як Великобританія, США та інші країни, які також надавали військову допомогу Україні у цей період. Військова місія стала однією з частин загальної підтримки України з боку Канади.

Місія «UNIFIER» відбулася як відповідь на звернення Уряду України про військову допомогу з боку Канади. Для реалізації завдань тренувальної місії «UNIFIER» були виділені тренувальні бази у Львівській області (на території МЦМБ НАСВ) та на полігоні поблизу м. Кам'янця-Подільського.

14 вересня 2015 р. відбулася офіційна церемонія відкриття навчальної місії з локацією в с. Старичі Львівської області та у Кам'янці-Подільському. 6 березня 2017 р. Уряд Канади оголосив про продовження операції «UNIFIER» до кінця березня 2019 р. До України прибуло близько 200 канадських інструкторів. Вони належали до 3-ї піхотної дивізії Канади. В березні 2019 р. Уряд Канади в чергове продовжив операцію «UNIFIER» до кінця березня 2022 р.

3 вересня 2020 р. до спільної роботи в Україні долучилися військовослужбовці канадського Командування ССО (CANSOFCOM). У період з вересня 2015 р. по лютий 2022 р. більше 33 000 представників ЗС України та інших силових структур України взяли участь у навчанні, яке проходило в Україні в межах проведених 726 серій курсів тренувальної місії «UNIFIER». Випускники місії, після відповідного вишколу, у складі штатних підрозділів виконували завдання за призначенням по захисту Вітчизни [271].

В цілому, тренувальні місії, як і міжнародні військові навчання були різними за своєю складністю, масштабом і тривалістю. Деякі з них передбачали невеликі за масштабами тренування одного виду військ, в той час як інші були

широкомасштабними багатонаціональними навчаннями. Загалом, спільні міжнародні військові навчання та тренувальні місії були важливим компонентом зусиль Альянсу з посилення військової готовності і оперативної сумісності ЗС України. Ці тренувальні місії допомогли збудувати довіру, співпрацю і взаємосумісність між військовими підрозділами сил оборони України та партнерами НАТО, а також сприяли розвитку культури безперервного навчання і вдосконалення.

3.7. Участь представників та підрозділів ЗС України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки

Починаючи з перших років Незалежності і до лютого 2022 р., попри те, що з 2014 р. головні ресурси усіх наявних сил оборони України протидіяли збройній агресії РФ проти нашої Батьківщини, контингенти та персонал ЗС України та інших військових формувань продовжував брати активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (МОПМБ) під егідою ООН, НАТО та ОБСЄ.

До 2014 р. головним мотивом участі України в МОПМБ, здебільшого, було підвищення боєздатності військових підрозділів та налагодження співробітництва у воєнній сфері з країнами-партнерами. Варто зазначити, що за весь період виконання завдань з підтримання миру та безпеки українські військові створили позитивний імідж для країни в цілому як на рівні світових урядових та безпекових організацій, так і серед населення в регіонах виконання таких завдань.

Безумовно, більше 40 тисяч українських солдат та офіцерів впродовж двох десятиліть отримали колосальний професійний досвід, який певною мірою, став вирішальним на початкових етапах ведення бойових дій проти рашистів на Сході України, під час відновлення українського війська та подальшого реформування ЗС України.

Підтвердженням цього є сміливі та професійні дії на той час командира 3 роти 80 аеромобільної бригади, дислокованої у м. Львові, Вадима

Сухаревського. Він 13 квітня 2014 р. на Слов'янському напрямку, поблизу населеного пункту Семенівка, віддав бойовий наказ до виконання активних бойових дій підрозділу та зробив перший постріл у ворога в російсько-українській війні. До цього російські агресори без реального збройного опору з боку ЗС України анексували Автономну Республіку Крим та захопили ряд населених пунктів на Сході України.

«Раніше ще жодного разу наші війська не відкривали вогонь по противнику. У мене був суворий наказ – ні в якому разі без команди вогонь не відкривати. Я зрозумів, що які б не були команди, а відповідальність за загибель наших побратимів буде лежати на мені. Я дав команду висунутися на БТР-ах вперед, і сам сів на місце стрілка, щоб вся відповідальність за це рішення була на мені. Вогонь на ураження я вирішив відкрити сам», – розповів Вадим Сухаревський про події 13 квітня 2014 р. Цікаво, що перший бойовий досвід командир Сухаревський здобув ще у 2000 роках, виконуючи завдання у миротворчій місії в складі українського контингенту в Іраку [168].

Важко також переоцінити роботу армійської авіації на початкових етапах АТО влітку 2014 р., пілоти якої в умовах обмеженого фінансування армії на той час, завдяки постійній участі в операціях з підтримки миру і безпеки, не лише не втратили боєздатності, але були чи не найбільш професійно готовими до виконання завдань за призначенням.

З 2017 р. окремі політичні сили України розпочали активну кампанію щодо уведення «блакитних шоломів» на Донбас для стабілізації ситуації в регіоні. США, Франція, Німеччина та Україна у вересні цього ж року підготували спільну резолюцію про уведення миротворчої місії. Реалізувати цей амбітний план не вдалося через позицію російської сторони. Кремль бачив миротворчу місію ООН на вигідних для себе умовах, тим самим в чергове підтверджуючи те, що РФ не посередник чи миротворець, а безпосередній агресор, ініціатор війни.

До початку російсько-української війни діяльність України в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки, в основному,

передбачала підвищення бойової спроможності вітчизняного війська та становлення партнерських відносин з іншими країнами в системі міжнародного військового співробітництва. Як зазначено у Законі України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» від 1999 р. – «Україна розглядає участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки як важливу складову своєї зовнішньої політики» [6].

Це твердження в подальшому знайшло своє відображення уже в 2009 р. у «Стратегії міжнародної миротворчої діяльності України» [19]. Враховуючи обмежене фінансування сектору оборони впродовж десятків років, участь українських військовослужбовців в операціях з підтримання миру та безпеки надавала змогу підтримувати на належному рівні та підвищувати боєздатність українського війська, набути реального військового досвіду, підвищувати професійну підготовку особового складу окремих підрозділів ЗС України.

Десятки тисяч військовослужбовців не лише отримали досвід роботи з іноземними партнерами, але й на практиці апробували військові стандарти провідних країн світу під час спільної діяльності. Такий досвід використовувався під час реформування ЗС України та безумовно сприяв налагодженню підвищення взаємосумісності в межах міжнародного військового співробітництва з країнами-партнерами.

З початком активної діяльності щодо підтримання миру та безпеки, в українському суспільному дискурсі жваво обговорювалося питання доцільності такого напрямку діяльності в системі міжнародного співробітництва. Цьому сприяли погляди та програми окремих політичних груп на закріплення за Україною нейтрального статусу. Нав'язування такої позиції в свою чергу провокувало питання необхідності залучення українського війська до операцій з підтримання миру та безпеки в країнах, які не межують з Україною та відповідно не загрожують її внутрішнім та зовнішнім інтересам.

Зауважу, що серед держав-партнерів НАТО, Україна була єдиною країною, військовослужбовці якої брали активну участь в усіх основних операціях та місіях з підтримання миру та безпеки під проводом Альянсу [237].

Близько тисячі солдатів та офіцерів ЗС України у складі чотирьох національних контингентів та миротворчого персоналу брали участь в рік нападу РФ на Україну у 11 МОПМБ на території 9 країн світу. Дії українських військовиків у миротворчих місіях отримали схвальну оцінку від керівництва ООН, НАТО та ЄС. Відбулося більше 50 планових ротацій українського контингенту і персоналу та забезпечено їх діяльність в районах виконання завдань.

Формат участі ЗС України у міжнародних операціях змінювався для оптимізації служби. Так їх було зменшено до 2015 р. на 193 особи, зокрема скорочено кількість військовослужбовців 56 окремого вертолітного загону місії ООН у Ліберії на 50 осіб (з 255 до 205 осіб); національного контингенту в Косово (Республіка Сербія) на 123 особи (з 163 до 40 осіб). Повернуто в Україну 36 одиниць техніки; національного персоналу у складі «Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан» на 20 осіб (з 30 до 10 осіб) [42, с.64 – 65].

Наступного, 2015 р., коли війна на східних теренах нашої держави продовжувалася, тисяча військовослужбовців ЗС України приймали участь у 10 МОПМБ під егідою ООН, НАТО у складі спільних миротворчих сил на території 8 країн світу та в районі Аб'ей. Проїшли три планових ротації українського контингенту [43, с. 77].

У 2016 р. тривала миротворча місія ЗС України під проводом ООН, НАТО та у складі спільних миротворчих сил на території 8 країн світу та у районі Аб'ей. Результати служби у МОПМБ українських солдатів та офіцерів отримали високу оцінку від керівництва міжнародних безпекових організацій. Впродовж року проведено три планові ротації українського контингенту та забезпечено участь 43 осіб національного персоналу у складі МОПМБ. Зважаючи на стабілізацію ситуацій у Ліберії та Кот-д'Івуарі, згідно із положеннями резолюцій Радбезу ООН у 2016 р. відбулося скорочення частини 56 окремого вертолітного загону місії ООН у Ліберії. Авіаційну групу зі складу цього ж загону, котра виконувала завдання у складі операції ООН у Кот-

д'Івуарі, також було зменшено. Українські миротворці успішно виконали завдання у складі МОПМБ та з гідністю і честю представляли ЗС України на міжнародній арені [44, с. 90].

У 2017 р. в напрямі миротворчої діяльності ЗС України відбулися суттєві зміни. Відбулося планове скорочення військового компоненту місії ООН у Ліберії. Відповідним рішенням Президента України у лютому – квітні 2017 р. було повернено два вертольоти Мі-8, 13 автомобілів та 55 осіб особового складу 56 окремого вертолітного загону із Африки в Україну. Того ж року відбулися ротації трьох національних контингентів у складі МОПМБ. Усього в дев'яти міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки знаходилися 445 військовиків ЗС України. В зв'язку із завершенням операції ООН у Кот-д'Івуарі (квітень) 2017 р., в Україну повернулися усі представники цієї місії ЗС України [46, с. 132].

В 2018 р. зменшилася кількість військовослужбовців ЗС у складі двох національних контингентів та національного персоналу. Близько шестисот військових України брали участь у семи МОПМБ під проводом ООН та НАТО й у складі спільних миротворчих сил на території 5 країн світу та в районі Аб'ей. Відповідно до рішення Президента України у 2018 р. на Батьківщину повернулися учасники місії у Ліберії (56 окремих вертолітний загін). За весь 2018 р. відбулися планові ротації 4 національних контингентів та 39 осіб національного персоналу у складі МОПМБ [46, с.147].

Участь України в МОПМБ була важливим інструментом підготовки військовослужбовців в умовах російсько-української війни. Це дало змогу нарощувати оперативні спроможності, досягнути певної взаємосумісності, а головне, підкреслити активну позицію України щодо міжнародних зусиль із забезпечення миру і стабільності у світі.

В останній рік перед повномасштабною війною з Росією, у 2021 р. більше трьохста військовослужбовців ЗС України виконували завдання у восьми МОПМБ під егідою ООН та НАТО у складі миротворчих сил на територіях семи країн світу (Демократична Республіка Конго, Республіка Південний

Судан, Малі, Косово, Кіпр, Республіка Молдова, Ісламська Республіка Афганістан) та у районі Аб'єй. Проведено три ротації національного контингенту та 43 представників національного персоналу у складі МОПМБ.

У квітні 2021 р. Північноатлантична рада прийняла рішення завершити роботу Місії НАТО «Рішуча підтримка» в Ісламській Республіці Афганістан. 5 червня 2021 р. український національний персонал було виведено з Афганістану.

Напередодні повномасштабного вторгнення рашистів в Україну, вдалося забезпечити функціонування українського національного контингенту у міжнародних військових місіях. ЗС України забезпечили належний рівень виконання службових обов'язків у складі міжнародних операцій з підтримання миру та безпеки [48, с. 78 –79].

Участь українських миротворців впродовж досліджуваного періоду 2014 – 2021 рр. у місіях ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго (MONUSCO) визначалася відповідним Указом Президента України від 17.09.2013 № 515/2013. Ця місія під егідою ООН заснована на основі Резолюції Ради Безпеки ООН від 30.11.1999 № 1279 у 1999 р., після підписання в липні 1999 р. «Лусакської угоди про припинення вогню» між Республікою Конго та ще п'ятьма країнами регіону. Резолюцією Радбезу від 28.05.2010 № 1925 з 01.07.2010 р. назва місії трансформувалася у Місію Організації Об'єднаних Націй зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго, з терміном дії мандату Місії на 6 місяців (Місія «MONUSCO»).

Національний контингент ЗС України Місії «MONUSCO» складався з 250 військовослужбовців, 4 вертольотів Мі-24 та 4 Мі-8, 57 одиниць автомобільної техніки 18 окремого вертолітного загону. Основними завданнями учасників були: польоти армійської авіації з метою демонстрації сили Місії ООН; здійснення заходів повітряної розвідки та патрулювання підконтрольної території; забезпечення вогневої підтримки наземних операцій; збройний супровід вантажів в інтересах місії ООН та інші завдання.

Окрім вертолітного загону на території ДРК працювало 10 українських спостерігачів (6 з них штабні офіцери), основним завданням яких було здійснення контролю за додержанням сторонами «Угоди про припинення вогню» та розслідування порушень домовленостей; здійснення координації пасажирських та вантажних авіаперевезень; додержання прав людини; надання гуманітарної допомоги.

Під час участі в проведенні спеціальної операції під назвою «Скорпіон» українські вертолітники стали найпотужнішою збройною компонентою Місії ООН зі стабілізації у ДРК. В повідомленні офіційного сайту МО України зазначалося: «Протягом 3 місяців несення служби дев'ятою ротацією підрозділу, екіпажі бойових Мі-24 відпрацювали 139 задач з вогневого ураження сил місцевих незаконних збройних формувань. З них 124 припали на листопад 2018 року. Це пов'язано з тим, що саме цього місяця «MONUSCO» та підрозділами ЗС Демократичної Республіки Конго було проведено масштабну військову операцію під умовною назвою «Скорпіон» зі знищення осередків бойовиків незаконного збройного формування «Альянс демократичних сил»»[78].

В травні 2021 р. в умовах надзвичайної ситуації, зумовленої виверженням вулкану в конголезькому місті Гома, підвищеної сейсмічної активності та розповсюдженням вулканічного пилу у повітрі, українські екіпажі вертольотів 18 окремого вертолітного загону залучалися до евакуації населення і персоналу місії ООН. «Тільки за 27 травня 2021 р. в безпечні райони було перевезено близько 200 осіб», – повідомлялося у засобах масової інформації у ті дні. В складних метеоумовах українські військові авіатори були єдиними, хто продовжував виконувати польоти, завдяки чому було врятовано сотні людей [66].

Українські військовики брали участь також у Місії ООН у Південному Судані («UNMISS»). Повноваження її були затверджені Резолюцією Ради Безпеки ООН від 8 липня 2011 р. № 1996. Впродовж 2014 – 2021 рр. військовослужбовці національного персоналу, згідно Указу Президента

України від 13.07.2012 р. № 446/2012, виконували завдання із спостереження за дотриманням Угоди про припинення вогню у Південному Судані, збирали, аналізували та моніторили інформацію щодо процесу роззброєння, реінтеграції, демобілізації та репатріації учасників збройних формувань конфлікту, контролювали дотримання прав людини, сприяли гуманітарній допомозі населенню, забезпечували постійний зв'язок з місцевою владою, агенціями ООН, неурядовими організаціями [232].

До складу Тимчасових сил ООН із забезпечення безпеки в районі Аб'ей (кордон між Північним та Південним Суданом) теж входили українські військовослужбовці. У місії «UNISFA» (так називалась ця операція) служили 4 – 6 осіб у різні роки, згідно Указу Президента України від 13.07.2012 № 446/2012. Тимчасові сили ООН із забезпечення безпеки в Аб'ей засновані відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН від 27 червня 2011 р. № 1990. Завданнями національного персоналу були: контроль над дотриманням сторонами положень «Угоди між урядом Південного Судану та Народно-визвольного руху Судану щодо тимчасових процедур по відношенню до управління та забезпечення безпеки в районі». Військовики України патрулювали зони відповідальності, збирали та аналізували інформацію, контролювали переміщення військових та мирного населення, моніторили роззброєння, реінтеграцію, демобілізацію учасників збройних формувань [47, с.123].

Десять українських офіцерів служили в іншій африканській країні – Малі. Вони спостерігали там за дотриманням «Угоди про припинення вогню, переміщенням збройних угруповань, дотримання прав людини в зоні багатопрофільної інтегрованої Місії ООН зі стабілізації у Малі» впродовж 2019 – 2020 рр.. У 2021 р. ще два офіцери долучилися до цієї місії [221].

З 2004 р. по лютий 2017 р. в межах Місії ООН у Ліберії («UNMIL») до виконання завдань на ротаційній основі залучалися військовослужбовці ЗС України в складі 56 окремого вертолітного загону (2014 р. – 187 військових, 2015 р. – 176 військових, 6 вертольотів Мі-8 та 86 одиниць автомобільної

техніки, з 2016 р. – 105 осіб 3 гелікоптери та 33 автомобілі). Завдання українського контингенту: перевезення персоналу та вантажів Місії ООН; евакуація хворих та поранених в зоні відповідальності контингенту [46, с. 134].

В лютому 2017 р. 105 українських військових повернулись до України з Ліберії. Також повернулися до України три вертольоти Мі-8, які були у складі місії «UNMIL» [233].

Операція ООН у Кот-д'Івуарі у 2014 – 2015 рр. була ще одним майданчиком, де 18 військовослужбовців з 3-ма вертольотами Мі-24 56 окремого вертолітного загону ЗС України підтримували мир та безпеку, супроводжуючи переміщення військ Місії ООН та вогневу підтримку наземних операцій. Двоє штабних офіцери забезпечували координацію польотів, планували перевезення людей та вантажів. 2015 р. авіаційна група 56 окремого вертолітного загону була переведена до Ліберії [43, с.79].

Історія місії у Кот-д'Івуарі багата на гострі сюжети. Так, у 2011 р. колишній диктатор країни Лоран Гбагбо не захотів віддати владу новообраному лідеру країни. Він здійснював військовий тиск, у тому числі на миротворців місії ООН та новообраного президента країни Уаттару, якого заблокували в готелі у місті Абіджан. Озброєні бойовики навіть викрали двох миротворців українського контингенту (після нетривалого часу миротворці повернулися до розташування українського контингенту). В квітні 2011 р. відбувся збройний штурм заколотниками штаб-квартири місії ООН.

З метою недопущення ескалації збройної боротьби, 5 квітня 2011 р. два українські ударні гелікоптери Мі-24 з 30 міліметрових авіаційних гармат знищили склади зі зброєю в Абіджані, який контролювали сили Лорана Гбагбо. Після цього, протягом тижня, війська Гбагбо були розгромлені, а сам диктатор здався в полон. Таким чином українські військовослужбовці відіграли вирішальну роль у ствердженні демократичного вибору населення далекої африканської країни [78].

На Європейському континенті українські миротворці приймали участь в роботі багатонаціональних сил «KFOR» у Косово (відповідно до Указу

Президента України від 14.07.1999 № 852/99, Угоди між Україною та НАТО щодо участі українського контингенту у KFOR та фінансових аспектів такої участі від 20.09.1999 року) та Місії ООН у Косово («UNMIK») (відповідно до Постанови Верховної Ради України від 19.11.1993 № 3626-XII та Резолюції Ради Безпеки ООН від 10.06.1999 № 1244). Особовий склад ЗС України на ротацийній основі в кількості 40 осіб із залученням 18 одиниць автомобільної техніки. забезпечував виконання інженерної розвідки місцевості, здійснював інженерні заходи по знищенню вибухонебезпечних предметів. Двоє штабних офіцерів координували діяльність «KFOR», «EULEX» з іншими організаціями, спостерігали за дотриманням прав людини, підтримували діяльність засобів масової інформації, сприяння роботі гуманітарних місій [47, с. 123].

З 2014 по 2019 рр. два військовики ЗС України, у 2020 – 2021 рр. – один представник ЗС України, виконували завдання із спостереженням за безпековою ситуацією у буферній зоні, збору та аналізу інформації щодо дотриманням прав людини в регіоні у складі Сили ООН з підтримання миру на Кіпрі («UNFICYP») (Указ Президента України від 01.02.2012 № 48/2012). Сили ООН з підтримання миру на Кіпрі засновані відповідно до Резолюції Ради Безпеки ООН від 4 березня 1964 р. № 186 [48, с. 114].

У відповідності до Угоди між Україною та НАТО «Щодо участі України у діяльності місії НАТО в Афганістані «Рішуча підтримка» та відповідних фінансових зобов'язань», Указу Президента України від 30.03.2015 № 185/2015 10 військовослужбовців у 2015 – 2017 рр., 16 – у 2018 р. та 21 військовослужбовець у 2019 – 2020 рр. виконували завдання в межах тренувальної дорадчої місії НАТО «Рішуча підтримка» в Афганістані.

Робота місії розпочалася 1 січня 2015 р., після завершення операції «Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан», під керівництвом НАТО. Завданнями національного персоналу ЗС України були: інженерна розвідка шляхів та об'єктів місцевості; інженерний супровід автомобільних колон; протидія застосуванню вибухових пристроїв та знешкодження саморобних вибухонебезпечних предметів; спільне чергування у

складі зведеного загону швидкого реагування; консультативно-дорадча допомога військовослужбовцям афганської армії щодо підготовки саперів та військових інженерів; заходи із безпеки та захисту визначеного персоналу місії [48, с.114].

5 червня 2021 р. український національний персонал виведено з Афганістану у зв'язку з рішенням Північноатлантичної ради щодо завершення діяльності Місії НАТО «Рішуча підтримка» в Ісламській Республіці Афганістан [48, с.78].

Окремої уваги та високої оцінки заслуговує операція українського спецназу Головного управління розвідки ЗС України щодо евакуації представників дипломатичних установ та мирних жителів з Кабулу у вересні 2021 р. Цікавою є думка колишнього представника Держдепартаменту США з питань України (2017 – 2019 рр.) Курта Волкера, висловлена ним під час проведення «Kyiv Post вебінару» на тему: «Відносини України-НАТО»: «Хотів би зробити комплімент Збройним Силам України та зокрема, спецпризначенцям, за їхню неймовірну роль у вивезенні людей з Афганістану. Думаю, що загалом це – трагедія, яку можна було б уникнути, і Сполучені Штати могли б набагато краще відпрацювати. Але Україна долучилася і допомогла багатьом людям виїхати. І, на мою думку, це має бути високо оцінено» [165].

У зоні безпеки Придністровського регіону Республіки Молдови виконували завдання 10 військовослужбовців ЗС України у складі «Спільних миротворчих сил в зоні безпеки Придністровського регіону». Основні завдання військових спостерігачів: контроль за припиненням вогню, виведення збройних формувань і дотриманням режиму тиші; збір фактів порушення домовленостей сторін; патрулювання ділянок зони безпеки за визначеними маршрутами; перевірка несення служби контрольно-пропускних пунктах; недопущення ескалації напруги та зриву процесу мирного врегулювання.

Діяльність українських військових регламентувалася «Одеськими домовленостями» від 20. 03. 1998, Постановою КМУ від 23. 10. 1998 № 1685 із

змiнами, внесеними Постановою Кабiнету Міністрiв України вiд 14. 12. 2011 № 1284 [48, с.114]. Напруга у Приднiстров'ї через експансiонiстську полiтику рашистiв посилюється в наш час. Досвiд українських вiйськовослужбовцiв може бути корисним сусiднiй дружнiй державi – Молдовi.

Миротворча дiяльнiсть України в чергове пiдкреслила статус нашої краiни як надiйного партнера в системi МВСп, стала ще одним мiжнародним майданчиком для взаємодiї з партнерами для представникiв ЗС України. Бiльшiсть мiжнародних миротворчих операцiй за участi українських вiйськових мали мiсце на Африканському континентi, що може стати хорошим пiдґрунтям у налагодженнi бiльш тiсних дипломатичних вiдносин мiж Україною та краiнами Африканського Союзу.

Висновки до роздiлу 3

Вiд початку збройної агресiї РФ проти України у лютому 2014 р. до повномасштабного вторгнення рашистiв в нашу державу у 2022 р. проведено 35 двостороннiх та багатонацiональних вiйськових тактичних, командно-штабних навчань iз залученням вiйськ на територiї України, участь в яких взяли понад 60000 вiйськовослужбовцiв України та понад 30000 вiйськовослужбовцiв країн-партнерiв (Додаток Б).

Основою для проведення вiйськового вишколу СВ ЗС України у перiод 2014-2021 рр. стала територiя найбільшого у Європi вiйськового полiгону – МЦМБ НАСВ, де проведено бiльше половини усiх вiйськових маневрiв (Додаток Б). Дана вiйськова локацiя стала постiйним майданчиком для проведення серiї найбільших за кiлькiстю залучення вiйськовослужбовцiв, вiйськової технiки та озброєння країн-партнерiв щорiчних багатонацiональних командно-штабних навчань iз залученням вiйськ «Rapid Trident 2014 – 2021», а також постiйно дiючих з 2015 року тренувальних мiсiй «JMTG-U», «ORITAL», «UNIFIRE», в межах яких iнструкторами ЗС США, Канади та Великої Британiї та iнших країн-партнерiв за 7 рокiв пiдготовлено за стандартами НАТО понад 84000 вiйськовослужбовцiв у складi штатних пiдроздiлiв рiвня взвод-бригада.

З 2014 року щорічно зростала кількість залучених військовослужбовців ЗС України до проведення військових навчань з країнами-партнерами НАТО поза межами України. Понад 3000 військових з України брали участь в проведенні понад 50 військових навчань в Німеччині, Польщі, Литві та інших країнах-членах НАТО (Додаток В).

Цікавою є тематика сценаріїв найбільших військових навчань країн НАТО та партнерів на Європейському континенті. Так за легендою навчань «Combined Resolve» група уявних країн скандинавського регіону, умовно названих «Сколканською Імперією» прагнуть відновити історичну справедливість та повернути територію, яка належала Шведській імперії у 1561 — 1721 роках. Схожою є тематика серії військових навчань в Україні «Rapid Trident».

Інтенсивність проведення міжнародних військових навчань із залученням військовослужбовців ЗС України та ЗС країн-партнерів в 2014 – 2021 роках вказує на те, що головний акцент у власне військовій складовій МВСп було зроблено на підготовці усіх наявних сил та засобів оборони у відповідності до стандартів підготовки НАТО, підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами ЗС України та підрозділами ЗС країн-партнерів під час планування та проведення спільних операцій.

Найбільші військові навчання «Rapid Trident», які щорічно проводилися на території України з моменту їх започаткування у 2006 р., постійно нарощували як кількісний так і якісний потенціал. В ході зміни геополітичних військових викликів та загроз постійно змінюється не лише чисельність учасників навчань (від 248 військовослужбовців у 2006 р. до 3682 – у 2019 р.), але і тематика та сценарії, які відпрацьовуються в ході їх проведення. Так спостерігаємо поступове нарощення тематичного змісту навчань – від «Участі у міжнародній миротворчій операції зі встановлення миру в зоні відповідальності» у 2006 р. до «Планування та ведення операції повного спектру у складі багатонаціональної групи» у 2013 р. та відповідно «Планування застосування та управління підрозділами багатонаціональної дивізії під час відбиття збройної агресії

противника та відновлення положення по Державному кордону України» у 2019 р. (Додаток Є)

Важливим аспектом міжнародних навчань для штабів та підрозділів ЗС України є можливість не лише теоретично вивчати та переймати військові стандарти НАТО, але й на практиці перевіряти ефективність застосування та впровадження цих стандартів, діючи спільно з військовиками Альянсу. Під час проведення командно-штабної фази навчань важливим аспектом підготовки є застосування комплексів та систем імітаційного моделювання, що безумовно відповідає реаліям та вимогам сучасності і є елементами новітнього підходу до вишколу українських військових.

Принциповим прикладом важливості спільних військових маневрів для реальної оцінки спроможностей різних родів військ стали, наприклад, танкові змагання в Німеччині, які вказали на те, що одного професіоналізму та бойового досвіду військовослужбовців недостатньо для перемоги в протистоянні з найсучаснішими зразками бронетанкової техніки. В чергове доведено, що модернізація морально застарілих зразків озброєння та техніки радянського періоду можливо дешевша, аніж виробництво новітніх зразків, проте вона малоефективна в умовах сучасної війни.

В умовах повномасштабної війни РФ проти України, проведені міжнародні військові навчання за участю підрозділів ЗС України стали основою МВСп щодо апробації та впровадження стандартів НАТО, досягнення високого рівня взаємосумісності як під час планування так і під час проведення спільних військових маневрів. Це, безумовно, не лише вплинуло на боєздатність підрозділів під час повномасштабного вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року, але й дало можливість військовослужбовцям ЗС України в найкоротші терміни опанувати західні зразки озброєння та військової техніки, проходити базову військову підготовку на території окремих країн членів НАТО.

Окрім військово-професійних, іміджевих питань для держави, досвід участі в операціях з підтримки миру і безпеки став для України своєрідним

«щепленням» від геополітичних інтересів та зазіхань РФ. Адже сформувалося чітке розуміння в свідомості українського суспільства та національних еліт – підтримання миру можливе лише там, де на зміну збройному протистоянню прийшли домовленості про мир або тривале перемир'я, а заяви агресора про те, що він повинен очолити миротворчу місію є нічим іншим як продовженням гібридної війни.

ВИСНОВКИ

Історичний інтерес до міжнародного військового співробітництва ЗС України як наукової проблеми – викликаний обставинами теперішньої повномасштабної російської агресії проти нашої Батьківщини. Вже сьогодні можна констатувати, що керівництву кремля не вдалося досягнути реалізації жодних цілей розв'язаної війни. Це, зокрема, стало можливим завдяки інтенсивному розвитку міжнародного військового співробітництва України у роки російсько-української війни, яке суттєво вплинуло на підвищення боєздатності підрозділів ЗС України і допомогло зупинити агресора. Завдяки тісному міжнародному військовому співробітництву у наш час, Збройні Сили України успішно протистоять ворогу.

В результаті дисертаційного дослідження зроблені наступні висновки:

1. *Історіографічний аналіз* міжнародного військового співробітництва ЗС України дає підстави стверджувати, що наявні дослідження даної проблематики крізь призму багатьох наук, зокрема військової історії, політології, історії міжнародних відносин та ін., формують надійну теоретичну базу для поглибленого наукового вивчення МВСп ЗС України в роки російсько-української війни (2014 – 2021).

Вітчизняну історіографію проблеми умовно можна поділити на два періоди: перший з 1991 р., часу відновлення Незалежної України до часу початку російської агресії – 20 лютого 2014 р., а другий – включає увесь період російсько-української війни. Для першого періоду були характерні появи наукових концепцій щодо «позаблоковості», «нейтральності» зовнішньополітичних устремлінь України, навіть військової співпраці з РФ та Білоруссю – теперішніми державами-агресорами.

Об'єктами наукових досліджень першого періоду історіографії здебільшого були такі головні сфери взаємних інтересів України та держав-партнерів, як воєнно-стратегічна, воєнно-політична, воєнно-технічна. Дослідження стосувалися таких елементів МВСп як: координація спільних

заходів для підтримки миру, узгодження військових доктрин, узгодження напрямків будівництва і військових планів збройних сил. Активно вивчалися істориками засоби взаємодії, планування кроків з надання взаємної допомоги та координації військової політики, проблеми обміну військовою інформацією, тощо.

У другому періоді історіографії активно вивчаються проблеми міжнародної допомоги зброєю та підготовкою особового складу ЗС України, миротворчої діяльності ЗС України, міжнародного контролю над озброєнням і вперше – з'являються дослідження з таких нових елементів МВСп, які притаманні часу російсько-української війни – міжнародні військові навчання та міжнародні тренувальні місії.

Досить добре в історичній літературі і публіцистиці другого періоду висвітлюється напрямок міжнародного військового співробітництва України й НАТО. З початком російської агресії були відкинуті усілякі дискусії про «нейтралітет» та «позаблоковість», адже такий курс призвів до анексії територій, руйнувань мирних міст, появи біженців, смертей мирних мешканців. Активно просувається ідея, що лише вступ України до НАТО та Євросоюзу зможуть гарантувати територіальну цілісність держави.

Аналіз історіографії дозволяє стверджувати про суттєві прогалини у вивченні ряду проблем міжнародного військового співробітництва, що, певною мірою, актуалізує представлене дисертаційне дослідження.

Наявна *джерельна база* дозволяє здійснити комплексний аналіз історії розвитку міжнародного військового співробітництва у період російсько-української війни (2014 – 2021 рр.). Сучасні історичні дослідження впевнено спираються на електронні джерела, які досить репрезентативні та багатогранні. Так, офіційний сайт НАТО містить документи щодо діяльності організації. Так як Україна знаходиться у статусі партнера Альянсу з розширеними можливостями, то у розділі «Відносини з Україною» виокремлені тематичні напрямки співробітництва, зокрема такі: «Комісія Україна – НАТО (NUC)»; «Спільна робоча група НАТО – Україна з питань оборонної реформи»;

«Партнерство: проєктування стабільності співпрацею»; Програма «Партнерство заради миру» та «Інструменти партнерства»; «Рада євроатлантичного партнерства (РЄАП)»; «Представництво НАТО в Україні (NRU)». Важливі матеріали і документи містяться в електронній бібліотеці НАТО, зокрема цікава аналітика міститься у періодичному виданні «NATO Review».

Джерельна база дослідження представлена нормативно-правовими документами, архівними матеріалами, значним масивом інтернет-ресурсів, публікаціями в ЗМІ та ін. Це дозволяє комплексно відстежити і систематизувати факти, події і процеси, які розкривають сутність співробітництва Україна із міжнародними партнерами. Вивчення документів реконструює історію трансформації відносин між НАТО та Україною на офіційному рівні. Так, можна простежити наскільки нормативно-правові акти розвивали відносини з НАТО, наскільки впливали на суспільно-політичну ситуацію в Україні.

2. Встановлено, що міжнародна військова співпраця України з НАТО та її партнерами базується на достатньо ґрунтовній нормативно-правовій базі, основи якої значно розвинуті у ході російсько-української війни. Українською владою в умовах війни здійснено серію практичних заходів у військово-політичній сфері, котрі сприяли ефективній протидії російській агресії. Серед останніх – відмова від позаблокового статусу та закріплення євроатлантичного вектору розвитку України в Конституції держави, ухвалення Воєнної доктрини та нової Стратегії національної безпеки України. Ці заходи політичного та правового характеру дали змогу сформувати стратегічний фундамент реформування та зближення України й НАТО, що певною мірою, сприяло активному МВСп України.

Важливим кроком є ухвалення в 2019 р. Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)».

3. *Аналіз військової співпраці України з НАТО та Європейським співтовариством, дозволяє стверджувати, що курс України на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору вплинув на усі сторони життя українського суспільства.* Позначився він й на організації міжнародного військового співробітництва. Обриси міжнародної військової співпраці набули чітких реалій. Зазначено, що в умовах агресії РФ політичне керівництво України було змушене шукати союзників й активізувати співробітництво з країнами Північноатлантичного альянсу. Цей курс виявився правильним й дозволив Збройним Силам України дати відсіч широкомасштабній російській навалі, яка розпочалася у лютому 2022 року й триває дотепер.

3. *Визначено, що МВСп ЗС України є складовою зовнішніх відносин України, яка здійснюється в рамках реалізації політики держави щодо забезпечення національних інтересів країни у сфері зовнішньої політики, оборонній сфері та воєнній сфері відповідно з національним законодавством України та імплементованими нормами міжнародного права.*

Військова агресія РФ проти України, яка розпочалася у лютому 2014 року, анексія Криму, окупація значної території східних областей України значно активізували міжнародне військове співробітництво України з іншими країнами світу. Засудження світовою громадськістю бруталного порушення системи міжнародної безпеки в Європі, що склалася після Другої світової війни, підштовхнули уряди багатьох країн світу до надання військової допомоги жертві агресії – Україні. Зовнішня агресія РФ та розв’язана нею війна проти України стала головним чинником поглиблення МВСп ЗС України в період 2014 – 2021 рр. у всіх напрямках.

Міжнародне військове співробітництво у роки російсько-української війни продемонструвало, що передумовами майбутнього миру є набуття Україною членства в Європейському Союзі та НАТО. Членство в ЄС визначить успіх нових модернізаційних реформ, закріпить відданість верховенству права та демократичному устрою держави. Членство в Північноатлантичному альянсі

гарантуватиме зовнішню безпеку України, через 5 Статтю Вашингтонського Договору щодо створення НАТО. Внаслідок успішного руху України до членства в ЄС та НАТО буде створено ефективний запобіжник подальшим спробам війни на Сході Європи.

4. Досліджено, що в умовах російсько-української війни, країни-члени НАТО – Польща та Литва виробили узгоджений курс щодо посилення синергії зусиль з міжнародного політичного та військового співробітництва із Україною, створенню спільної високопрофесійної військової бригади імені князя Костянтина Острозького.

У вересні 2014 р. у Варшаві керівники урядів трьох держав – Литви, Польщі та України підписали «Угоду щодо створення спільної військової частини» – «ЛитПолУкрбриг» (LITPOLUKRBRIG). На той час Президент Литви Даля Грибаускайте сказала історичну фразу, яка є ключовою для відносин трьох країн – засновників LITPOLUKRBRIG: «Коли ми разом – ми сильні».

Метою спільної міжнародної бригади країн альянсу «Люблінського трикутника» (Литва, Польща та Україна) є: підвищення рівня взаємної довіри та співпраці між країнами, покращення безпекової ситуації в регіоні Східної Європи, поширення та впровадження сучасних підходів (стандартів) із планування, забезпечення та застосування військ (сил) у загальну систему підготовки збройних сил, а також – підтримка високого рівня бойової готовності національних військових формувань.

Утворення регіонального альянсу – «Люблінського трикутника», першим кроком якого стало військове зближення історично близьких трьох держав, слугує підтримці інтеграції України у Європейський Союз та НАТО й, особливо, спільним зусиллям протидії російській агресії в Україні. На фоні дискусій у перші роки війни, щодо «доцільності постачання Україні летальної зброї» Литва – перша з країн світу надала їй ЗС України (вересень 2016 р. – 150 т. набоїв для стрілецької зброї).

Для українських військових служба у «ЛитПолУкрбриг» відкрила можливість вивчити та адаптувати для власних потреб стандарти і рішення у галузі безпеки країн НАТО, а для офіцерів та солдатів Польщі і Литви безцінним є досвід війни з російським агресором, яким діляться українські воїни із побратимами по зброї.

У LITPOLUKRBRIG увійшли десантники, однієї з кращих у ЗС України, 80-ї окремої десантно-штурмової (до 2016 р. – аеромобільної бригади) дислокованої у м. Львові). LITPOLUKRBRIG провели численні військові навчання. Створення і діяльність військового з'єднання LITPOLUKRBRIG є виявом практичного втілення міжнародного співробітництва трьох дружніх держав у роки російсько-української війни.

5. У роки російсько-української війни було активізоване військово-технічне міжнародне співробітництво. З 2014 року закладено основу щодо кооперації вітчизняного оборонно-промислового комплексу із західними партнерами з виробництва зразків озброєння та техніки.

На новий рівень була введена співпраця за напрямком військово-технічного співробітництва із НАТО. У 2021 р. укладена міжурядова угода між Україною і США. Окреслені проєкти у сфері досліджень, розробок, випробувань і оцінювання певних видів озброєння та військової техніки. Міжурядова угода створила умови залучення інвестицій з боку американського бізнесу, запровадження нових оборонних технологій, розробку певних цільових проєктів щодо модернізації озброєння та військової техніки.

Курс держави на членство в Альянсі відкриває нові можливості для конкурентоздатних оборонних виробництв України. Однією з конкурентних переваг України є наявність замкнутого циклу виробництва відомих на світовому ринку зразків озброєння в галузі ракетобудування, суднобудування, танкобудування, будівництво систем протиракетної оборони. Запровадження стандартів НАТО в озброєнні є перспективним для вітчизняного оборонно-промислового комплексу та модерного переозброєння української армії та флоту після переможного завершення війни

6. Доведено, що яскравим виявом МВСп у роки російсько-української війни (2014 – 2021 рр.) є участь ЗС України у спільних міжнародних військових навчаннях. З початком російсько-української війни активізувалися навчання усіх родів та видів ЗС України. Навчання мали оборонний характер й були націлені на посилення спільних оборонних спроможностей країн-учасників.

Міжнародні навчання відіграли винятково важливу роль у підготовці підрозділів ЗС України для ведення ефективного спротиву і розгрому ворога. Вони були завершальним етапом підготовки підрозділів ЗС України перед повномасштабним вторгненням рашистів 24 лютого 2022 р.

У 2014 – 2021 роках ЗС України почали поглиблено вивчати особливості військових стандартів НАТО й застосовувати їх на практиці проведення маневрів. У той же час, учасники міжнародних навчань із інших країн охоче впроваджували досвід бойового повсякдення учасників АТО/ООС – воїнів ЗС України.

З 2014 року щорічно збільшувалася кількість залучених військовослужбовців ЗС України до проведення навчань з країнами-партнерами НАТО поза межами України. Так до 2022 р. понад 3000 військовослужбовців України брали участь в проведенні понад 50 військових навчань в Німеччині, Польщі, Литві та інших країнах членах НАТО.

Інтенсивність проведення міжнародних військових навчань із залученням військовослужбовців ЗС України та ЗС країн-партнерів в 2014 – 2021 роках вказує на те, що головний акцент у власне військовій складовій МВСп було зроблено на підготовці усіх наявних сил та засобів оборони у відповідності до стандартів підготовки НАТО, підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами ЗС України та підрозділами ЗС країн-партнерів під час планування та проведення спільних операцій.

Найбільші військові навчання «Rapid Trident», які щорічно проводились на території України, з моменту їх започаткування постійно нарощують як кількісний так і якісний потенціал. Спостерігаємо поступове нарощення тематичного змісту навчань – від «Участі у міжнародній миротворчій операції

зі встановлення миру в зоні відповідальності» у 2006 р. до «Планування та ведення операції повного спектру у складі багатонаціональної групи» у 2013 р. та відповідно «Планування застосування та управління підрозділами багатонаціональної дивізії під час відбиття збройної агресії противника та відновлення положення по Державному кордону України» у 2019 – 2021 рр.

Під час проведення командно-штабної фази навчань важливим аспектом підготовки було застосування комплексів та систем імітаційного моделювання, що, безумовно, відповідає реаліям та вимогам сучасності і є елементами новітнього підходу до вишколу українського війська.

7. Констатовано, що суттєвим напрямком міжнародного військового співробітництва у роки російсько-української війни, стали тренувальні місії країн-партнерів. З березня 2015 р. розпочалися військові тренувальні місії для військовослужбовців ЗС України, які організували держави члени Альянсу. Це, очолювана США, тренувальна місія «JMTG-U» («Об'єднана багатонаціональна навчальна група – Україна»), канадська місія «UNIFIER» та британська місія «ORBITAL». Дві дружні до України держави – Польща і Литва також зробили значний внесок у ці навчальні зусилля, головним чином через «JMTG-U», а також на двосторонній основі.

Інструктори НАТО до початку 2022 р., часу повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну, навчали військовослужбовців ЗС України застосуванням стандартів НАТО у бою. Тренувальні місії відіграли значну роль у підвищенні бойових спроможностей та прискорили процес реформування ЗС України.

Активно працювала навчальна тренувальна місія «JMTG-U» зі штабом в с. Старичах (Яворівський р-н, Львівська обл.) на території МЦМБ НАСВ. Ця місія армії США, як керівника багатонаціональної навчальної групи, полягала у підготовці, оснащенні та розвитку навчального центру МЦМБ та наданні практичної військової допомоги в підготовці військовослужбовців України. Головною метою тренувальних місій стала трансформація та перехід ЗС України з радянської системи управління та планування на західну модель, що відповідає прийнятим стандартам НАТО.

Починаючи з 2019 р. на базі Навчального центру підготовки підрозділів МЦМБ НАСВ було розпочато підготовку на рівні бригади. Вона складалася зі злагодження та підготовки на рівні відділень, взводів, ротних тактичних навчань, батальйонних тактичних навчань та завершувалася бригадними тактичними навчаннями без бойової стрільби з використанням системи лазерної імітації бойових дій MILES та підрозділу позначення дій противника.

Міжнародні тренувальні місії зіграли значну роль в підготовці військовослужбовців ЗС України для успішних та злагоджених дій на театрі війни. Учасники тренувальних місій по їх завершенні брали активну участь у захисті Батьківщини на полях російсько-української війни.

8. У дисертації проаналізована участь українських військовослужбовців в операціях з підтримання миру та безпеки які відбувалися у 2014 – 2021 рр. під егідою міжнародних організацій. Зроблено висновок з цього напрямку МВСп, а саме: *участь у миротворчих місіях надавала змогу підтримувати на належному рівні та підвищувати боєдатність українського війська, набутти реального військового досвіду, підвищувати професійну підготовку особового складу окремих підрозділів ЗС України.*

Десятки тисяч військовослужбовців не лише отримали досвід роботи з іноземними партнерами, але й на практиці апробували військові стандарти провідних країн світу під час спільної діяльності. Такий досвід використовувався під час реформування ЗС України та безумовно сприяв налагодженню підвищенню взаємосумісності в рамках міжнародного військового співробітництва з країнами-партнерами.

Встановлено, що серед держав-партнерів НАТО Україна була єдиною країною, військовослужбовці якої брали активну участь в усіх основних операціях та місіях з підтримання миру та безпеки під проводом Альянсу.

Близько тисячі солдатів та офіцерів ЗС України у складі чотирьох національних контингентів та миротворчого персоналу брали участь в рік нападу росії на Україну, в 2014 р. у 11 міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на території 9 країн світу. Дії українських військових у

миротворчих місіях отримали схвальну оцінку від керівництва ООН, НАТО та ЄС.

В цілому, у дисертації робиться загальний висновок, що саме міжнародне військове співробітництво під час російсько-української війни є локомотивом руху України до членства у Північноатлантичному альянсі та до входження країни в ЄС. Міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України є суттєвим фактором у досягненні майбутньої Перемоги над російським агресором.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

Нормативно-правові документи:

1. Всі документи бази даних «Законодавство України». Офіц. сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/find/a?text=%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E&textl=1&bool=and> (дата звернення, 18.10.2022).
2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>(дата звернення: 22. 11. 2021).
3. Закон України «Про ратифікацію Рамкової військової угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки» від 18.11.2021 № 1908-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-20#Text>(дата звернення: 22. 11. 2021).
4. Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 року «Про національну безпеку України». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 22. 11. 2021).
5. Закон України «Про схвалення рішення Президента України про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2021 році для участі у багатонаціональних навчаннях» від 26 січня 2021 року № 1131-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1131-20#Text> (дата звернення: 06. 12. 2021).
6. Закон України Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. 23 квітня 1999. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/613-14> (дата звернення: 25. 09. 2022).

7. Основні напрями зовнішньої політики України. Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року N 3360-XII // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> (дата звернення 02.09.22)
8. Партнерство заради миру. Рамковий документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_001 (дата звернення 02. 09. 2022)
9. Президент підписав Закон про відмову від позаблокового статусу України. URL: <http://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-providmovu-vid-pozablokovogo-statu-34460> (дата звернення: 22. 11. 2021).
10. Президент підписав Указ «Про річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО». URL: <http://www.na.mil.gov.ua/index.php/2018/10/02/prezydent-pidpysav-ukaz-pro-richni-natsionalni-programy-pid-egidoju-komisiyi-ukrayina-nato/> (дата звернення: 22.11.2021).
11. Про виклики та загрози національній безпеці України у 2011 році: Рішення Ради Національної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-10#Text> (дата звернення: 22. 11. 2021).)
12. Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами: Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/99#Text> (дата звернення: 06.09.2020).
13. Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України: Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1245/2010#Text> (дата звернення: 29.09.2020).
14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»: Указ

- Президента України від 14.04.2014 № 405/2014 / Президент України // Офіційний вісник Президента України. – 2014. – № 14. – Ст. 745.)
- 15.Рішення РНБО від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». Уведено Указом Президента України від 6.06. 2016 року № 240/2016. URL: www.rnbo.go.ua/documents/424.html (дата звернення: 22. 11. 2021).
- 16.Угода між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_007 (дата звернення 11.07. 2019).
- 17.Угода між Урядом Литовської Республіки, Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України стосовно створення спільної військової частини. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_548 (дата звернення 11. 07. 2019).).
- 18.Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору. // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_002(дата звернення 02.09.22)
- 19.Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2009 року «Про Стратегію міжнародної миротворчої діяльності України»» [від 15 червня 2009 року]. URL:<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435%2F2009>, (дата звернення: 25. 09. 2022).
- 20.Указ Президента України від 08.07.2016 № 296/2016 «Питання координації євроатлантичної інтеграції України». URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/361063___551699(дата звернення: 25. 09. 2022).
- 21.Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення: 22.11.2021).

Документи Міністерства оборони України, Міністерства закордонних справ України, військово-політичного блоку НАТО:

22. Декларація Уельського саміту видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради в Уельсі. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 10. 11. 2021.).
23. Департамент військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки Міністерства оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-aparatu-ministerstva/departament-vijskovo-tehnichnoi-politiki-rozvitku-ozbroennya-ta-vijskovo-tehniki-ministerstva-oboroni-ukraini.html> (дата звернення: 20.08.2020).
24. Місія України при НАТО. Документи. Офіц. сайт Міністерства закордонних справ. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/dokumenty/derzhavni-programi-ta-plani-spivrobitnictva> (дата звернення, 28. 09. 2022).
25. Наказ Міністра оборони України №665 від 19.12.2017 «Про затвердження Порядку організації та здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України». URL: https://www.mil.gov.ua/content/nakaz_moy/ MOU_665_19122017.pdf (дата звернення: 05. 02. 2022).
26. Наказ МОУ №218 від 23.07.21 р. «Про здійснення міжнародного співробітництва МОУ та ЗСУ», с.4. – Режим доступу: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2021/218_nm.pdf (дата звернення – 22. 12. 2022)
27. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та НАТО щодо заснування Центру інформації та документації НАТО в Україні Дата підписання: 07.05.1997 // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_019 (дата звернення 02.09.22).
28. Особливе партнерство України з НАТО. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/internationalorganizations/nato> (дата звернення: 25. 12. 2021).

- 29.Офіційний сайт НАТО. North Atlantic Treaty Organization. URL: <https://www.nato.int/> (дата звернення, 21. 12. 2022).
- 30.Практична співпраця України з НАТО поглиблюється в різних сферах, – зустріч Президента України та Генсека Альянсу. URL: <http://www.na.mil.gov.ua/index.php/2018/12/13/praktychna-spivpratsya-ukrayiny-z-nato-poglyblyuyetsya-v-riznyh-sferah-zustrich-prezydenta-ukrayiny-ta-genseka-alyansu/> (дата звернення: 22.11.2021).
- 31.Програма розширених можливостей НАТО. URL: members.yfpf.org/event3974281#:~:text=The%20Enhanced%20Opportunities%20Program%20%28EOP%29%20aims%20to%20deepen,and%20it%20is%20based%20on%20specific%20criteria%20selection (дата звернення: 22.11.2021).

Архівні документи:

- 32.Поточний архів МЦМБ,спр.6. «Робочі документи», «Довідка-доповідь начальника навчального центру підготовки підрозділів МЦМБ за 2019 рік» НЦПП МЦМБ, 2019, лист– 111-139.
- 33.Поточний архів МЦМБ, спр.4. «Вхідні телеграми», «План проведення українсько-американського командно-штабного навчання із залученням військ «Репід Трайдент 2018» МЦМБ, 2018, лист – 29-44.
- 34.Поточний архів МЦМБ,спр.8. «Вхідні телеграми», «Звіт про результати українсько-американського командно-штабного навчання із залученням військ «Репід Трайдент 2019» МЦМБ, 2019, лист -112-119.
- 35.Поточний архів Науково-дослідної лабораторії (військово-історичних досліджень) НАСВ, ф.1, спр.36. «Інтерв'ю та соціоісторичне дослідження учасників міжнародних навчань «Швидкий Тризуб 2020»», лист 1-97. Проведене 20.09.2020-26.09.2020.

Монографії, статті, електронні ресурси:

- 36.Алексієвець М., Алексієвець Л., Знак В. //Україна-НАТО: історіографія відносин (1991-2020). Сторінки історії. 2022. 55. С. 315-337.

- 37.Алексієвець Л., Алексієвець М. //Трансформація відносин України та НАТО в 1991-2019рр.: історичний аспект. *Український історичний журнал*. 2020. 1. С.126-142.
- 38.Алексієвець Л., Алексієвець М., Дацків І. //Україна-Європа: цивілізаційно-історичний дискурс. *Український історичний журнал*. 2020. 5. С. 223-238.
- 39.Алексієвець Л., Алексієвець М. //Ukraine-the NATO: mutual relation and partnerships main stages. *East European Historical Bulletin*. Is. 14. Drohobych,2020. S.175-189.
- 40.Алексієвець М., Секо Я. Зовнішня політика України: від багатовекторності до безальтернативності / *Україна – Європа – Світ*. – Вип.17. Тернопіль, 2016. – С.34 – 49.
- 41.Алексієвець Л., Прийдун С. Україна в системі міжнародних відносин: деякі особливості і проблеми (1991 – 2011) / *Україна – Європа – Світ*. Вип.10. – Тернопіль, 2012. – С.179 – 183.
- 42.Біла книга – 2014. Збройні Сили України.– Київ, 2015. 83 с.
- 43.Біла книга – 2015. Збройні Сили України.– Київ, 2016. 103 с.
- 44.Біла книга – 2016. Збройні Сили України.– Київ, 2017. 111 с.
- 45.Біла книга – 2017. Збройні Сили України.– Київ, 2018. 152 с.
- 46.Біла книга – 2018. Збройні Сили України.– Київ, 2019. 170 с.
- 47.Біла книга 2019 – 2020. Збройні Сили України. Держспецтрансслужба. – Київ, 2021. 192 с.
- 48.Біла книга 2021: Оборонна політика України. – Київ, 2022, 187 с.
- 49.Бураков Ю. В. Військово-політичне співробітництво України з Північноатлантичним альянсом на сучасному етапі // *Військово-науковий вісник*. Вип. 32. – Львів: НАСВ, 2019, с.111 – 120.
- 50.Бураков Ю. В., Проховник П. М.. Військово-політичні аспекти сучасного співробітництва держав Прибалтики з Україною. // *Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки.: тези доповідей*

- Міжнародної науково-практичної конференції 7 – 8 жовтня 2020 р. – Л.: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2020. С. 8 – 12.
- 51.Бураков Ю. В., Проховник П. М. Співробітництво Польщі та держав Прибалтики з Україною: військово-політичні аспекти/ Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego. Tom XV. «Bałtyk w dziejach ludów Morza Bałtyckiego». Monografia oparta o materiały z X Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego. Wolin 2-4 sierpnia 2019 / redakcją naukową Macieja Franza, Zbigniewa Pilarczyka. Toruń: Wydawnictwo Adama Marszałeka, 2021. S.380-398.
- 52.Бурдяк В., Мороз І. Перспективи співробітництва «Україна – НАТО» і роль у ньому польського фактора. *Політичний менеджмент*. ІПіЕНД. № 3, 2008. С. 165 – 174.
- 53.В Брюсселі відбулося екстрене засідання Комісії Україна-НАТО URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/news/19550-v-bryusseli-vidbulosya-jekstrenne-zasidannya-komisiji-ukrajina-nato> (дата звернення: 05.11.2021).
- 54.В Брюсселі підписано Імплементативну угоду щодо проекту Трестового фонду НАТО із знешкодження вибухонебезпечних предметів та протидії СВП. URL: <http://www.na.mil.gov.ua/index.php/2018/12/14/v-bryusseli-pidpysano-implementatsijnu-ugodu-shhodo-proektu-trastovogo-fondu-nato-iz-zneshkodzhennya-vybuchonebezpechnyh-predmetiv-ta-protydiyiv-svp/> (дата звернення: 10. 11. 2021).
- 55.В Грузії завершилися навчання «Agile Spirit – 2019». URL: <https://mil.in.ua/uk/news/v-gruziyi-zavershylys-navchannya-agile-spirit-2019/> (дата звернення: 29. 09. 2022).
- 56.В Одесі відбулася заключна конференція морських навчань. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2019/02/11/v-odesi-rozpochalasya-golovna-konferencziya-ukrainsko-amerikanskogo-navchannya-si-briz-2019/> (дата звернення: 29.09.2022).
- 57.В Україні завершилися багатонаціональні навчання «Кленова арка – 2019». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2814491-v-ukraini->

- zaversilisa-bagatonacionalni-navcanna-klenova-arka-2019.html (дата звернення: 29. 09. 2022).
58. В Україні завершилися міжнародні навчання «Чисте небо – 2018». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2562437-v-ukraini-zaversilisa-miznarodni-navcanna-ciste-nebo-2018.html> (дата звернення: 29. 09. 2022).
59. В Україні завершилися навчання «Sea Breeze – 2018». URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1742624-v-ukrayini-zavershilisya-navchannya-sea-breeze-2018> (дата звернення: 29.09.2022).
60. В Україні стартують навчання «Швидкий тризуб – 2018». URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=81224> [www.mil.gov.ua /news/2019/09/16/](http://www.mil.gov.ua/news/2019/09/16/)(дата звернення 05. 11. 2019)
61. В українсько-американського навчання «Сі Бриз – 2015» буде повноцінна берегова фаза. URL: www.unian.ua/society/1091119-v-ukrajinsko-amerikanskogo-navchannya-si-briz2015-bude-povnotsinna-bereгова-faza.html (дата звернення: 29. 09. 2022).
62. Велігодський Д. В., Мальцева Є. В. Особливості нормативно-правового регулювання співробітництва України з НАТО у 1991-2004 роках URL: http://sn-law.cfuv.ru/wp-content/uploads/2016/12/002_veligod.pdf (Дата звернення: 10. 11. 2022).
63. Венгер В. С. Основні напрями міжнародного військового співробітництва Збройних Сил України (минуле, сучасність і майбутнє) // *Військо України*. 1999. № 5 – 6. С. 10 – 11.
64. Верховна Рада проголосувала за створення інтернаціонального батальйону Litpolukrbrig. URL: <http://styknews.info/novyny/polityka/2015/02/04/verkhovna-rada-progolosuvala-za-stvorennia-internatsionalnogo-batalionu-l> (дата звернення 11. 07. 2019).
65. Взаємовідносини України з НАТО URL: http://195.78.68.18/minfin/control/uk/publish/printable_article?art_id=40169 (дата звернення: 10. 11. 2021).).

66. Виверження вулкана в ДР Конго: українських миротворців задіяли в евакуації. URL: <http://www.rbc.ua/ukr/news/izverzhenie-vulkana-dr-kongo-ukrainskih-mirotvortsev-1622206543.html> (дата звернення: 25. 09. 2022).
67. Відбулася урочиста церемонія відкриття навчань. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/09/28/v-rumuniyi-vidbulas-urochysta-czeremoniya-vidkryttya-navchannya-riverajn-2021/> (дата звернення: 29. 09. 2022).
68. Відбулось чергове засідання Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/58007-vidbulosy-cherгоve-zasidannya-spilnoji-robochoji-grupi-ukrajina-nato-z-oboronno-tehnichnogo-spivrobitnictva> (дата звернення: 29.09.2020).
69. Віднянський С. Незалежна Україна: двадцять років між Європою та Євразією // *Україна – Європа – Світ: Міжнар. зб. наук. праць: Серія «Історія, міжнародні відносини»*. – Вип.6/7. – Тернопіль, 2011. – С.24 – 38.
70. Військова допомога Україні. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/kuliba-pro-vijskovu-dopomogu-ukrajini-vid-polshchi-zi-zbrojeju-jak-iz-groshima-ljubit-tishu-1593569.html> (дата звернення 14. 11. 2021).
71. Військова євроінтеграція: як Україна виконує свої безпекові зобов'язання за угодою з ЄС. URL: <https://cacds.org.ua/?p=6277> (дата звернення: 10. 11. 2021).
72. Військова євроінтеграція: як Україна виконує свої безпекові зобов'язання за угодою з ЄС, 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/03/13/7093804/> (дата звернення: 06.12.2021).
73. Військові навчання НАТО. URL: https://www.army.mil/article/117954/exercise_combined_resolve_overview_and_key_lessons_identified (дата звернення 10. 10. 2022).
74. Військові новини. URL: <https://www.eucom.mil/topic/saber-guardian#:~:text=Saber%20Guardian%20is%20an%20annual%2C%20>

- U.S.%20Army%20Europe led%2C,size%20and%20scope%20since%20its%20inception%20in%202013 (дата звернення 10. 10. 2022).
- 75.Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації: український вимір: *Збірник матеріалів «круглого столу»* / За заг. ред. О. В. Литвиненка. Київ, 2011, с. 5 – 7.
- 76.Воєнна безпека і оборона України: тлумачний словник нормативно-правових та наукових термінів і визначень / Ф. В. Саганюк та ін. Київ, 2007. С. 186.
- 77.Воєнна безпека України на межі тисячоліть /Г.М. Перепелиця та ін., Нац. ін-т стратегічних досліджень. Київ, 2002. С. 394. с. 285 – 320.
- 78.Воїни миру: як українці повертають спокій Африці. URL: <http://tsn.ua/blogi/themes/world/voyini-miru-yak-ukrayinci-povertayut-spokiy-africi-1290453.html> (дата звернення: 25. 09. 2022).
- 79.Войціховський А.В. Співробітництво України з НАТО у миротворчій діяльності / А.В. Войціховський // *Право і Безпека*. – 2009. – №3, с. 27 – 37.
- 80.Восток – 2018: десять лет российских стратегических учений и подготовки к ведению военных действий. // *NATO REVIEW* URL: <https://www.nato.int/docu/review/ru/articles/2018/12/20/vostok-2018-desyat-let-rossijskih-strategicheskikh-uchenij-i-podgotovki-k-vedeniyu-voennyh-dejstvij/index.html> (дата звернення 15. 01. 2020).
- 81.Вступ до НАТО стимулює розвиток української економіки. URL: <https://dif.org.ua/article/yasnik-20-vstup-do-nato-stimulyue-rozvitok-ukrainskoi-ekonomiki>(дата звернення: 29.09.2020).
- 82.Гаврилишин Б., Вишневський Ю. Украина: выбор цивилизации/ Б. Гаврилишин, Ю. Вишневский // Киев. *Weekly.Украина и мир за неделю*. – 2004. – № 40(131), 29 окт. – 5 нояб.
- 83.Гай-Нижник П., Чупрій Л. Російсько-українська війна: особливості розв’язання військово- політичного конфлікту на Сході і Півдні України

- за сучасних геополітичних умов. // *Українознавство*. 2016. № 4. С. 103 – 121.
84. Гальчинський А. Україна на перехресті геополітичних інтересів. – Київ, 2002. – 180 с.
85. Головка В. Україна в умовах антитерористичної операції та російської збройної агресії (2014 р.). // *Український історичний журнал*, 2015. № 3. С. 176 – 193.
86. Горбулін В. Маємо вірити у свої можливості... Інтерв'ю газеті «Урядовий кур'єр» // <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/akademik-volodimir-gorbulin-mayemo-vikoristovuvati/>.
87. Горбулін В. П., Власюк О. С., Лібанова Е. М., Ляшенко О. М. Збройний конфлікт в Україні у термінах геополітики. *Суспільно-політичні процеси*, 2016. Вип. 3. С. 61 – 86.
88. Грибаускайте Даля: почему мы стараемся не злить Путина? URL: <https://inosmi.ru/world /20140926/223252898.html> (дата звернення 11. 07. 2019).
89. Гриценко знає, кого треба залучити до ліквідації наслідків повеней. URL: <https://web.archive.org/web/20140907031857/http://www.unian.ua/politics/365318-gritsenko-znae-kogo-treba-zaluchiti-do-likvidatsiji-naslidkiv-poveneu.html> (дата звернення: 29. 09. 2022).
90. Для ширшого визнання нашої зброї у світі її необхідно випробовувати за стандартами НАТО. URL: <http://www.na.mil.gov.ua/index.php/2018/02/01/dlya-shyrshogo-vyznannya-nashoyi-zbroyi-u-sviti-yiyi-neobhidno-vyprovovuvaty-za-standartamy-nato/> (дата звернення: 17. 07. 2020).
91. Допомога Збройним Силам України, URL: www.radiosvoboda.org/a/zakordonna-dopomoga-dlia-zsu/31266364.html (дата звернення 14. 11. 2021).

- 92.Допомога засобами захисту. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3041399-miljon-masok-i-sto-tisac-respiratoriv-u-minoboroni-rozpovili-pro-zabezpecenna-zasobami-zahistu.html> (дата звернення 14. 11. 2021).
- 93.Долгов І., Корендович В. Конструктивне партнерство Україна – НАТО: оборонні аспекти. *Наука і оборона*, 2013, № 4, С. 3-7.
- 94.Драус Я. Дослідження польсько-українських стосунків у 1991 – 2008 роках: нарис проблематики // *Чорноморський літопис*; пер. з пол. Є. Г. Сінкевича. 2010. Вип. 1. С. 32 – 41.
- 95.Дух часу. Особливості військових навчань у Європі. URL:<https://tyzhden.ua/World/236721>, (дата звернення 10. 10. 2022).
- 96.Етапи розвитку Комісії Україна-НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ato/komisiya-ukrayina-nato/etapi-rozvitku-komisiyi-ukrayina-nato> (дата звернення: 25.12.2021).
- 97.Етапи розвитку Комісії Україна-НАТО. Київ, 2021, с.5.
- 98.Євсєєв І. Г. Операція об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях: передумови запровадження // *Воєнно-історичний вісник*. Збірник наукових праць НУОУ, Том 32, № 2 (2019), с. 6 – 7).
- 99.Завершилися українсько-румунські навчання Riverine-2019. URL: <https://armyinform.com.ua/2019/09/08/zavershylys-ukrayinsko-rumunski-flotski-navchannya-riverine-2019/> (дата звернення: 29. 09. 2022).
100. Завершилися міжнародні військові навчання. URL: <https://www.unian.ua/society/v-ukrajini-zavershilisya-mizhnarodni-viyskovy-navchannya-rapid-trident-2021-novini-ukrajini-11564524.html> (дата звернення 10. 10. 2022).
101. Загальні морські тренування. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3292718-dajv2021-u-cornomu-mori-trenuutsa-z-novitnim-vodolaznim-sporadzenam.html> (дата звернення: 29.09.2022).
102. Загрози від Росії та Китаю, війна з тероризмом, підтримка України: головні тези з саміту НАТО URL: <https://24tv.ua/samit-nato-bryusseli-14->

- chervnya-2021-golovni-novini-bilorus_n1656792(дата звернення: 22. 11. 2021).
103. Закарпаттям прокотилася «Світла лавина». URL: <https://uzhgorod.net.ua/news/67472> (дата звернення: 29. 09. 2022).
104. Збройні сили України: курсом до НАТО. Розповідає головнокомандувач Збройних Сил України, генерал армії Віктор Муженко. URL: <https://hi-tech.ua/article/zbroyni-sili-ukrayini-kursom-do-nato/>(дата звернення: 25.12.2021).
105. ЗСУ беруть участь у найбільших військових маневрах НАТО в Європі «Combined Resolve VIII». URL:<https://www.ukrmilitary.com/2017/06/combined-resolve-viii.html>, (дата звернення 10. 10. 2022).
106. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: Історична ретроспектива та сучасний стан. Київ, 1997. - 688 с.
107. Казакевич О. Інституційна складова процесу євроатлантичної інтеграції України. Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України: Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (м. Ужгород, 29-30 листопада 2007 р.) Відп. ред. І.В.Артёмов. Ужгород: Ліра, 2008. С. 173 – 177).
108. Каляєв А. Членство України в НАТО як геополітичний імператив у контексті національної та регіональної безпеки. *Науковий вісник. Демократичне врядування*. 2014. Вип. 14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_4 (Дата звернення, 30. 12. 2022)
109. Киридон А., Троян С. Грузія–2008 – Україна – 2014. Російські стратегії домінування на пострадянському просторі. *Między wschodem a zachodem. Kaukaz wczoraj i dziś*. Том III. Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego. 2018, – С. 101 – 120.
110. Козинець І. П. Участь Збройних Сил України в міжнародній миротворчій діяльності (1992-2006 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22; НАОУ. Київ, 2008. 226 с.

111. Команди ЗСУ успішно взяли участь у навчанні НАТО «CWIX 2021». URL: <https://armyinform.com.ua/2021/07/01/komandy-zs-ukrayiny-uspishno-vzlyaly-uchast-u-navchanni-nato-cwix-2021>, (дата звернення: 29. 09. 2022).
112. Командування флоту ВМС США підбила підсумки «Sea Breeze – 2019». URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1812916-komanduvach-flotu-vms-ssha-pidbila-pidsumki-sea-breeze-2019> (дата звернення: 29. 09 .2022).
113. Комарницька І. Сучасний стан розвитку співробітництва України з НАТО. Правові засади європейської та євроатлантичної інтеграції України: досягнення та перспективи: матеріали учасників заочної науково-практичної конференції (Львів, 31 жовтня 2017). Львів: ННПП НУ «Львівська Політехніка», 2017. С. 144 – 149.
114. Кораблі НАТО відвідали порт Одесу URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2020/07/25/korabli-nato-yaki-brali-uchast-v-navchanniah-si-briz-2020-zajshli-v-port-odesi/> (дата звернення: 29. 09. 2022).
115. Корбин В. Європейська та євроатлантична інтеграція України: проблеми, здобутки та напрямки вдосконалення. Правові засади європейської та євроатлантичної інтеграції України: досягнення та перспективи: матеріали учасників заочної науково-практичної конференції (Львів, 31 жовтня 2017 року). Львів: ННПП НУ «Львівська Політехніка», 2017. С. 135 – 138.
116. Котелянець О. О. Актуальні питання розвитку міжнародної миротворчої діяльності України // *Стратегічні пріоритети*. 2012, № 2 (23), с. 185.
117. Кучик О. С. Питання адаптації діяльності міжнародних безпекових організацій в умовах новітніх викликів міжнародній системі безпеки // *Політичне життя*. Випуск 1. – Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. – С. 61–68.

118. Кучик О., Кучик Г. Регіональне безпекове співробітництво Польщі та України: від концепції регіонального лідерства до геополітичного суперництва // *State Security in the contemporary world*. – Krakow, Wydawnictwo Stil Anna Dura, 2018. – S. 78–84.
119. Кучик О. Співвідношення державного інтересу та міжнародної легітимності в здійсненні операцій з примусу до миру під егідою міжнародних організацій // *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. Випуск 47. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – С. 44–54.
120. Кушта О. Трансформація відносин Україна – НАТО в контексті російсько-українського збройного конфлікту// *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2018. Випуск № 44, С. 147 – 162).
121. Лапаєв Ю. Стандарти НАТО: шлях у тисячу лі. URL: <https://tyzhden.ua/Society/195949> (дата звернення: 20. 08. 2020).
122. Литва передала Україні около 150 тонн патронів к автоматам Калашникова. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/litva-peredala-ukraine-okolo-150-tonn-patronov-1472977434.html>(дата звернення 11. 07. 2019).
123. Литва передала Україні майже мільйон боєприпасів. URL: <https://tsn.ua/politika/litva-bezkoshtovno-peredala-ukrayini-mayzhe-milyon-boeprapasiv-dlya-strileckoyi-zbroyi-1361073.html> (дата звернення 11. 07. 2019).
124. ЛитПолУкрБриг та 80 бригада долучилися до «Кленової арки-2018». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2549868-litpolukrbrig-ta-80-brigada-dolucilisa-do-klenovoi-arki2018.html> (дата звернення: 29. 09. 2022).
125. Ліга оборонних підприємств України. URL: <http://ldc.org.ua/pro-ligu/>(дата звернення: 12. 08. 2020).
126. Ліпкевич С. Я. Правові аспекти співробітництва України з НАТО. // http://vlp.com.ua/files/28_5.pdf(дата звернення 02. 09. 2022)

127. Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво України (1991 – 2013 рр.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дис. на здобуття... канд. істор. наук. НУОУ, Київ, 2018, 220 с.
128. Лухтан А. І. Міжнародне військове співробітництво України: історико-теоретичний аспект. *Військово-науковий вісник*. Вип.27, Львів, НАСВ, 2017, с.71 – 88.
129. Люблін – коли ми разом ми сильні. URL: <http://www.golos.com.ua/article/314147> (дата звернення 11. 07. 2019).
130. Магомедов А. Міжнародні військові навчання країн-членів НАТО за участю підрозділів Збройних сил України та програми Альянсу з підтримки миру в Україні. / *Переяславський літопис: зб. наук. статей*. Вип. 1 (15), Переяслав-Хмельницький, 2019. с.37 – 44.
131. Магомедов А.О. «Україна і НАТО в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.». – Дис. на здобуття ...канд. істор. наук – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав, 2020, 220 с.).
132. Макаров В. Д., Печенюк І. С. Правові засади ведення миротворчих операцій // *Воєнно-історичний вісник: зб. наук. пр. НУОУ*. Київ, 2016. Вип. 1 (19). с. 104 – 107
133. Мартинов А. Відносини Євросоюзу і НАТО: історичні уроки // *Україна – Європа – Світ*. Вип.17, Тернопіль, 2015. – С.191 – 201.
134. Масштабні навчання НАТО. URL:<https://www.ukrainian.voanews.com/a/masshtabni-navchannja-nato-startuvaly/3937724.html> (дата звернення 10. 10. 2022).
135. Маттіас Вільямс та Павло Політюк, «Росія є перешкодою для миру на сході України — міністр оборони США» URL: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-cannot-block-ukraines-nato-aspirations-us-secretary-defence-says-2021-10-19/>(дата звернення 09. 09. 2022).

136. Миротворча та антитерористична діяльність Збройних Сил України: досвід, проблеми, перспективи: тематичний збірник / за заг. ред. С. О. Кириченка. Київ, 2007. 208 с.
137. Мицик Ю. А. Оршанська битва 1514 р. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0 (дата звернення 11.07. 2019).
138. Міжнародні військові навчання в Україні. URL: <https://www.unian.ua/society/v-ukrajini-zavershilisya-mizhnarodni-viyskovii-navchannya-rapid-trident-2021-novini-ukrajini-11564524.html>. (дата звернення 05. 11. 2019)
139. На лікування до Німеччини відправили українських військовослужбовців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2699954-na-likuvanna-do-nimeccini-vidpravili-15-ukrainskih-vijskovih.html> (дата звернення 14. 11. 2021).
140. На Львівщині відбулася офіційна церемонія відкриття українсько-американського навчання «Rapid Trident-2019». URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2019/09/16/na-lvivshhini-vidbulasya-oficijna-czeremoniya-vidkrittja-ukrainsko-amerikanskogo-navchannya-rapid-trident-2019/> (дата звернення 05. 11. 2019)
141. На Львівщині завершилися українсько-американські навчання RAPID TRIDENT-2017: URL: <https://prm.ua/viyskovii-navchannya-rapid-trident-2017-zavershilis-na-lvivshhini/> (дата звернення 05. 11. 2019).
142. На Львівщині завершилися міжнародні військові навчання «Rapid Trident». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2538207-na-lvivshhini-zavershilisya-mizhnarodni-viyskovii-navchannya-rapid-trident.html> (дата звернення 05. 11. 2019).
143. На Львівщині завершилося міжнародне навчання «Світла лавина – 2018». URL: <https://uprom.info/news/other/na-lvivshhini-zavershilosya-svitla-lavina-2018/>

- mizhnarodne-navchannya-svitla-lavina-2018-foto/, (дата звернення: 25. 09. 2020).
144. На Львівщині розпочалося українсько-американське тактичне навчання «Репід Трайдент-2014». URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2014/09/15/na-lvivshhini-rozpochalosya-ukrainsko-amerikanske-taktichne-navchannya-repid-trajdent-2014/>(дата звернення 05. 11. 2019).
145. На Львівщині стартував «Rapid Trident — 2017». URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2017/09/12/na-lvivshhini-startuvav-rapid-trident-2017/>(дата звернення 05. 11. 2019).
146. На півдні України тривають навчання Сі Бриз. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/media-40629864> (дата звернення: 29.09.2022)
147. На саміті НАТО Москву критикують за дестабілізацію ситуації в Україні. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/09/140904_nato_summit_poroshenko_sx (дата звернення: 25. 12. 2021).).
148. На Яворівському полігоні військові показали, чого навчилися під час «Репід Трайдент – 2016». URL: https://zik.ua/news/2016/07/06/na_yavorivskomu_poligoni_viyskovi_pokazaly_chogo_navchylys_pid_chas_repid_7141440(дата звернення 05. 11. 2019).
149. Навчання «Сі Бриз»: військові влаштували в Чорному морі парад кораблів. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/navchannya-si-briz-viyskovivlashtovali-v-chornomu-mori-parad-korabliv-1377531.html>(дата звернення: 29.09.2022).
150. Навчання «Об'єднані зусилля». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3105257-obednani-zusilla2020-pokazali-najvisij-riven-ukrainskih-vijskovih-zelenskij.html> (дата звернення 10. 10. 2022).
151. Навчання «Combined Resolve – 16». «Перші бої». URL:<https://armyinform.com.ua/2021/12/08/combined-resolve-16-pershi-boyi/> (дата звернення 10. 10. 2022).

152. Навчання «Rapid Trident». URL: <https://www.unian.info/society/rapid-trident-2020-zelensky-opens-exercise-11150060.html>(дата звернення 05. 11. 2019)
153. Навчання НАТО в Україні об'єднали 18 країн світу. URL.: <https://www.radiosvoboda.org/a/27139436.html>>(дата звернення 05. 11. 2019).
154. Навчання українських спецпризначенців. URL:<https://uatv.ua/combined-resolve-xiv-ukrayinski-spetspryznachentsi-znyshhyly-zenitnyj-raketnyj-kompleks-protyvnyuka-foto-video/>, (дата звернення 10. 10. 2022).
155. Названий загальний обсяг військової допомоги наданий США Україні. URL: defenceua.com/news/nazvaniy_zagalnij_obsjag_vijskovoji_dopomogi_nadaniy_ssha_ukrajini-1300.html (дата звернення 09.09. 2022).
156. Нарис історії Сухопутних військ Збройних Сил України (1991 – 2021)»: Монографія / П. Ткачук, С. Попко, А. Харук та ін. Львів: НАСВ, 2022. 269 с. (с. 107 – 108).
157. НАТО і Україна підписали Дорожню карту військово-технічного співробітництва. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_125994.htm (дата звернення: 25. 12. 2021).
158. НАТО-топік. URL:www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm, (дата звернення 12. 12. 2022).
159. Недзельський Ю.О. Участь Збройних Сил України у програмі «Партнерство заради миру» (історичний огляд). *Военно-історичний вісник*. № 1(3). Київ, 2012. С. 135 – 144.
160. Незалежна демократична Україна – ключ до євроатлантичної безпеки» – Голова Військового комітету НАТО генерал Петр Павел.URL:<http://www.na.mil.gov.ua/index.php/2018/03/20/nezalezhna-demokratychna-ukrayina-klyuch-do-yevroatlantychnoyi-bezpeky-golova-vijskovogo-komitetu-nato-general-petr-pavel/> (дата звернення: 06. 12. 2021).

161. Нова турецька зброя для України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30913388.html>(дата звернення 14. 11. 2020).
162. «Об'єднані зусилля – 2021». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/video-obyednani-zusylyya-2021-viyskovi-navchannya-ukrayina/31482599.html>(дата звернення 10. 10. 2022).
163. «Об'єднані зусилля». URL: <https://armyinform.com.ua/2020/09/19/narivdni-ukrayiny-gotovi-do-strategichnyh-navchan-obyednani-zusylyya--2020> (дата звернення 10. 10. 2020).
164. «Об'єднані зусилля-2020»: В Україні пройдуть військові навчання за участю США і Великої Британії. URL: https://24tv.ua/obyednani-zusylyya-2020-navchannya-armiy-ukrayini-novini-ukrayini_n1415501 (дата звернення 10. 10. 2020).
165. Операція української розвідки в Афганістані заслуговує на високу оцінку – Волкер. URL: <http://gur.gov.ua/content/operatsiia-ukrainskoi-rozvidky-v-afhanistani-zasluhovuie-na-vysoku-otsinku-volker.html> (дата звернення: 25. 09. 2022).
166. Перепелиця Г. М. «Конфлікти в посткомуністичній Європі» : монографія. Київ, 2003. 431 с.
167. Перепелиця Г. М. Про нову роль армії у врегулюванні воєнно-політичних конфліктів // *Політика і час*. 1994. № 2. С. 21 – 27.
168. Перший герой – той, що відкрив вогонь по ворогу. URL: http://siver.com.ua/news/pershij_geroj_toj_shho_vidkriv_vogon_po_vorogu/2021-04-15-28160 (дата звернення: 25. 09. 2022).
169. Під Ізмаїлом пройшли україно-румунські військові навчання Riverine-2020. URL: <https://silahromad.com.ua/2020/09/11/pid-izmaïlom-projshli-ukraïno-rumunski-viyskovi-navchannya-riverine-2020/>(дата звернення: 29. 09. 2022).
170. Підготовка танкістів ЗСУ. URL:<https://mil.in.ua/uk/news/tankisty-zsugotuyutsya-do-strong-europe-tank-challenge/> (дата звернення 10. 10. 2022).

171. Плазова Т. І., Тимошук О. В. Участь українського національного персоналу в діяльності миротворчих місій міжнародних сил ООН/*Військово-науковий вісник*. Вип.32 Львів: НАСВ, 2021, с. 100 – 110.
172. Поляков Л. презентував дослідження щодо співпраці України та ЄС у сфері безпеки. URL: <https://cacds.org.ua/?p=6419>(дата звернення: 12. 08. 2020).
173. Поляков Л. Співпраця Україна – НАТО: про що йде мова? URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/spivprasya-ukrayina-nato-pro-shcho-yde-mova> (дата звернення: 25. 12. 2021.).
174. Попко С. М. Застосування українського миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак у 2003–2005 рр.: Дис. на здобуття ... канд. істор. наук. Київ, 2010. 198 с.
175. Порошенко назвав ЛитПолУкрбригшагом к НАТО. URL:<http://www.dsnews.ua/politics/Poroshenko-nazval-LitPolUkrbrigshagom-k-NATO-22022019195200> (дата звернення 11. 07. 2019).
176. Постачання зброї США для України. Після «джавелінів» це можуть бути ракети «земля – повітря». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ssha-ukrajina-zenitni-rakety-dopomoha/29995541.html> (дата звернення 09. 09. 2022).
177. Пошедін О. Адаптація НАТО до сучасних викликів та механізми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору. Державне управління та місцеве самоврядування. 2019. № 4 (43). С. 73 – 81.
178. Проховник П. М. Історія міжнародних військових навчань «Швидкий Тризуб» як приклад військового співробітництва України – НАТО // *Воєнно-історичний вісник*. Київ, НУОУ, 2020. Вип. 1 (35). С. 40 – 44.

179. Проховник П. М. Міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України (на прикладі військового з'єднання «ЛИТПОЛУКРБРИГ») // *Військово-науковий вісник*. Львів, НАСВ, 2019, № 32. С. 157 – 167.
180. Проховник П. М. Міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України (на прикладі військового з'єднання «ЛИТПОЛУКРБРИГ») // *Військово-науковий вісник*. Львів, НАСВ, 2019, № 32. С. 159 – 160.
181. Проховник П.М. Альянс Британія, Польща, Україна: історія та перспективи розвитку// Московсько-українське мілітарне і світоглядне протистояння: історія та сучасні виклики, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Кам'янець-Подільський, 10 листопада 2022 р.). Кам'янець-Подільський: НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2022, с.132 – 135.
182. Речич С. Л. Воєнно-політичне співробітництво Збройних Сил України з НАТО (1991- 2009 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук, НУОУ, Київ, 2012. – 18 с.
183. Робоча група Україна-НАТО обговорила підсумки співробітництва у сфері озброєнь. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2466593-roboca-grupa-ukrainanato-obgovorila-pidsumki-spivrobotnictva-u-sferi-ozbroen.html> (дата звернення: 06. 09. 2020).
184. Розпочалася активна фаза навчань. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2015/09/08/uchasniki-ukrainsko-amerikanskogo-navchannya-si-briz-2015-rozpochali-aktivnu-fazu-manevriv--> (дата звернення: 29. 09. 2022)
185. РФ не має права вето щодо вступу України до НАТО – Столтенберг. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2635688-rada-zakripila-v-konstitucii-kurs-na-es-i-nato.html> (дата звернення: 5.02.2022).
186. Сильна Європа. URL:<https://www.ukrmilitary.com/2017/05/strong-europe-tank-challenge-2017-upgrade-t64bv.html> (дата звернення 10. 10. 2022).

187. «Сі Бриз – 2016»: багатонаціональні сили і фобії Росії. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/07/160719_sea_breeze_2016_ukraine_as (дата звернення: 29. 09. 2022).
188. Соколюк С. Репетиції гібридної війни Росії проти України в Криму та Севастополі як вияв політики тоталітаризму. «Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті»: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11 – 12 червня 2020 р., Львів, 2020. С. 372 – 377.
189. Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/spivrobotnictvo-u-sferi-reformuvannya-sektoru-bezpeki>(дата звернення: 19. 09. 2020).
190. Співробітництво у сфері сектору безпеки. URL: <https://khryst-rda.gov.ua/spivrobotnictvo-u-sferi-reformuvannya-sektoru-bezpeki-12-10-04-27-02-2019/> (дата звернення: 22. 11. 2021.).).
191. Співробітництво Україна – НАТО у військовій сфері. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/spivrobotnictvo-ukrayina-nato-u-vijskovij-sferi> (дата звернення: 19. 09. 2020).
192. Спільна військова частина носитиме ім'я князя Острозького. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2609571-spilna-vijskova-castina-ukraini-litvi-ta-polsi-nositime-ima-ostrozskogo.html> (Дата звернення 11. 07. 2019).
193. Спільні дії українських, британських та шведських військових. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/09/30/obyednani-zusylyya-2021-spilno-diyut-ukrayinski-brytanski-ta-shvedski-vijskovi/>(дата звернення 10.10. 2022).
194. Спільні тренування типу «PASSEX» фрегату НАТО із кораблем українських ВМС України. URL: <https://genichesk.ipc.org.ua/uk/2019/04/spilni-trenuvannya-typu-passex-fregatu-nato-iz-korablem-ukrayinskyh-vms-ukrayiny/> (дата звернення: 29. 09. 2022).

195. Спільні українсько-американські командно-штабні навчання за допомогою комп'ютерів «Стрімкий тризуб» ("Rapid Trident"). URL: <http://sim.nuou.org.ua/index.php/ua/sim-khn/mizhnarodni/pzm-bagatonatsionalni/104-spilni-ukrajinsko-amerikanski-komandno-shtabni-navchannya-zadopo-mogoyu-komp-yuteriv-strimkij-trizub-rapid-trident>(дата звернення 10. 10. 2022).
196. Стартували навчання на морі. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2020/07/20/v-akvatorii-chornogo-morya-startovali-ukrainsko-amerikanski-navchannya-si-briz/> (дата звернення: 29.09.2022).
197. США та Україна провели спільні навчання в Чорному морі. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/09/30/novyna/bezpeka/ssha-ta-ukrayina-provely-spilni-navchannya-chornomu-mori> (дата звернення: 29 .09. 2022).
198. Сьогодні «ЛитПолУкрбриг» офіційно нададуть ім'я гетьмана Костянтина Острозького. URL: <http://www.polradio.p1/5/38/Artykul/328985> (дата звернення 11.07. 2019).
199. Технічну сумісність зі стандартами НАТО нових українських кораблів враховано ще на етапах їх проектування. URL: <http://www.na.mil.gov.ua/index.php/2018/02/03/tehnichnu-sumisnist-zi-standartamy-nato-novyh-ukrayinskyh-korabliv-vrahovano-shhe-na-etapah-yih-proektuvannya/> (дата звернення: 22. 11. 2021).
200. Тодоров І. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти. – Донецьк, 2006. – 268 с.
201. Тохмахчі Анна, «Джавеліни» в Україні. URL: <https://hromadske.ua/posts/javelin-v-ukraini> (дата звернення 09. 09. 2022).
202. Трасс Ліз про співробітництво Великої Британії, Польщі та України. URL: <https://hromadske.ua/posts/liz-trass-nova-premyerka-velikoyi-britaniyi-dobra-novina-ta-rozslablyatisya-ne-varto> (дата звернення: 22. 11. 2021).

203. Трастовий фонд для реабілітації військовиків. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/trastovyi-fond-nato-medychna-reabilitatsia-ukrainskyh-soldativ/3576612.html>(дата звернення 14. 11. 2021).
204. Трофимович В. Російська агресія проти України як загроза світовій системі безпеки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, № 26. 2017. С. 135 – 142.
205. Троян С. Сучасні українсько-російські відносини в контексті конфлікту 2013-2015 рр.// *Історія в рідній школі*. 2015. № 5. С. 16 – 20.
206. У Грузії розпочалися навчання «Agile Spirit 2018» за участю військових НАТО та України. URL: [https:// old.defence-ua.com/index.php/produkti/zhurnal-defense-express/index.php/home-page/5260-u-hruziyi-rozpochalysya-navchannya-agile-spirit-2018-za-uchastyu-viyskovykh-nato-ta-ukrayiny](https://old.defence-ua.com/index.php/produkti/zhurnal-defense-express/index.php/home-page/5260-u-hruziyi-rozpochalysya-navchannya-agile-spirit-2018-za-uchastyu-viyskovykh-nato-ta-ukrayiny) (дата звернення: 29. 09. 2022).
207. У Грузії розпочинаються навчання НАТО за участю українських військових. URL: [https:// lb.ua/ world /2017/09/03/375474_gruzii_nachinayutsya_ucheniya_nato.html#:~:text=У%20Грузії%203%20вересня%20починаються%20військові%20навчання%20НАТО,Грузії%20США%20Болгарії%20Румунії%20Латвії%20Вірменії%20та%20України](https://lb.ua/world/2017/09/03/375474_gruzii_nachinayutsya_ucheniya_nato.html#:~:text=У%20Грузії%203%20вересня%20починаються%20військові%20навчання%20НАТО,Грузії%20США%20Болгарії%20Румунії%20Латвії%20Вірменії%20та%20України) (дата звернення: 29. 09. 2022).
208. У Києві проведено засідання Спільної робочої групи Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/41944-ukrajina-ta-nato-obgovorili-stan-ta-perspektivi-oboronno-tehnichnogo-spivrobotnictva> (дата звернення: 12. 08. 2020).
209. У Польщі завершилися навчання «CWIX-2019», в яких беруть участь представники військ зв'язку ЗСУ. URL: [https:// old.defence-ua.com/index.php/produkti/zhurnal-defense-express/index.php/home-page/7717-u-polshchi-zavershylys-navchannya-cwix-2019-v-yakykh-berut-uchast-predstavnyku-viysk-zvyazku-zs-ukrayiny](https://old.defence-ua.com/index.php/produkti/zhurnal-defense-express/index.php/home-page/7717-u-polshchi-zavershylys-navchannya-cwix-2019-v-yakykh-berut-uchast-predstavnyku-viysk-zvyazku-zs-ukrayiny) (дата звернення: 29. 09. 2022).

210. У Польщі завершилися багатонаціональні навчання НАТО «CWIX-2018», в яких брали участь українські військові. URL: <https://old.defence-ua.com/index.php/produkti/zhurnal-defense-express/index.php/home-page/4901-u-polshchi-zavershylysyahahatonatsionalni-navchannya-nato-cwix-2018-v-yakykh-braly-uchast-ukrayinski-viyskovi>(дата звернення: 29.09.2022)
211. У Польщі завершилося міжнародне військове навчання «Кленова Арка-2017». URL: <https://old.defence-ua.com/index.php/produkti/zhurnal-defense-express/index.php/home-page/3734-u-polshchi-zavershylosyamizhнародне-viyskove-navchannya-klenova-arka-2017> (дата звернення: 29.09.2022).
212. У Чорному морі українські та британські військові моряки проведуть тренування типу PASSEX. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1798475-u-chornomu-mori-ukrayinski-ta-britanski-viyskovi-moryaki-provedut-trenuvannya-tipu-passex> (дата звернення: 29.09.2022).
213. Угода між Україною та Республікою Польща у справі створення спільної військової частини для участі в міжнародних миротворчих і гуманітарних операціях під егідою міжнародних організацій. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_007 (дата звернення 11.07.2019).
214. Угода між Урядом Литовської Республіки, Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України стосовно створення спільної військової частини. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_548 (дата звернення 11.07.2019).).
215. Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору. // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_002(дата звернення 02.09.22)

216. Україна і НАТО – особливе партнерство. URL: <https://pdatu.edu.ua/pro-universytet/ukrajina-i-nato-osoblive-partnerstvo.html> (дата звернення: 25. 09. 2022).
217. Україна вимагає стратегічної ясності від НАТО щодо перспективи членства – Стефанишина. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-stefanishyna-nato/31501929.html> (дата звернення: 25. 09. 2022).
218. Україна – НАТО: військова допомога за 2014-2021 роки склала кілька мільярдів доларів. URL: vajr.info/novini/ukrayina-nato-vijskova-dopomoga-za-2014-2021-roky-sklala-kilka-milyardiv-dolariv (дата звернення 10. 08. 2022).
219. Україна – НАТО: військова допомога. URL: <https://vajr.info/novini/ukrayina-nato-vijskova-dopomoga-za-2014-2021-roky-sklala-kilka-milyardiv-dolariv>. (дата звернення 14. 11. 2021).
220. Україна в безпековій політиці США. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/ukraina-v-bezpekovi-politici-ssha-analitichna-zapiska> (дата звернення 09. 09. 2022).
221. Україна відправить миротворців до місії ООН у Малі. URL: <http://www.ukrmilitary.com/2019/01/minusma.html> (дата звернення: 25. 09. 2022).
222. Україна і НАТО визначили пріоритети оборонно-технічного співробітництва на друге півріччя 2016 року та 2017 рік. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/48161-ukrajina-i-nato-viznachili-prioriteti-oboronno-tehnicnogo-spivrobitnictva-na-drkge-pivrichchya-2016-r-ta-2017-r>(дата звернення: 19. 09. 2020).
223. Україна і НАТО: саміт слабких надій і обмежених можливостей. URL: <https://www.dw.com/uk> (дата звернення: 12.12.2021).
224. Україна нам дуже допомогла – экс-міністр оборони Литви. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrajina-polshcha-lytva-nato-rosija/29785600.html> (дата звернення 11. 07. 2019).

225. Україна приєднується до унікальних навчань НАТО – що про це відомо. URL: https://www.online.ua/ukrayina-priednaetsya-do-unikalnih-navchan-nato-shcho-pro-tse-vidomo_n822266/ (дата звернення: 29. 09. 2022).
226. Україна та НАТО формують дорожню карту інтеграції в оборонно-технічній сфері. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/41941-ukrajina-ta-nato-obgovorili-stan-ta-perspektivi-oboronno-tehnichnogo-spivrobotnictva>(дата звернення: 19. 09. 2020).
227. Україна, Литва та Польща створили військову бригаду. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2014/09/140919_zsh_ukraine_poland_lithuania_unit (дата звернення: 29. 09. 2022).
228. Україні передали науково-дослідний корабель. URL: <https://allkharkov.ua/news/science/belgia-peredala-ykran-naykovo-doslidne-sydno-belgka-dlia-provedennia-ekologchnogo-montoringu-chor.html>(дата звернення 14. 11. 2021).
229. Українська делегація на чолі із заступником Секретаря РНБО України М. В. Ковалем взяла участь у засіданні СРГ з питань воєнної реформи. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/28671-ukrajinsyka-delegacija-na-choli-iz-zastupnikom-sekretarya-rnbo-ukrajini-mvkoalem-vzyala-uchasty-u-zasidanni-srg-z-pitany-vojennoji-reformi>(дата звернення: 06.09.2020.).).
230. Українські артилерійські розвідники беруть участь у міжнародних навчаннях “Dynamic Front 2021” URL: <https://gur.gov.ua/content/ukrainski-artyleriiski-rozvidnyky-berut-uchast-u-mizhnarodnykh-navchanniakh-dynamic-front-2021.html>), (дата звернення: 29.09.2022).
231. Українські і румунські військові завершили навчання «Riverine-2021» на Дунаї. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3325834-ukrainski-i-rumunski-vijskovi-zaversili-navcanna-riverine2021-na-dunai.html> (дата звернення: 29. 09. 2022)

232. Українські миротворці беруть участь у шести операціях ООН з підтримання миру – МЗС. URL: [http:// www.ukrinform.ua/rubric-society/3035832-ukrainski-mirotvorci-berut-ucast-u-sesti-operaciiah-oon-z-pidtrimanna-miru-mzs.html](http://www.ukrinform.ua/rubric-society/3035832-ukrainski-mirotvorci-berut-ucast-u-sesti-operaciiah-oon-z-pidtrimanna-miru-mzs.html) (дата звернення: 25. 09. 2022).
233. Українські миротворці повертаються додому із Ліберії. URL: [http:// gazeta.ua/articles/world-life/_ukrayinski-mirotvorci-povertayutsya-dodomu-iz-liberiyi/819893](http://gazeta.ua/articles/world-life/_ukrayinski-mirotvorci-povertayutsya-dodomu-iz-liberiyi/819893) (дата звернення: 25. 09. 2022).
234. Українські спецпризначенці взяли участь у багатонаціональних навчаннях «Flaming Sword 2018». URL: [https:// kontrakty.ua/photo/6936/1](https://kontrakty.ua/photo/6936/1), (дата звернення 10. 10. 2022).
235. Українсько-британські навчання «Warrior Watcher – 2021» URL: [https:// armyinform.com.ua/2021/10/15/ukrayinsko-brytanski-navchannya-warrior-watcher-2021-uspishno-zaversheno/](https://armyinform.com.ua/2021/10/15/ukrayinsko-brytanski-navchannya-warrior-watcher-2021-uspishno-zaversheno/)(дата звернення: 29. 09. 2022).
236. Учасники АТО передають свій бойовий досвід на міжнародних навчаннях у Польщі. URL: [https:// tsn.ua/ukrayina/uchasniki-ato-peredayut-sviy-boyoviy-dosvid-na-mizhnarodnih-navchannayah-u-polschi-368634.html](https://tsn.ua/ukrayina/uchasniki-ato-peredayut-sviy-boyoviy-dosvid-na-mizhnarodnih-navchannayah-u-polschi-368634.html) (дата звернення: 29. 09. 2022).
237. Участь України у миротворчих операціях під проводом Альянсу. Місія України при НАТО. URL: <http://nato.mfa.gov.ua/ua/ukraine-nato/contribution>, (дата звернення: 25. 09. 2022).
238. Харук А. Оборона Гостомельського і Васильківського аеродромів: спроба реконструкції подій. *Український історичний журнал*. 2022. № 4. С. 139-147.
239. Харук А.І. Крим як «непотоплюваний авіаносець»: роль півострова в агресії проти України. *The Russian-Ukrainian War (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia, 2022. P. 684 – 689.
240. Хуршудян Ізабель: "Напередодні зустрічі в Білому домі Зеленський висловлює розчарування західними союзниками", *Washington Post*, 19 серпня 2021 року, URL: <https://www.washingtonpost.com/world/europe/>

- ukraine-zelensky-interview russia/2021/08/19/ 93b475e6-fabe-11eb-911c-524bc8b68f17_story.html) (дата звернення: 19. 05. 2022).
241. Чекаленко Л. Зовнішня політика України. К., 2011. – 290 с.
242. Шелест Г. Миротворчість під час війни. Перспектива. (Фонд імені Фрідріха Еберта. Представництво в Україні). Київ: 2018. 14 с.
243. Школяренко В. В. Проблеми фахової та бойової підготовки особового складу Збройних Сил України // *Наука і оборона*. 2014. № 4. – С.58.
244. Юрчак М. 25 років співпраці: фактор НАТО у відносинах України та Європейського союзу. *Україна–Європа– Світ*. 2016. Вип. 17. С. 50 – 57.
245. Як українці-здивували НАТО. URL:<https://adverman.com/news/1216/combined-resolve-x-yak-ukrainci-zdivували-nato>. (дата звернення 10. 10. 2022).
246. A început exercițiul militar Platinum Eagle 18.2. Participă peste 300 de soldați din cinci țări. URL: <https://adevarul.ro/stiri-locale/tulcea/a-inceput-exercitiul-militar-platinum-eagle-182-1887386.html> (дата звернення: 29. 09. 2022)
247. About «Agile Spirit». URL: <https://www.europeafrica.army.mil/What-We-Do/Exercises/Agile-Spirit/> (дата звернення: 29. 09. 2022).
248. «Agile Spirit – 21» завершилися. URL: <https://mod.gov.ge/en/news/read/8358/agile-spirit-2021-finished->(дата звернення: 29 .09. 2022).
249. Blankenship Brian, and Raymond Kuo. “Excising Threats or Exhibiting Resolve? The Causes and Consequences of Joint Military Exercises.” Paper presented at Midwest Political Science Association Annual Conference.2017.
250. «Blonde Avalanche 20» multinational exercise ends at Varsatura shooting range. URL: https://www.stiripesurse.ro/blonde-avalanche-20-multinational-exercise-ends-at-varsatura-shooting-range_1504358.html, (дата звернення: 25. 09. 2020).

251. «Common Challenge 2016». URL: [https:// slaptai.lt/žymė/common-challenge-2016/](https://slaptai.lt/zymė/common-challenge-2016/) (дата звернення: 29. 09. 2022).
252. Department-national-defence. URL:www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-unifier.html) (дата звернення 07. 09. 2022).
253. Exercise TRIDENT JUNCTURE 14 concludes. URL: <https://www.jwc.nato.int/articles/exercise-trident-juncture-14-concludes> (дата звернення: 29. 09. 2022).
254. Exerciții militare la Galați: «Platinum Eagle 17.1». URL: <https://www.monitoruldegalati.ro/comunitate/exercitii-militare-la-galati-platinum-eagle-17-1.html> (дата звернення: 29. 09. 2022).
255. Federated interoperability. URL: [https:// www.act.nato.int/federated-interoperability](https://www.act.nato.int/federated-interoperability) (дата звернення: 29.09.2022)
256. FOI responses released by the Ministry of Defence: 2015. URL: <http://www.gov.uk/government/collections/foi-responses-released-by-the-ministry-of-defence-2015>, (дата звернення: 25.09.2022).
257. Government news.URL: www.gov.uk/government/news/defence-secretary-announces-further-uk-support-to-ukrainian-armed-forces (дата звернення 07.09. 2022).
258. Jordan Bernhardt. The causes and consequences of joint military exercises. PhD diss., Stanford University. 2020.
259. Lithuania holding «Maple Arch 2015» Exercise involving Ukraine, Poland. URL: [https:// www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2014/09/140919_zsh_ukraine_poland_lithuania_unit](https://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2014/09/140919_zsh_ukraine_poland_lithuania_unit) (дата звернення: 29. 09. 2022).
260. Liz Truss announces the establishment of a new trilateral format including the UK, Poland, and Ukraine. URL: www.britishpoles.uk/liz-truss-announces-the-establishment-of-a-new-trilateral-format-including-the-uk-poland-and-ukraine (дата звернення: 22. 11. 2021).

261. «Maple Arch 2016»: Exercise participants begin planning and decision-making process. URL: [https:// www.kmu.gov.ua/en/news/249474864](https://www.kmu.gov.ua/en/news/249474864) (дата звернення: 29. 09. 2022).
262. Military Assistance to Ukraine 2014 – 2021. URL: [https:// researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN07135/SN07135.pdf](https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN07135/SN07135.pdf) (дата звернення: 19. 05. 2022).
263. Military Assistance to Ukraine: Rediscovering the Virtue of Courage. URL: [http:// rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/military-assistance-ukraine-rediscovering-virtue-courage](http://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/military-assistance-ukraine-rediscovering-virtue-courage), (дата звернення: 25. 09. 2022).
264. Mission Ukraine: U.S. Army leads multinational training group to counter russian threat. URL: [http:// www.ausa.org/articles/mission-ukraine-us-army-leads-multinational-training-group-counter-russian-threat](http://www.ausa.org/articles/mission-ukraine-us-army-leads-multinational-training-group-counter-russian-threat), (дата звернення: 25. 09. 2022).
265. Multinational military exercise «Three Swords 2021» in active phase. URL: [https:// web.archive.org/web/20140](https://web.archive.org/web/20140) (дата звернення: 29.09.2022).
266. New Envoy Volker Says U.S. Considering Sending Arms to Ukraine, 2017. URL: <https://www.rferl.org/a/ukraine-volker-sending-arms-russia-conflict/28637079.html> (дата звернення, 9. 11. 2022).
267. «Noble Partner – 2017». URL: www.bbc.com/ukrainian/media-40777313, (дата звернення 10. 10. 2022).
268. «Noble Partner 2018» Launches. URL: <https://mod.gov.ge/en/news/read/6748/noble-partner-2018-launches#:~:text=Multinational%20exercise%20»Noble%20Partner%202018»%2C%20which%20will%20be,Estonia%2C%20Poland%2C%20Norway%2C%20Turkey%2C%20Ukraine%2C%20Azerbaijan%20and%20Armenia> (дата звернення: 29. 09. 2022).
269. «Noble Partner» Supports Georgia's NATO Response Force Integration. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1279830/gphoto/noble-partner-supports-georgias-nato-response-force-integration/> (дата звернення: 29. 09. 2022)

270. Operation ORBITAL explained: Training Ukrainian Armed Forces. URL: <http://medium.com/voices-of-the-armed-forces/operation-orbital-explained-training-ukrainian-armed-forces-59405d32d604>, (дата звернення: 25. 09. 2022).
271. Operation UNIFIER. URL: [http:// www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-unifier.html](http://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-unifier.html) (дата звернення: 25. 09. 2022).
272. Parliament news. URL: researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN07135/SN07135.pdf, дата звернення 07. 09. 2022).
273. Pashchuk Y., Prokhovnyk P., Fedorenko V. Military-historical aspects of multinational military exercise Rapid Trident 2019 // *Військово-науковий вісник*. Львів, НАСВ, 2019, № 33. С. 3 – 18.
274. PASSEX: Українські бойові кораблі потренувалися з кораблями НАТО. URL: [https:// www.pravda.com.ua/news/2018/07/27/7187546/](https://www.pravda.com.ua/news/2018/07/27/7187546/) (дата звернення: 29. 09. 2022).
275. Pilot-killed-ukraine-fighter. URL: [https:// uk.sports.yahoo.com/news/us-pilot-killed-ukraine-fighter-230820203.html?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuYmluZy5jb20v&guce_referrer_sig=AQAAAEgKQPEdbDngtG2PiJSnCMz3AUziIXB_1QWjE8uhrnQFtW6Rmv_pfiEKrkJU5MWB4ET7Lf04IZwx8lwpVGw_UTDvedxZu1pPNNUQK3DOL5I2R51FLU_NuI0ZiIKbFtMMd1qBU9f3Hy1NU5LcEK7y6X_DltOvR9F8tPVSKn7N5c](https://uk.sports.yahoo.com/news/us-pilot-killed-ukraine-fighter-230820203.html?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuYmluZy5jb20v&guce_referrer_sig=AQAAAEgKQPEdbDngtG2PiJSnCMz3AUziIXB_1QWjE8uhrnQFtW6Rmv_pfiEKrkJU5MWB4ET7Lf04IZwx8lwpVGw_UTDvedxZu1pPNNUQK3DOL5I2R51FLU_NuI0ZiIKbFtMMd1qBU9f3Hy1NU5LcEK7y6X_DltOvR9F8tPVSKn7N5c) (дата звернення: 29. 09. 2022).
276. «PLATINUM EAGLE 18-1». URL: [https:// www.estv.ro/platinum-eagle-18-1/](https://www.estv.ro/platinum-eagle-18-1/) (дата звернення: 29. 09. 2022).
277. «Platinum Eagle». URL: [https:// www.tacticamagazine.com/2019/03/27/exercise-platinum-eagle-19-1-at-the-end/](https://www.tacticamagazine.com/2019/03/27/exercise-platinum-eagle-19-1-at-the-end/) (дата звернення: 29. 09. 2022).
278. Questions-statements.parliament.UK. URL:<https://www.parliament.uk/news/written-questions/detail/2017-11-29/116422> (дата звернення 12.09. 2022).

279. «Rapid Trident 2020». URL: <https://kontrakty.ua/photo/9683/30> (дата звернення 05. 11. 2019)
280. «Regex» 2016. URL:[https:// sarajevotimes.com/international-military-exercise-regex-16-start-today-banja-luka/](https://sarajevotimes.com/international-military-exercise-regex-16-start-today-banja-luka/), (дата звернення 10. 10. 2022).
281. «Riverine 2018» – нове українсько-румунське навчання. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2018/09/riverine-2018.html> (дата звернення: 29 .09. 2022).
282. «Saber guardian», «Rapid trident». URL: [https:// www.army.mil/article/153161/ saber_guardianrapid_trident_complete_multinational_training_in_ukraine](https://www.army.mil/article/153161/saber_guardianrapid_trident_complete_multinational_training_in_ukraine) (дата звернення 10. 10. 2022).
283. «Saber Guardian – 16». URL:[https://www.dvidshub.net/feature/ Saber Guardian 16](https://www.dvidshub.net/feature/SaberGuardian16), (дата звернення 10. 10. 2022).
284. «Saber Gvardian – 2014». URL:[https://www.army.mil/article/123565/ saber_guardian_2014_forces_from_12_nations_cap_exercise_in_bulgaria](https://www.army.mil/article/123565/saber_guardian_2014_forces_from_12_nations_cap_exercise_in_bulgaria) (дата звернення 10. 10. 2022).
285. «Saber Junction 2018». URL:<https://ua.krymr.com/a/news-saber-junction-2018-ukraintsi-viiskovi-navchannia/29502237.html>(дата звернення 10. 10. 2022).
286. «Saber Junction».URL:<https://www.7atc.army.mil/SaberJunction/>, (дата звернення 10. 10. 2022).
287. «Saber Junction». URL:[https:// www.flickr.com/photos/ ministry_of_defenceua/ 44414041124/](https://www.flickr.com/photos/ministry_of_defenceua/44414041124/), (дата звернення 10. 10. 2022).
288. «Saber Junction».URL:<https://dshv.mil.gov.ua/saber-junction-2019-donovoї-zustrichi/>,(дата звернення 10. 10. 2022).
289. «Saber Junction 20».URL:[https://defence ua.com/news/ u_nimechchini_zavershilis_ navchannja_ saber_junction_2020_ukrajinski_desantniki_buli_na_visoti_foto-1534.html](https://defenceua.com/news/u_nimechchini_zavershilis_navchannja_saber_junction_2020_ukrajinski_desantniki_buli_na_visoti_foto-1534.html) (дата звернення 10. 10. 2022).
290. «Saber Junction-21». URL:<https://punisher.com.ua/armeyskie-ucheniya-sabre-junction-21-otkryvautsya-s-ogromnym-uspekhom/> (дата звернення 10. 10. 2022).

291. «Saber-Guardian – 2019». URL:<https://www.tacticamagazine.com/2019/07/17/saber-guardian-2019/> (дата звернення 10. 10. 2022).
292. «Saber-Guardian–2022». URL:<https://www.punisher.com.ua/mezhdunarodnye-ucheniya-saber-gurdian-2021-pokazali-vysokiy-uroven-podgotovki-ukrainskikh-desantnikov/> (дата звернення 10. 10. 2022).
293. «Sea Breeze 2021 – Exercise in the Black Sea». URL: <https://sof.news/exercises/sea-breeze-2021/>. (дата звернення: 29. 09. 2022).
294. Service Personnel (Ukraine) Oral Answers to Questions – Prime Minister. URL: <http://www.theyworkforyou.com/debates/?id=2015-02-25a.321.0&m=40431>, (дата звернення: 25. 09. 2022).
295. Troyan S., Kyrydon A. The civilization war 2014–2022: the national liberation war of Ukraine in XXI century (theoretical discourse) // The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2022. Pp. 523–534.
296. Troyan S., Kyrydon A. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): Basic preconditions and causes // Balkan Social Science Review. December 2022. Vol. 20. Pp. 157 – 179.
297. Troyan S., Kyrydon A. Strategic Compass of the EU political and Security Sphere //European Historical Studies. 2022. Vol. 22. Pp. 6 – 22.
298. Ukraine Eyeing Opportunity To Cooperation With U.S. Boeing To Refresh Attack Aviation Of Armed Forces – Turchynov. URL: ukranews.com/en/news/627291-ukraine-eyeing-opportunity-to-cooperation-with-u-s-boeing-to-refresh-attack-aviation-of-armed. (дата звернення: 20. 08. 2020).
299. Weymouth Lally. The Washington Post, США, 26.09.2014. URL: <https://www.washingtonpost.com/people/lally-weymouth/> (дата звернення 11. 07. 2019).

300. Wolfley, Kyle J. “Training Not to Fight: How Major Powers Use Multinational Military Exercises to Manage Strategic Uncertainty.” PhD diss., Cornell University. 2018.
301. Wozniak M. *The Ukraine Crisis and Shift in US Foreign Policy*, 2016, 82 p.

Енциклопедії, довідкові видання:

302. Вікепедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>(дата звернення 09. 01. 2021).
303. Довідник з питань міжнародного військового співробітництва / Упоряд. полковник юстиції запасу В. Д. Шило. Київ, 2003. 192 с.
304. Енциклопедія історії України: У 8 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ, 2003 –2007.
305. Енциклопедія українознавства. /Перевид. в Україні. Львів, 1993–2000. Т. 1–9.
306. Кулінич М. А., Руденко Г. М. Стислий український дипломатичний довідник: навч. посіб. Київ, 2006. 376 с.
307. Словник іншомовних слів / За ред. академіка АН УРСР О. С. Мельничука. Київ, 1985. 968 с.
308. Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. – Вип. 6: Біографічна частина: Н–Я / Ред. кол.: М. М. Варварцев (відп. ред.), С. В. Віднянський (кер. авт. кол.), О. М. Горенко, О. А. Іваненко (відп. секр.), А. Ю. Мартинов. НАН України. Інститут історії України. – Київ, 2016. – 370 с.
309. Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (гол.) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.; Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (гол.) та ін. Київ, 2004. Т. 2. 812 с.
310. NATO Encyclopedia (Archived). *North Atlantic Treaty Organization*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_151400.htm (дата звернення, 9. 11. 2022).

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Антитерористична операція – комплекс військових та спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України. Ввечері 12 квітня 2014 року рішення про початок операції було прийняте Радою національної безпеки і оборони України і оголошено на наступний день, 13 квітня. Операція тривала з 14 квітня 2014 року до 30 квітня 2018. Надалі переросла в *Операцію Об'єднаних сил*.

Воєнно-політичне співробітництво – сфера зовнішньополітичної діяльності держави спрямоване на реалізацію міжнародної політики України шляхом розвитку рівноправних взаємовигідних воєнно-політичних відносин з державами-партнерами України та з іншими державами світу в інтересах зміцнення обороноздатності та захисту національних інтересів України, а також з метою набуття повноправного членства України в ЄС та НАТО.

Військово-технічне співробітництво – складова зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності держави спрямована на захист національних інтересів у військово-технічній та економічній сферах, оснащення Збройних Сил сучасним озброєнням, військовою та спеціальною технікою, іншими товарами військового призначення та подвійного використання, підвищення експортного, науково-технічного та технологічного потенціалу оборонно-промислового комплексу та національної економіки України.

Військове співробітництво – комплекс заходів спрямованих на розвиток необхідних та критичних спроможностей ЗС України, підвищення рівня їх оперативної взаємосумісності із збройними силами держав-членів НАТО та ЄС, реалізацію відповідних міжнародних договорів та програм з метою посилення обороноздатності України, а також на забезпечення участі України у міжнародній діяльності з підтримання миру та безпеки.

Взаємосумісність – спроможність до спільних узгоджених, ефективних та результативних дій з метою досягнення тактичних, оперативних та

стратегічних цілей у сфері оборони. Взаємосумісність є базовою компонентою (складовою) спроможності.

Гібридна війна – війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які зазвичай досягаються звичайною війною.

Звіт про проведений захід міжнародного співробітництва – інформаційно-аналітичний документ, який відображає зміст проведеного заходу, його перебіг, позиції учасників, оцінку результатів проведення, висновки щодо досягнення визначеної мети, пропозиції щодо реалізації досягнутих домовленостей, використання отриманої інформації, а також рекомендації щодо подальших дій.

Здійснення міжнародного співробітництва – діяльність структурних підрозділів, спрямована на реалізацію заходів міжнародного співробітництва.

Міжнародне військове співробітництво – складова зовнішніх відносин України, які здійснюються в рамках реалізації державної політики для забезпечення національних інтересів у зовнішньополітичній сфері, сфері оборони та воєнній сфері згідно з законодавством України та нормами міжнародного права.

Міжнародні операції з підтримання миру і безпеки – міжнародні дії або заходи, спрямовані на виконання миротворчих чи гуманітарних завдань, які здійснюються за рішеннями Ради Безпеки ООН відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, ОБСЄ, інших міжнародних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки, згідно з положеннями глави VIII Статуту ООН, а так само дії і заходи багатонаціональних сил, багатонаціональних військових формувань високої готовності, які проводяться під загальним контролем Ради Безпеки ООН.

Операція Об'єднаних сил – комплекс військових і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур 30 квітня 2018 – 24 лютого 2022 року, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань у війні на сході України.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача

Колективні монографії:

1. Бураков Ю. В., Проховник П. М. Співробітництво Польщі та держав Прибалтики з Україною: військово-політичні аспекти/ Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego. Tom XV. «Bałtyk w dziejach ludów Morza Bałtyckiego». Monografia oparta o materiały z X Międzynarodowej Sesji Naukowej Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego. Wolin 2-4 sierpnia 2019 / redakcją naukową Macieja Franza, Zbigniewa Pilarczyka. Toruń: Wydawnictwo Adama Marszałeka, 2021. S.380-398. (0.75 д.а.). *(Особистий внесок автора дисертації: аналіз співпраці у військовій сфері країн Балтії та України, що становить 50% тексту).*
2. Проховник П. М., Підкова І. З. НАТО// Світова історія XX–XXI століть. Енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 2. Л-Я / за ред. Ігоря Підкови і Романа Шуста. – 4-те вид., доопрац. і допов. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. – С. 143-146. *(Особистий внесок автора дисертації: аналіз історії Альянсу після розвалу комуністичного блоку до сьогодні, що становить 70% тексту).*

Статті, в яких опубліковані основні результати дисертації:

3. Проховник П. М. Міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України (на прикладі військового з'єднання «ЛИТПОЛУКРБРИГ») // Військово-науковий вісник. Львів: Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 2019, № 32. С. 157 – 167.
4. Pashchuk Y., Prokhovnyk P., Fedorenko V. Military-historical aspects of multinational military exercise Rapid Trident 2019 // Військово-науковий вісник. Львів: Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 2019, № 33. С. 3 – 18. *(Особистий внесок автора дисертації: аналіз історії міжнародних військових навчань, що становить 50% тексту).*

5. Проховник П. М. Історія міжнародних військових навчань «Швидкий Тризуб» як приклад військового співробітництва України – НАТО // Воєно-історичний вісник. Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2020. Вип. 1 (35). С. 40 – 44.
6. Проховник П. М. Історичні аспекти військово-технічного співробітництва Україна – НАТО на сучасному етапі/ // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». Острог: Національний університет «Острозька академія». 2020. Вип. 30. С. 51 – 60.
7. Проховник П. М. Міжнародна співпраця Україна – НАТО в умовах російсько-української війни: нормативно-правова база // Військово-науковий вісник. Львів: Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 2022, № 37. С. 98 – 114.

Наукові публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Проховник П., Бураков Ю. Аспекти співпраці України та «Вишеградської четвірки» // Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки.: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 15 – 16 травня 2019 р. – Л.: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2019. С. 60 – 63.
9. Проховник П., Бураков Ю. З історії співпраці України та «Вишеградської четвірки». // Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 16 – 17 травня 2019 р. – Л.: НАСВ, 2019. С. 339 – 340.
10. Проховник П. М. Війна в Африці 1998 – 2003: глобальні виміри. // Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ: тези доповідей Міжнародної наукової конференції 25 – 26 червня 2019 р. – Л.: НАСВ, 2019 – С. 191 – 193.
11. Проховник П., Пашук Ю. Міжнародні військові навчання «Репід Трайдент – 2019» у системі підготовки Сухопутних військ. // Застосування Сухопутних

військ ЗС України у конфліктах сучасності: тези доповідей науково-практичної конференції 14-15 листопада 2019 р. – Л.: НАСВ, 2019. С. 252.

12. Проховник П. М. Архівні документи як джерело вивчення АТО та ООС. / Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 29 листопада 2019 р. – К.: НУОУ, 2019. С. 34.

13. Юрій Бураков, Павло Проховник. Військово-політичні аспекти сучасного співробітництва держав Прибалтики з Україною. // Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки.: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 7 – 8 жовтня 2020 р. – Л.: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2020. С. 8 – 12.

14. Бураков Ю.В., Проховник П.М. Застосування методу «усної історії» у дослідженні військових навчань «Швидкий тризуб – 2020» / Застосування Сухопутних військ ЗС України у конфліктах сучасності: тези доповідей науково-практичної конференції 20 листопада 2020 р. – Л.: НАСВ, 2020. С. 224.

15. Павло Проховник. Роль Національної академії сухопутних військ у Львові у становленні військового капеланства / Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: тези доповідей I-ої Міжнародної науково-практичної конференції 27 листопада 2020 р. – К.: НУОУ, 2020. С. 207-208.

16. Проховник П.М. Аспекти сучасної миротворчої діяльності ЗС України/ Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності: Збірник тез доповідей науково-практичної конференції 18 листопада 2021 року. – Львів: НАСВ, 2021. С. 166 – 167.

17. Проховник П.М. Альянс Британія, Польща, Україна: історія та перспективи розвитку// Московсько-українське мілітарне і світоглядне протистояння: історія та сучасні виклики, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Кам'янець-Подільський, 10 листопада 2022 р.). Кам'янець-Подільський: НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2022, с. 132 – 135.

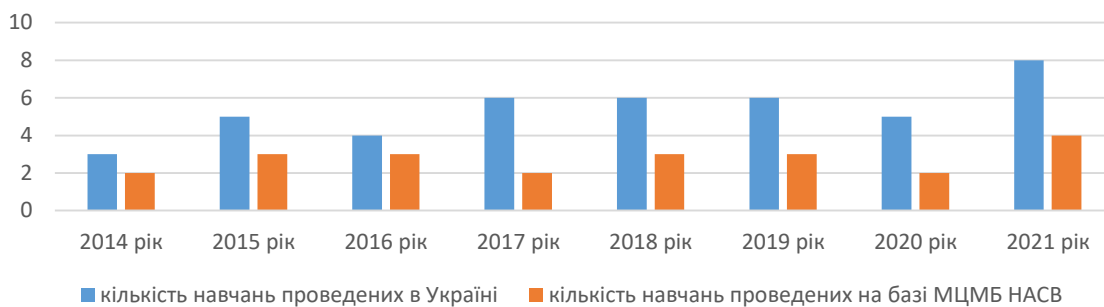
18. Проховник П.М. Врахування історичного досвіду участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під час агресії Російської Федерації / Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції 23 листопада 2022 р. – К. : НУОУ, 2023. С. 78.

Додаток Б

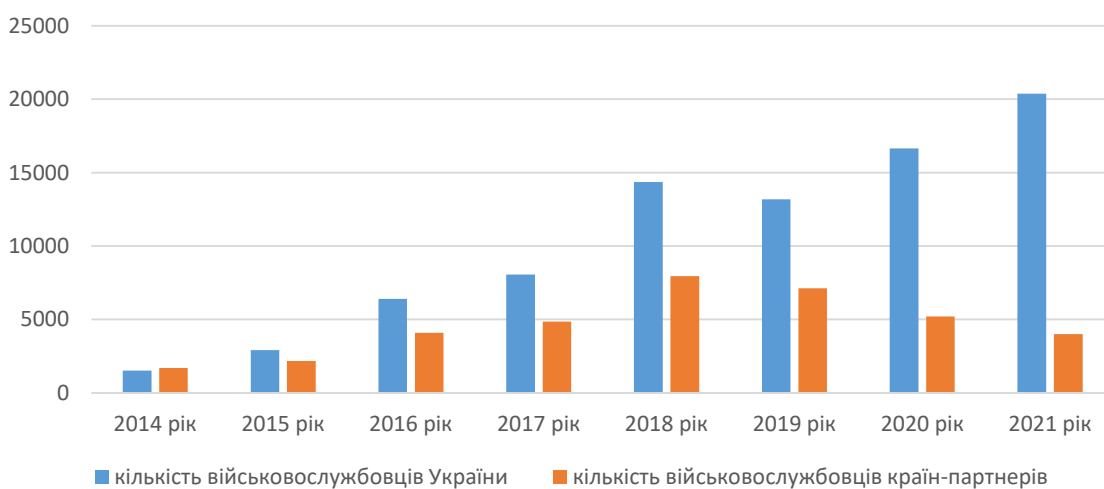
**Військові навчання в Україні або поблизу її кордонів
в період з 2014 року по 2021 рік**

	Кількість проведених навчань	Кількість особового складу ЗС України, інших воєнізованих формувань які залучалися	Кількість особового складу ЗС Країн-партнерів які залучалися	Кількість (% від загальної кількості) навчань проведених на базі МЦМБ НАСВ (Львівська обл., с. Старичі)
2014	3	1519	1695	2 (66,3%)
2015	5	2920	2183	3 (60 %)
2016	4	6394	4096	3 (75 %)
2017	6	8050	4860	2 (30,3%)
2018	6	14350	7950	3 (50%)
2019	6	13188	7128	3 (50%)
2020	5	16656	5201	2 (40%)
2021	8	20385	Близько 4000	4 (50%)
Всього	43	83396	Близько 37113	22(51,1%)

Кількість військових навчань на території України в 2014-2021 рр.

Кількість військовослужбовців, які приймали участь у військових навчаннях на території України в 2014-2021 рр.

**Військові навчання із залученням військовослужбовців України
поза її межами в період з 2014 року по 2021 рік**

	Кількість проведених навчань	Кількість особового складу ЗС України, інших воєнізованих формувань які залучалися
2014	5	59
2015	5	337
2016	6	231
2017	14	638
2018	10	764
2019	11	752
2020	5	302
2021	13	811
всього	69	3894

Кількість військових навчань із залученням
військовослужбовців України поза її межами
в 2014-2021 рр.

Кількість військовослужбовців, які приймали участь у
військових навчаннях поза межами України
в 2014-2021 рр.

Разом з тим, кількісні показники обладнання, отриманого у якості міжнародно-технічної допомоги, відноситься до службової інформації та відповідно до статей 6, 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» є інформацією з обмеженим доступом і розголошенню не підлягають.

З повагою

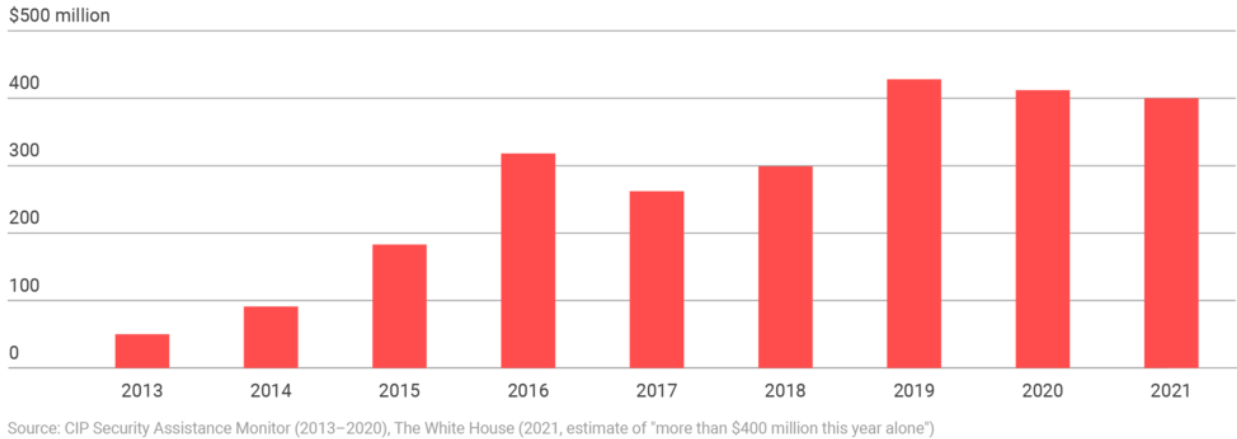
Начальник Управління зв'язків з громадськістю
Збройних Сил України

Українська армія

Богдан СЕНИК

ЩОРІЧНА ВІЙСЬКОВА ДОПОМОГА США УКРАЇНІ

З 2014 року США надали Україні 2,5 мільярда доларів військової підтримки, у тому числі понад 400 мільйонів доларів лише у 2021 році.

АНКЕТА ОПИТУВАННЯ

учасників багатонаціонального військових навчань
поза межами України

(вказіть назву навчань)

Дана анкета розроблена з метою оцінювання ефективності проведення навчання, досягнення поставлених навчальних цілей. Анкета призначена для визначення спільними зусиллями оптимальних рішень щодо подальшого удосконалення підготовки та застосування підрозділів ЗС України у багатонаціональних військових навчаннях поза межами України .

Додаткові спостереження та рекомендації вітаються.

Опитування проводиться на добровільній основі з дотриманням вимог законодавства України у сфері захисту персональних даних та прав суб'єктів персональних даних.

Прізвище, _____ ім'я, _____ по-
батькові _____

Відкрите _____ найменування _____ військової частини? _____ Структурний
підрозділ? _____

Військове _____
звання _____

Посада _____

Військова _____
спеціальність _____

—

Освіта (найменування навчального закладу, спеціальність)

Скільки Вам років?

Скільки років Ви служите у ЗС України?

Чи брали Ви участь у військових операція/бойових діях (АТО/ООС), миротворчих операціях? Якщо «так», то у яких операціях і коли, і чи використовуєте такий досвід під час багатонаціональних військових навчань поза межами України та яким чином?

Чи володієте Ви іноземними мовами? Якщо «так», то вкажіть якими мовами та рівень володіння ними (згідно з вимогами СТАНАГ 6001)? Чи вдосконалюєте Ви знання іноземної мови в ході проведення міжнародних навчань?

В яких саме багатонаціональних військових навчаннях поза межами України Ви приймали участь. Вкажіть їх назву, країну, місце та період проведення?

Вкажіть будь ласка тематику навчань, а також основні завдання Вашого підрозділу та Вас особисто під час їх проведення?

Оцініть, будь ласка, у балах (від 0 до 5) рівень співпраці з військовослужбовцями інших країн-учасниць навчання. Що позитивне для себе Ви почерпнули в ході виконання спільних завдань?

На Вашу думку, чи забезпечують навчання поза межами України набуття взаємосумісності з військовими підрозділами інших держав під час спільних дій та впровадження стандартів НАТО в повсякденну діяльність підрозділів Збройних Сил України? Якщо «так», то яким чином?

Як Ви оцінюєте рівень у балах (від 0 до 5) навчально-матеріальної бази підрозділу, на базі якого проводилися військові навчання? Вкажіть, будь ласка, які об'єкти на Вашу думку, забезпечують найбільшу ефективність у підготовці військових формувань в ході багатонаціональних навчань.

Враховуючи досвід, отриманий Вами під час проведення навчань поза межами України, що варто впровадити у планування та проведення багатонаціональних навчань в Україні? (*питання стосується організаційних елементів навчання, новітніх технічних засобів та навчально-тренувальних комплексів, які використовувалися*)

Чи були проблеми та недоліки під час підготовки і у ході навчання? Якщо «так», то які саме проблеми і яким чином вони були вирішені?

На які питання необхідно звернути увагу у подальшому під час підготовки особового складу та техніки ЗС України до проведення багатонаціональних військових навчань поза межами України?

Оцініть, будь ласка, у балах (від 0 до 5) рівень організації та проведення багатонаціональних військових навчань поза межами України в яких ви приймали участь. _____

(підпис опитуваного)

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
з планування та проведення багатонаціональних
навчань серії «Репід Трайдент» 2014 – 2020 років

м. Львів – 2020

ЗМІСТ

	ПЕРЕДМОВА
1	АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ТА ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ НАВЧАНЬ «RAPID TRIDENT» В ПЕРІОД З 2014 ПО 2020 РІК
1.1	1.1. Історія міжнародних військових навчань «RAPID TRIDENT» як приклад військового співробітництва України – НАТО.
1.2	1.2. Аналіз загальної чисельності особового складу, озброєння та військової техніки під час проведення навчань «RAPID TRIDENT» з 2014 по 2020 рр.
1.3	1.3. Аналіз динаміки змін теми, мети та навчальних цілей під час проведення навчань «RAPID TRIDENT» 2014-2020 рр.

ПЕРЕДМОВА

Методичні рекомендації з планування та проведення багатонаціональних навчань серії «Репід Трайдент» за участю підрозділів (військовослужбовців) Збройних Сил України (далі – Методичні рекомендації) розроблені з урахуванням аналізу проведення міжнародних навчань «Репід Трайдент» 2014 – 2020 років.

Методичні рекомендації призначені для використання посадовими (службовими) особами Збройних Сил України під час планування та підготовки

міжнародних (багатонаціональних) військових навчань за участю Збройних Сил України, їх проведення, оцінки та аналізу.

Методичні рекомендації необхідно використовувати творчо з урахуваннями конкретних умов обстановки, матеріально – технічного забезпечення та особливостей завдань, поставлених перед підрозділами.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ТА ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ НАВЧАНЬ «RAPID TRIDENT» В ПЕРІОД З 2014 ПО 2020 РІК

У ході збройної агресії Російської Федерації (РФ) проти нашої держави значно посилилося міжнародне військове співробітництво України з країнами НАТО. Зросла, зокрема, динаміка проведення спільних міжнародних військових навчань на території нашої держави. В умовах обрання Україною чіткого євроатлантичного курсу, проведення міжнародних військових навчань Сухопутних військ (СВ) «RAPID TRIDENT», які проводяться на на базі Міжнародного центру миротворчості та безпеки (МЦМБ) Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (НАСВ) (Яворівський р-н, Львівська обл.) набувають великого значення. Організація, підготовка та проведення маневрів на Яворівщині є реальним втіленням міжнародного військового співробітництва ЗС України – НАТО та потребують ретельного вивчення військово-історичною наукою.

Головні зусилля Міністерства оборони зосереджені на реалізації безпекової політики держави, яка спрямована на розвиток європейської системи колективної безпеки, продовження конструктивного партнерства з воєнно-політичними та безпековими міжнародними й регіональними організаціями.

На стабільно високому рівні здійснюється співробітництво між оборонними відомствами України та Сполучених Штатів Америки. Однією з основних форм підтримання співпраці та практичного наповнення військового співробітництва являється участь у багатонаціональних та двосторонніх навчаннях, інших заходах з підтримання миру та зміцнення безпеки.

1.1. Історія міжнародних військових навчань «RAPID TRIDENT» як приклад військового співробітництва України – НАТО.

Міжнародне військове співробітництво нашої країни з НАТО розпочалося приєднанням 10 березня 1992 р. України, на запрошення Генерального секретаря НАТО М. Вернера, до участі в роботі Ради Євроатлантичного Партнерства, членом якої наша держава залишається й досі. Основними документами, що визначають зміст, характер і створюють договірно-правову основу відносин так званого «особливого партнерства» Україна – НАТО за якими регулюється співробітництво з Альянсом є Рамковий документ Програми НАТО ПЗМ (започатковано 10 січня 1994 р., Україна приєдналася 8 лютого 1994 р.), Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО від 9 липня 1997 р., Декларація про її доповнення від 21 серпня 2009 р. та Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р.

Згідно з рамковим документом Програми ПЗМ, співробітництво нашої країни з Альянсом передбачає розвиток співробітництва з НАТО у військовій сфері з метою здійснення спільного планування і військової підготовки та навчальних маневрів, покликаних підвищити їхню спроможність до виконання завдань.

З 2006 р. в рамках Програми ПЗМ, у відповідності до «Планів проведення в рамках військового співробітництва багатонаціональних навчань на території України за участю підрозділів ЗС України та їх участі у навчаннях поза межами України на поточний рік», затверджених відповідними Указами Президента України, щорічно (за виключенням 2009 року) в Україні відбуваються багатонаціональні військові навчання «RAPID TRIDENT». Вони стали продовженням багатонаціональних військових навчань «Щит миру», які розпочалися у 1994 р.

У 2006 – 2007 рр. військові навчання «RAPID TRIDENT» включали лише командно-штабну фазу комп'ютерного навчання бригадного рівня. Вони проводилися у Києві на базі Центру імітаційного моделювання (ЦІМ)

Національної академії оборони України (з грудня 2008 р. – Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського – НУОУ). У навчаннях «RAPID TRIDENT – 2006» взяли участь 248 військовослужбовців.

З 2008 р. відбулися суттєві зрушення у навчаннях, вони, окрім командно-штабної фази, включають і польову фазу на базі Яворівського полігону (тепер МЦМБ НАСВ) із залученням різних зразків озброєння та військової техніки.

У 2009 р., з огляду на відсутність правових підстав щодо допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України для участі в багатонаціональних маневрах, було прийнято рішення переформатувати українсько-американські командно-штабні навчання «RAPID TRIDENT – 2009» у вишкіл під кодовою назвою «Оцінка – 2009» і залучити до них лише підрозділи ЗС України з проведенням їх оцінювання у рамках Концепції оперативних можливостей НАТО.

До 2013 р. метою «RAPID TRIDENT» ставилась підготовка до спільних дій у складі багатонаціональних сил підрозділів країн-членів НАТО та їх партнерів під час коаліційних операцій. Тому основна тематика навчань цього періоду пов'язана з підготовкою до участі військовослужбовців країн-учасниць до злагоджених дій у міжнародних миротворчих операціях зі встановлення миру під егідою ООН. Завдання, які ставилися перед учасниками навчань того періоду: відпрацювання досвіду попередніх американо-українських вишколів шляхом створення для командирів і штабів умов, які наближені до реальних, при практичному відпрацюванні ними питань з організації, управління та забезпечення операцій з підтримки миру.

Зовсім іншого значення та змісту для всіх учасників маневрів «RAPID TRIDENT » набув у 2014 – 2020 рр. в умовах відкритої збройної агресії РФ проти України. У вересні 2014 р. на базі МЦМБ НАСВ відбулися масштабні навчання, участь у яких приймали військовослужбовці з України, США, Великобританії, Канади, Болгарії, Азербайджану, Латвії, Литви, Грузії, Німеччини, Республіки Молдова, Норвегії, Польщі, Румунії, Королівства

Іспанія. Значна кількість представників армій країн-учасників маневрів засвідчила і міжнародну підтримку України у боротьбі з російським агресором.

З 20 липня по 1 серпня 2015 р. у МЦМБ НАСВ проводились навчання «RAPID TRIDENT/SABER GUARDIAN-2015» з участю військовослужбовців з 18 країн світу. У наступному, 2016 р. у навчаннях взяли участь військовослужбовці із 13 країн світу. З 08 вересня по 23 вересня 2017 р. пройшли навчання «RAPID TRIDENT – 2017». До участі в них були залучені військовослужбовці з 15 країн. До навчань «RAPID TRIDENT – 2018» (вересень 2018 р.) долучилися 14 країн-учасниць.

Особливого значення з точки зору кількісного, тематичного та змістовного наповнення заслуговують українсько-американські командно-штабні навчання із залученням військ «RAPID TRIDENT – 2019» та «RAPID TRIDENT – 2020», які мали місце на території МЦМБ НАСВ в вересні 2019 р. та вересні 2020 р. відповідно. Участь у них прийняла безпрецедентна за всю історію їхніх проведення кількість бійців. Найбільші іноземні контингенти були представлені арміями США та Канади. Крім того, навчання «RAPID TRIDENT – 2020» проводилися в умовах пандемії, спричиненої COVID-19 та вперше в історії розширили свою географію за межі України (умовний штаб багатонаціональної дивізії знаходився на базі УКРПОЛЛІТБРИГУ в м. Люблін, Республіка Польща).

Висновки. Таким чином, міжнародні військові навчання «RAPID TRIDENT», які щорічно проводяться на території України є наймасштабнішими та значимими у плані розвитку міжнародного військового співробітництва. Вони проводяться на базі МЦМБ НАСВ, який завдяки цим маневрам виріс у сучасний центр підготовки СВ обладнаний ЦІМ, новітніми навчально-тренувальними комплексами, танкодромом, стрільбищами та ін.

В умовах продовження збройної агресії Російської Федерації проти України, обрання країною чіткого геополітичного курсу на вступ в ЄС та НАТО, міжнародні військові навчання «Швидкий тризуб» за участю підрозділів ЗС України є яскравим виявом міжнародного військового співробітництва.

Варто й надалі поглиблено вивчати історію їх проведення, опрацювати критерії їхньої ефективності, й надалі проводити активне міжнародне співробітництво ЗС України з НАТО.

1.2. Аналіз загальної чисельності особового складу, озброєння та військової техніки під час проведення навчань «RAPID TRIDENT» з 2014 по 2020 рр.

Позитивна динаміка підготовки та проведення українсько - американських навчань серії «RAPID TRIDENT» є яскравим підтвердженням двосторонніх тісних відносин між нашими країнами.

Дані багатонаціональні навчання, починаючи з 2014 року стали найбільш масштабними навчаннями СВ ЗС України та інших військових формувань України, що проводились в Україні з 2014 року на базі МЦМБ НАСВ.

У 2014 році до навчання «RAPID TRIDENT» було залучено:

- 1100 військовослужбовців від 15 держав-учасниць. Від України – 556 осіб, від ЗС іноземних держав – 544 особи (США – 190, Великобританія – 44, Німеччина – 3, Молдова – 46, Румунія – 60, Азербайджан – 40, Болгарія – 35, Канада – 14, Грузія – 26, Іспанія – 2, Норвегія – 4, Латвія – 5, Литва – 38, Польща – 35);

- 126 одиниць техніки ЗС України (автомобільна техніка – 85, бронетехніка – 41).

У 2015 році до навчання «RAPID TRIDENT/SABER GUARDIAN-2015» було залучено:

- 1633 учасники від 18 держав-учасниць. Від України – 670 осіб, від ЗС іноземних держав – 963 особи (США – 590, Великобританія – 50, Німеччина – 5, Молдова – 38, Румунія – 70, Болгарія – 53, Канада – 15, Грузія – 4, Норвегія – 3, Латвія – 5, Литва – 14, Польща – 41, Естонія – 10, Швеція – 2, Туреччина – 6, Бельгія – 1, Іспанія – 1);

- 182 одиниці техніки. Від ЗС України та інших військових формувань України – 100 одиниць техніки (автомобільна техніка – 72, бронетехніка – 28),

від ЗС США – 72 одиниць автомобільної техніки, Литва – 7 одиниць автомобільної техніки, Польща – 3 одиниці автомобільної техніки.

У 2016 році до навчання «RAPID TRIDENT» було залучено:

- 1839 військовослужбовців від 13 держав-учасниць. Від України – 1346 осіб, від ЗС іноземних держав – 493 особи (США – 302, Канада – 104, Болгарія – 20, Королівство Бельгія – 2, Грузія – 6, Королівство Швеція – 4, Молдова – 4, Норвегія – 2, Польща – 12, Румунія – 17, Туреччина – 4, Литва – 16);

- 251 одиниця техніки. Від ЗС України та інших військових формувань України – 199 одиниць техніки (автомобільної техніки – 130, бронетехніки – 69). Від ЗС США – 24 одиниці техніки автомобільної техніки, від ЗС Канади – 28 одиниць автомобільної техніки.

У 2017 році до навчання «RAPID TRIDENT» було залучено:

- 2865 військовослужбовців від 14 держав-учасниць. Від України – 1959 осіб, від ЗС іноземних держав – 726 особи (США – 430, Канада – 110, Великобританія – 1, Болгарія – 22, Естонія – 2, Італія – 2, Грузія – 6, Молдова – 70, Литва – 4, Норвегія – 2, Польща – 35, Румунія – 38, Туреччина – 4);

- 328 одиниць техніки. Від ЗС України та інших військових формувань України – 314 одиниць техніки (автомобільна техніка – 219, бронетехніка – 92, вертоліт Мі-8 – 2, АН-26 – 1), від ЗС США та Канади – 14 одиниць автомобільної техніки.

У 2018 році до навчання «RAPID TRIDENT» було залучено:

- 2271 учасник від 11 країн, а також окремі підрозділи від УКРПОЛЛІТБРИГУ ТА НАТО. Від України – 1859 осіб, від ЗС іноземних держав – 344 особи (США – 145, Болгарія – 47, Грузія – 6, Литва – 1, Молдова – 67, Польща – 32, Румунія – 39, Азербайджан – 3, Великобританія – 1, Туреччина – 3), УКРПОЛІТБРИГ – 29 осіб, НАТО – 39 осіб;

- 369 одиниць техніки від ЗС України та інших військових формувань України (автомобільна техніка – 263, бронетехніка – 103, вертоліт Мі-8 – 3).

У 2019 році до навчання «RAPID TRIDENT» було залучено:

- 3862 учасники від 10 країн, а також окремі підрозділи від УКРПОЛЛИТБРИГУ ТА НАТО. Від України – 3273 осіб, від ЗС іноземних держав – 343 особи (США – 190, Канада – 60, Болгарія – 40, Румунія – 40, Великобританія – 15, Грузія – 6, Молдова – 42, Польща – 30, Туреччина – 5), УКРПОЛИТБРИГ – 23 осіб, НАТО – 33 осіб;

- загальна кількість військової техніки, які залучаються до навчання - 621 одиниця (автомобільна техніка – 419, Т-64 – 5, Т-72 – 22 , БРЕМ-1 – 7, БМП-1П – 58, БМП-2 – 24, БТР-60ПБ – 8, БТР-80 – 5, БТР-4Е – 7, БРДМ-2 – 22, важкі броньовані автомобілі – 14, ЗС України-23-4 – 3, ЗУ-23-2 – 4, Д-30 – 12, інженерна техніка – 7, вертоліт Мі-8 – 4).

У 2020 році до навчання «RAPID TRIDENT» було залучено:

- 3893 учасники від 9 країн, а також від УКРПОЛЛИТБРИГУ. Від України – 3572 особи, від ЗС іноземних держав – 286 осіб (США – 180, Канада – 14, Румунія – 40, Великобританія – 11, Польща – 36, Данія – 1, Німеччина – 1, Литва – 3), УКРПОЛИТБРИГ – 35 осіб;

- загальна кількість військової техніки, які залучаються до навчання - 708 одиниць (автомобільна техніка – 401, бронетехніка – 303, вертоліт Мі-8 – 4).

Порівняльний аналіз загальної чисельності учасників навчань (загальної кількості від України, від країн-партнерів) представлені на рисунках 1 – 3.

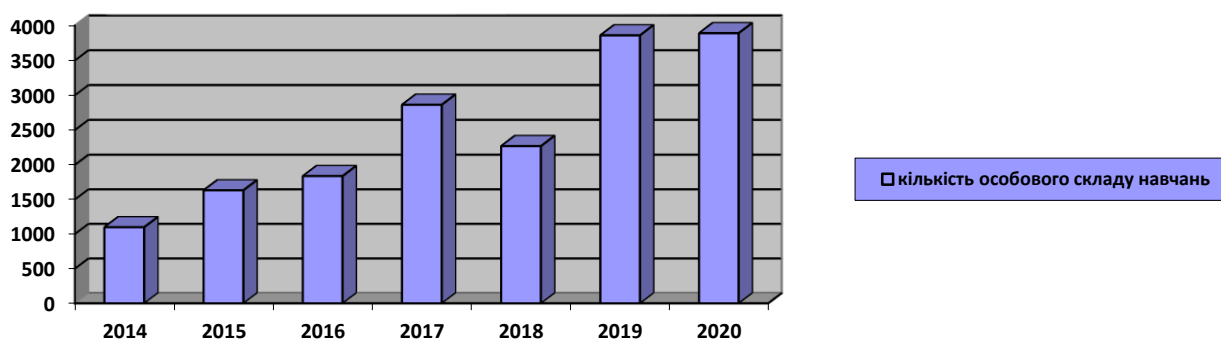

Рисунок 1 – порівняння загальної кількості учасників навчань «RAPID TRIDENT» 2014-2020 рр.

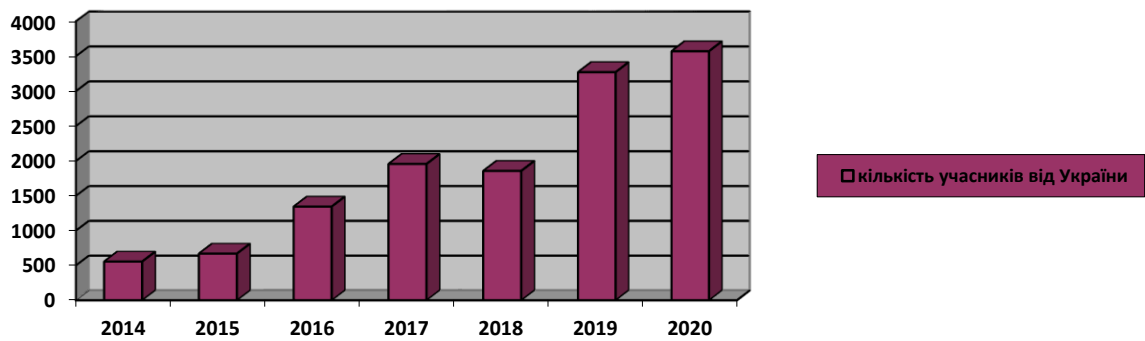

Рисунок 2 – порівняння загальної кількості учасників від ЗС України під час проведення навчань «RAPID TRIDENT» 2014-2020 рр.

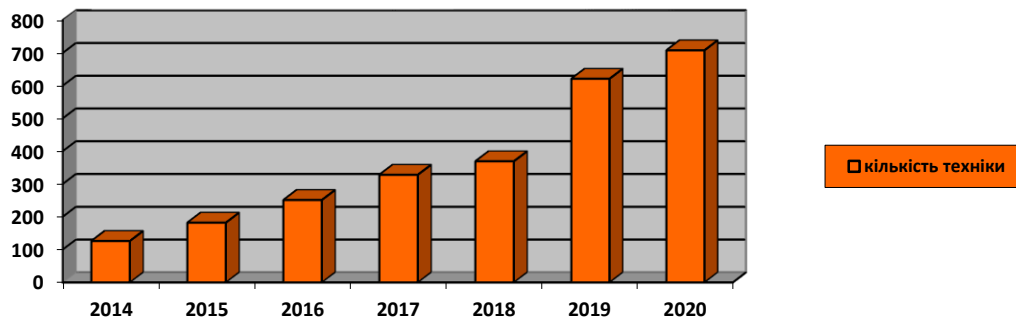

Рисунок 3 – порівняння загальної кількості техніки під час проведення навчань «RAPID TRIDENT» 2014-2020 рр.

Висновки. Як видно з рисунків 1 – 2, починаючи з 2014 року загальна кількість учасників навчань збільшилася в 3,5 рази, причому кількість учасників від України зросла в 4 рази. Найбільша кількість особового складу, яка приймала участь у навчаннях була в 2020 році, найменша – в 2014 році.

Рисунок 3 демонструє, що кількість залученої техніки під час проведення навчань «RAPID TRIDENT», починаючи з 2014 року, збільшилася в 5,5 разів, при цьому найбільша кількість техніки залучалася в 2020 році.

Таким чином в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України навчання «RAPID TRIDENT» щороку стають більш масштабним, та дають можливість особового складу ЗС України та інших військових

формувань спільно планувати та виконувати завдання з підрозділами країн-партнерів з урахуванням відповідних стандартів НАТО.

1.3. Аналіз динаміки змін теми, мети та навчальних цілей під час проведення навчань «RAPID TRIDENT» 2014-2020 рр.

«RAPID TRIDENT -2014»

Мета навчання – підготовка багатонаціонального батальйону до участі в стабілізаційній операції та операції з підтримання миру і безпеки.

Навчальні цілі:

зміцнення миру і стабільності в східноєвропейському регіоні;

підвищення рівня взаємосумісності підрозділів Збройних Сил України, держав-членів та партнерів НАТО відповідно до стандартів НАТО під час проведення операції з підтримання миру та безпеки;

тренування офіцерів штабів різних рівнів з питань планування і проведення стабілізаційної операції та операції з підтримання миру за стандартами та процедурами НАТО;

сприяння інтегруванню урядових і неурядових організацій, регіональних безпекових інститутів, органів місцевої влади країни-господарки щодо підтримки навчання;

розвиток та підвищення рівня практичних навичок з планування, забезпечення та проведення заходів спільної підготовки військ.

«RAPID TRIDENT -2015»

Мета навчання – підготовка багатонаціональної бригади до ведення стабілізаційних дій в рамках оборонної операції з використанням досвіду проведення АТО на сході України.

Навчальні цілі:

зміцнення миру і стабільності в східноєвропейському регіоні;

підвищення рівня взаємосумісності підрозділів Збройних Сил України, держав-членів та партнерів НАТО відповідно до стандартів НАТО під час проведення операції з підтримання миру та безпеки;

розвиток та підвищення рівня оперативних можливостей ЗС України відповідно до стандартів НАТО з урахуванням національного досвіду АТО;
організація роботи підрозділів, розташованих на великій відстані (розподілене командно-штабне навчання за допомогою систем імітаційного моделювання бойових дій)

«RAPID TRIDENT -2016»

Тема навчання – «Ведення стабілізаційних дій у складі багатонаціонального підрозділу у визначеній зоні відповідальності під час проведення операції з підтримання миру та безпеки».

Мета навчання – розвиток багатонаціонального, регіонального та міжвидового військового співробітництва, обмін досвідом та підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами та штабами ЗС України, США, інших держав-членів та партнерів НАТО.

Цілі навчання:

підтримання оборонної реформи Збройних Сил України та виконання Річної національної програми співробітництва Україна - НАТО на 2016 рік;

розвиток та вдосконалення оперативних спроможностей Сухопутних військ Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції в східних областях України;

практичне тренування командирів та штабних офіцерів в процесі прийняття військового рішення (на рівні батальйону та роти);

підвищення взаємосумісності між підрозділами Збройних Сил України, США, держав-членів та партнерів НАТО шляхом широкого залучення до процесу планування;

виконання плану заходів Об'єднаної багатонаціональної тренувальної групи - Україна (далі – ОБТГ-У);

проведення національної самооцінки першого рівня взводу РХБз військової частини А3814.

«RAPID TRIDENT -2017»

Тема навчання – «Робота штабу багатонаціональної дивізії (бригади) під час планування дій у визначеній зоні відповідальності. Управління підпорядкованими підрозділами під час ведення оборонних та стабілізаційних дій».

Мета навчання – розвиток багатонаціонального, регіонального та міжвидового військового співробітництва;

обмін досвідом та підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами та штабами ЗС України, США, інших держав-членів та партнерів НАТО;

зміцнення дружніх відносин між військовослужбовцями ЗС України, США, держав-членів і партнерів НАТО.

Цілі навчання:

підтримка реформи української оборонної реформи Збройних Сил України та Річної національної програми співробітництва Україна - НАТО;

введення в дію та тестування Центру імітаційного моделювання МЦМБ для проведення командно-штабних навчань до рівня “бригада”;

розвиток та вдосконалення оперативних спроможностей Сухопутних військ ЗС України відповідно до стандартів НАТО з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції в східних областях України;

практичне тренування командирів та офіцерів штабів різних рівнів у процесі прийняття військового рішення (на рівні дивізія-бригада-батальйон-рота);

підвищення взаємосумісності між підрозділами ЗС України, США, держав-членів та партнерів НАТО шляхом широкого залучення до процесу планування;

проведення самооцінки 1-го рівня роти РХБ захисту та інженерно-саперної роти військової частини А3814;

продовження виконання плану заходів Об'єднаної багатонаціональної тренувальної групи-Україна (ОБТГ-У) з підготовки підрозділів (військових частин Збройних Сил України).

«RAPID TRIDENT -2018»

Тема навчання:

командно-штабна фаза: «Відбиття збройної агресії та відновлення Державного суверенітету».

практичні дії: «Ведення оборонних, наступальних та стабілізаційних дій у складі багатонаціонального підрозділу сумісно з іншими військовими формуваннями у визначеній зоні відповідальності».

Мета навчання:

1. Розвиток багатонаціонального, регіонального та міжвидового військового співробітництва.

2. Обмін досвідом та підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами та штабами Збройних Сил України, США, інших держав-членів та партнерів НАТО.

3. Зміцнення дружніх відносин між військовослужбовцями Збройних Сил України, США, держав-членів і партнерів НАТО.

Цілі навчання:

підтримка української оборонної реформи Збройних Сил України та Річної національної програми співробітництва Україна - НАТО;

розвиток та вдосконалення оперативних спроможностей Сухопутних військ ЗС України відповідно до стандартів НАТО з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції в східних областях України;

практичне тренування командирів та офіцерів штабів різних рівнів у процесі прийняття військового рішення (на рівні дивізія-бригада-батальйон-рота);

підвищення взаємосумісності між підрозділами ЗС України, США, держав-членів та партнерів НАТО шляхом широкого залучення до процесу планування;

проведення оцінки НАТО 1-го рівня роти РХБ захисту та інженерно-саперної роти військової частини А3814;

продовження виконання плану заходів Об'єднаної багатонаціональної тренувальної групи-Україна (ОБТГ-У) з підготовки підрозділів (військових частин Збройних Сил України)

«RAPID TRIDENT -2019»

Тема навчання:

командно-штабна фаза: «Планування застосування багатонаціональної дивізії під час відбиття збройної агресії та відновлення положення по Державному кордону України».

практичні дії: «Ведення оборонних, наступальних та стабілізаційних дій у складі багатонаціональної бригади у взаємодії з іншими військовими формуваннями у визначеній зоні відповідальності».

Мета навчання:

1. Розвиток багатонаціонального, регіонального та міжвидового військового співробітництва.
2. Обмін досвідом та підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами та штабами Збройних Сил України, США, інших держав-членів та партнерів НАТО.
3. Зміцнення дружніх відносин між військовослужбовцями Збройних Сил України, США, держав-членів і партнерів НАТО.

Цілі навчання:

підтримка української оборонної реформи Збройних Сил України та Річної національної програми співробітництва Україна - НАТО;

введення в дію та тестування Центрів імітаційного моделювання МЦМБ для проведення командно-штабних навчань до рівня бригади, які знаходяться на МЦМБ та в Національному університеті оборони України ім. І. Черняхівського;

розвиток та вдосконалення оперативних спроможностей Сухопутних військ ЗС України відповідно до стандартів НАТО з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції в східних областях України;

удосконалення порядку взаємодії між підрозділами Національної гвардії, Державної прикордонної служби України та Сил спеціальних операцій;

оцінювання МЦМБ та оперативної групи під час проведення навчання батальйонного/бригадного рівня;

покращення взаємодії, взаємопов'язаності та інтеграції між Силами спеціальних операцій Збройних Сил України та загальновійськовими підрозділами;

практичне тренування командирів та офіцерів штабів різних рівнів у процесі прийняття військового рішення (на рівні дивізія-бригада-батальйон-рота);

залучення до проведення навчання підрозділів СІМІК, ІПСО, ІО;

підвищення взаємосумісності між підрозділами ЗС України, США, держав-членів та партнерів НАТО шляхом широкого залучення до процесу планування;

проведення оцінки НАТО 1-го рівня роти РХБ захисту та інженерно-саперної роти військової частини А3814.

продовження виконання плану заходів Об'єднаної багатонаціональної тренувальної групи – Україна (ОБТГ-У) з підготовки підрозділів (військових частин Збройних Сил України).

«RAPID TRIDENT -2020»

Тема навчання:

командно-штабна фаза: «Планування застосування багатонаціональної дивізії під час відбиття збройної агресії та відновлення положення по Державному кордону України».

практичні дії: «Ведення оборонних, наступальних та стабілізаційних дій у складі багатонаціональної бригади у взаємодії з іншими військовими формуваннями у визначеній зоні відповідальності».

Мета навчання:

1. Розвиток багатонаціонального, регіонального та міжвидового військового співробітництва.

2. Обмін досвідом та підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами та штабами Збройних Сил України, США, інших держав-членів та партнерів НАТО.

3. Зміцнення дружніх відносин між військовослужбовцями Збройних Сил України, США, держав-членів і партнерів НАТО.

Цілі навчання:

підтримка української оборонної реформи Збройних Сил України та Річної національної програми співробітництва Україна - НАТО;

розвиток та вдосконалення оперативних спроможностей Сухопутних військ ЗС України відповідно до стандартів НАТО з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції в східних областях України;

удосконалення порядку взаємодії між підрозділами Національної гвардії, Державної прикордонної служби України та Сил спеціальних операцій;

оцінювання МЦМБ та оперативної групи під час проведення навчання батальйонного/бригадного рівня;

покращення взаємодії, взаємопов'язаності та інтеграції між Силами спеціальних операцій Збройних Сил України та загальновійськовими підрозділами;

практичне тренування командирів та офіцерів штабів різних рівнів у процесі прийняття військового рішення (на рівні дивізія-бригада-батальйон-рота);

залучення до проведення навчання підрозділів цивільно-військового співробітництва, інформаційно-психологічних інформаційних операцій;

підвищення взаємосумісності між підрозділами ЗС України, США, держав-членів та партнерів НАТО шляхом широкого залучення до процесу планування;

проведення оцінки НАТО 1-го рівня роти РХБ захисту та інженерно-саперної роти військової частини А3814;

продовження виконання плану заходів Об'єднаної багатонаціональної тренувальної групи – Україна (JMTG-U) з підготовки підрозділів (військових частин Збройних Сил України).

ВИСНОВОК:

Таким чином найбільш масштабні багатонаціональні військові навчання на території України «RAPID TRIDENT» впродовж 2014-2020 року демонструють не лише кількісне збільшення залучення особового складу та техніки під час їх проведення, але і якісну динаміку еволюції з точки зору змістового наповнення. Так «підготовка багатонаціонального батальйону до участі в стабілізаційній операції та операції з підтримання миру і безпеки» у 2014 року трансформувалася у «планування застосування багатонаціональної дивізії під час відбиття збройної агресії та відновлення положення по Державному кордону України, ведення оборонних, наступальних та стабілізаційних дій у складі багатонаціональної бригади у взаємодії з іншими військовими формуваннями у визначеній зоні відповідальності» у 2020 році.

Під час проведення навчань широко використовуються новітні колективні та індивідуальні системи та засоби імітаційного моделювання такі як: системи імітаційного (конструктивного) моделювання та обміну електронними повідомленнями JCATS, віртуальне бойове середовище VBS-3, індивідуальні системи та комплекси MILES. Введено в експлуатацію Центр імітаційного моделювання, навчально-тренувальні комплекси «MILES» та «квартал населеного пункту Mount Site».

Участь у багатонаціональних військових навчаннях «RAPID TRIDENT» дає можливість військам посилити тактико-бойовий потенціал підрозділів під час спільних дій, удосконалити бойову майстерність особового складу, навчально-матеріальну базу та інфраструктуру МЦМБ НАСВ, підтримати партнерські відносини та, що є чи не найголовнішим, на практиці реалізувати та вдосконалити взаємосумісність між підрозділами ЗС та інших військових формувань України, США, держав-членів та партнерів до вимог та стандартів НАТО.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного з наукової роботи,
доктор технічних наук, професор
полковник

В. ГРАБЧАК

«24» 2023 року

А К Т

впровадження результатів наукових досліджень ад'юнкта 4-го року навчання науково-освітнього відділу підполковника ПРОХОВНИКА Павла Миколайовича у науково-дослідних роботах, що виконувалися у Науковому центрі Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Комісія у складі:

голови: начальника Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, кандидата технічних наук, старшого дослідника, полковника Хаустова Дмитра Євгеновича;

членів комісії:

тимчасово виконуючого обов'язки заступника начальника центру з наукової роботи Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, доктора філософії, підполковника Томчука Олександра Анатолійовича;

провідного наукового співробітника науково-дослідної лабораторії (військово-історичних досліджень) Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, доктора історичних наук, професора, працівника ЗС України Сухого Олексія Миколайовича;

старшого наукового співробітника науково-дослідного відділу (механізованих і танкових військ) Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, кандидата історичних наук, працівника ЗС України Марцінко Наталі Миколаївни.

ВСТАНОВИЛА: що в межах виконання науково-дослідних робіт “Міжнародне військово-співробітництво Збройних Сил України в роки сучасної російсько-української війни: історичний контекст” (шифр “Співробітництво”) (№ держ. реєстрації 0120U102915); “Міжнародна солідарність та допомога

Збройним Силам України у відсічі російської агресії 2022 року“ (шифр – «Сприяння») (№ держ. реєстрації 0123U101475), впроваджені наступні **наукові результати** дисертаційного дослідження підполковника ПРОХОВНИКА П. М.:

– визначено, що міжнародне військове співробітництво ЗС України у роки російсько-української війни повністю відповідало національному законодавству України та імplementованим нормам міжнародного права;

– запропоновані нові підходи у організації міжнародних військових навчань, зокрема виведений алгоритм якості проведення навчань на базі Міжнародного Центру миротворчості та безпеки Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного;

– випущені “Методичні рекомендації з планування та проведення багатонаціональних навчань серії «Репід Трайдент» під час російсько-української війни.

Практичне значення отриманих результатів полягає у наступному:

– матеріали дослідження можуть бути використані у поглибленому вивченні історії сучасної російсько-української війни;

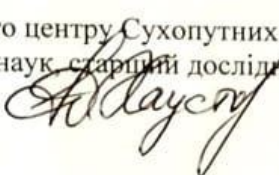
– у інформаційно-пропагандистській та національно-патріотичній роботах із роз’яснення зовнішньої політики нашої держави;

– у навчальній роботі міжнародних військових тренувальних місій;

– у підготовці міжнародних військових навчань.

Голова комісії:

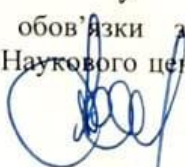
Начальник Наукового центру Сухопутних військ
кандидат технічних наук, старший дослідник
полковник

Д. ХАУСТОВ

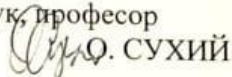
Члени комісії:

Тимчасово виконуючий обов’язки заступника начальника
центру з наукової роботи Наукового центру Сухопутних військ
доктор філософії
підполковник

О. ТОМЧУК

Провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
(військово-історичних досліджень) Наукового центру
Сухопутних військ доктор історичних наук, професор
працівник ЗС України

О. СУХИЙ

Старший науковий співробітник науково-дослідного відділу
(механізованих і танкових військ) Наукового центру
Сухопутних військ кандидат історичних наук
працівник ЗС України

Н. МАРЦІНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ
Командир військової частини А4150
полковник І. СЛІСАРЧУК
«25» 2023 року

АКТ

про реалізацію наукової роботи ад'юнкта штатного Національної академії сухопутних військ підполковника Проховника Павла Миколайовича «Міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України в роки російської агресії (2014 – 2021 рр.): історичний контекст» у процес повсякденної діяльності військової частини А4150

Ми, що нижче підписалися, склали цей акт у тому, що матеріали наукової роботи підполковника Проховника Павла Миколайовича «Міжнародне військове співробітництво Збройних Сил України в роки російської агресії (2014 – 2021 рр.): історичний контекст» були використані під час інформування особового складу навчального центру підготовки підрозділів військової частини А4150 відповідно до плану заходів повсякденної діяльності.

Голова комісії:	полковник		П. РОЖКО
Члени комісії:	полковник		Р. ГОРАШ
	підполковник		О. ФЕДЕЧКО
	підполковник		Р. ДІГТЯРЬОВ